

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УКРАЇНИ**

Лукін Сергій Юрійович

УДК 330.341.46(1-22)

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В
ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук
з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий консультант: КОЛТУН Вікторія Семенівна, доктор наук з
державного управління, професор

ХАРКІВ – 2021

АНОТАЦІЯ

Лукін С.Ю. Механізми формування публічного простору в процесах державотворення в Україні – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02. – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2021.

У дисертаційній роботі запропоновано вирішення наукової проблеми теоретико-методологічного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо механізмів формування публічного простору в процесах державотворення в Україні. Відповідно до визначеної мети, автором здійснено теоретико-методологічний аналіз публічного простору в процесах державотворення, що дозволило сформулювати авторське визначення публічного простору як певного фізичного та/чи віртуального базису/конструкту, з потужним комунікативним потенціалом, де відбувається взаємодія та комунікація між різними соціальними групами, де кожна особа може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої чи малої соціальної групи та суспільства в цілому.

Доведено, що соціальні зміни у публічному просторі доцільно розглядати з позиції функціонального, структурного, мотиваційного та процесуального вимірів. Аналіз функціонування публічного простору в сучасних державно-управлінських теоріях та працях з позицій системного підходу дозволив виокремити особливості, характеристики, види та підсистеми публічних просторів.

Сформовано методологічний комплекс, адекватний дослідження публічних просторів, що передбачає: основні методи дослідження публічних просторів (аналіз функціонального зонування території та її забудови, аналіз транспортно-пішохідної організації комунікацій, аналіз екологічного стану

місцевості, семантичний аналіз, пілотажний аналіз містобудівної ситуації, модель «нерівномірного районування» міської системи, морфологічний аналіз відкритих публічних просторів), а також проаналізовано можливості їх застосування для комплексної оцінки якості і визначення рівня комфорту публічних просторів. При цьому окреслено характеристики якісного публічного простору: безпека і психологічна захищеність, орієнтованість вулиці на пішохода, ергономічність оснащення вулиці, психо-емоційний і естетичний комфорт, вулиця як рекреація. Доведено, що ознаки публічного простору варто розглядати у контексті фізичного, економічного, комунікативного та нормативного вимірів вивчення публічного простору.

Проаналізовано можливості імплементації зарубіжного досвіду законодавчого забезпечення функціонування публічних просторів, що дозволило виявити пріоритетні напрями вдосконалення процесів державотворення України. Крім того, здійснений аналіз законодавчих та нормативно-правових документів у країнах з розвиненою економікою дав можливість визначити такі ключові особливості ефективного функціонування публічного простору: 1) повноваження та контроль за плануванням території міста завжди передається місцевим органам влади; 2) гнучкість планувальної системи у містах; 3) план міста має бути простим та сталим.

Окреслено специфіку моделювання ефективною динамічною системою «публічний простір – держава», де публічний простір має характер загальності і універсальності як місце персональної і колективної представленості, в якому суб'єкт заявляє про себе як про автономний носій загальнозначущих цінностей, здатний їх реалізувати у своїй діяльності і у взаємодії з іншими суб'єктами. Публічний простір як політико-соціальне і культурне явище, загальнодоступне місце формування, акумуляції і передачі ідей і пам'яті, досвіду, подій і їх фізичного відображення, вибудовується на традиційних формах політичної боротьби за колективну свідомість і історію

в широкому сенсі – доступності для усіх, через механізми символізування, відчуження і апропріації.

Враховано структурний вимір публічного простору з аналізом зонування території, форми власності території, що використовується як публічний простір та ступеню відкритості публічного простору (відкритий або з обмеженим доступом), а також ступінь виконання публічним простором логістичної функції у сільській місцевості (як він пов'язує окремі сільські осередки). Мотиваційний вимір включає наявність певних норм поведінки в певному публічному просторі (або чи є такі норми вимогою в цьому просторі), як ідентифікуються «свої-чужі», а також ефективна взаємодія в певному соціальному середовищі, малій чи великій соціальній групі. Також важливим є врахування процесуального виміру, а саме можливі форми інтеграції (реально або потенційно) може забезпечувати публічний простір (зокрема, міжособистісне спілкування, масові збори тощо), особливості спілкування в цьому просторі (наприклад, масова комунікація, у більшості неперсоніфіковане, персоніфіковане).

Систематизовано функції публічного простору у процесах державотворення та суспільного розвитку: *економічна* (економічні та регуляторні механізми, що дозволяють створювати публічні простори та розвивати вже існуючі публічні простори міста), *політична* (простір вільного формування громадської думки та участі громадян у політичних процесах), *соціальна* (аналіз особливостей соціальної взаємодії населення міста, прийняття колективних рішень щодо створення і сучасних змін території міста). Обґрунтовано когнітивний механізм існування публічного простору в процесах державотворення та доведено, що існує тісний взаємозв'язок між двома політичними процесами: процесом інституціоналізації діалогу держави і громадянського суспільства та процесом поступового становлення діалогічної демократії, в тому числі і України. Важливо, що без активної позиції держави розширення впливу інститутів громадянського суспільства на управлінські завдання неможливо, оскільки держава створює умови для

реального впливу громадян та інститутів громадянського суспільства на прийняття державно-політичних рішень за допомогою розширення відкритості та прозорості діяльності органів влади, підвищення стандартів якості державного управління, надання доступних і якісних державних послуг населенню на всій території, підвищення добробуту населення, зростання підтримки та довіри населення державі як організатору та керівнику соціальних колективних дій. Тому в роботі розроблено сім основних кластерів діалогу держави і громадянського суспільства: 1) партнерство, 2) інформаційно-пошуковий діалог, 3) дослідницький діалог, 4) деліберативний діалог, 5) дебати, дискусії та полеміка, 6) публічні суперечки, скандали, 7) інформаційна війна та маніпулятивні технології.

Розроблено механізми удосконалення функціонування публічного простору в системі розвитку областей України на основі результатів проведеного з вересня 2019 року по лютий 2020 року емпіричного дослідження у об'єднаних територіальних громадах трьох областей (297 респондентів з Київської, Волинської і Житомирської) за сприянням закладів післядипломної освіти. Встановлено, що особливістю української моделі публічного простору, форматованої «знизу – вгору», є висока протестна активність громадянського суспільства, яка в умовах порушення каналів зворотного зв'язку і низького рівня довіри громадян до політичних інститутів сприяє формуванню та інституціоналізації нових каналів громадянської та публічної участі. Доведено доцільність застосування в українському публічному просторі таких інструментів формування та використання потенціалу публічного простору, як: проектний краудсорсинг (постійно діючий інформаційний ресурс, творцями і одночасно споживачами контенту якого є громадяни, включені в мережеві спільноти), мережевий брейнсторм (мозковий штурм учасників соціальних мереж для генерації ідей щодо проблеми), краудфандинг (збір коштів на вирішення проблеми), краудкастинг (діяльність з вирішення проблем із залученням мережевих

ресурсів), IT-краудсорсинг (включення інформаційно-комунікативних технологій у політико-управлінські структури).

У відсотковому значенні проаналізовані стверджувальні відповіді 376 респондентів різних регіонів, які проживають у великих містах областей України, де було визначено значимі кореляційні і статистичні відмінності між показниками респондентів, які проживають у закритих ЖК, класичних пострадянських спальних районах та мешкають у центрі міста та історичних забудовах.

Науково обґрунтовано концептуальні основи реалізації Е-урядування у публічному просторі українських міст з урахуванням світового досвіду. Доведено, що найважливішим напрямом розвитку сфери Е-урядування є підвищення якості електронних послуг, оскільки саме вони стосуються кожного громадянина, забезпечують комфорт населення, розвиток публічного простору та ефективної комунікації між населенням, представниками державних установ і організацій та бізнесом. Тому в роботі проаналізовано 118 електронних послуг, які доступні на Урядовому порталі України. Другим важливим напрямом діяльності у сфері Е-урядування є впровадження електронного документообігу в органах влади, який сприяє налагодженню міжвідомчої взаємодії та розвитку сфери відкритих даних. Проведені дослідження дозволили визначити систему механізмів розвитку е-урядування з п'яти груп: механізми безпеки в інформаційному просторі, механізми е-взаємодії, механізми надання е-послуг, механізми е-демократії та відкритого уряду. Для кожної групи визначено детальна класифікація механізмів забезпечення е-урядування. Характерною особливістю наданої структури механізмів є їх взаємопов'язаність, що визначає системний та комплексний підхід до запровадження механізмів е-урядування.

Розроблено практичні рекомендації щодо створення механізмів формування системи ефективних публічних просторів в Україні, включаючи створення сприятливого економічного та нормативно-правового середовища, а саме: 1) розробка сучасних механізмів впровадження діалогових моделей

комунікативної взаємодії; 2) широке використання сучасних комунікативних каналів для навчання громадян діалогу, налагодження партнерства з поширенням програм активного інформування про інтереси суспільства або приватні інтереси; 3) розробка концепції і реалізації системи моніторингу ефективності процесу комунікації владних структур усіх рівнів з громадянським суспільством і бізнес-спільнотою, вдосконалення процесу трансформації механізмів взаємодії влади та суспільства з метою виявлення чинників його гальмування і умов підвищення ефективності діалогу «влада – громадянське суспільство» і «влада – бізнес»; 4) розширення зони експертно-аналітичної співпраці органів влади, бізнес-спільнот, формування нових каналів громадянської активності, перш за все на рівні регіонального ділового простору, модернізації форматів взаємодії на основі сучасних цифрових технологій.

Також для ефективного використання наявного потенціалу країни до формування системи публічних просторів рекомендується:

- створення послідовної державної та місцевої політики управління публічними просторами в Україні шляхом посилення територіально орієнтованого стратегічного мислення державних службовців, стандартизації вимог щодо безпечності публічних просторів, забезпечення діалогу та співпраці влади, бізнесу і громади при створенні публічних просторів, розробки цільових програм та введення постійної статті в міських бюджетах задля фінансування проектів зі створення та трансформації публічних просторів, систематичного пошуку додаткових джерел фінансування змін у публічних просторах;

- реалізація інвестиційних проектів з дотриманням політики формування публічних просторів та впровадження рішень, сприятливих для розвитку інфраструктури міста, особливо транспортної. Водночас реалізація інвестиційних рішень повинна відповідати пріоритетам розвитку міста та потребам його мешканців, а також враховувати матеріальні та нематеріальні активи міста;

– підвищення прозорості процесів формування та використання публічних просторів міст шляхом збільшення участі жителів у створенні та трансформації публічних просторів, створення платформ для обміну досвідом різних соціальних груп, створення загальнодоступного реєстру публічних просторів країни. Це сприятиме забезпеченню постійного моніторингу змін у системі публічних просторів та швидкого реагування на оновлення потреб міст та їх мешканців. Водночас надзвичайно важливою є популяризація ідеї створення публічних просторів шляхом демонстрації вдалого реалізованих проектів публічних просторів.

Ключові слова: державне управління, механізми державного управління, публічний простір, розвиток територій, простір міста, децентралізація.

SUMMARY

Lukin S.Y. Mechanisms of formation of public space in the processes of state formation in Ukraine – Qualifying scientific paper, as the manuscript.

Thesis for the scientific degree of a Doctor of Science in Public Administration, speciality 25.00.02. – mechanisms of public administration. – National University of Civil Protection of Ukraine. – Kharkiv, 2021.

The purpose of the study was to substantiate the paradigm of public space in the processes of state formation in order to develop scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of its formation in Ukraine. In accordance with the defined goal, the author assesses the state of scientific development of the problem and reveals the theoretical foundations of the study of the mechanisms of public administration of public space in Ukraine. Theoretical and methodological analysis of public space in the processes of state formation, which allowed to form the author's definition of public space as a certain physical

and / or virtual basis / construct, with strong communicative potential, where there is interaction and communication between different social groups, where each person can realize his the right to participate in the political, social, religious life of a large or small social group and society as a whole

It is proved that social changes in public space should be considered from the standpoint of functional, structural, motivational and procedural dimensions. Analysis of the functioning of public space in modern public administration theories and works from the standpoint of a systems approach has identified features, characteristics, types and subsystems of public spaces.

A methodological complex has been formed, adequate to the study of public spaces, which includes: basic methods of research of public spaces (analysis of functional zoning of the territory and its development, analysis of transport and pedestrian organization of communications, analysis of ecological condition of the area, semantic analysis, aerobatic analysis »Urban system, morphological analysis of open public spaces), as well as analyzed the possibilities of their application for a comprehensive assessment of quality and determining the level of comfort of public spaces. The characteristics of high-quality public space are outlined: safety and psychological security, street orientation on pedestrians, ergonomics of street equipment, psycho-emotional and aesthetic comfort, the street as recreation. It is proved that the features of public space should be considered in the context of physical, economic, communicative and normative dimensions of the study of public space.

Possibilities of implementation of foreign experience of legislative maintenance of functioning of public spaces that allowed to reveal priority directions of improvement of processes of state formation of Ukraine are analyzed. In addition, the analysis of legislative and regulatory documents in developed economies made it possible to identify the following key features of the effective functioning of public space: 1) the authority and control over the planning of the city is always transferred to local authorities; 2) flexibility of the planning system in cities; 3) the city plan should be simple and sustainable.

The specifics of modeling an effective dynamic system "public space – state", where public space has the character of universality and universality as a place of personal and collective representation, in which the subject declares itself as an autonomous carrier of universal values, able to implement them in their activities and in interaction with other subjects. Public space as a political, social and cultural phenomenon, a public place of formation, accumulation and transmission of ideas and memory, experience, events and their physical reflection, is built on traditional forms of political struggle for collective consciousness and history in a broad sense - accessibility for all, through the mechanisms of symbolization, alienation and appropriation.

The structural dimension of public space is taken into account with the analysis of zoning of the territory, the form of ownership of the territory used as public space and the degree of openness of public space (open or restricted access), as well as the degree of public space logistics function in rural areas. rural centers). The motivational dimension includes the presence of certain norms of behavior in a certain public space (or whether such norms are a requirement in this space), how "one's own-others" are identified, as well as effective interaction in a certain social environment, small or large social group. It is also important to take into account the procedural dimension, namely the possible forms of integration (real or potential) can provide public space (in particular, interpersonal communication, mass meetings, etc.), features of communication in this space (eg, mass communication, mostly impersonal, personalized).

The functions of public space in the processes of state formation and social development are systematized: economic (economic and regulatory mechanisms that allow to create public spaces and develop existing public spaces of the city), political (space of free formation of public opinion and citizen participation in political processes), social (analysis features of social interaction of the city population, collective decision-making on creation and modern changes of the city territory). The cognitive mechanism of the existence of public space in the processes of state formation is substantiated and it is proved that there is a close

relationship between two political processes: the process of institutionalization of dialogue between the state and civil society and the process of gradual dialogue, including Ukraine. It is important that without the active position of the state it is impossible to expand the influence of civil society institutions on administrative tasks, as the state creates conditions for real influence of citizens and civil society institutions on public policy decisions by expanding openness and transparency of government bodies. , providing affordable and high-quality public services to the population throughout the territory, increasing the welfare of the population, increasing the support and trust of the population in the state as an organizer and leader of social collective action. Therefore, seven main clusters of dialogue between the state and civil society have been developed: 1) partnership, 2) information-seeking dialogue, 3) research dialogue, 4) deliberative dialogue, 5) debates, discussions and polemics, 6) public disputes, scandals, 7) information warfare and manipulative technologies.

Mechanisms have been developed to improve the functioning of public space in the system of development of regions of Ukraine based on the results of an empirical study conducted from September 2019 to February 2020 in the united territorial communities of three regions (297 respondents from Kyiv, Volyn and Zhytomyr) with the assistance of postgraduate education. It is established that the peculiarity of the Ukrainian model of public space, formatted "from bottom to top", is the high protest activity of civil society, which in conditions of violation of feedback channels and low level of public confidence in political institutions contributes to the formation and institutionalization of new channels of civic and public participation. . The expediency of using in the Ukrainian public space such tools for forming and using the potential of public space as: project crowdsourcing (permanent information resource, creators and consumers of content of which are citizens included in online communities), network brainstorming (brainstorming of social network participants for generation of ideas on the problem), crowdfunding (fundraising to solve the problem), crowdcasting (activities to solve problems

involving network resources), IT crowdsourcing (inclusion of information and communication technologies in political and management structures).

As part of our empirical study of the urban area and developed an author's questionnaire to study the functioning of certain public spaces in large cities and the comfort of residents of Kyiv and Kyiv region, Lviv and Lviv region, Mykolaiv and Mykolaiv region, Kharkiv and Kharkiv region, Dnipro and Dnipropetrovsk region the following statistics were obtained. The percentage of affirmative answers of 376 respondents from different regions living in large cities of Ukraine, where significant correlations and statistical differences were found between respondents living in closed housing estates, classic post-Soviet dormitories and living in the city center and historic buildings.

The conceptual bases of e-government implementation in the public space of Ukrainian cities are scientifically substantiated, taking into account the experience of European countries. It is proved that the most important direction of e-government development is to improve the quality of e-services, as they concern every citizen, provide comfort, development of public space and effective communication between the population, government agencies and organizations and businesses. Therefore, the work analyzes 118 electronic services available on the Government portal of Ukraine. The second important area of activity in the field of e-government is the introduction of electronic document management in government, which contributes to the establishment of interagency cooperation and the development of open data. The research identified a system of mechanisms for the development of e-government in five groups: mechanisms for security in the information space, mechanisms for e-interaction, mechanisms for providing e-services, mechanisms for e-democracy and open government. A detailed classification of e-government support mechanisms is defined for each group. A characteristic feature of the given structure of mechanisms is their interconnectedness, which determines a systematic and comprehensive approach to the introduction of e-government mechanisms.

Practical recommendations for the creation of mechanisms for the formation of a system of effective public spaces in Ukraine, including the creation of a favorable economic and regulatory environment, namely: 1) development of modern mechanisms for implementing dialogue models of communicative interaction; 2) extensive use of modern communication channels for training citizens in dialogue, establishing partnerships with the dissemination of programs of active information about the interests of society or private interests; 3) development of the concept and implementation of the system of monitoring the effectiveness of the communication process of government agencies at all levels with civil society and the business community, improving the process of transformation of mechanisms of government-society interaction to identify factors inhibiting the conditions of dialogue between government and civil society. power – business "; 4) expansion of the zone of expert-analytical cooperation of authorities, business communities, formation of new channels of civic activity, first of all at the level of regional business space, modernization of interaction formats on the basis of modern digital technologies.

Also, for effective use of the country's existing potential to form a system of public spaces, it is recommended:

- creation of a consistent state and local policy of public space management in Ukraine by strengthening territorially oriented strategic thinking of civil servants, standardization of requirements for security of public spaces, ensuring dialogue and cooperation of government, business and community in creating public spaces, developing targeted programs and introducing a permanent article. city budgets to finance projects for the creation and transformation of public spaces, the systematic search for additional sources of funding for change in public spaces;

- implementation of investment projects in compliance with the policy of forming public spaces and implementing solutions favorable for the development of city infrastructure, especially transport. At the same time, the implementation of investment decisions must meet the priorities of the city development and the

needs of its residents, as well as take into account the tangible and intangible assets of the city;

– increasing the transparency of the formation and use of public spaces of cities by increasing the participation of residents in the creation and transformation of public spaces, creating platforms for sharing experiences of different social groups, creating a public register of public spaces. This will help to ensure constant monitoring of changes in the system of public spaces and rapid response to the renewed needs of cities and their residents. At the same time, it is extremely important to popularize the idea of creating public spaces by demonstrating successfully implemented projects of public spaces.

Key words: public administration, mechanisms of public administration, public space, development of territories, city space, decentralization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії

1. Лукін С.Ю. Публічний простір у процесах державотворення: теорія, методологія, практика: [монографія] / С.Ю. Лукін. – Харків : НУЦЗУ, 2020. – 380 с.

Статті в наукових фахових виданнях

2. Лукін С.Ю. Узагальнення засад функціонування публічного простору міста / С.Ю. Лукін // Публічне управління і адміністрування в Україні. – 2019. – Вип. 13. – С. 50-55.

3. Лукін С.Ю. Публічний простір міста як інструмент вивчення емпіричного прояву трансформаційних змін суспільства / С.Ю. Лукін // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», – 2019. – № 2 (56). – С. 47-51.

4. Лукін С.Ю. Аспекти превалювання досвіду європейських країн на публічних просторах у системі глобалізованого світу / С.Ю. Лукін // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2019. – № 4(68). – С. 141-146.

5. Лукін С.Ю. Віртуальний публічний простір та особливості його функціонування / С.Ю. Лукін // Публічне управління і адміністрування в Україні. – 2020. – Вип. 15. – С. 66-70.

6. Лукін С.Ю. Аналіз нормативно-правових документів та їх роль в організації публічного простору для розвитку міст / С.Ю. Лукін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. – 2020. – Серія «Державне управління». – Т. 31(70). – №1. – С. 44-50.

7. Лукін С.Ю. Публічний простір: структура та складові, їх ознаки та принципи / С.Ю. Лукін // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. – Вип. 1(68). – С.33-42.

8. Лукін С.Ю. Функції публічного простору / С.Ю. Лукін // Публічне управління та митне адміністрування. – 2020. – № 1(24). – С.45-51.

9. Лукін С.Ю. Публічний просір європейських країн у системі глобалізованого світу за дослідженнями зарубіжних авторів / С.Ю. Лукін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. – 2020. – Серія «Державне управління». – Т. 31(70). – №2. – С. 127-134.

10. Лукін С.Ю. Розвиток понятійно-категоріального апарату щодо публічного простору процесах державотворення / С.Ю. Лукін // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. – Вип. 1(57). – С.44-53.

11. Лукін С.Ю. Порівняльний аналіз соціально-психологічних аспектів публічного простору європейських країн та України / С.Ю. Лукін // Вісник Національного університету цивільного захисту України (Серія «Державне управління»): зб. наук. пр. Х. : Вид-во НУЦЗУ. – 2020. – Вип. 1 (12). – С. 247-256.

12. Лукін С.Ю. Громадянське суспільство у формуванні публічного простору в процесах державотворення / С.Ю. Лукін // Публічне управління та митне адміністрування. – 2020. – № 2 (25). – С.99-104.

13. Лукін С.Ю. Суспільний-громадський аспект формування публічних просторів / С.Ю. Лукін // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2020. – Вип. 2(69). – С.58-64.

14. Лукін С.Ю. Кореляція суспільних феноменів «публічний простір» та «держава» / С.Ю. Лукін // Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Публічне управління та регіональний розвиток). Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1069631.pdf>, 2020. – Вип. 8. С. 345-368 (DOI: 10.34132/PARD2020.08.01).

15. Лукін С.Ю. Системний підхід до управління розвитком публічних просторів / С.Ю. Лукін // Публічне управління і адміністрування в Україні. – 2020. – Вип. 17. – С. 63-69.

16. Лукін С.Ю. Спектр підходів до оцінки ефективності публічного простору / С.Ю. Лукін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. – 2020. – Серія «Державне управління» – Т. 31(70). – №4. – С.70-76 (DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2020.4/11>).

17. Лукін С.Ю. Особливості організації публічного простору для розвитку сільської місцевості в умовах децентралізації / С.Ю. Лукін // Публічне управління і адміністрування в Україні. – 2020. – Вип. 18. – С. 55-59.

18. Лукін С.Ю. Демографічні та гендерні особливості розвитку публічного простору міста в Україні / С.Ю. Лукін // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. – 2020. – Серія «Державне управління». – Т. 31(70). – №3. – С. 139-145.

19. Лукін С.Ю. Здійснення е-урядування у публічному просторі. [Електронне видання] / С.Ю. Лукін // Державне будівництво. – 2020. – № 1.– Режим доступу : <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/10849/3/journalok.pdf> (doi 10.34213/db.20.01.14).

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

20. Lukin S. (2020). Implementation of e-governance in the public space of ukrainian cities. East journal of security studies, 6 (1), p. 74-84. Retrieved from: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/50>.

21. Lukin S. (2019). Modeling of an ineffective dynamic system "Public space –state"; East journal of security studies, 4 (1), p. 239-250. Retrieved from: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/49>.

22. Lukin S. (2019). The specifics of public space in the context of public-private partnership; East journal of security studies, Vol. 3, p. 278-291. Retrieved from: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/12576/1/Lukin.Public%20space%20in%20the%20context%20of%20public-private%20partnership.pdf>.

23. Lukin S. (2019). Legislative support of the functioning of public spaces: European experience for Ukraine in the processes of state formation. East journal of security studies, Vol. 2, p. 211-221. Retrieved from: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/12577/1/Lukin.Development%20of%20e-governance.%20%281%29.pdf>

24. Lukin S. (2019). Tools of formation and use of potential of public space. East journal of security studies, 5 (2), p. 163-172. Retrieved from: <https://ejss.nuczu.edu.ua/index.php/ejss/article/view/38>.

Матеріали конференцій

25. Лукін С.Ю. Публічний простір в Україні на сучасному етапі державотворення / С.Ю. Лукін // Публічне управління та адміністрування на сучасному етапі державотворення [Електронне видання]: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовтня 2019 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. – С. 38-40.

26. Лукін С.Ю. Фрактальний аналіз публічного простору міста / С.Ю. Лукін // Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт) : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 квітня 2020 р.). – Харків : Харків. нац. ун-т міськ. господарства імені О.М. Бекетова, 2020. С. 327-332.

27. Лукін С.Ю. Суспільно-громадський аспект формування публічних просторів / С.Ю. Лукін // Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, – 2020. Т. 3. – С.53-55.

28. Лукін С.Ю. Аналіз соціально-психологічних аспектів публічного простору / С.Ю. Лукін // Соціально-орієнтована економіка: теорія та

практика соціального забезпечення : матеріали наук.-практ. конф. (Черкаси, 2-4 червня 2020 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2020, С. 31-34.

29. Лукін С.Ю. Здійснення е-урядування у публічному просторі / С.Ю. Лукін // Сучасні інформаційні технології в освіті та науці: V всеукраїнська наук.-практ. конф., 12 листопада 2020 р./ Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка, 2020, С. 59-61.

30. Лукін С.Ю. Особливості організації публічного простору для розвитку сільської місцевості в умовах децентралізації / С.Ю. Лукін // Перспективи розвитку територій: теорія і практика: IV всеукраїнській наук.-практ. конф., (Харків, 19-20 листопада 2020 р.). – Харків : Харків. нац. ун-т міськ. господарства імені О.М. Бекетова, 2020. С.47-50

31. Лукін С.Ю. Статус та специфіка публічного простору в умовах державно-приватного партнерства України / С.Ю. Лукін // Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: II міжнародна конференція, 20 листопада 2020 р./ Університет економіки та права «КРОК», 2020, С. 39-42.

32. Лукін С.Ю. Інструменти формування та використання потенціалу публічного простору / С.Ю. Лукін // Теорія та практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі: III всеукраїнська наук.-практ. конф., 25 листопада 2020 р. /– Київ : НАДУ, 2020. С. 153-154

33. Лукін С.Ю. Е-урядування у публічному просторі українських міст / С.Ю. Лукін // (частина IV): матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 16-17 січня 2021 р. – Львів : Львівський науковий форум, 2021 р. С. 6-8.

34. Лукін С.Ю. Моделювання ефективної динамічної системи «публічний простір – держава» / С.Ю. Лукін //V Міжнародна конференція «Пріоритети сучасної науки», Київ, 23-24 січня 2021 р., С. 5-7.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....

1.1. Функціонування публічного простору в сучасних державноуправлінських теоріях та працях.....

1.2. Розвиток понятійно-категоріального апарату щодо публічного простору процесів державотворення.....

1.3. Системний підхід до управління та оцінки ефективності публічних просторів.....

Висновки до першого розділу.....

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРІВ.....

2.1. Методи дослідження публічних просторів.....

2.2. Законодавче забезпечення функціонування публічних просторів: світовий досвід для України в процесах державотворення.....

2.3. Публічний простір: структура та складові, їх ознаки та властивості.....

Висновки до другого розділу.....

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ У ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ.....

3.1. Моделювання ефективної динамічної системи «публічний простір – держава».....

3.2. Функції публічного простору (*економічна, політична, соціальна*) у процесах суспільного розвитку.....

3.3. Когнітивний механізм існування публічного простору в процесах державотворення.....

Висновки до третього розділу.....

РОЗДІЛ 4. ПРИКЛАДНІ ПОЛОЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРІВ У ПРОЦЕСАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

4.1. Удосконалення публічного простору в системі розвитку областей України.

4.2. Суспільний-громадський аспект формування публічних просторів.....

4.3. Інструменти формування та використання потенціалу публічного простору.....

Висновки до четвертого розділу.....

РОЗДІЛ 5. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРІВ В УКРАЇНІ.....

5.1. Статус та специфіка публічного простору в умовах державно-приватного партнерства.....

5.2. Здійснення Е-урядування у публічному просторі українських міст з урахуванням досвіду європейських країн.....

5.3. Механізми формування системи ефективних публічних просторів в Україні.....

Висновки до п'ятого розділу.....

ВИСНОВКИ.....

ДОДАТКИ.....

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДПП – державно-приватне партнерство
ЕУ – електронне урядування
ЄС – Європейський Союз
КМУ – Кабінет Міністрів України
ЗМІ – Засоби масової інформації;
ІКТ – Інформаційно-комунікаційні технології;
ООН – Організація Об'єднаних Націй;
ОТГ – об'єднані територіальні громади;
ПП – публічний простір;
ТГ – територіальні громади;
ЦОВВ – Центральні органи виконавчої влади;
EEAS – European External Action Service;
NATO – North Atlantic Treaty Organization.

ВСТУП

Актуальність теми. Україна перебуває у процесах перманентних соціальних, політичних, економічних змін, які впливають на життя кожного громадянина держави, незалежно від типу населеного пункту, де він проживає, і від спроможності місцевих органів публічного управління адекватно реагувати на вказані зміни і вибудовувати певні алгоритми дій та детермінацію причинно-наслідкових зв'язків. Невипадково, у цей період відбувається формування нового публічного простору, в якому є більш ефективною взаємодія соціальних, економічних, політичних, психологічних, екологічних, демографічних, гуманітарних чинників.

Адже за останні десять років ми спостерігаємо значну кількість змін у суспільстві і готовності населення сприймати ці зміни у публічному просторі, де функціонує інший рієнь латентних та відкритих взаємозв'язків між індивідами, малими і великими соціальними групами у регіонах. Одночасно змінюються принципи соціальної, економічної, політичної взаємодії та ставлення населення до певних сталих конструктів, які функціонували багато років, а також розвивається новий тип аналітичного мислення, який характеризується індивідуальним підходом до аналізу мікро та макроклімату, сприйняття рівня комфорту життя на певній території, можливості отримання якісних публічних послуг, активного реагування на потреби населення, врахування екологічної ситуації, а також здатності формування безпечного простору для комфортного життя з забезпеченням високого рівня соціальних стандартів.

Відповідно, для формування системи ефективних публічних просторів, під якими ми розуміємо високий рівень комунікативної взаємодії й налагодженого партнерського діалогу між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, врахування специфіки та потенціалу певної території, посилення лояльності до особливостей території, а також налагодження партнерських відносин з підприємствами, що відповідальні за

облаштування публічних просторів, розвиток громадянського суспільства, закладів вищої й післядипломної освіти, які зацікавлені у дослідженні проблем певної території та розробці рішень з метою подолання труднощів, а також доступності й відкритості публічних просторів територій, з урахуванням екологічних, соціальних, правових, гуманітарних, економічних і демографічних чинників.

Здійснений у дослідженні розподіл механізмів формування системи ефективних публічних просторів за функціональним призначенням дозволяє виділити політичні механізми (механізми формування політики розвитку публічних просторів, економічної, територіальної політики тощо), правові механізми (механізми розробки, прийняття та виконання нормативно-правових актів), соціальні механізми (механізми подолання соціального виключення та захисту соціально незахищених верст населення), економічні механізми (механізми регулювання бюджетних, інвестиційних, грошово-кредитних, податкових відносин), організаційні механізми (механізми забезпечення узгодженої роботи суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування), мотиваційні механізми (механізми стимулювання високої ефективності роботи як державних службовців, так і партнерів при формуванні та використанні публічних просторів).

Науковий аналіз вищезазначених процесів й явищ найбільш предметно відображає роль і значення особистості та держави як активних соціально-політичних суб'єктів, а також розширює методологічні можливості загальної теорії інституційного розвитку суспільства, зокрема, публічного управління та адміністрування.

Питання методології формування державного управління у вивченні суспільно-політичних, економічних та соціальних чинників досліджувалися у працях В. Беглиця, С. Белай, Т. Бельської, О. Борисенко, В. Горбуліна, А. Дегтяр, В. Дзюндзюк, С. Домбровської, Ю. Древаль, В. Ємельянова, А. Зленко, Т. Іванової, О. Іляш, В. Коврегіна, О. Крюкова, Я. Малик, В. Настюк, Н. Нижник, В. Пилипчук, А. Помаза-Пономаренко, О. Радченко,

Є. Романенко, Г. Ситника, В. Степанова, В. Стрельцова та ін.

Інституційні, правові та інші аспекти державного управління, у т. ч. у сфері суспільного і політичного простору, розглядали також зарубіжні вчені У. Бек, П. Бергер, О. Джіоев, Б. Дікон, С. Кирдина, Дж. Коммонс, А. Куковський, О. Кулакова, В. Мамонов, Д. Норт, Д. Сноу, П. Станс, Д. Стюард, Ш. Султанов, М. Халс та ін.

На даний час поняття «публічний простір» у наукових дослідженнях з державного управління є недостатньо вивченим, хоча українськими вченими, зокрема, В. Бакуменком, М. Білинською, В. Бодровим, В. Гошовською, М. Грищенко, Н. Дацій, Ю. Дідок, Д. Зайцем, О. Жулькевською, О. Котуковим, В. Колтун, В. Корженко, О. Коротич, О. Пархоменко-Куцевіл, Т. Пахомовою, Я. Радиш, І. Розпутенком, В. Скуратівським, Ю. Сурмінім, І. Тищенком, О. Сушинським та ін. висвітлювалось зазначене поняття з позиції вивчення взаємозв'язку публічного простору та публічної політики, розвитку громадянського суспільства та територіальних громад.

Поняття розвитку територій (об'єднаних територіальних громад, міст, сіл та селищ) багатогранне й різноаспектне, тому цей процес постійно вивчається науковцями. Проблематику просторового розвитку територій та її функцій досліджували у своїх працях З. Герасимчук, Т. Ніщик, Л. Руденко; проблемам соціально-економічного розвитку територій присвячено праці багатьох економістів, зокрема О. Бойко-Бойчук; актуальні питання забезпечення екологічної безпеки регіонів в умовах сталого розвитку постійно в зоні уваги таких вчених, як Ю.С. Голік, О.Е. Ілляш, Л. Гришина, С. Доценко, проблеми формування організаційної структури управління розвитком міст та сіл висвітлено у працях В. Мамонової.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до теми науково-дослідної роботи «_____» (державний реєстраційний номер _____), у рамках якої автором запропоновано комплекс пропозицій щодо

вдосконалення механізмів формування та реалізації публічного простору в Україні.

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні й розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів формування публічного простору в процесах державотворення в Україні.

З урахуванням наведеного визначення мети дисертаційного дослідження, виділено такі науково-теоретичні, методологічні та практико орієнтовані завдання:

- здійснити теоретико-методологічний аналіз публічного простору в процесах державотворення;
- визначити специфіку функціонування публічного простору згідно сучасних теорій публічного управління з позицій системного підходу;
- визначити та обґрунтувати методи дослідження публічних просторів;
- встановити специфіку публічних просторів, їх структуру та складові, ознаки та властивості;
- проаналізувати можливості імплементації світового досвіду законодавчого забезпечення функціонування публічних просторів в процесі державотворення України;
- окреслити специфіку моделювання ефективної динамічної системи «публічний простір – держава»;
- обґрунтувати доцільність запровадження когнітивного підходу до формування ефективних публічних просторів в процесах державотворення;
- визначити механізми удосконалення функціонування публічного простору та запропонувати інструменти формування та використання потенціалу публічного простору в системі розвитку регіонів України;
- науково обґрунтувати концептуальні основи реалізації Е-урядування у публічному просторі українських міст та територіальних громад з урахуванням досвіду європейських країн;

– розробити практичні рекомендації щодо удосконалення механізмів формування системи ефективних публічних просторів в Україні.

Об’єктом дослідження є публічний простір в Україні.

Предметом дослідження є механізми формування публічного простору в процесах державотворення в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці та методологічні розробки провідних вітчизняних і зарубіжних учених з проблем формування публічного простору. У процесі теоретичного аналізу використано сукупність загальних і спеціальних методів і підходів, які відповідають меті, а саме: історичний – для дослідження генези й еволюції наукових поглядів на причини виникнення поняття «простір» в системі суспільних відносин (п. 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1, 4.1, 5.1); індукція, дедукція, порівняння і систематизації – при виділенні передумов виникнення публічного простору (п. 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1, 3.3, 4.1, 5.2, 5.3); логіко-семантичний метод та метод сходження від абстрактного до конкретного – для поглиблення понятійного апарату, надання характеристики сутності понять «простір» та «публічний простір» (п. 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 4.1, 5.1, 5.3); структурно-логічний та системно-функціональний аналіз – для з’ясування причин виникнення поняття «публічний простір» в Україні (п. 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 4.1, 5.1, 5.3); аналізу нормативно-правової бази формування та реалізації публічного простору в Україні й відповідного міжнародного досвіду (п. 2.2, 4.1, 5.1, 5.2); проблемний та причинно-наслідковий методи – при визначенні комплексу проблем функціонування різних моделей публічних просторів; моделювання та узагальнення – при побудові економіко-математичної моделі (п. 3.1, 4.1, 4.3, 5.3), що описує тенденції розвитку публічного простору з урахуванням економічної, політичної та суспільної функцій (п. 3.1, 3.2, 4.1, 4.3, 5.3); методи кореляційного аналізу – для пошуку залежності впливу рівня задоволення життя населення на соціально-економічний розвиток країни та понять комфортного життя та розвитку сільських і міських територій (п.4.1);

рекомендаційний та програмно-цільовий методи – при розробці пропозицій щодо підвищення ефективності розвитку публічного простору для українців з урахуванням досвіду європейських країн (п. 2.2, 3.1, 5.1, 5.2); аналогово-табличні та графічні форми аналізу й моделювання – для наочного відображення отриманих результатів дослідження (п. 1.1, 1.2, 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2., 3.3, 4.1, 4.2, 4.3, 5.1, 5.2, 5.3).

Інформаційною базою дослідження слугували офіційні статистичні дані, матеріали моніторингу макропоказників по Україні та регіонах, матеріали соціологічних досліджень, законодавство України, нормативні документи Верховної Ради України, укази і розпорядження Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, законодавство країн Європейського Союзу та нормативні документи Європейського Союзу, результати власних соціологічних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів визначається новим вирішенням наукової проблеми в галузі державного управління та публічного адміністрування, що полягає в обґрунтуванні концептуальних засад механізмів формування публічного простору в процесах державотворення шляхом напрацювання теоретико-методологічних основ його функціонування та розробці науково-прикладних рекомендацій для органів публічного управління щодо практичної імплементації вказаних засад.

При цьому наукова новизна конкретизується в таких положеннях:

уперше:

– науково обґрунтовано парадигму публічного простору у процесах державотворення, яка характеризується наступним: розроблено комплексний методологічний підхід до формування публічного простору України, що базується на синергетичних взаємовпливах державних, соціальних, економічних, правових, демографічних, політичних, психологічних та екологічних чинниках у процесах державотворення і ефективному

функціонуванні та розвитку міських та сільських територій на засадах емерджентності підсистем відповідного розвитку;

– сформовано визначення ефективних публічних просторів, під якими ми розуміємо високий рівень комунікативної взаємодії й налагодженого партнерського діалогу між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, враховування специфіки та потенціалу певної території, посилення лояльності до особливостей території, а також налагодження партнерських відносин з підприємствами, що відповідальні за облаштування публічних просторів, розвиток громадянського суспільства, закладів вищої й післядипломної освіти, які зацікавлені у дослідженні проблем певної території та розробці рішень для подолання труднощів, а також доступність та відкритість публічних просторів територій, з урахуванням екологічних, соціальних, правових, гуманітарних, економічних й демографічних чинників.

– виявлено модель функціонування публічного простору, яка полягає у ефективній взаємодії всіх учасників та їхньої спроможності до співпраці, де основним завданням органів державної влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку громад та територій України, обласні державні адміністрації тощо) є ефективне формування спільної політики розвитку територій. При цьому органи місцевого самоврядування відповідають за досягнення окреслених цілей з врахуванням потенціалу території, а також специфічних потреб її розвитку. Інститути громадянського суспільства презентують інтереси різних груп, суспільні потреби та цінності, здійснюють моніторинг та оцінку ступеня відповідності прийнятих стратегій та програм розвитку територій потребам їх мешканців, виступають партнерами при формуванні та використанні публічних просторів. Інститути бізнес середовища мають потужні матеріальні, технічні, технологічні та людські ресурси, необхідні для надання послуг іншим секторам. є спроможність представників різних секторів до співпраці. В даному підході налагоджена соціальна взаємодія (відносини, побудовані на спільних нормах та правилах поведінки, різних формах

комунікації) та сформувана соціально-психологічна ідентифікація мешканців та гостей певних територій (відчуття приналежності до певної території, відповідальності перед спільнотою, емоційний зв'язок та спільні цінності) згідно теорій публічного управління з урахуванням системно-структурного; системно-функціонального; системно-інтегрованого аспектів спираючись на ключові принципи системності публічного простору: за принципами елементаризму; цілеспрямованості; ієрархії; функціональності; єдності; розвитку; децентралізації; відносності; моделювання; оперативності; оптимальності; формалізації. Визначені соціальні, економічні, політичні, правові, гуманітарні, психологічні підходи до розробки та впровадження публічного простору на територіях різних типів з урахуванням суспільно-громадського аспекту; охарактеризовано функціональний вимір публічного простору як можливості розвитку комунікації між жителями різних територій при отриманні публічних послуг та веденні ефективного діалогу населення із представниками місцевих органів влади з урахуванням відкритості і прозорості у прийнятті рішень, зокрема щодо реалізації стратегій розвитку на певній території. Інструменти формування та використання потенціалу публічного простору з аналізом зонування території, форми власності території, що використовується як публічний простір, та ступеню відкритості публічного простору (відкритий або з обмеженим доступом), а також ступінь виконання публічним простором логістичної функції на певній території.

– сформовано методологічний комплекс дослідження публічних просторів, що передбачає: основні методи дослідження публічних просторів (аналіз функціонального зонування території та її забудови, аналіз транспортно-пішохідної організації комунікацій, аналіз екологічного стану місцевості, семантичний аналіз, пілотажний аналіз містобудівної ситуації, модель «нерівномірного районування» міської системи, морфологічний аналіз відкритих публічних просторів); визначено можливості їх застосування для комплексної оцінки якості і визначення рівня комфорту публічних просторів, які полягають у врахуванні таких ключових параметрів

якісного публічного простору, як: безпека і психологічна захищеність, орієнтованість вулиці на пішохода, ергономічність оснащення вулиці, психо-емоційний і естетичний комфорт. Доведено, що ознаки публічного простору варто розглядати у контексті фізичного, економічного, комунікативного та нормативного вимірів вивчення публічного простору.

– розроблено комплекс засадничих параметрів для визначення специфіки публічних просторів, враховуючи такі чинники, як: функціональне призначення публічного простору; рівня комерціалізованості публічного простору; структурного виміру: зонування території; форми власності території, що використовується як публічний простір; ступеня відкритості публічного простору (відкритий або з обмеженим доступом); ступеня виконання публічним простором логістичної функції на певній території; зв'язку публічного простору з певними соціальними групами та/або видами діяльності.

удосконалено:

– підходи до узагальнення досвіду формування та реалізації функцій публічного простору в зарубіжних країнах, що дозволило виокремити комплекс інструментів реалізації таких стратегічних напрямів дій та ключових принципів у формуванні механізмів публічного простору, як: сталість міського розвитку шляхом забезпечення балансу різних напрямів для задоволення усіх соціальних, економічних і екологічних потреб сьогодення і майбутніх поколінь; децентралізація управління і ресурсів на основі принципу субсидіарності – солідарної відповідальності через розподіл ресурсів і відповідальності на рівні, відповідному ефективному і рентабельному здійсненню послуг; рівноправність доступу до процесу ухвалення рішень і використання основних міських ресурсів; формування різних видів державно-приватного партнерства, для досягнення загальної мети; створення адекватного середовища можливостей для всіх учасників, необхідного для їх участі в особливостях ухвалення рішень і в процесі

міського розвитку; застосування та удосконалення інноваційних досягнень інформаційних і комунікаційних технологій з метою підтримки належного міського управління і його розвитку; підвищення рівня безпеки та комфорту жителів міст.

– засади побудови моделі «публічний простір – держава», яка може складатись в залежності від цілі моделювання з таких змінних: потенційна кількість органів державної влади та місцевого самоврядування, орієнтованих на ініціювання співпраці з метою формування та використання публічних просторів; потенційна кількість державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, здатних залучитись до процесів формування та використання публічних просторів; потенційна кількість партнерів з різних секторів: сектор загального державного управління, нефінансові корпорації, фінансові корпорації, сектор домашніх господарств, сектор некомерційних організацій; орієнтовна кількість цільових груп та відвідувачів публічних просторів; обсяг інвестицій, необхідний для формування та використання публічних просторів.

– обґрунтування доцільності запровадження когнітивного підходу до формування ефективних публічних просторів в процесах державотворення та визначені особливості пізнання та сприйняття аналізу таких систем, як: певна адміністративна територія; органи державної і місцевої влади; структура населення; інфраструктура; медичні заклади; гендерні та демографічні особливості; освіта та наука; екологія; економіка та інновації; охорона правопорядку та безпека населення; зони для відпочинку; рівень життя населення; наявність розвиненого громадянського суспільства; доступність товарів та послуг.

набули подальшого розвитку:

– найбільш доцільні моделі побудови ефективного публічного простору з позицій розвитку різних урбанізованих регіонів України: міграційна модель столичного урбанізованого регіону з найвищим рівнем

постіндустріальних трансформацій та найвищим рівнем життя населення (Київський регіон); міграційна модель урбанізованого регіону з високим рівнем постіндустріальних трансформацій (Харківський регіон); міграційна модель індустріального урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення та низьким рівнем безробіття (Дніпропетровський регіон); міграційна модель приморського портово-промислового та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення (Одеський регіон); міграційна модель індустріального та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону (Львівський регіон). Запропоновано комплексний механізм формування публічного простору регіону, який повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста, з подальшим розвитком суспільних інститутів, наявністю ефективної взаємодії у державно-приватному партнерстві, збільшенням відкритих територій та комфортним рівнем життя населення, враховуючи активний розвиток урбанізаційних і субурбанізаційних процесів, з урахуванням безпеки і суспільних інтересів жителів та гостей міст.

– підходи до розвитку Е-урядування у публічному просторі на різних територіях з урахуванням досвіду європейських країн. Доведено, що найважливішим напрямом розвитку сфери Е-урядування є підвищення якості електронних послуг, оскільки саме вони стосуються кожного громадянина, забезпечують комфорт населення, розвиток публічного простору та ефективної комунікації між населенням, представниками державних установ і організацій та бізнесом.

– рекомендації щодо створення механізмів формування системи ефективних публічних просторів в Україні, з урахуванням сприятливого економічного та нормативно-правового середовища, а саме: 1) розробка сучасних механізмів впровадження діалогових моделей комунікативної взаємодії; 2) широке використання сучасних комунікативних каналів для навчання громадян діалогу, налагодження партнерства з поширенням програм активного інформування про інтереси суспільства; 3) розробка

концепції і реалізації системи моніторингу ефективності процесу комунікації владних структур усіх рівнів з громадянським суспільством і бізнес-спільнотою, вдосконалення процесу трансформації механізмів взаємодії влади та суспільства з метою виявлення чинників його гальмування і умов підвищення ефективності діалогу «влада – громадянське суспільство» і «влада – бізнес»; 4) розширення зони експертно-аналітичної співпраці органів влади, бізнес-спільнот, формування нових каналів громадянської активності, перш за все на рівні регіонального ділового простору, модернізації форматів взаємодії на основі сучасних цифрових технологій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в сукупності вони становлять науково-методологічну основу для практичного вдосконалення механізмів формування публічного простору населеного пункту та розвитку певних територій.

Основні теоретичні положення та висновки дослідження доведено до рівня конкретних рекомендацій, методик і використано в процесі виконання завдань державної політики у сфері розвитку Е-урядування регіонів Міністерством цифрової трансформації України (акт впровадження наукових досліджень від 15.05.2020 р.), Департаментом соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації з питань соціальної ролі публічних просторів, їх значущості для подальшого формування сприятливого середовища розвитку суспільства в цілому, а також збереження позитивних ефектів публічних просторів та запобігання тенденції приватизації міських територій, їх закупування та індивідуалізації міського способу життя і появи індивідуалізованої людини – відокремленого індивіда, який виникає на місці колишнього суспільства, що в свою чергу впливає на поступове скорочення кількості таких функціональних майданчиків (довідка про впровадження від 21.10.2020 р. № 03.2-39/1100); Департаментом соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації у частині формування загальних принципів впровадження систем публічного простору в державному управлінні з

урахуванням специфіки соціальних відносин (довідка про впровадження від 21.10.2020 р. № 01-3804/05-19); Миколаївським регіональним центром підвищення кваліфікації Миколаївської обласної державної адміністрації при розробці рекомендацій для викладання навчальних дисциплін щодо бенчмаркінгу територій, управління змінами (довідка про впровадження від 12.10.2020 р. № 350/01-14/2020).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею автора. Основні ідеї та розробки, зокрема й ті, що характеризують наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, а також висновки й рекомендації отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи були викладені й отримали позитивну оцінку на всеукраїнських та міжнародних науково–практичних конференціях: Публічне управління та адміністрування на сучасному етапі державотворення: матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 жовтня 2019 р.); Стратегія розвитку міст: молодь і майбутнє (інноваційний ліфт) : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 15-16 квітня 2020 р.). – Харків : Харків. нац. ун-т міськ. господарства імені О.М. Бекетова, 2020; Україна 2030: публічне управління для сталого розвитку : матеріали щоріч. міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2020 р.) : у 3 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петрос. Київ : НАДУ; Соціально-орієнтована економіка: теорія та практика соціального забезпечення : матеріали наук.-практ. конф. (Черкаси, 2-4 червня 2020 р.). – Черкаси : ЧДТУ, 2020; Сучасні інформаційні технології в освіті та науці: V всеукраїнська наук.-практ. конф., 12 листопада 2020 р./ Житомирський держ. ун-т імені Івана Франка, 2020; Перспективи розвитку територій: теорія і практика: IV всеукраїнській наук.-практ. конф., (Харків, 19-20 листопада 2020 р.). – Харків : Харків. нац. ун-т міськ. господарства імені О.М. Бекетова, 2020; Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: II міжнародна конференція, 20 листопада 2020 р./ Університет економіки та права «КРОК», 2020; Теорія та

практика публічного управління та адміністрування у XXI сторіччі: III всеукраїнська наук.-практ. конф., 25 листопада 2020 р. /– Київ : НАДУ, 2020, III Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку сучасної науки і освіти» : Львівський науковий форум, Львів, 16-17 січня 2021 р.; V Міжнародна конференція «Пріоритети сучасної науки», Київ, 23-24 січня 2021 р.

Публікація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 34 наукових працях, загальним обсягом 41,1 обл.– вид. арк., у тому числі: 1 – одноосібна монографія; 18 – статей в наукових фахових виданнях України; 5 – статей в наукових періодичних виданнях інших держав; 10 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 489 сторінки. Дисертація містить 26 таблиць, 28 рисунків, 8 додатків. Список використаних джерел – 457 найменувань.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ В ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

1.1 Функціонування публічного простору в сучасних державноуправлінських теоріях та працях

На даний час поняття “публічний простір” у наукових дослідженнях з публічного управління та адміністрування є недостатньо вивченим, хоча українськими вченими В. Бакуменко [106], М. Білинською [230], В. Бодровим [35], В. Гошовською [152], М. Грищенко [71], Д. Зайцем [119], О. Жулькевською [117], О. Котуковим [160], В. Колтун [150], В. Корженко [156], О. Коротич [157], Т. Пахомовою [217], Я. Радиш [234], І. Розпутенком [56], В. Скуратівським [256], Ю. Сурмінім [267], І. Тищенком [274], О. Сушинським [269] та ін. висвітлювалось зазначене поняття з позиції вивчення взаємозв’язку публічного простору та публічної політики, розвитку громадянського суспільства та розвитку територіальних громад.

Поняття розвитку міста багатогранне й різноаспектне, тому цей процес постійно вивчається науковцями. Просторовий розвиток міста та його функції досліджується у працях З. Герасимчук [58], Т. Ніщик [59], Л. Руденко [241]; проблемам соціально-економічного розвитку міст присвячено праці багатьох економістів, зокрема О. Бойко-Бойчук [37]; актуальні питання забезпечення екологічної безпеки міст в умовах сталого розвитку постійно в зоні уваги таких вчених, як Ю. Голік [63], О. Ілляш [92], Л. Гришина [101], С. Доценко [70], проблеми формування організаційної структури управління розвитком міст висвітлено у працях В. Мамонової [181].

Початок вивчення функціонування публічного простору в сучасних державноуправлінських теоріях та працях розпочалося ще з наукової праці американського професора З. Ніла “Пошук спільної точки зору: три перспективи погляду на публічний простір”. Так, автором в науковій праці

одним із перших було описано три ключових підходи до публічних просторів з позиції 1) економіки та права (що таке публічні простори, кому вони належать і хто за них платить?); 2) соціально-просторовий підхід (спрямований на пошук таких основних питань, як: хто користується простором та особливості соціального середовища публічного простору); 3) політичний підхід оцінює роль публічних просторів у розвитку та підтримці демократії як місця політичного впливу на визначений простір [122].

Виходячи з цього протиріччя, американські соціологи міст З. Ніл та Е. Орам пропонують таке узагальнено нейтральне визначення: *публічні простори* – це “всі простори, відкриті та доступні для всіх представників публіки в суспільстві в принципі, хоча необов’язково на практиці” [368, с. 1].

Таке нейтральне визначення, на перший погляд, дає змогу оминати проблематичне протиставлення “приватне – публічне” і включити в публічну сферу ті простори, які, не будучи публічними за формою власності, фактично виконують публічні функції. Разом з тим воно досить розмите і не враховує такого елемента справжнього публічного простору, як сприяння соціальним інтеракціям і реалізація громадянських свобод.

На думку М. Кон, міські простори можна помістити на довгій прямій, на “публічному” кінці якої розташовуватиметься “класичний форум” (спеціально створений державою простір для необмеженої соціальної комунікації), а на “приватному” – закрите для сторонніх приватне помешкання, захищене від вторгнення законами. Між ними розташовуються всі ті різноманітні гібридні простори, які виконують публічні функції, але не відповідають усім критеріям традиційних публічних просторів: від кафе до торговельних центрів. Їх М. Кон пропонує називати “соціальними просторами” [159, с. 1-17]. Питання “чи можна вважати соціальні простори публічними, чи повинні вони забезпечувати рівний доступ?” стає одним з ключових, коли мова йде про просторову справедливість і “повернення”

публічних просторів. Від відповіді на це запитання залежить, чи зможемо ми реалізувати в таких просторах свої громадянські права.

М. Кон наголошує, що доступність та власність самі не визначають якість публічного простору, для цього потрібно враховувати характер соціальних інтеракцій, яким сприяє цей простір. Одні простори сприяють незапланованим контактам між людьми, тоді як інші спрямовують громадську увагу на певний об'єкт і посилюють колективну ізоляцію (як торговельні центри). І навіть в інклюзивних просторах можуть існувати невидимі форми виключення. Щоб наочніше продемонструвати це розрізнення, дослідниця, крім інтерсуб'єктивності, використовує також поняття спектаклю, введене Гі Дебором. “Простори спектаклю”: кінотеатри, стадіони, виставкові зали та подіуми, а також телевізійні ток-шоу – збирають маси людей разом, але концентрують їхню увагу на самому спектаклі, забираючи в них можливість участі й діалогу, а відтак і спільного творення нових вимірів публічності [160, с. 65].

Останні 30 років увага більшості дослідників міст прикута до особливостей створення нових публічних просторів, тактик їхнього використання і боротьби за них. Можна виділити три основні визначення публічного простору: економічне, соціально-просторове та політичне [388, с. 1-8,]. Певною мірою вони доповнюють один одного і відповідають трьом компонентам визначення публічного простору, виокремлених М. Кон:

З точки зору *економічного визначення* “публічного простору”, даний підхід передбачає три режими публічності і використання публічних просторів:

Quintessential (Traditional) public forum – простори, спеціально створені (зазвичай державою) для соціальних інтеракцій, публічного життя і реалізації громадянських свобод;

Non-public forum та Limited public forum – місця зі змішаним режимом доступності, в яких дозволені не всі види громадської політичної активності.

Юридичне визначення публічності/приватності простору переводить проблему з академічної в правове поле, адже керуючись законом, суди можуть зобов'язувати власників приватних просторів, які є загальнодоступними, не перешкоджати реалізовувати громадянам політичні права, і таким чином перетворюють їх ці простори на публічні. І навпаки, суди можуть забороняти громадську активність навіть у публічних просторах, створених державою, виключаючи їх із публічної сфери.

З розвитком сучасних технологій у великих містах, процесів урбанізації та субурбанізації (приміські території), збільшення міграційних процесів населення із сільської місцевості у великі міста, а також враховуючи демографічні особливості та міграційні процеси в наслідок воєнних дій на Сході України необхідним є здійснення системного аналізу розвитку публічного простору міста з урахуванням соціальних, економічних, політичних, демографічних особливостей. Водночас у наукових публікаціях у сфері публічного управління та адміністрування ще не сформовано цілісного підходу щодо сутності публічного простору, хоча західноєвропейська наукова думка активно досліджує ці просторові форми протягом кількох останніх десятиріч.

Дослідження наукових підходів у вивченні публічного простору міста набуває все нових актуальних питань, які потребують ґрунтового системного аналізу та рекомендацій щодо запровадження комплексних підходів до принципів його реалізації. Так, функціонування публічного простору міста українськими науковцями зазвичай розглядалося у таких наукових напрямках, як: культурологія, соціологія, архітектура. У дослідженнях українських вчених часто публічний простір міста ототожнюється із такими поняттями, як: “суспільний простір”, “громадський простір” або ж навіть “соціальний простір”.

У наукових джерелах навіть сама назва цих просторів може змінюватися. Наприклад, в офіційних документах Великобританії використовується термін “відкриті простори” (open spaces), який включає в

себе широкий перелік територій – від парків та спортивних майданчиків до кладовищ і зелених зон вздовж залізниць. Цікаво при цьому, що деякі британські вчені навпаки використовують термін “публічні простори” (public spaces). До такого ж формулювання вдається і UN-Habitat [433].

Плутанина з термінами властива не тільки закордонним інституціям. У російськомовній урбаністиці ми губимося між термінами “публічний” і “суспільний” простір. Ймовірно, що причина нашої плутанини – в етимології. Для англomовних “громадський простір” та “публічний простір” звучить однаково – public space.

Є ще кілька варіантів перекладу щось на зразок social space і civic space. Перший – термін Анрі Лефевра, що описує всі варіанти соціальної взаємодії між людьми і не має відношення до фізичної території. Інший же відноситься до сфери громадянського суспільства і “створюється набором загальноприйнятих правил, які дозволяють людям вільно і безперешкодно організовувати, брати участь і спілкуватися один з одним, тим самим впливаючи на політичні і соціальні структури, які їх оточують” [321].

Найбільш вираженою відмінністю соціального і публічного простору в наукових джерелах є та особливість, що термін “соціальний простір” на думку багатьох науковців не може ототожнюватися із поняттям публічного простору, адже “соціальний простір” – це простір ролей, статусів та позицій, що займають індивіди, і він не має ніякої прив’язки до певної території, тобто фізичного виміру, в той час “публічний простір” має такі виміри, як: персональний, тілесний простір (часто описується як “бульбашка”) [116]; приватний закритий простір (обмежується правами власності та контролюється власником (наприклад, приватне житло)); суспільний простір (або “публічний простір” (public space)) – простір, який група сприймає як свій. Останній може мати конкретного власника (наприклад, території кафе, торговельно-розважальних комплексів, одним з функціональних призначень яких є взаємодія суб’єктів споживання), або ж перебувати у власності громади (наприклад, вулиці) чи бути напівприватним (внутрішній двір

будинку). Публічний простір може бути відкритим (наприклад, площі) або мати обмежений доступ (наприклад, доступ за наявності квитка, або ж посвідчення чи певного статусу) [116].

Як слушно зазначає М. Грищенко “публічний простір відіграє провідну роль в функціонуванні міста. Визначений фізично, він пов’язує між собою розрізнені міські осередки (забезпечуючи логістичну функцію); в соціальному вимірі, він відіграє соціально значущу роль інтеграції міського населення, забезпечуючи умови для створення незапланованої анонімної взаємодії “незнайомців”. Саме тому публічний простір міста слугує об’єднуючою ланкою міста, саме він забезпечує його цілісність в фізичному та соціальному плані, забезпечуючи створення міської спільноти, відображаючи соціальний прояв міста” [71].

Кожний публічний простір міста включає індивідуальні та неповторні складові і один простір міста із його географічними, соціальними, демографічними, економічними, політичними, етнокультурними, гендерними особливостями може значно відрізнятися від іншого публічного простору який має свій неповторний набір ключових чинників і особливостей.

Варто зазначити, що в українському законодавстві відсутнє визначення “публічного простору”; в регулятивних актах, які стосуються міського управління і містопланування, визначаються лише так звані “простори громадського використання”.

Аналіз нормативно-правових документів щодо розвитку територій міських просторів за останні п’ять років свідчить про ґрунтовну правову базу з даної проблематики. Хоча, закони та інші нормативно-правові акти розроблялись за різних умов соціально-економічного розвитку країни, тому виникає потреба їх удосконалення та взаємоузгодження. У контексті формування цілісної системи планування місцевого розвитку і на нашу думку дуже серйозною проблемою є те, що вимоги документів просторового розвитку не завжди враховуються під час розробки соціально-економічних програм розвитку як стратегічного, так і короткострокового характеру.

Так, до основних нормативно-правових документів розвитку територій належать: Закон України “Про Генеральну схему планування території України” від 18 листопада 2012 р. [1]; Закон України “Про регулювання містобудівної діяльності” від 01 січня 2020 р. [6].

Нормативно-правове регулювання розвитку великих міських територій є невід’ємною складовою сталого розвитку міст України. Так, у постанові Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2018 р. № 733 “Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року”[8] визначено такі ключові принципи, щодо розвитку територій, як:

- Програма “Ефективне управління регіональним розвитком”;
- Удосконалення правових засад створення та функціонування агенцій регіонального розвитку;
- Підвищення ефективності роботи Міжвідомчої координаційної комісії з питань регіонального розвитку щодо координації процесів планування та реалізації державної регіональної політики;
- Розроблення та впровадження навчальних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування з питань державного управління регіональним розвитком;
- Створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій України, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає;
- Визначення цілей державної регіональної політики та основних завдань центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування на 2021-2027 роки;
- Удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, підвищення ефективності відбору та оцінки програм і проектів регіонального розвитку відповідно до цілей та пріоритетів державної регіональної політики;

– Удосконалення порядку моніторингу показників розвитку адміністративно-територіальних одиниць для визначення територій, що потребують здійснення заходів стимулювання їх розвитку

– Визначення на регіональному та місцевому рівні пріоритетів і завдань щодо формування, збереження та невиснажливого використання екомережі, формування просторового розташування її структурних елементів, розвитку системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Важливими стратегічними нормативно-правовими документами є: Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів”, з урахуванням Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, відповідно до Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 № 1186 [9].

Також потрібно окремо здійснити аналіз Закону України від 01.01.2020 р. “Про регулювання містобудівної діяльності” [6]. Відповідно до законодавчого акту управління у сфері містобудівної діяльності та архітектурно-будівельного контролю здійснюється шляхом:

- 1) планування територій на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- 2) моніторингу стану розроблення та реалізації містобудівної документації на всіх рівнях;
- 3) визначення державних інтересів для їх врахування під час розроблення містобудівної документації;
- 4) проведення ліцензування і професійної атестації;
- 5) розроблення і затвердження будівельних норм, державних стандартів і правил, запровадження одночасної дії міжнародних кодів та стандартів;
- 6) контролю за дотриманням законодавства у сфері містобудівної діяльності, вимог будівельних норм, державних стандартів і правил,

положень містобудівної документації всіх рівнів, вихідних даних для проектування об'єктів містобудування, проектної документації;

7) надання (отримання, реєстрації), відмови у видачі чи анулювання (скасування) документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт, прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів [155].

Отже, нормативне регулювання планування та забудови територій здійснюється шляхом прийняття нормативно-правових актів, правил, державних та галузевих будівельних норм, національних (державних) стандартів, кодексів усталеної практики. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері будівництва, містобудування та архітектури, забезпечує розроблення, затвердження, перегляд, внесення змін і скасування державних будівельних норм.

Таким чином, “публічний простір міста” – це певний базис чи конструкт, а також комунікаційний простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема.

Певний публічний простір міста дає нам інформацію про латентні правила відкритих чи закритих просторів, психологічні та соціальні особливості приналежності до певної спільноти. В таких місцях часто актуалізується та загострюються соціальні суперечності, конфлікти, владні відносини, проявляються соціальні цінності спільноти, її пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості, демократичності, відкритості, толерантності та розвитку спільноти, а також особливості ефектів соціалізації, соціальної ідентифікації та “сприйняття інших”, що проявляються саме в умовах публічного простору міста.

Дійсно, публічні простори сучасних міст функціонують набагато складніше. З одного боку, вони надають індивідам можливість соціальної

репрезентації й контактів з незнайомцями, можливість зрозуміти свою позицію в суспільстві, а також набути статусу політичного суб'єкта. Разом з тим (і набагато частіше,) публічні простори – це місця, де наділена владою коаліція економічних еліт за допомогою державних апаратів, ЗМІ і професійних творців просторів (архітекторів, дизайнерів, проєктувальників, урбаністів, маркетологів) реалізує свою політичне, економічне й культурне верховенство, створюючи “репрезентації простору” [71, с. 31-33].

З іншого боку, міські соціальні рухи, урбаністичні ініціативи й виключені з публічного простору спільноти відповідають спротивом і творчим протестом, “повертаючи” (re-claiming) собі фізичний і дискурсивний простір і відвойовуючи своє “право на місто”.

М. Майлз, досліджуючи публічні простори з позиції вивчення критеріїв публічності як місця розгортання владних відносин, розділяв публічні простори за визначенням на:

Публічний простір (public space) – це простір, в якому ми можемо уявити публіку як масу людей;

Публічна область/ політика (public realm) – це простір, в якому ми можемо уявити публіку як масу, що має бути організована та контрольована;

Публічна сфера (public sphere) – це сфера уявлення публіки як такої, що продукує себе завдяки політизованим актам культурного обміну [383].

На нашу думку, “публічний простір міста” – це певний базис чи конструкт, а також комунікаційний простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема.

Міські публічні місця, “місця зустрічей незнайомців” (за В. Вайтом) представляють собою важливу інформацію для дослідників: вони можуть “розповісти” нам про специфіку соціальних відносин, що мають місце в конкретній ситуації; тут актуальні й питання сприйняття “Іншого” в міському

просторі, і механізми владних відносин, та ефекти соціалізації. Проте, у великих містах гостро стоїть питання збереження такого роду просторів: тенденція “приватизації” міських територій (Л. Лофланд), їх “закупорювання” (Р. Сеннет) та індивідуалізації міського способу життя і поява “індивідуалізованої людини” (З. Бауман) – відокремленого індивіда, який виникає на місці колишнього суспільства, призводять до поступового скорочення кількості таких функціональних майданчиків [119].

Як слушно зазначає К. Івесон “Публічне місто” так само демократичне, так само уявне. Воно доступне кожному, хто вступив на свій шлях формування ідентичності мешканця міста та уявляє набір прав спільного володіння та меж приватного, “власності” на ті речі, які є значимими символами, які уособлюють місто. Більшість з них пов’язана з історією міста: будівлями, місцями, речами, пам’ятниками тощо. В уявному місті ці місця та речі знаходяться у спільному володінні та модифікації: це речі особливого, протилежного офіційному найменування, особливої турботи та значимості, оскільки вони є фундаментом формування персональної історії людини у місті, а також у публічному просторі міста [360].

Визначення “public space” у сучасній європейській традиції розглядається в трьох основних аспектах: 1) як відкритий простір для відпочинку, рекреації, охорони здоров’я; 2) простір дебатів; 3) доступний простір – місця для всіх, або групи осіб.

На основі наукових досліджень функціонування публічних просторів в сучасних державноуправлінських теоріях та працях вченими виділені властивості соціальних змін у публічному просторі міста, що відбуваються на урбанізованих територіях. Таким чином, соціальні зміни у публічному просторі розглядають, з позиції функціонального виміру, структурного виміру, мотиваційного виміру та процесуального виміру.

Функціональний вимір перш за все спрямований на його функціональне призначення публічного простору.

Функціональний вимір публічного простору ми також розглядаємо як можливість для різних форм комунікації між жителями міст, а також ефективних форм комунікації при отриманні публічних послуг та веденні ефективного діалогу населення із представниками органів влади, а також відкритість і прозорість у прийнятті рішень керівниками органів державної влади, підприємств, установ і організацій щодо реалізації стратегій розвитку на певній території.

Також до функціонального призначення публічного простору можливим є врахування ступеню комерціалізованості певних територій. Чи є окремі публічні місця дійсно публічними: кафе, громадські пляжі, території біля водоймищ, ліси, парки та ін.

На нашу думку необхідним також є врахування *структурного виміру публічного простору* із аналізом зонування території, форми власності території, що використовується як публічний простір та ступеню відкритості публічного простору (відкритий або з обмеженим доступом), а також ступінь виконання публічним простором логістичної функції у місті (як він пов'язує окремі міські осередки).

Мотиваційний вимір може включати наявність певних норм поведінки в певному публічному просторі (або чи є такі норми вимогою в цьому просторі), як ідентифікуються “свої-чужі”, а також ефективна взаємодія в певному соціальному середовищі, малій чи великій соціальній групі.

Також важливим є врахування *процесуального виміру*, а саме можливі форми інтеграції (реально або потенційно) може забезпечувати публічний простір (зокрема, міжособистісне спілкування, масові збори тощо), особливості спілкування в цьому просторі (наприклад, масова комунікація, у більшості неперсоніфіковане, персоніфіковане).

Досліджуючи публічний простір територіальних громад В. Колтун, слушно зазначила, що “публічний простір територіальної громади” – це складова простору населеного пункту, яка є відкритою та доступною для членів, мешканців та гостей ТГ на постійній та безоплатній основі, включає

території загального користування, виділені відповідно до містобудівної документації та планів зонування, а також наземні, підземні, надземні частини будівель і споруд, спеціально призначені для використання необмеженим колом осіб з метою проведення комунікацій, професійної діяльності, дозвілля, рекреації, проведення масових заходів, організації пішохідних потоків тощо. Головною функцією публічного простору ТГ вважаємо формування та використання комунікативного потенціалу ТГ [149, с. 71].

Так, якщо ми розглядаємо сучасні міста, то можемо зазначити, що в них ми знаходимо недостатню кількість ознак, які вказують на публічність. Адже публічність включає такі ключові ознаки міста, як: вільний необмежений доступ, чітке розмежування публічного й приватного, вільна комунікація між жителями міст та суспільства в цілому.

Зокрема, так було з рухом “Оссуру” в різних містах світу у 2011–2012 рр. та протестами на площі Таксім у Стамбулі в 2013 р. Події Євромайдану та Революції Гідності в Києві у 2014 році та інших українських містах так само можна й варто розглядати в термінах повернення публічного простору та здобуття громадянами права бути “видимими” політичними суб’єктами через активну репрезентацію в міському просторі.

Класичні міські публічні простори стрімко занепадають і зникають. Ці процеси пов’язані як із приватизацією їх, так і (набагато більше) із занепадом публічного життя, зникненням самого феномену публічної людини та з розмиванням поняття місця (place) в сучасній культурі. Так, стрімке зростання мобільності сучасного міського населення та доступ до глобальних інформаційних мереж призводить до того, що місце як таке перестає сприйматись як щось статичне й цінне саме по собі.

Традиційні міські публічні простори втрачають свою унікальну антропологічну складову – характерні для цього місця, соціуму й часу просторові соціальні практики. Це призводить до появи феномену, який французький антрополог Марк Оже понад 20 років тому назвав “не-місцями”

супермодерності, – “неантропологічних” просторів без ідентичності та історії, місць транзиту, споживання й невизначеності, місць з дуже обмеженою “програмою” [160, с. 64-71].

Контроль публічних просторів з боку держави та домінуюча ідеологія створюють такі режими використання та способи сприйняття простору, які виключають з нього цілі соціальні групи (бідних, безхатченків, мігрантів та інших).

Зрозуміти функціонування публічного простору як фактору, що безпосередньо сприяє соціальному й культурному різноманіттю міського життя, а також як “сцени” повсякденного життя й “місця демократії” в сучасних містах неможливо поза аналізом державоуправлінських теорій та відносин репрезентації, які відтворюються в ньому, значно ускладнюючи абстрактне протиставлення приватного й публічного, державного й громадянського [160].

Знайти традиційні публічні простори (муніципальні площі й парки) в сучасних містах стає дедалі важче, адже публічна й приватна сфери в них надзвичайно переплетені; багато номінально приватних просторів слугують публічним потребам.

На основі аналізу наукових джерел дослідження функціонування публічного простору в сучасних державноуправлінських теоріях та працях визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста.

Система глобального розподілу сили на сьогодні формується на основі економічної, а не військової сили, про що свідчать приклади таких держав, як

Німеччина, Японія. Ці процеси змінили глобальну карту сучасного світу, зменшивши роль і значення національних держав у результаті створення ще однієї нової картографії, основу якої складають сучасні великі урбаністичні утворення. Цей процес отримав назву “нова урбанізація” [44, с. 60-61].

Усі публічні простори пропонується розділити на відкриті, які є частиною міського ландшафту, і закриті, розташовані всередині будинків або на ізольованих територіях (у тому числі так звані арткластери, що мають точковий характер і впливають на зміну міського середовища в цілому). Деякі з них служать ознакою елітизму – поділу суспільства на керовані маси і пануючі еліти і символічно відображають комунікації всередині цих груп.

В якості історичних прикладів тоталітарних урбаністичних громадських просторів можна привести римські форуми, класицистські ансамблі (Франція, Нансі, пл. Станіслава Лещинського), неокласицистські ансамблі (Вашингтон), націонал-соціалістичні і фашистські ансамблі (Університетське містечко в Римі епохи Муссоліні, містобудівні роботи Шпеєра), площі в радянських містах, площа Тяньаньмень (Пекін, КНР) і тоталітарних зелених просторів: Марсові поля у великих європейських містах, палацово-паркові комплекси абсолютизму (Версаль, Шенбрунн, Хофбург).

У свою чергу, в якості прикладів історично сформованих демократичних урбаністичних просторів можна назвати грецькі поліси, агори, площі перед ратушами (Синьоріями) в містах-республіках, Монмартр у Парижі як протокреативний простір.

Прикладами історично сформованих демократичних “зелених” просторів є парки Лондона (Гайд-парк, Кенсінгтонські сади), парки, ліси та бульвари османовського Парижа (Люксембурзький сад, Булонський ліс), Пратер (Відень), народні парки Мюнхена і Берліна [27, с 95].

Обидва принципи – диференціації та гомогенізації – породжують набір опозицій, через які окремий район набуває набір відмінних рис і ними ж відшкодовує місту своєрідність його простору в цілому. Однією з найбільш

загальних і фундаментальних опозицій у спонтанній характеристиці міста є опозиція центру/околиць.

У Парижі відмінність між правим і лівим берегом, на які посилається майже офіційний туристичний альбом або соціологічний текст як на щось природне для звичайного сприйняття парижанина, насправді не таке вже й природне. Його використання засноване на історичній компетентності та/або знанні специфічних відмінностей, що визначається сферою престижного споживання. Якщо ця опозиція і є чимось природним, вона характеризує форми найбільш легітимного і глибокого присвоєння міського простору, точніше, привласнення цим простором тіла, щільно вбудованого в його “природний порядок”.

Автори доводять, що дизайн простору відображає процес конвертації нетрадиційних соціокультурних практик у загальному соціальному середовищі міста. Автентичність міста представлена як результат усвідомлення відмінності повсякденних традицій локальних спільнот.

Сучасна урбаністика зосереджена на проблемах міста як середовища існування людини, зв'язку ментального образу міста та його матеріальної структури. Спираючись на теоретичні і методологічні положення акторно-мережевої теорії, ми розглядаємо місто як соціально-просторовий об'єкт. Сучасний урбаністичний простір – контингентне топологічне утворення, що формує колективні ідентичності та моделі соціальної поведінки.

Можна сказати, що деурбанізація як процес соціальної деградації міського середовища є не тільки різноманітним за формами прояву, але й багаторівневим, часто латентним явищем. У ході його розгортання відбувається поступове заміщення утилітарного (технологічно-побутового) і неутилітарного (соціокультурного) міського середовища квазіміського, селищного, сільсько-слобідського, що дає право дослідникам говорити не тільки про деурбанізацію (дезурбанізацію), але і про руралізацію міст [264, с. 65].

Не менш важливі прийоми композиційної побудови публічних просторів. В. Т. Шимко вводить поняття “композиційні структури”. Відповідно до композиційного рішення систем ансамблів громадських просторів він виділяє такі композиційні структури:

1. Глибинна, коли лінійна організація цілісного простору підкреслена відповідним розташуванням акцентів і доміант, що утворюють ланцюг уздовж осі розвитку простору, або, які замикають цю вісь. (площа Св. Петра, Рим).

2. Концентрична, де компактність, зібраність цілісного простору підтримана або периферійним (по колу) розміщенням акцентнодомінантних форм, або закріпленням центру композиції такою формою. (Площа Вандом, Париж).

3. Фронтальна, де локальний або витягнутий простір насичений акцентами і доміантами асиметрично, звертаючи увагу глядача на одну із сторін майданчика (в лінійному варіанті - на витягнутий бічний фронт, а не на його ширину). (Площа Дель Кампо, Сієна) [292, с. 205].

Варіантами одночасного комбінованого застосування розглянутих композиційних прийомів є системи громадських просторів центрів міст Лондона, вулиць Тверської в Москві, де до головної лінійної осі тяжіють прилеглі лінійні простори провулків і бульварів і локальні простори площ. За цією ж схемою сформована найдовша пішохідна зона в Європі – Строгет в Копенгагені. Вулиця веде від Ратушної площі до Королівської площі і популярної набережної Ньюхавен і складається з декількох вулиць, які продовжують одна одну. Реалізовану проектну пропозицію реконструкції Плас-де-ла-Републік в Парижі засновано на поєднанні глибинно-просторових і лінійно-осьових прийомів композиції локального простору площі та прилеглого ланцюга бульварів.

Комбінований прийом формування міських громадських просторів:

- 1 – Плас-де-ла-Републік і прилеглі бульвари (Париж);
- 2 – пішохідна вулиця Строгет (Копенгаген);

- 3 – пішохідні простори, прилеглі до вул. Тверської (Москва);
- 4 – проектна пропозиція розвитку центру м. Ташкента (70-ті рр. 20 ст.)
- 5 – громадські простори центру м. Лондона.

Середовище публічних просторів як складова частина навколишнього середовища є одним з матеріальних продуктів діяльності людини в процесі взаємодії з природою. Воно включає в себе природне середовище (водний і повітряний басейни, ґрунтовий покрив та іню), а також все, що утворює матеріальну структуру просторів, у тому числі і різноманітні антропогенні фактори, що виникають у результаті господарської діяльності людини.

Д. Харві будує свою концепцію, спираючись на уявлення про “природу” трьох складових: теорії урбанізму, справедливості і простору. Розглядаючи соціальні процеси і просторові форми, він зачіпає проблему теоретичних основ міського планування, проводить відмінності [321].

Узагальнюючи уявлення Харві про взаємодію капіталу з фізичним середовищем міста і концепцією розгляду цих процесів, слід підсумувати:

1. існують відносини капіталу і фізичного ландшафту, в якому він втілюється;
2. ландшафт – це інструмент капіталу, його просторове продовження;
3. взаємодія двох методологічних складових – географічного та соціологічного уявлення також нероздільні один від одного, як і предмети – капітал від фізичного ландшафту [321].

Ці уявлення знаходять відображення в поглядах Е. Сойї, який активно захищає позицію “просторовості” (spatiality) в якості організуючого принципу, який реалізується у трьох складових: фізичній, психічній і соціальній [413].

Міське середовище – це, насамперед, особливим чином організований, населений, життєвий простір-час, який створюється діяльністю людей, їх ментальністю, біографією, культурою, життєвою стратегією і повсякденними запитамми і потребами, що і складає соціальну підоснову створення проектів міських ландшафтів. Місто є складним, багатогранним світом, яке включає в

свою структуру мікросвіт людей, речей, інформації, а також зведені людиною міські ландшафти, де відбуваються обмінні процеси між ними.

Щоб зрозуміти все розмаїття і влаштування міської системи, необхідна комплексна мультидисциплінарна діагностика. Методика діагностування включає: вивчення історії заселення і освоєння території; як складався і змінювався соціальний склад місцевого населення в минулому; рід занять людей, які жили на цій території, яких дотримувались традицій; чим була викликана, як відбувалася зміна населення, і яким чином це вплинуло на організацію життєвого середовища. Таке дослідження дозволяє зв'язати воедино знання про функції, зонування, благоустрій та характер місцевої забудови в різні історичні періоди.

Лефевр називає цей нескінченний процес “написанням просторового коду” – “не просто спосіб читання та інтерпретації простору, це скоріше спосіб життя в цьому просторі і також спосіб його виробництва” [329]. На думку Е. Сойї, капіталістичне місто відрізняється “нерівномірним розвитком”, породжуючи неминучий дисбаланс між економічно розвиненими і відсталими районами, що забезпечують резерв як робочої сили, так і ринків збуту, по суті, розділяючи міську територію на “продавців і покупців” [413]. Такий “просторовий поділ праці” призводить до жорсткої сегрегації міста на окремі сегменти, які часто існують ізольовано один від одного (робочі квартали і бізнес-центри, зони активного вжитку і промислові зони, елітна житлова забудова та міські нетрі). Д. Харві зміщує дослідницький фокус з масштабних змін просторового ландшафту на окремі географічні локуси, вперше вводячи в міську соціологію поняття “місця”, здійснюючи перехід з рівня *space* (простір) на рівень *place* (місце) [355]. У цьому сенсі публічний простір – це “місце, яке дозволяє бути видимим” [384, с.132]; створюючи і привласнюючи публічні простори, соціальні групи самі стають публічними, позначаючи тим самим своє місце в міському середовищі.

Е. Гідденс позитивно зазначав про рівномірну щільність забудови і відсутність однорідних етнічних районів у країнах Східної Європи, підкреслюючи, що “організація простору радянських міст визначалася міркуваннями громадської користі, а не ринковою вартістю, як в західних країнах”. В цілому ж в англійській літературі домінує критична інтерпретація, що тісно пов’язує публічний простір радянських міст з існуючим в ті роки політичним режимом [204, с. 93].

Автори відзначають, що формальний статус “громадського” не відображає реальних можливостей його використання: найчастіше, це була “сцена”, призначена для колективних дій, організованих владою, “прозорий натяк на бажання держави контролювати життя своїх громадян завжди і скрізь”. Головне завдання публічного простору полягало в тому, щоб підкреслити могутність радянської влади, “служити символічним інструментом трансляції необхідної ідентичності”, “перетворити хаос міського життя в логічно організований простір людської діяльності, що відповідає потребам домінуючої ідеології” [329].

Глобалізація міст призвела до численних змін, у тому числі до зростання різноманітності у використанні суспільного простору. Це змушувало муніципалітет розробляти нові інструменти управління громадським простором. У статті Pradel M., San J. і Climent V. аналізується еволюція управління містом на прикладі Барселони, яке пережило глибоку трансформацію своєї економіки у зв’язку із зростанням відвідувачів і новими фінансовими потоками. Влада Барселони виробила новий дискурс і практику управління містом, яка передбачає прийняття рішень з благоустрою за участю городян [393, с. 235–248].

Таким чином, процеси урбанізації, зростання кількості міст і міського населення актуалізували необхідність філософського осмислення самого феномену міста. Місто являє собою багатовимірний простір, що не зводиться лише до матеріальних об’єктів – сукупності житлових і нежитлових будівель, населених певною кількістю людей. Багатовимірність феномену міського

простору передбачає необхідність його пояснення в рамках цілого комплексу наукових дисциплін, і в даному контексті філософське осмислення феномену міста стає визначальним, оскільки дозволяє виявити основні проблеми і тенденції розвитку міста, окреслити перспективи його подальшої видозміни, естетичного вдосконалення його вигляду, модернізації соціальної інфраструктури міських поселень. Нові орієнтири містобудівної політики, які диктують і певні вектори дослідження проблем міського простору, передбачають звернення до гуманізації міського буття, вирішення проблем захисту навколишнього середовища міст та подолання найважливішої проблеми сучасних великих міських центрів – транспортного перевантаження.

Однією з найбільш важливих особливостей формування публічних просторів є їх функціонально-змістовні характеристики і комплексність, обумовлена безліччю форм і компонентів середовища (будівлями і спорудами, міським обладнанням, ландшафтними включеннями), містобудівна обумовленість, не замкнутість фрагментів, наявність у структурі різних елементів, відносна стійкість основних типів міських інтер'єрів як наслідок сталості видів міського життя. Дані характеристики публічних виділяють два укрупнених типи: особливості, пов'язані з архітектурно-просторовими характеристиками (будова, розміри, композиційна структура і геометрія) і позаархітектурні умови і параметри (технологія, експлуатація, природно-кліматичні і ландшафтні чинники, поліфункціональність простору, специфіка предметного наповнення середовища).

Одним з новітніх понять, освоєних *urban studies*, є фрактал, який у найзагальнішому вигляді може бути визначений як “структура, що складається з частин, які в якомусь сенсі подібні до цілого” [204, с. 92].

Тип архітектури та специфічний план забудови, міська інфраструктура та комунікаційні мережі (вузькі або широкі мостові, водопровід або його відсутність і т. п.), система управління, соціальних і культурних взаємодій у

місті, “текст” міста (вивіски, пам’ятники, сакральні місця і т. д.) складають ніби зменшену копію держави, її соціокультурний “макет”, концептуальну модель національної культури. Міські просторові і ментальні конфігурації демонструють певну подобу по відношенню до знакових форм, структур і елементів соціального, політичного, економічного і художнього життя держави в цілому.

В основі фрактального аналізу міської культури лежить виявлення повторюваних самоподібних геометричних або соціокультурних патернів та визначення їх типів. В урбаністиці також нерідко ставиться завдання визначення спеціальних коефіцієнтів, пов’язаних з т. зв. фрактальною розмірністю (ступенем “зламаності”) міських територій, і які характеризують закономірності росту та еволюції міста.

Термін “фрактал” (від латинського “дробовий”, “зламаний”) був введений у науковий обіг у середині 1970-х рр. французьким математиком Б. Мандельбротом для позначення нерегулярних геометричних форм, що володіють самоподібністю у всіх масштабах. Самоподібність означає, що будь-яка підсистема фрактальної системи повторює конфігурацію цілої системи і в межах загальної форми укладено безкінечно “тиражований” патерн. Інакше кажучи, фрагмент фрактала, ідентичний цілісній формі, відтворюється на кожному наступному рівні меншого масштабу, утворюючи свого роду “вкладену” структуру. Таким чином, будь-який самоподібний фрагмент фрактальної конструкції репрезентує ціле, “розгортаючи” з себе весь комплекс значень і форм, притаманних власне фракталу як певній цілісності [204, с. 93].

Один з істотних аспектів внутрішньої фрактальності міста пов’язаний з ієрархією фрактальних рівнів у його геометричному просторі. Геометричні фрактальні моделі архітектурно-просторового середовища з різними фрактальними розмірностями в тій чи іншій мірі реалізовані у багатьох містах світу, в тому числі в столичних містах (що буде детально розглянуто далі в розділі “Фрактальні моделі столичних міст”). Для міст з тривалою

історією, як правило, притаманні “кільцеві” фрактали, тоді як міста Нового Часу найчастіше мають кілька центрів тяжіння і характеризуються більшим ступенем складності і більшою фрактальною розмірністю.

При цьому фрактальний скейлінг (масштабний інваріант) геометричного типу можна виявити не тільки в плануванні середньовічних міст та сучасних мегаполісів, але і в схемах метрополітену (Париж та ін.), в химерних будівлях індуїстських храмів, готичних соборів і православних церков, Паризької Опери Шарля Гарньє, собору Саграда Фамілія Антоніо Гауді, в будинках, спроектованих Френком Ллойдом Райтом, Пітером Ейзенманом, Норманом Фостером, норвезьким архітектурним бюро “Снехетта” та ін [393].

Очевидно, геометрична фрактальність міста може бути представлена на таких рівнях [393].

1. Декоративно-функціональні елементи інтер'єру/екстер'єру (2D): наприклад, візерунки підлогових мозаїк, як у кафедральному соборі італійського міста Ананії (Anagni); карти міста на вуличних інформаційних стендах (Москва).

2. Декоративно-функціональні елементи інтер'єру/екстер'єру (3D): наприклад, світильник у вигляді дерева; книги в публічній бібліотеці міста Канзас (США), частина будівлі якого виконана у вигляді величезної книжкової полиці з семиметровим “книгами”; макет будівлі всередині самої будівлі (Петропавлівська фортеця, Санкт-Петербург) або всього міста в інтер'єрі музею/виставкового центру або у відкритому міському просторі.

3. Конструктивні елементи інтер'єру (3D): наприклад, спіральні сходи в музеї Гутгенхайма, Нью-Йорк.

4. Планування будівлі (на місцевості) (2D): замок Кастель-дель-Монте (Апулія, Італія).

5. Фасад будівлі (2D/3D): Міланський собор.

6. Конструкція будівлі (3D) – фрактальні патерни повторюються як у зовнішніх, так і у внутрішніх формах: Palmer House (Ann Arbor, Michigan,

USA), побудований Ф. Райтом з використанням трикутних фрактальних патернів.

7. Комплекс будівель/архітектурний ансамбль (3D) – одні і ті ж фрактальні патерни повторюються в конструкції будівель (наприклад, котеджі на дахах багатопверхових будинків у Чжучжоу, Китай).

8. Міський квартал/район (2D): квартали Нью-Йорка; радянські новобудови.

9. План міста (2D): фрактальні прямокутники Нью-Йорка.

10. Місто (3D): гіпотетичне місто майбутнього.

Взагалі, як справедливо вказує З. Сардар, англійський дослідник міжкультурних відносин, “міста мають чітко виражену фрактальну структуру, в тому сенсі, що їх функціям властива самоподібність на рівні багатьох порядків і масштабів”. Він наводить такі приклади фрактальних міських структур, як “ідея районів, округів і секторів всередині міста, концепція транспортних мереж різних порядків і класифікація міст в ієрархії центрального місця, що відображає економічну залежність локального від глобального і навпаки”. Дійсно, в місті як метасистемі, що складається з систем, які, в свою чергу складаються з підсистем нижчого рангу, ієрархічно “вкладені” території адміністративного поділу і відповідні їм муніципальні органи управління, квартали, вуличні, транспортні, енергетичні, інформаційні міські мережі, а також щільність населення і інші демографічні й соціологічні характеристики урбаністичної культури виявляються фракталами різного ступеня складності [391, с.95].

Таким чином, досвід дослідження публічних просторів показує, що соціальна значимість кожного громадського простору зростає з його функціональною і культурною цінністю, але є категорією відносною. Необхідне збереження характерних просторів міста, які містять визначні історичні елементи, і самі є відображенням епохи. Архітектурний, топографічний, візуальний, соціокультурний і символічний простір сучасних міст і особливо столичних мегаполісів є багатовимірною фрактальною

матрицею, в якій на різних рівнях міської просторової структури перетинаються і накладаються геометрична, географічна і концептуальна фрактальні моделі світу. Необхідна диференціація публічних просторів міста, яка визначається не тільки різними їх просторовими і розмірними типами, але і взаєморозміщенням і взаємодією, що дозволить виявити просторові моделі.

1.2. Розвиток понятійно-категоріального апарату щодо публічного простору в процесах державотворення

Для функціонування публічного простору важливою складовою є наявність ефективної системи публічного управління та адміністрування.

Так, термін “публічне управління” був вперше введений англійським науковцем Д. Кілінгом у 1972 р. Як зазначив Д. Кілінг “публічне управління” – це “пошук найкращих способів використання ресурсів задля досягнення пріоритетних цілей держави: публічне управління спрямоване на реалізацію прав, свобод та законних інтересів приватних осіб і передбачає якнайповніше застосування владою принципу публічності – відкритості та прозорості діяльності її апарату, право впливу громадян на діяльність органів влади, громадський контроль за діяльністю управлінського апарату тощо” [106, с. 605].

Публічне управління концентрує в собі логічну стійку раціональність етапів, через які відбуваються процеси самоорганізації. Раціональний характер публічного управління та його структурованість демонструє завдання зваженого організаційного впливу на самоорганізаційні утворення й процеси.

Е. Коротков і А. Беляєв досліджуючи поняття “управління”, виокремлюють більше тридцяти типів управління, зокрема: планово-директивне, економічне, соціально-економічне, технократичне, цільове, проблемно-орієнтоване, соціально регульоване, нормативне, автократичне,

колегіальне, корпоративне, ліберальне, адміністративне, стратегічне, антикризове та ін. [158, с. 21].

Проблеми і питання понятійно-категоріального апарату досліджувались у працях таких науковців, як І. Козюра[146], О. Кілієвич[56], А. Кузнецов[167], О. Парфенюк[214], І. Плотницька[179], В. Тертичка[273], В. Романов[301], В. Трощинський[106] та ін.

Розглянемо складові поняття “публічне адміністрування”. У словнику слів іншомовного походження зазначено, що “публічний” походить від лат. “суспільний”, “народний” і має такі дефініції:

- відбувається у присутності публіки, людей;
- розвиток системи державного управління в Україні прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий;
- призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний.

Американські вчені Д. Шуман та Д. Олуф стверджують, що публічне адміністрування, його поняття та роль з часом змінюються, та визначають його характеристики:

- охоплює всі три сфери влади: виконавчу, законодавчу та судову та їх взаємовідносини;
- відіграє важливу роль у формуванні публічної політики і таким чином є складовою політичного процесу;
- суттєво відрізняється від приватного адміністрування;
- взаємодіє з численними приватними групами та індивідами у наданні послуг суспільству [409, с. 21].

Етимологія слова “публічний” відображена у працях М. Вебера[424], Ч. Барнарда[25], Д. Ганна[53], Л. Гуліка[73], Дж. С. Мілла[195], В. Парсонса[213], Г. Саймона[245], Д. Уальдо[277], М. Фоллет[281], Ю. Габермаса[51], В. Мартиненка[183], С. Борисевича[39], А. Кузнецова[167], Л. Лазор[173], В. Дзюндзюка[89], О. Мельничук[108] та ін. У працях учених категорія “публічного” часто протиставляється категорії

“приватного”. Таким чином, до терміну “public” у вживанні категорії “Public administration” більш логічно та обґрунтовано вживати переклад за допомогою “калькування” – публічний, адже управління та адміністрування стають більш публічними, залучаючи громадян до сфери управління, надаючи їм послуги та захищаючи їх інтереси. Категорія “адміністрування” походить від лат. *administro* – керую і означає керівництво, управління, завідування [436].

Нам би більш ґрунтовно з наукової точки зору хотілося б проаналізувати етимологію слів “публічний” та “управління”. Поняття “публічний” походить від латинського слова *publicus* – “суспільний, народний”. Мовознавець-лексиколог і перекладач Ю. Кобилянський у своєму латинсько-українському словнику слово *publicus* перекладає як “людовий, народний, громадський, державний” [175]. “Словник іншомовних слів” визначає поняття “публічний” як відкритий, гласний, суспільний [253]. “Новий тлумачний словник української мови” подає кілька значень слова “публічний”:

1. Який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, привселюдний, гласний, відкритий.
2. Призначений для широкого відвідування, користування; громадський, загальний, загальнодоступний.
3. Стосується публіки [205, с. 843].

Оскільки в українській мові слова “публіка” (з наголосом на літері “і”) у діалектах означає “ганьба, сором”, то це породжує неоднозначне ставлення до використання слова “публічний” у словосполученні “публічне управління”. Однак, звернувшись до етимології слова “публіка”, отримуємо підтвердження, що основне його значення – “народ, люди”.

Про це свідчить визначення цього поняття в “Етимологічному словнику української мови”: “публіка” – група людей, що зібралася де-небудь (глядачі, слухачі); народ, люди; публікатор, публікація, публіцист, публіцистка, публічний, публіцистичний, публікувати; старе слово “публице”

означає “публічно, всенародно” (1646 рік); запозичення із середньолатинської мови (слово “публіцист” і похідне від нього – з французької *publiciste* від *public* “публічний”, лат. *Publicum (vulgus)* “простий (народ)” виникло з лат. *publicus* “народний”, що постало внаслідок накладання лат. *poplicus* “належний народові”, утвореного від *populus* “народ” і *publicus* “належний дорослим”, похідного від *pubes*, “волосся, що з’являється при повнолітті; дорослі; народ”, спорідненого з лат. *puer* “хлопець” [108, с. 625].

Лексикограф В. Даль виводить зміст терміна “публічний” з терміну “публіка” (від лат. *publica* – “суспільство, народ, люди”) і визначає його як усенародний, оголошений, явний, відомий; організований для публіки, суспільства, народний, загальнонародний, всенародний, вселюдний; всіма спільний, такий, що всім належить [76, с. 535]. Провідний експерт з аналізу державної політики О. Кілієвич перекладає англійське слово *public* українською як “громадський, публічний, державний” [143, с. 292].

У загальному значенні поняття “публічне управління” віддзеркалює інтегральний системний механізм, підсистемами й елементами якого є політичні програмні орієнтири і пріоритети, нормативне регулювання, процедури, фінансовані державою або органами місцевого самоврядування централізовані й децентралізовані організаційно-управлінські структури та їх персонал, що відповідають за адміністрування діяльності в певній галузі суспільних відносин на національному, субнаціональному та місцевому рівнях [250].

На думку Г. Зінченка процес адміністрування є цілеспрямованою діяльністю, що законодавчо регламентується, з реалізації повноважень органів державної влади в суспільстві за допомогою притягнених ресурсів, внаслідок чого відбуваються соціальні зміни в різних сферах спільного життя людей [128, с. 45].

На нашу думку, поняття “administration” у контексті “Public administration” слід перекладати тим самим методом, як “адміністрування”,

адже адміністрування є складовою управління і є процедурою втілення рішень, запроваджених у системі управління. Згідно з енциклопедією державного управління, публічне адміністрування є різновидом управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість (самоврядність) усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямку [106, с. 489].

Г. Зінченко вважає, що система публічного адміністрування – це організаційні структури державного апарату, персонал яких реалізує сукупність необхідних функцій, використовуючи при цьому комплекс відповідних форм, методів і процедур, а також прями та зворотні зв'язки між державою та суспільством [128, с. 46]. На думку В. Коваленка публічне адміністрування розкриває основні напрями цілеспрямованої діяльності суб'єктів владних повноважень щодо виконання адміністративних зобов'язань [170, с. 214].

А публічний простір за своєю природою є плацдармом руху громадянської форми матерії, який виступає як сукупність відношень, що виражають координацію, упорядкованість співіснуючих публічних акторів системи суспільних зв'язків. Кризові явища в публічній системі України, які призвели до зміни влади, сплеску громадянської активності та появи нових форм суспільної взаємодії, актуалізували питання аналізу та моніторингу громадянського сектору в державі та визначення його ролі у формуванні публічного простору. Сучасна українська реальність постійно штовхає науковий дискурс у публічний простір, оскільки під впливом глобальних державотворчих проблем України змінюється формат взаємодії всіх публічних структур, які включені до категоріального апарату публічного простору.

Філософсько-методологічні підходи до дослідження простору було закладено у фундаментальних працях А. Лефевр[356], М. Кастельс[325], Е. Сойя[413], Д. Харві[355], Ю. Габермас[51] та інших видатних науковців.

Канадська дослідниця М. Кон[44] звертає увагу на важливий елемент інтерсуб'єктивності як здатності просторів сприяти незапланованим контактам між людьми, а також на те, що протиставлення приватного й публічного має різний сенс у політичній теорії, критиці культури та економіці. На думку Ю. Габермаса[51], ідеальна публічна сфера вважається універсальною і, таким чином, у будь-якому змістовному сенсі просторово недиференційована. Тим не менш, його модель буржуазного громадянського суспільства формулюється на основі просторової образності міського кафе, де люди спілкуються та обмінюються думками, як рівні, через викорінення соціального класу та інших форм відмінностей. Одним із способів вирішити цю узгодженість є підхід Д. Мітчелла, що публічний простір є місцем виявлення інакомислення, тоді як публічна сфера частіше характеризується відчуженням[384].

На основі аналізу праці німецького філософа Ю. Габермаса “Структурні трансформації публічної сфери”, можна дійти до висновків, що поняття “публічна система” і “публічний простір” вживаються як синоніми та означають сферу, де оперують інститути громадянського суспільства, зокрема неурядові громадські організації. В той же час у цих понять різний просторово-часовий параметр історії і вони по-різному співвідносяться із реальними публічними просторами і практиками. У теорії Ю. Габермаса публічна система, як “інституціалізована арена дискурсивної інтеракції”, як простір, в якому громадяни вільно обговорюють суспільно важливі питання, охоплює все, що знаходиться поза сферою приватного (домашнього, сімейного). Водночас публічна сфера концептуально відмінна від державних апаратів і сфери економіки. Це універсальне, загальнодоступне і разом з тим абстрактне “місце” громадянського суспільства, концептуальний простір, в якому функціонують політичні дискурси, недопустимі приватні інтереси, зважуються соціальні нерівності, і його члени спілкуються як рівні [204, с. 106].

З іншого боку, публічна сфера відмінна і від сфери економіки (вільного ринку), адже це плацдарм дискурсивних, а не ринкових відносин, місце дебатів і обговорень. Концепція публічної сфери як медіатора між суспільством і державою, і саме розрізнення між державними апаратами, економікою і громадянським суспільством, які вона дозволяє робити, стали обов'язковими для критичної соціальної теорії і демократичної політичної практики, зауважує Н. Фрейзер, яка здійснила критичну ревізію концепції Ю. Габермаса [204, с. 106].

Публічний простір у цій системі є безпосереднім матеріальним виразом публічної сфери – насамперед це загальнодоступні, відкриті міські простори, де власне і відбуваються зібрання та політична репрезентація всіх членів “публіки”, тому він також є необхідною умовою демократії [204, с. 106].

Так, публічний простір, на думку Х. Арндт – це середовище для людського розвитку – формування кращого і унікальнішого в ньому, тоді як у приватній сфері виділення і розвиток неможливий. Публічність означає готовність до зустрічі з “іншим” за певними формальними правилами на спеціально організованому (інституалізованому) просторі [69, с. 69].

Публічний простір має характер загальності і універсальності як місце персональної і колективної представленості, в якому суб'єкт заявляє про себе як про автономний носій загальнозначущих цінностей, здатний їх реалізувати у своїй діяльності і у взаємодії з іншими суб'єктами. Публічний простір як політико-соціальне і культурне явище, загальнодоступне місце формування, акумуляції і передачі ідей і пам'яті, досвіду, подій і їх фізичного відображення, вибудовується на традиційних формах політичної боротьби за колективну свідомість і історію в широкому сенсі – доступності для усіх, через механізми символізування, відчуження і апропріації [249, с. 58].

Таке розуміння публічного простору дає можливість громадянському суспільству акумулювати впливову громадську думку через систему представницької демократії та мати вплив на державну політику.

Слід зазначити, що опублікована в 1962 р. фундаментальна робота Ю. Габермаса “Структурна трансформація публічної сфери” започаткувала науковий пошук філософа про суть публічної сфери. У кожній подальшій роботі він вносив зміни і уточнення відносно розуміння цієї категорії і її проявах в соціально-політичному процесі. Саме його визначення публічної сфери вважається класичним. Публічна сфера – це та “сфера соціального життя, в якому формується громадська думка” [51, с. 231]. Існування різних типів публічних сфер (полісною, репрезентативною, критичною і споживчою) призводить до висновку про те, що публічна сфера існує у рамках будь-якого історичного типу державності.

Ю. Габермас здійснює соціально-історичний аналіз значення “відкритий” і “публічний” різних соціальних і мовних верств. Добре відомо, що в Німеччині іменник *Öffentlichkeit* було утворено із давнього прикметника *Öffentlich* за аналогією до *publicite* та *publicity* [51, с. 231]. Проте значення слова “публічне” і те, що не було ще відкритим, а було “приватним” йшлося набагато раніше. У грецьких містах-державах сфера публічного, спільна для вільних громадян (*koine*), строго відділялася від сфери *oikos*, що належала кожному зокрема.

Публічність, як окремий, відділений від приватної сфери простір у феодальному суспільстві ще не був, на думку Ю. Габермаса, розвинутим. Хоча зовсім не випадково англійський король мав титул Ваша Публічність – адже існувало таке явище, як відкрита репрезентація. Ця репрезентативна публічність виступає не як соціальний простір, сфера відкритості, а різновид ознаки статусу. Статус сюзерена сам собою нейтральний щодо критеріїв “публічний” та “приватний”, однак його власник репрезентує себе відкрито: він видає себе за втілення “вищої” влади [51, с. 231].

Ю. Габермас та Р. Сенет у своїх наукових працях зазначають різні підходи та своє ставлення про співвідношення публічного і приватного.

Якщо Ю. Габермас схильний бачити поглинання приватної сфери публічною в контексті колонізації системою сфери повсякденності, то Р. Сенет навпаки наголошує на поглинанні публічної сфери приватною, що, на його думку, веде до панування у суспільстві байдужості й самотності. На наш погляд, у цій дискусії Ю. Габермас більш точно описує трансформацію публічного і приватного простору, яку ми можемо спостерігати[353].

Канадська дослідниця М. Кон у зв'язку з цим звертає увагу на важливий елемент інтерсуб'єктивності як здатності просторів сприяти незапланованим контактам між людьми, а також на те, що протиставлення приватного і публічного має різний сенс у публічному управлінні. Аналізуючи процеси приватизації публічних просторів у Сполучених Штатах, вона пропонує визначати “публічний простір” як кластерний концепт, який складається з трьох важливих компонентів: власності, доступності і інтерсуб'єктивності. Це дозволяє поєднати визначення, що часто суперечать одне одному, і водночас не випустити жоден із компонентів, оскільки всі вони є конститутивними. Публічні простори можна розташувати на довгій прямій, на “публічному” кінці якої буде класичний форум (гарантований законами простір для необмеженої комунікації і реалізації громадянських прав), а на “приватному” – закрите для сторонніх приватне помешкання. Між ними розташовуються всі ті гібридні простори, які виконують публічні функції, але не відповідають всім критеріям традиційних публічних просторів: від кафе до торговельних центрів. М. Кон пропонує називати їх “соціальними просторами”[44, с.67-68].

Сучасне розуміння громадянського суспільства зводиться до того, що воно представлено в публічному просторі різноманітними і численними інституціями та формами прояву громадянської активності. Громадянське суспільство – це багатогранне і диференційоване поєднання різноманітних інститутів і суб'єктів – юридичних осіб та незареєстрованих організацій, які здійснюють соціально-корисну діяльність у різних сферах суспільного життя, створюючи умови для самореалізації громадян їх об'єднань, забезпечення

приватних потреб та інтересів, а також, по мірі становлення громадянського суспільства, поступового перерозподілу між цивільними інститутами і державою за вирішення важливих завдань у ході просування принципів партиципаторної демократії та розширення політичної участі [285, с.245].

Як “сцена” міської повсякденності й водночас як простір вільного формування громадської думки та участі громадян у політичних процесах публічний простір є однією з ключових категорій розуміння урбаністичного способу життя й демократичного управління [44, с.66].

Подальший розвиток поняття “публічна сфера” в другій половині 20 ст. було пов’язано з інтерпретацією ідей Ю. Габермаса або їх критикою. Але вся та безліч визначень, які пояснювали сенс публічної сфери, зводилися до того, що це – публічний дискурс з приводу соціальних, політичних проблем життя і розвитку суспільства. У працях сучасних авторів підкреслюється різниця між формою і змістом – сукупністю дій, що призводять до формування громадської думки, і простором, де ці дії відбуваються: останнє має власну структуру і задає умови, в яких і формується громадська думка. Наприклад, в англосакській політичній літературі поширено розуміння публічної сфери як просторової метафори, для явища, в цілому непросторового [319]. Публічна сфера може виступати однією з ключових соціальних уявних реалій (social imaginaries), тобто колективною формою розуміння соціальної дійсності, що гніздиться в побутовій свідомості людей. Такі уявні реальності мають серйозну силу, оскільки їх розділяють великі групи людей, вони визначають соціальні практики і мають соціальну легітимність. Автор цієї ідеї Ч. Тейлор визначає публічну сферу як екстраполітичний, секулярний, метатопічний простір, що виступає, як соціальний і як політичний інститут [36, с.116].

Зважаючи на значну кількість поглядів на трактування категорії “публічний простір”, систематизовано у такі за поглядами науковців. При цьому, визначення одного автора може характеризуватися за декількома ключовими ознаками (див. табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Аналіз ключових дефініцій публічного простору

Автор	Визначення дефініції
М. Кастельс [325]	Публічний простір характеризується соціальними відносинами, які визначають його структуру
Е. Сойя [413]	Просторове утворення навколо деякого територіального центру, будує просторову онтологію міста. “Просторовість” (spatiality) виступає організуючим принципом, надаючи йому (просторовому утворенню) об’єм фізичних, ментальних і соціальних відносин
Д. Харві [355]	Публічний простір міста картографує капітал, як саморегулюючу систему: він сам себе створює, потім, проходить шлях трансформації через саморуйнування – цей процес циклічний. Зміни стосуються не тільки візуального ландшафту, але й соціального життя: суспільну нерівність і проблеми перерозподілу міських благ
А. Лефевр [356]	Публічний простір постає контрастним, де взаємодія політичних сил і капіталу, розглядаються в якості рушійних сил міських змін. Влада і капітал концентруються, а за рахунок цього і посилюються, призводячи до дестабілізації системи, яка не тільки їх створила, але і підтримує. Результатом стає фрагментація простору, руйнування зав’язків, послаблення політичної і економічної влади.
Ю. Габермас [51]	Публічний простір створений приватними індивідами, які збираються разом як громадськість і артикулюють проблеми суспільств
Х. Арндт [355]	Є два значення, які пов’язані один з одним, але мають і деякі відмінності. Так, публічний простір, з одного боку, характеризується загальною відкритістю. З іншого боку, протиставляється сфері приватної, або “нашої приватної власності”.
І. Гофман [66]	Публічний простір – соціальне утворення, в якому протікає певного роду діяльність, де місце мають необхідна група виконавців і аудиторія, для якої виконавці розігрують “перформанс”. Під час цього між “дійовими особами” діє негласне мовчання, правила ввічливості і пристойності.
Р. Сеннет [248]	Публічний простір – місце, в якому є множинні незаплановані взаємодії, збори незнайомих, які роблять можливим певні види активності, які не можна собі уявити або не можна реалізувати в приватній сфері
Ненсі Фрейзер [353]	Публічний простір як сфера динамічних відносин між громадськістю, що формується навколо проблемних питань та органів, відповідальних за вирішення цих питань. Не існує “публічного”; швидше, існує декілька публік, а отже, і кілька публічних сфер.
Алі Маданіпур [371]	Публічний простір є важливою та необхідною платформою для соціалізації (різноманітних етнічних та культурних) груп, побудови групової ідентичності та переговорів щодо відносин між самими різними групами, а також між ними
Нуссей-Гольшух та Терро [361]	Публічний простір як політичний та метафоричний простір публічних дискусій, знайдених у кафе, пресі та Інтернеті – фізичні та віртуальні місця, де розміщується публічна сфера. Вони визначають публічний простір з судової точки зору, що відображається на режимах власності, а в соціальному плані – з

	точки зору різноманітності.
Д. Мітчелл [384]	Публічний простір є місцем виявлення інакомислення, тоді як публічна сфера частіше характеризується відчуженням. Люди виходять на вулицю чи майданчик, щоб висловити свої права на участь та представництво у відповідь на їх виключення із публічної сфери.
К. Лінч [177]	Публічні простори мають просту мережу маршрутів та перехресть із простими однозначними знаками та видимими однозначними ознаками, події – це ще один спосіб оживити простір, дозволити повному поглянути на звичне оточення.
З. Бауман [54]	Публічний простір – простір споживання, де домінують споживчі практики, які створюють лише ілюзію спільності, і одночасно вони позбавляють від потреби у взаємодії та спілкуванні. Підхід консьюмеризму передбачає користування споживачами загальних фізичних просторів сфери споживання, такими як концертні або виставкові зали, туристичні курорти, місця для занять спортом, торгові пасажі, ресторани і кафетерії, які по своїй суті можуть позиціюватися як публічні простори – тут знаходиться публіка.

Опрацювання наукових поглядів щодо визначення сутності публічного простору сприяло виявленню суттєвих відмінностей у трактуванні поняття, що дозволило поділити розглянуті підходи на дві основні групи: за об'єктною та суб'єктною складовими.

Перша група представлена підходами науковців, які зорієнтовані на побудову простої однокомпонентної сукупності компонентів трансформації публічного простору. Представники цієї групи у межах публічного простору виокремлюють його основні (загальновідомі) елементи – фізичний вимір.

Представники другої групи пропонують видозмінювати стандартні компоненти, об'єднуючи їх за змістовими та економічними особливостями, а також виокремлюючи унікальні елементи. Зокрема, Д. Харві та А. Лефевр виділяє таку складову, як: циркуляція капіталу, влади [355-356].

Проте всіх їх об'єднує проблематика публічного простору трансформації соціальних відносин, що виявляється в нерівності. Це змушує більш уважно розглянути питання міського планування як проблеми, що включає зміни фізичного і соціального ландшафту, розглянути місто як місце перерозподілу благ і ресурсів, а також, як інвестування в зміни трансформує образ міста.

Історично публічний простір набуває власного характеру лише з розрізненням номінально-представницької держави, з одного боку, щодо громадянського суспільства та ринку, а з іншого – з домашнім господарством як приватизованою сферою соціального відтворення.

Однак ця концептуалізація порушила важливе питання, а саме взаємозв'язок між публічним простором та публічною сферою. Низка дослідників (Cheah and Robbins, Fraser, Howell, Staeheli і Mitchell) визначили практики, які сприяють організації публіки та, які інтерпретують публічну сферу. У більшості негеографічних дискусій концепція публічної сфери є невизначеною, теоретичні погляди піддаються критиці (Mitchell). Наприклад, на думку М. Габермаса, ідеальна публічна сфера вважається універсальною і, таким чином, у будь-якому змістовному сенсі просторово недиференційована. Тим не менш, його модель буржуазного громадянського суспільства формулюється на основі просторової образності міського кафе, де люди спілкуються та обмінюються думками, як рівні, через викорінення соціального класу та інших форм відмінностей [355, с.155].

Однією з переваг з'ясування взаємозв'язку публічної сфери та публічного простору є те, що він дозволяє розглядати публічний простір як місце політичної практики, що виходить за рамки політико-філософських уявлень, пов'язаних із публічною сферою, та долає деякі її обмеження. Сучасні суспільні рухи та політичні повстання вважають аргументами того, що громадський простір та публічну сферу можна концептуально чи фізично розділити.

Оскільки глобальна суспільна сфера виробляється як більш еластичне та абстрактне поняття, воно стає невтільним та не просторовим. У цей час, мабуть, потрібно пояснити, як простір відіграє вирішальну роль у політичній практиці, і пов'язати цю роль з концепцією Арндта, М. Габермаса або Дьюї про вільну та відкриту комунікацію та дебати [285, с. 245; 356, с. 156].

Одним із способів вирішити цю узгодженість є підхід Д. Мітчелла, що публічний простір є місцем виявлення інакомислення, тоді як публічна сфера

частіше характеризується відчуженням. Люди виходять на вулицю чи майданчик, щоб висловити свої права на участь та представництво у відповідь на їх виключення із публічної сфери.

Houssay-Holzschuch та Терро пропонують альтернативне переосмислення проблеми, визначивши публічний простір як політичний та метафоричний простір публічних дискусій, знайдених у кафе, пресі та Інтернеті – фізичні та віртуальні місця, де розміщується публічна сфера. Вони визначають публічний простір з судової точки зору, що відображається на режимах власності, а в соціальному плані – з точки зору різноманітності. Їхня концепція публічного простору перегукується з ідеєю Дьюї, що демократія – це вирощування спільного розуміння за допомогою різноманітних голосів – індивідуальних і колективних – які можна почути. Таким чином, публічний простір створює публічну сферу через місце, де голоси та органи людей розпізнаються та включаються [356, с.157].

Розглянемо основні особливості формування публічних просторів. Однією з найбільш важливих особливостей формування сучасних публічних просторів є їх функціонально-змістові характеристики і комплексність, обумовлена безліччю форм і компонентів середовища (будівлями і спорудами, міським обладнанням, ландшафтними включеннями), містобудівна обумовленість, не замкнутість фрагментів, наявність у структурі різних елементів, відносна стійкість основних типів міських інтер'єрів як наслідок сталості видів міського життя. Дані характеристики публічних просторів виділяють два укрупнених типи: особливості, пов'язані з архітектурно-просторовими характеристиками (будова, розміри, композиційна структура і геометрія) і поза архітектурні умови і параметри (технологія, експлуатація, природно-кліматичні і ландшафтні чинники, поліфункціональність простору, специфіка предметного наповнення середовища).

Обидва типи формують свою систему бачення і подання, а, отже, і вимог, що спричиняє неузгодженість дій, малоефективні проектні рішення, і

в наслідок некомфортне середовище. Із збільшенням доступності інформації та її обсягу, розширюється мережа зв'язків і комунікацій у місті: неминуче зросте значення наповнення міських просторів. Міський дизайн повинен охоплювати всі зміни, деталі існуючого міського середовища, він є посередником між історично сформованим середовищем і сучасними потребами міста, так як об'єкти міського дизайну є пристосованими, гнучкими, здатними актуалізувати історико-культурну складову [204, с. 8].

До міських громадських просторів належать території функціонально, соціально, політично та економічно значимі для міста, виділені за допомогою будівель, різних споруд, що виконують містоутворюючі функції, які сприяють поліпшенню і підтриманню санітарно-гігієнічного режиму (інсоляції) і є об'єктами формування історико-культурного, художнього та емоційного клімату міських територій.

На сьогоднішній момент публічний простір найчастіше є стихійним, випадковим елементом, що виник в міському середовищі. При створенні комфортного житла для людини проектувальники не розглядають навколишнє середовище. Але розвивається тенденція, коли покупець звертає увагу не тільки на комфортний “осередок” для житла, але і на розвиненість інфраструктури, здатної задовольнити всі потреби жителя і забезпечити комфортність навколишнього середовища.

Навколишнє середовище все більш абстрагується, з'являється схильність до роботизованого суспільства. Роботизоване суспільство – це гомогенне повністю організоване соціальне середовище, в якому суспільство функціонує як машина, а люди є її частинами.

Такі різноманітні підходи до визначення зазначеного поняття у процесах державотворення публічного простору призводять до непорозуміння у практичній діяльності та плутанини у логіко-понятійній організації знань у цій сфері. Тому, з метою усунення суперечностей у трактуванні змісту, а також уніфікації підходу до визначення поняття, використовуючи такі наукові методи, як порівняння, узагальнення, аналіз,

нами визначено алгоритм поняття “публічний простір”, що представлений на рис. 1.1.1.

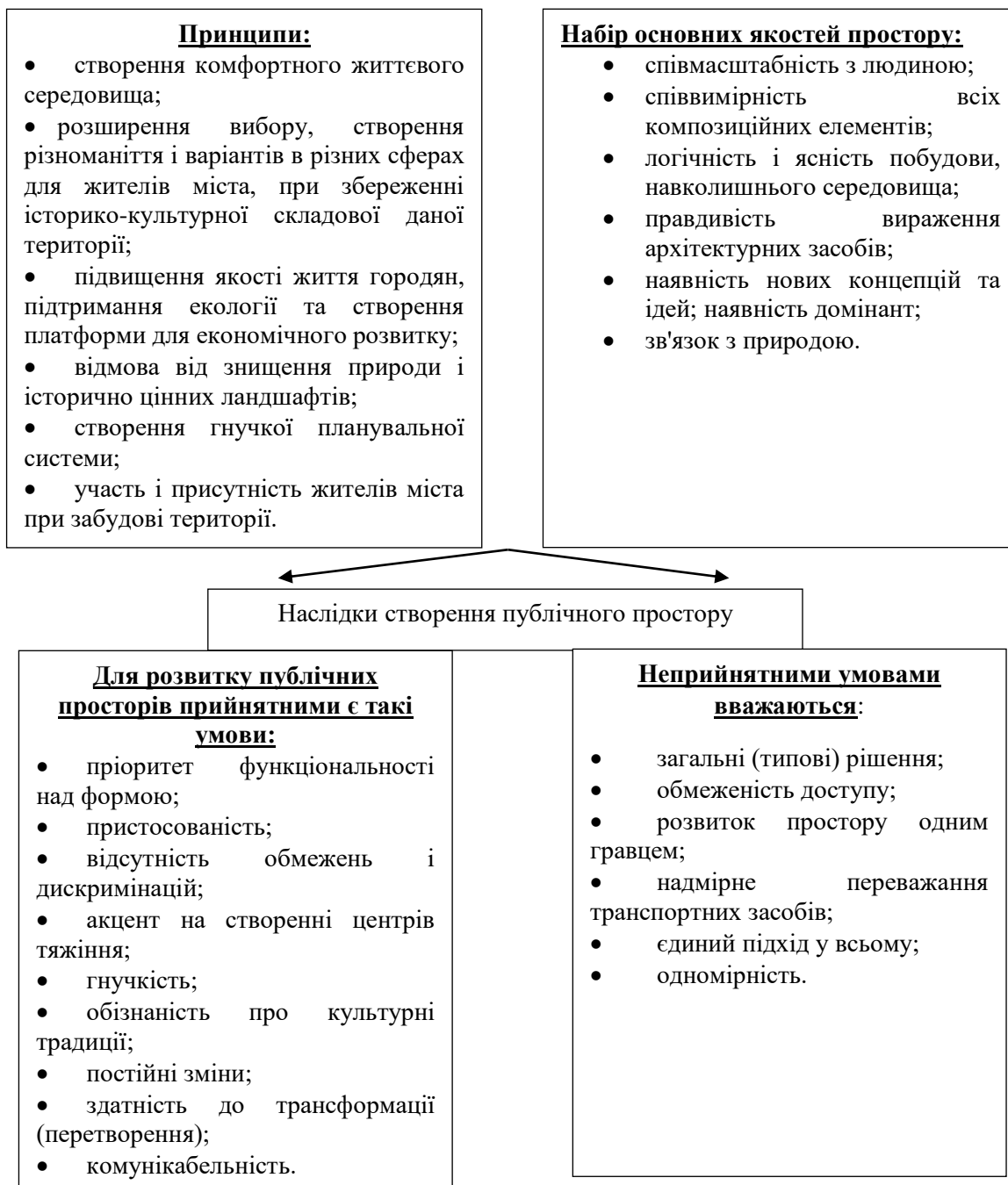

Рис. 1.1.1 Інтелект-карта поняття “публічний простір”

Таким чином, досвід публічних просторів показує, що соціальна значимість кожного публічного простору зростає з його функціональної і культурною цінністю, але є категорією відносною. Те, що раніше було цінним, стає малоцінним, відбувається деградація простору.

Необхідно збереження характерних просторів міста, які містять видатні історичні елементи, і самі є відображенням епохи. Підвищення художньої виразності не тільки окремих територій, а й міста в цілому, збереження історично сформованого своєрідності можуть бути досягнуті за умови:

- використання історично сформованих традицій; що не втратили значення

- підтримки характерних для даного міста силуету і панорам з урахуванням сприйняття, як з локальних точок, так і з великих відкритих просторів;

- органічного поєднання архітектури, монументальної скульптури, засобів благоустрою та озеленення з іншими компонентами міського середовища;

- обліку містобудівної ролі кожного окремо взятого простору міста.

В той же час, публічний же простір є середовищем для вироблення громадської думки. Варто погодитись з О. Котуковим, що в сучасному демократичному суспільстві ознаками публічного простору є:

- 1) постійний комунікативний процес;
- 2) відкритість та доступність простору для певного кола суб'єктів;
- 3) максимально вільне циркулювання інформації;
- 4) забезпечення умов для участі громадян у політичному процесі з метою формування громадської думки;
- 5) спрямованість процесів на реалізацію суспільних інтересів;
- 6) плюралізм думок, слів, дій на основі визнання певних спільних для всіх правил взаємодії [160, с. 71].

Головними атрибутами матерії та універсальними формами її існування є простір та час. Простір – це фундаментальна властивість буття, що фіксує форму і протяжність його існування. Поняття “простір” концептуалізує основна умова існування світу – наявність місця, в якому існують (співіснують) “речі” (об'єкти, предмети) і явища. Простір – одна з базисних категорій філософського та наукового знання, а також повсякденного життя

взагалі. Він співвідноситься із часом, що фіксує процес руху, зміни і розвитку світу з минулого через сьогодні в майбутнє. Категоріями “простір” і “час” позначаються форми буття речей і явищ, які відображають, з одного боку, їх співіснування (в просторі), з іншого – процеси розвитку і зміни їх один одним (у часі), тривалість їх існування. Простір і час являють собою основну конструкцію будь-якої відомої досі пояснювальної картини світу.

Буденне застосування поняття “простір” неproblemатично на відміну від його теоретичної експлікації, оскільки останнє пов’язане з безліччю інших понять і передбачає різноманітні наукові та філософські інтерпретації. Простір є однією з найбільш важливих категорій у науці та відіграє провідну роль в різних розділах наукового знання, де воно розуміється найчастіше в досить абстрактному сенсі, позначаючи абстрактні простори, що розглядаються в рамках тих чи інших теорій і концепцій. У повсякденній свідомості під простором як таким мається на увазі тривимірний фізичний простір світу. Найчастіше він інтуїтивно розуміється як певне місце представлених в ньому подій і дій, що універсально вміщає фізичні об’єкти і пов’язані з ними явища; іноді – як специфічне місце, в значній мірі визначає сутність подій, що в ньому відбуваються. При цьому поняття часто застосовується в повсякденній мові метафорично.

Окрім концепцій у сучасному світі можна виділити декілька основних різновидів просторів:

1. Фізичний – це той простір, який ми вимірюємо за допомогою “лінійки”. Властивостями фізичного простору виступають протяжність, безперервність (зв’язність, відсутність розривів), тривимірність, однорідність, кривизна, безмежність.

2. Біологічний – простір життя живих організмів. Головною властивістю біологічного простору є асиметричність (наприклад, всередині живих організмів все білки – правосиметричні, а цукор і вуглеводи – лівосиметричні).

3. Психологічний – простір у сприйнятті людей, пов'язаний з такими поняттями як психологічна дистанція, особистий простір.

4. Соціальний – простір життя соціуму, олюднений (окультурений) простір, пов'язаний з такими різновидами як публічний простір міста, геополітичний простір і його модифікації – правовий, економічний, культурний простір, соціальна дистанція.

На нашу думку найбільш неоднозначним і складним є поняття “соціального простору”. Додаткової складності застосування поняття набуває у вітчизняному контексті, оскільки відповідно в українській науковій традиції зустрічається одночасне використання ряду споріднених понять (наприклад, “соціальний простір”, “громадський простір” та “публічний простір”) для позначення одного і того ж феномену. Така ситуація може бути пояснена складністю категорії “простору” в соціальному контексті розгляду. Існування такої “поліфонії тлумачень” та неузгодженості використання термінології стає найбільш проблематичним в умовах проведення дослідження, що передбачає процес операціоналізації поняття. Таким чином, постає необхідність уточнення тлумачення поняття “публічного простору”, так як саме цьому поняттю і присвячена тема нашого дослідження.

Окрім того дуже часто поняття “публічного простору” ототожнюють із поняттям “публічна сфера”. Проте ми будемо притримуватись наукової традиції, що походить від Ю. Габермаса відповідно до якої публічна сфера є більш широким поняттям, що включає в себе всі соціальні комунікації, присвячені політичним та суспільно значущим питанням [51].

Давати визначення публічного простору складніше в зв'язку з великою кількістю форм його прояву. Зупинимось на тому, що це важливий елемент публічної сфери.

Отже, дослідження публічного простору стало невід'ємною частиною урбаністики практично з моменту її виникнення. Саме відкриті і доступні місця зустрічей (публічні простори) для жителів різних територій мають інформацію про стан соціальних відносин в міському середовищі. Даний

підхід ми застосовуємо до аналізу міських процесів, які пов'язані з проявом активної та свідомої позиції жителів певних територій, наприклад, під час проведення референдуму, проведення мітингу, пікету. Тут дослідники дивляться на те, як жителі різних регіонів висловлюють свою думку і як ця думка сприймається представниками органів влади, громадянським суспільством, громадськими організаціями, активістами і т.д.

Публічний простір міста має свою відкриту і латентну динаміку розвитку, адже певні соціальні, політичні, економічні, демографічні процеси у публічному просторі є для нас помітними і зрозумілими, а якісь особливості залишаються непомічними та закритими, що може провокувати певні процеси дискомфорту, небезпеки чи низького рівня розвитку функціонування великих міст та містечок та знижувати якість комфортного життя населення.

1.3. Системний підхід до управління та оцінки ефективності публічних просторів

На нашу думку, методологічно доцільним підходом до дослідження публічного простору є саме системний підхід, який все більш стає універсальним засобом для відображення реальних процесів. Нині системний підхід активно застосовується в більшості наук, а отже і в дослідженнях публічного управління його використання є доцільним.

Методологія системних досліджень розкривається в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а саме: Г. Атаманчук[20], В. Афанасьєва[16], В. Волкова[48], О. Воронова[50], Д. Гвішіані[54], С. О'Доннела[207], П. Друккера[102], В. Дункана[103], Г. Кунца[169], М. Месаровича[191], М. Мескона[192], П. Надолішнього[22], Н. Нижник[185], О. Машкова[185], А. Пригожина[227], Е. Юдіна[356] та ін. Системний підхід саме у сфері публічних просторів, як було зазначено вище,

розкрито у працях В. Бакуменко[20], К. Князева[20], С. Кравченка[22], В. Лугового[23], Ю. Сурміна[267] та ін.

Так, у роботах С. Кравченка та В. Бакуменка можна знайти визначення системного підходу як напрямку методології наукового пізнання та соціальної практики, де в основі лежить дослідження об'єктів як систем [22]. Опираючись на таке визначення, стає зрозумілим: для розуміння сутності системного підходу спочатку необхідно окреслити поняття системи, його визначення.

Термін “система”, який являється змістовною складовою поняття “системний підхід”, з'явився у Давній Греції 2500-2400 р до н.е. та означав не що інше як певне сполучення, організацію, організм.

Якщо зазирнути у праці стародавніх мислителів з позиції державотворення, економіки та суспільства в цілому, то поняття системи застосовується ними переважно для позначення обсягу конкретних знань. Аристотель у своїх трактатах писав про систему як таку для позначення цілісності, єдиної сутності [14, с. 59]. Далі поняттям системи окреслювали переважно матеріальні сукупності, його використовували у напрямку метафізичного матеріалізму, а вже пізніше у працях французького просвітителя Е. Кондильяка згадується система як розташування різних частин науки чи мистецтва зі зберіганням певної послідовності для підтримання зв'язку між частинами [153].

Е. Кант зробив значний внесок для розвитку теорії системи: він першим почав досліджувати матеріальні системи саме не в метафізичному, а історичному плані та робив акцент на гносеологічному аспекті. Е. Кант визначав систему як деяку єдність різноманітних знань, які поєднані між собою однією ідеєю [69].

Загалом можна нарахувати понад сто визначень поняття системи, тому як активні дослідження та розвиток системного підходу почалися у 50-х рр. минулого століття і дедалі набирають обертів. Так, Л. Берталанфі, основоположник загальної теорії систем, говорив, що система є комплексом

елементів, які взаємодіють між собою [313]. А за визначенням В. Кохановського система це не що інше як сукупність елементів, поєднаних зв'язками та відносинами між як один з одним, так і з оточуючим середовищем, і саме через такі зв'язки утворюється єдність [161].

За М. Долішнім система являє собою сукупність явищ, об'єктів та процесів з властивими їм особливостями і відносинами. Ця сукупність, як зазначає вчений, має упорядковані взаємозв'язки, завдяки яким формується цілісність системи. Цілісність у свою чергу значною мірою залежить від того, чи є чітко сформована мета системи, чи визначені її якісно нові функції, які могли сформуватися саме через об'єднання окремих частин в єдине ціле. Частини самі по собі могли не виконувати певних функцій, на які вони здатні після об'єднання та утворення взаємозв'язків. М. Долішній вкладає в визначення системи і такий елемент як автономність та спрямування системи на досягнення внутрішньої впорядкованості, заповнення пробілів через тимчасові відсутність певних елементів, а також стійкості, яка виражається через досягнення статус-кво та здатність системи виконувати генералізовану функцію [94].

Доцільно згадати знову С. Кравченка та В. Бакуменка, які визначають систему, перш за все, як спосіб вирішення проблеми. Тобто, система – сукупність взаємопов'язаних та розташованих у деякому логічному порядку елементів, які являють собою цілісне утворення, а вже це утворення є ключем до вирішення проблем. [23]. Якщо говорити з такої точки зору, то система державного управління призначена для забезпечення функціонування суспільства, підтримання його цілісності, розвитку, а публічні простори, у свою чергу, забезпечують функціонування міста, об'єднують його населення, створюючи соціальні об'єднання.

З вищезазначеного випливає, що розгляд та аналіз будь-якої системи з позиції застосування системного підходу є доцільним і необхідним. Так, термін “системний підхід” ми часто зустрічаємо при розгляді теоретичних і методологічних чинників при вирішенні різноманітних наукових проблем.

Даний науковий підхід дозволяє вивчати публічний простір міста з урахуванням усіх взаємопов'язаних елементів як одну систему. Із загальнофілософського погляду системний підхід – це напрям методології наукового пізнання й соціальної практики, в основі якого лежить вивчення об'єктів як систем. Методологічна специфіка системного підходу визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта й механізмів, що її забезпечують, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта та зведення їх у загальну теоретичну картину. Методи та засоби дослідження, що використовуються при системному вивченні об'єктів, є досить універсальними й застосовуються до систем будь-якої природи [11].

Системний підхід являє собою один із основних напрямків наукової методології, в основі якого лежить дослідження об'єктів, складних систем, їх функціонування. Власне методологічна специфіка системного підходу і полягає в тому, щоб вивчити закономірності та сутність процесу системоутворення, внутрішніх та зовнішніх зв'язків, які виникають в системах.

Так як поняття системного підходу досліджується та розвивається багатьма вченими протягом значного проміжку часу, то єдиного поняття про цей напрямок наукового дослідження немає, проте можна навести приклади деяких з них і етапи їх формування.

Загалом уявлення вчених про систему та її цілісність розвивалися на рівні лише окремих предметів до середини 19 ст., тому усі пояснення процесів системоутворення та зв'язків між предметами були більш механістичного та метафізичного характеру, як і пояснення самого поняття “система”, про яке ми вже говорили. Проте на той час вже були спроби пояснювати сутність цілісності системи через ідеалістичні погляди.

Початок 20 ст. став новим етапом у розвитку наукових досліджень, а проблематика функціонування складних систем вийшла на перший план, вчених цікаво питання структурної організації. У зв'язку з цим системний підхід посів провідне місце серед методології досліджень складних об'єктів.

Так, спираючись на системний підхід, В. Вернадський розвинув свою концепцію про біосферу, де було застосовано найскладніший тип системних об'єктів – біогеоценоз.

Тоді ж термін “системний підхід” закріпився у науці з 20-х років, тому як науковці використовували його для позначення сукупності усього масиву проблем стосовно вивчення складних систем. В зарубіжних працях часто використовуються синоніми такі як “системний аналіз”, “системно-структурний підхід”, “системний метод”, проте вітчизняна наука вкладає в поняття саме “системного підходу” більш специфічне та конкретне значення.

Вагомий внесок у становлення системного підходу зробив О. Богданов. У своїх роботах він розглядав явища як неперервні процеси організації та дезорганізації, власне рівень організації тим вищий, чим сильніше властивості цілого відрізняються від простої суми його частин. Основна увага тут звертається на закономірності розвитку, врахування власних цілей організації, розгляд співвідношень між змінністю та стійкістю. О. Богданов довів, що будь-яка система рано чи пізно доходить до такого моменту свого розвитку, коли їй необхідна докорінна перебудова структури, а тому необхідно досліджувати динамічні процеси в системі та передбачати можливі варіанти розвитку у випадку критичних моментів [11].

Вплив на розвиток системного підходу в науці мали також праці американського вченого Н. Вінера, а саме його “Кібернетика”, адже для кібернетики важливу роль відіграють такі аспекти як типізація моделей систем, розвиток методології моделювання, виявлення значення зворотних зв'язків для функціонування системи, принцип оптимальності в управлінні та синтезі систем [171].

У другій половині 20 ст. у зв'язку з науково-технічною революцією виникали все складніші системні утворення, як соціально-економічні, так і технічні (технологічні проекти, космічні тощо). Чим складніші і більші системи виникали, тим більше з'являлась необхідність у детальному вивченні їх функцій та структури для удосконалення створення максимально

гармонійного зв'язку між системними компонентами. Виникла потреба у спеціальному теоретичному обґрунтуванні методологічного характеру та розробці методів, за допомогою яких можна було б аналізувати складні об'ємні проблеми як одне ціле, розглядати альтернативи їх розвитку, відтворювати об'єктивні та суб'єктивні невизначеності. Унаслідок досліджень з'явилась нова універсальна методологія – системний підхід. Методологія системного підходу була покликана вирішувати проблеми військового характеру, проте дуже швидко стало зрозумілим, що проблеми державного та публічного управління, маркетингу, аудиту, цивільні проблеми фірм також потребують використання системного аналізу або ж системного підходу. Це і послужило новою сходинкою у розвитку системного підходу.

У 1940-1950-х рр. Л. Барталанфі вперше на полі зарубіжних науковців сформулював загальну теорію систем. Він розвинув ідеї теорії про відкриті системи та узагальнив принципи організації, еквіфінальності, цілісності та ізоморфізму. На основі отриманих даних вчений розробив програму побудови загальної теорії системи, яка розглядається як узагальнена теорія організації та є окремою науковою дисципліною [313].

Системний підхід не має жорстких обмежень чи чіткої методики, він являє собою певну сукупність принципів теоретичного дослідження та методичних правил, з якої випливають принципи, що скеровують ту чи іншу систему у відповідності до етапів дослідження. Інакше кажучи, принципи системного підходу дозволяють: виявляти обмеженості традиційних об'єктів дослідження, ставити та реалізовувати завдання якісно нового типу, прогнозувати перспективи побудови нових об'єктів, визначати їх можливі параметри. На відміну від традиційних методів дослідження принципи та об'єкти системного підходу мають ширші масштаби, а отже і глибше розкривають зміст. Наприклад, такі особливості дають можливість для розробки та реалізації ґрунтовних програм щодо захисту навколишнього

середовища, а отже сприяють кращому прогнозуванню можливої ефективності публічних просторів та управління ними.

По своїй суті системний підхід виник внаслідок розвитку аналітичних наукових підходів, які все більш дистанціювали метафізичні роздуми від проблеми цілісності. Якщо на початкових етапах становлення багато наук соціально-економічного спрямування, які пов'язані з управлінням, плануванням, адміністративним менеджментом, використовували підходи логічного позитивізму та редукціоністську логіку, то з часом вони перейшли до системного підходу. Логічний позитивізм говорить про існування об'єктивної реальності, яка не спотворена суб'єктивними інтерпретаціями, проте об'єктивні факти залишаються багатовимірними і кожен науковець буде інтерпретувати їх відповідно до специфіки сфери дослідження. Редукціоністська логіка у свою чергу говорить про дослідження складних проблем шляхом розчленування та пояснення кожної із частин даної проблеми. У даному випадку системний підхід являється логічним наслідком вищезгаданих методів дослідження, тому що він поєднує у собі індукцію, дедукцію та інтуїтивні методи, які допомагають розглядати складні системи по частинам та в цілому для кращого розуміння зв'язків.

Нині розвиток системного підходу полягає в зміщенні акценту з використання складних математичних прийомів, які виявилися неефективними саме в аналізі комплексних проблем з множиною параметрів, на розробку нових діалектичних принципів та логічних прийомів з урахуванням різнонаправлених тенденцій та взаємозв'язків. Тобто, сучасний системний підхід – це сукупність принципів наукового пізнання.

В. Афанасьєв пропонував використовувати системний підхід, виходячи з кількох аспектів [16, с.20].

1. Системно-компонентний аспект полягає у виділенні конкретних елементів системи, які поділяються на матеріальні, людські, ідейні, процесні.

– Матеріальні елементи являють собою знаряддя і засоби праці, предмети споживання, створені людиною.

– Людські елементи і є самі люди або групи людей. На думку В. .Афанасьєва, люди є елементарними носіями соціальної системної якості [16, с.20].

– Ідейні елементи є, створені людьми, суспільні ідеї, в яких завжди звучить потреба, запит, інтерес.

– Процесні елементи являють собою власне суспільні процеси, які пов'язуються з діяльністю людей, соціальних класів чи груп.

2. *Системно-структурний аспект* системного підходу базується на визначенні сукупності сталих зв'язків системи – власне структури. На прикладі суспільства така структура являє виявляється через суспільні відносини, вона виступає внутрішньою організацією суспільства або його окремих сфер.

3. *Системно-функціональний аспект* системного підходу допомагає виявити функції як цілої системи, так і її окремих частин. Функції дають нам знання про життєдіяльність системи, способи вияву активності її частин. Також функції – це взаємозв'язок, який регулює етапність включення окремих елементів у роботу цілої системи.

4. *Системно-інтегративний аспект* системного підходу допомагає визначати такі механізми системності, які допомагають зберегти якісну специфіку системи, її розвиток та функціонування: механізми управління, які забезпечують самоорганізацію даних систем.

Е. Юдін наголошував на тому, що уявлення про цілісність системи конкретизується через її зв'язки, а тому істотну увагу необхідно приділяти саме виявленню різноманітних зв'язків у системі та зведенні їх в єдину картину. Для кращого розуміння зв'язків доцільно буде розглянути їхню класифікацію у теорії систем [356].

Поділяють зв'язки в системному підході на три групи за наступними параметрами:

– *За змістом*: інформаційні, матеріально-речові, енергетичні;

– *За функціями*: зв'язки управління, зв'язки функціонування, зв'язки будови (визначають внутрішню будову системи), зв'язки породження (основний елемент системи викликає до життя інший елемент);

– *За характером та спрямованістю взаємодії*: односторонні або двосторонні, спрямовані або неспрямовані, внутрішні або зовнішні [171].

Як і будь-який науковий метод, системний підхід має ряд своїх принципів – загальних положень, які відображають відношення, абстраговані від конкретного змісту наукових і прикладних проблем. Для вирішення тієї чи іншої наукової проблеми принципи мають конкретизуватися в залежності від об'єкта та предмета дослідження. Аналіз наукової літератури дає змогу виділити наступні принципи системного підходу:

- *Принцип елементаризму*, відповідно до якого при аналізі певної системи необхідно визначитися, що саме в даному випадку сприймається за елементарну одиницю системоутворення. Так, в державному управлінні елементарною одиницею виступає окремий державний орган.

- *Принцип цілеспрямованості* говорить про те, що розвиток системи та функціонування мають спрямовуватися на досягнення конкретної генеральної (остаточної) мети, тому всі зміни, вдосконалення і механізми управління мають оцінюватися та регулюватися з точки зору цієї мети. Вкрай важливо, щоб мета була реалістичною та обґрунтованою, інакше є загроза недосягнення мети, а це в свою чергу призводить до порушення функціонування усієї системи.

- *Принцип ієрархії* відповідає за виявлення або ж створення в системі ієрархічних зв'язків, цілей, модулів. При наявності ієрархії в системі дослідження в такому випадку починається з вищих ієрархічних рівнів, про в разі відсутності такої ієрархії дослідник самостійно має визначити послідовність розгляду складових системи і напрямок конкретизації уявлень.

- *Принцип функціональності* акцентує увагу на тому, що створювати та досліджувати систему можна лише після визначення її функції, адже саме функції обумовлюють структуру системи, а в разі появи нових функцій

слухним буде зміна усієї структури системи, а не штучне прив'язування нової функції до старої системи.

- *Принцип єдності*, зв'язаності та модульності розглядає систему ззовні як єдине ціле, такі розглядає зсередини для дослідження окремих складових (принцип єдності і зв'язаності). Принцип модульності несе в собі певне абстрагування від надмірної деталізації за умови збереження адекватного об'єктивного описання системи.

- *Принцип розвитку* передбачає здатність до вдосконалення та розвитку системи за умови збереження певних якісних властивостей. Межі розширення функцій та модернізація системи необхідно визначати стосовно їхньої доцільності. На розвиток систем впливає наявність таких властивостей як самонавчання, самоорганізація, штучний інтелект.

- *Принцип децентралізації* являє собою розумний компроміс між абсолютною централізацією та здатністю реагувати на вплив зовнішнього середовища окремими частинами системи. Баланс між централізацією та децентралізацією координується метою та призначенням існуючої системи. Абсолютно централізована система по своїй суті негнучка, вона не здатна в разі необхідності швидко реагувати на змінні умови. В протилежному випадку, коли система децентралізована, виникає складність в узгодженні функціонування елементів задля досягнення глобальної мети. Необхідно мати стійкий механізм регулювання, який буде утримувати незначне відхилення при досягненні глобальної мети. У разі відсутності такого механізму регулювання ступінь централізації системи має бути мінімальним.

- *Принцип відносності* полягає у тому, що одна й та ж сукупність компонентів може розглядатися або самостійно, або як керована частина підсистеми, або як керуюча частина для підсистем. З цього принципу стає зрозуміли, що система не може розглядатися ізольовано, тому мета виступає зовнішньою категорією по відношенню до системи та формується надсистемою. Таким чином визначається певна ієрархія, багаторівнева структура, впорядкована за рівнями координації та субординації. Така

структура притаманна складним системам, а ієрархічність робить мету реальною, доступною.

- *Принцип моделювання* наголошує на важливості для досліджуваної системи механізму прогнозування власної поведінки в часі, що дозволяє оптимізувати її фазову та вихідну траєкторії. Таким механізмом є математичні моделі, які дозволяють безпосередньо оцінити ситуацію або застосувати машинну імітацію.

- *Принцип оперативності* говорить про необхідність своєчасної реакції на зміну параметрів функціонування, тобто реакція має бути в реальному масштабі часу. Системі важливо мати такий механізм, який буде забезпечувати регулювання роботи системи в реальному масштабі часу та поєднуватиме в собі оперативність інформації в вигляді образів та точність інформації в вигляді буквено-цифрових таблиць.

- *Принцип оптимальності* забезпечує вчасне приведення системи до стану, коли вона функціонує якнайкраще з точки зору конкретного заданого критерію. Проте проблемою може бути саме вибір такого критерію оптимальності.

- *Принцип формалізації* виражається у тому, щоб систему можна було представляти з більшою або меншою коректністю формальними моделями: математичними, формально-логічними, інформаційними та ін.

- *Принцип невизначеності* говорить про те, що переважно досліджувані системи є не завжди зрозумілими, з невідомими багатьма деталями, непередбачуваним перебігом процесів. Саме тому випадковість є частковим випадком невизначеності, коли певна подія з однаковою ймовірністю може відбутись або не відбутись [22].

Окрім розглянутих загальних принципів системного підходу існує ряд принципів, розроблених саме для управлінських систем, таких як державне та публічне управління. В першу чергу варто звернути увагу на принципи ідеальної бюрократичної організації управління, які було запропоновано

німецьким ученим М. Вебером [424]. Дані принципи включають наступні пункти:

- Ієрархічна будова організації;
- Діяльність організації розділяється на елементарні операції, а завдання кожної ланки формалізуються та керуються фахівцями-експертами, які слідкують за ефективністю виконання та несуть повну відповідальність;
- Будь-яка діяльність в організації регулюється визначеною системою правил задля забезпечення одноманітного виконання усіх завдань незалежно від виконавця;
- Виключення будь-яких особистих емоцій чи міркувань на якісне функціонування організації відповідно до стандартів;
- Служба в організації базується на відповідності кваліфікації та обійманої посади;
- Службовці мають бути захищені від невмотивованого звільнення;
- При успішній діяльності та вислугі років службовці можуть розраховувати на систему просування по службі.

Насправді переважна більшість перерахованих принципів зберігають свою актуальність і на сьогоднішній час та є стандартами для успішного управління. Прикладом є Європейський адміністративний простір, який за своєю суттю відповідає принципам ідеальної бюрократичної організації управління М. Вебера і є основою побудови систем управління для країн-членів Європейського Союзу [424].

Варто згадати також американського вченого А. Чандлера, принцип якого полягав у тому, що стратегія визначає структуру. Вчений наголошував на важливості стратегічних планів організації задля подальшого проектування структури, яка в свою чергу мала б забезпечити реалізацію стратегії. Звідси випливає, що формування організаційної структури публічного управління має ґрунтуватися на визначенні його цілей.

В основі формування такої структури лежать організаційно-технологічні принципи, які чітко ілюструють можливості забезпечення

дотримання наведеної логістичної послідовності. Відомі вчені Г. Атаманчук, В. Бакуменко та П. Надолішній у своїх наукових роботах структурували дані принципи, поділивши їх на три великі групи [22, с.25].

- *Структурно-цільові принципи:*

- взаємодоповнюваність цілей;
- узгодженість та несуперечливість цілей;
- підпорядкованість часткових цілей загальним;
- розподіл цілей по функціях управління.

- *Структурно-функціональні принципи:*

- чіткий розподіл функцій управління по управлінських функціях державних органів;
- правове закріплення управлінських функцій;
- поєднання централізації, децентралізації, субсидіарності.

- *Структурно-організаційні принципи:*

- єдність структури управління;
- залежність побудови управлінських структур від особливостей території та галузі суспільної діяльності;
- мінімізація рівнів в управлінській ієрархії;
- поєднання єдиначальності та колегіальності;
- різноманітність організаційних зв'язків як вертикальних, так і горизонтальних.

Звичайно, ефективність перерахованих принципів залежить від уміння доцільно їх застосовувати в процесі формування організаційної структури управління. Для цього варто дотримуватись деяких вимог, які звучать так:

- 1) врахування специфіки управлінської діяльності при застосуванні принципів;
- 2) принципи мають застосовуватись сукупно для вищої ефективності;
- 3) наявність взаємозв'язку.

Вітчизняна система управління часто нехтує даними принципами та вимогами, а тому виникають складнощі в ефективності управління,

дублювання функцій різними органами, перевантаженість структурних підрозділів адміністративно-технічними функціями. Саме тому для системи управління актуальним наразі є належне впровадження основних принципів системного підходу.

О. Богданов підкреслював універсалізм законів організації систем, який виявляється в тому, що вони є єдиними для будь-яких об'єктів, що найрізномірніші явища поєднуються загальними структурними зв'язками й закономірностями. Поєднання таких елементів систем у публічному просторі, які можна об'єднати в єдине ціле дає можливість самій системі функціонувати більш продуктивно та якісно [20, с.65].

Кожна система має свій масштаб системного часу в процесі зміни систем. У реальності системи можуть бути близькими до ідеальних, або мати відносний характер. Таким чином можна виділити ключові закони системності в публічному просторі. А саме:

Закон пріоритетів: в умовах недосяжності істинності емпіричного знання об'єктивною властивістю відносин соціально-економічної системи стає їх пріоритетність у процесах розвитку.

Закон паритетності: відносини між системами можуть бути безконфліктними у публічному просторі тільки за умови рівності початкових обмежень і вірогідності результатів відносин для обох або для всіх сторін.

Закон гармонізації: кожна система публічного простору під впливом середовища прагне до всебічного, збалансованого саморозвитку в раціональних співвідношеннях своїх сильних і слабких сторін. Закон гармонізації відображає наявність явища загальної залежності відносин у природі та суспільстві.

Закон еволюційної валідності: кожна система зобов'язана своїм існуванням попереднім поколінням систем. Кожна людина або суспільство в цілому може функціонувати в результаті життєдіяльності системи, що породила їх і є складовою їх оточення. Жодні стимули діяльності не можуть

компенсуватися шляхом усунення від виконання громадського обов'язку, оскільки це дестабілізує стан системи і її оточення.

Закон системності: відносини є можливими за наявності системних зв'язків об'єкта або їх подібності. Всі явища в природі та суспільстві в процесах коеволюції є схильними до прояву і розвитку властивостей організованості, а отже, системності.

Закон аналогії: сутність властивостей системності, а отже, і організованості, спостережувані в об'єктах різної природи (матеріальних, енергетичних, інтелектуальних), є аналогічною, оскільки різноманіття форм існування матерії не виключає їх взаємозв'язку і взаємозумовленості. Інформаційність дій, що управляють, є вторинною, як і їх усвідомлення, оскільки вони породжуються ефектом ентропії енергії, що і створює умови повної аналогії.

Закон еkleктичності: властивість системності як основа керованості не первісна, а похідна від еkleктичності науки державного управління, і в процесі відтворення знання ніколи не є вільною від еkleптики.

Закон дискретності: управлінська інформація, і так само управління, є дискретними за своєю природою.

Закон циклічності: розвиток процесів діяльності, як і відтворюваність науки державного управління, зумовлені їх циклічністю як засобом самозабезпечення систем в природі.

Закон технологічності праці: жодну діяльність соціуму не можна здійснити без алгоритму послідовності. Внесення визначеності у послідовність дій додає їй властивість результативності, тобто корисності результату, що досягається, а отже, і ефективності.

Закон збереження і перетворення енергії праці: праця як вид енергії не зникає безслідно, вона переходить з одного виду в іншій. Вплив окремих законів (їх сукупності) на функціонування та розвиток системи публічного управління (її окремих складових). Це той простір, в якому існує і

функціонує система публічного управління. Термін “простір” визначає філософську категорію форми буття разом з часом, рухом, системністю [231].

Оскільки система просторових координат є багатовимірною, то і функціональний простір систем представляється багатоплановим, концентричним, взаємопроникним, тобто гіперпростором. Елементи гіперпростору є взаємопов’язаними і взаємообумовленими, схильними до координування з боку метасистеми. Їх співвідношення може за логікою служити критерієм стійкості функціонального простору системи.

Публічний простір з позиції системного підходу – це, по суті, n-вимірний гіперпростір, що являє собою складніший клас взаємодії різних особливостей просторів (соціального, економічного, інформаційного, технологічного, правового й ін.). Оскільки публічний простір систем управління як сфера зовнішнього прояву їх властивостей є багатокомпонентним, це спонукає науковців аналізувати нові ознаки, критерії та функції цієї структури.

Ефективність системного підходу залежить від характеру застосовуваних загальносистемних закономірностей, що встановлюють зв’язок між системними параметрами. Будь-яку систему можна дослідити, спираючись на низку принципів системного аналізу.

Так, публічний простір з позиції системного підходу ми можемо вивчати, враховуючи аналіз таких систем, як:

- певна адміністративна територія;
- органи державної і місцевої влади;
- населення;
- інфраструктура;
- медичні заклади;
- гендерні та демографічні особливості;
- освіта на наука;
- екологія;
- економіка та інновації;

- охорона правопорядку та безпека населення;
- зони для відпочинку;
- рівень життя населення;
- наявність розвиненого громадянського суспільства;
- доступність товарів та послуг.

Також із позиції системного підходу важливим є врахування таких основних принципів, як:

- цінність публічного простору – дозволяє розглядати систему одночасно і як єдине ціле, і як підсистему ієрархії інших систем;
- структуризація публічного простору – дозволяє аналізувати елементи системи і їх взаємозв'язки в рамках конкретної організаційної структури;
- множинність публічного простору – дозволяє використовувати множину кібернетичних, економічних і математичних моделей для опису окремих елементів і системи в цілому;
- системність публічного простору – властивість об'єкта володіти всіма ознаками системи [266, с.132].

Отже, за визначеними елементами системи та описаними принципами ми намагатимемося визначати всі структурні складові публічного простору та можливостей його розвитку для розвитку міста.

Адже, як слушно зазначає М. Грищенко, “публічний простір відіграє провідну роль в функціонуванні міста. Визначений фізично, він пов'язує між собою розрізнені міські осередки (забезпечуючи логістичну функцію); в соціальному вимірі, він відіграє соціально значущу роль інтеграції міського населення, забезпечуючи умови для створення незапланованої анонімної взаємодії “незнайомців”. Саме тому публічний простір міста слугує об'єднуючою ланкою міста, саме він забезпечує його цілісність в фізичному та соціальному плані, забезпечуючи створення міської спільноти, відображаючи соціальний прояв міста” [71, с. 31-38].

Також комфортне планування міських просторів має бути одним з найважливіших напрямків міського планування в цілому, тому як при

планування проектної документації міст громадські простори закладаються в містобудівну документацію в узагальненому вигляді. Таким чином формуються унікальні окремі архітектурні простори та розробляються проектні рішення для типологічно схожих просторів.

Але з часом громадські простори великих міст зазнають серйозних змін щодо особливостей функціонального призначення, які були визначено першочергово у проектній документації Відсоток вільних та доступних територій в місті стає все меншим.

Можна сказати, “публічний простір міста” – це певний базис чи конструкт, а також комунікаційний простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема.

Говорячи для порівняння про публічні простори попередніх часів, можна лише зазначити, що у середньовіччі переважно соціальне життя людей протікало на ринкових площах. А в період Відродження вже з'явилося більше різноманіття: так, для ринку була своя площа, для святкових подій – друга, у суду була своя площа. За радянських часів для протікання соціального життя суспільства використовувалися площі для проведення святкових урочистих парадів, території біля державних установ та різні парки, пляжі т.д. Вже у пострадянського суспільства з'явився публічний простір споживання.

Так, Х. Арендт визначала публічний простір як місце таке місце, де жителі міста могли б спілкуватися між собою, вести розмови як на філософські, так і на суспільно важливі теми, або ж теми особистого характеру [13, с. 60-71].

Р. Сеннет у своїх наукових працях щодо аналізу публічного простору Європи наприкінці ХХ ст. вивів ряд основних ознак, які об'єднують публічні простори:

– Доступність – є основою успіху публічного простору, тому як без доступності усі інші параметри не матимуть достатньої сили;

– Комфорт – має на меті забезпечити необхідний сервіс для зручності відвідування публічного простору та перебування в ньому, викликати приємне враження, естетичне задоволення та бути привабливим;

– Безпека – дозволяє мешканцям відчувати себе захищено, як фізично, так психологічно, почувати свободу для міжособистісного спілкування;

– Рівність споживачів – кожен має право вільно користуватися функціоналом публічного простору;

– Зрозумілість наповнення та функціональність – проведення різних заходів та приваблювання різноманітних прошарків населення [248, с. 56].

Також можна окреслити три основні типи, на які поділяються сучасні публічні простори:

1) Класичні – парки, сквери, пляжі, набережні, площі та ін;

2) Некласичні – лофти, арт-простори, високофункціональні міські центри, інтерактивні центри розваг;

2) Перехідні – такі місця, які поєднують в собі риси суспільного та приватного життя мешканця міста [248, с. 56].

Таким чином, до публічного простору належать: вулиці, площі, парки, сквери, та інші громадські місця, передбачені для спільного перебування різних груп населення, також до публічного простору ми відносимо і квазіпублічні місця (тобто місця, що перебувають в приватній власності, зберігаючи можливість відкритого доступу та забезпечують “комунікацію незнайомців”, основною функцією таких місць є забезпечення проведення вільного часу та споживання товарів та послуг) – торгівельно-розважальні центри, кафе, тощо.

Визначення “public space” у сучасній європейській традиції з позиції системного підходу розглядається в трьох основних аспектах: 1) як відкритий простір для відпочинку, рекреації, охорони здоров’я; 2) простір дебатів; 3) доступний простір – місця для всіх, або групи осіб.

Л. Лофланд виокремив типи соціальних відносин, які можуть бути притаманні тим чи іншим просторам:

- Суспільні – відносини між незнайомими людьми в кафе, транспорті, розважальних центрах і т.д.;
- Локальні – вужче коло спілкування колег по роботі, студентів на території університету, сусідів і т.д.;
- Особисті – до цієї категорії відносяться сім'я, друзі, близькі люди [372, с. 125].

З іншого боку, міські соціальні рухи, урбаністичні ініціативи й виключені з публічного простору спільноти відповідають спротивом і творчим протестом, “повертаючи” (re-claiming) собі фізичний і дискурсивний простір і відвойовуючи своє “право на місто”.

Враховуючи всі особливості дослідження публічного простору з позиції системного підходу ми можемо вивчати, враховуючи аналіз таких систем, як: певна адміністративна територія; органи державної і місцевої влади; населення; інфраструктура; медичні заклади; гендерні та демографічні особливості; освіта на наука; екологія; економіка та інновації; охорона правопорядку та безпека населення; зони для відпочинку; рівень життя населення; наявність розвиненого громадянського суспільства; доступність товарів та послуг.

Так, публічний простір є складною системою зі змінними в залежності від соціально-економічного, правового та іншого ситуативного впливу.

Розглянемо деякі сфери, що мають вплив на формування, існування та властивості публічного простору.

1. *Економічне середовище.*

Теоретично, найбільш впливовим гравцем має бути корпоративний сектор, але на практиці ми маємо найбільш впливовим саме стихійний неконтрольований бізнес. Фактично, це пов'язано з тим, що так звані МАФи є елементом, який виникає не завжди за правовими нормами. Окрім цього, стихійна торгівля в Україні носить характер, який залежить від соціально-

економічного рівня населення. Падіння рівня життя завжди створює необхідність додаткового заробітку, а це порушує естетичну, безпекову та фізичну гармонію. Додатково виникають можливості для порушення правил муніципального контролю за обігом підакцизних товарів. Корпоративний сектор, який працює, як і середній та малий офіційний бізнеси в правовому полі, змушений дотримуватись правил, які не дають можливості для дотримання в першу чергу власних інтересів.

Стейхолдери правого поля, створюють умови де публічний простір розвивається за можливостями які є необхідними з погляду держави або комунальних установ. Корпоративний сектор інвестує або виступає в якості спонсора/мецената для об'єктів публічного простору, які приносять користь саме суспільству. Але, нажаль, в умовах надмірної бюрократизації часто виникають перешкоди для можливостей отримання прав коригувати зони відпочинку або спілкування без порушення комплаєнс-процедур. Середній та малий бізнес має більше бажання здійснювати свою активність саме для отримання додаткових вигод, та здійснення своєї бізнес-діяльності на локальному рівні.

2. *Фізичне урбанізоване середовище* є формуючим фактором зовнішнього середовища. Транспортні розв'язки, будівництво та архітектура, кульові споруди є постійним оточенням, та безпосередньо впливають на параметри в яких розвивається публічний простір. Наприклад, якщо ми маємо в середині публічного простору споруду яка має релігійне значення, то активності серед населення, що порушують тишу можуть призвести до конфлікту інтересів та сформувати негативне відношення до різних соціальних груп. Особливо у неформальних субкультур. Окремо потрібно зауважити про існування екологічних проблем, які можуть виникнути із-за смогу, активного трафіку та забудов. Розвиток сучасних міст пов'язаний з великою кількістю населення, яке також має певні потреби для відпочинку, здійснення відповідних політичних та соціальних заходів, та має право для власного розуміння використання оточуючих територій. Одночасно,

необхідно врахувати розвиток міст з погляду урбанізації та економічної і логістичної ефективності, що додатково змінює перспективність використання територій на яких можуть бути розташовані ті чи інші об'єкти публічного простору.

3. *Віртуальне середовище* на перший погляд не має прямого впливу на позиції щодо функціонування публічних просторів. Але це актуально тільки якщо події, до яких закликають, наприклад соціальні мережі, відбуваються також в віртуальному середовищі. Але, особливо якщо цей заклик відбувається на неофіційних платформах, або має на меті деструктивні дії тоді контроль за розбудовою та здійсненням активностей переходить в площину в якій складно дотримуватись позитивних наслідків для всіх стейкхолдерів. Одночасно, неможливо ігнорувати політичні події, які часто проводять стихійно на площах та перед будівлями органів влади, що також може порушувати певний функціонування певного публічного простору.

Як наслідок маємо *додаткове навантаження на системи публічних просторів*, особливо якщо вони були створені виключно з метою рекреації. Розвиток соціальних мереж, форумів однодумців, віртуальних платформ впливає на різні аспекти фізичного існування не тільки населення, але їх сфер фактичної реальної комунікації.

4. *Соціальне середовище* в свою чергу, хоча й враховує вікові та гендерні аспекти, але за умови перетинання з агресивними субкультурами може викликати непорозуміння яке може призвести до втручання силових та офіційних органів. Також не можна ігнорувати комфортність спілкування між різними гендерними та віковими групами. Шум, візуальне спостереження, обмеження спілкування викликає непорозуміння яке руйнує базові задуми щодо використання публічних просторів комунальними органами. Конфлікти в цій сфері будуть впливати на можливості використання публічного простору за призначенням та можуть змінити його

заплановану функціональність настільки принципово, що ми будемо мати зовсім інший формат відносин.

5. І нарешті, *правове середовище*, в ньому є певні особливості, котрі з одного боку є повністю підпорядковані законодавству, а з іншого, можливим є виникнення порушення нормативно-правових актів та навіть втручання населення з боку релігійних та культурних норм. Цей дисонанс створює додаткові можливості для впорядкування правової культури держави, що може позитивно вплинути саме на розвиток та становлення публічного простору як середовища, що формує суспільний діалог та викликає формування відповідних відносин с системі влада та громада. Цей взаємовплив надає державі розуміння що відбувається в потребах населення та формує потенційні напрямки удосконалення правового середовища на всіх рівнях. Всі зазначені особливості публічного простору ми спробували представити у авторській теоретичній моделі (рис. 1.3.1).

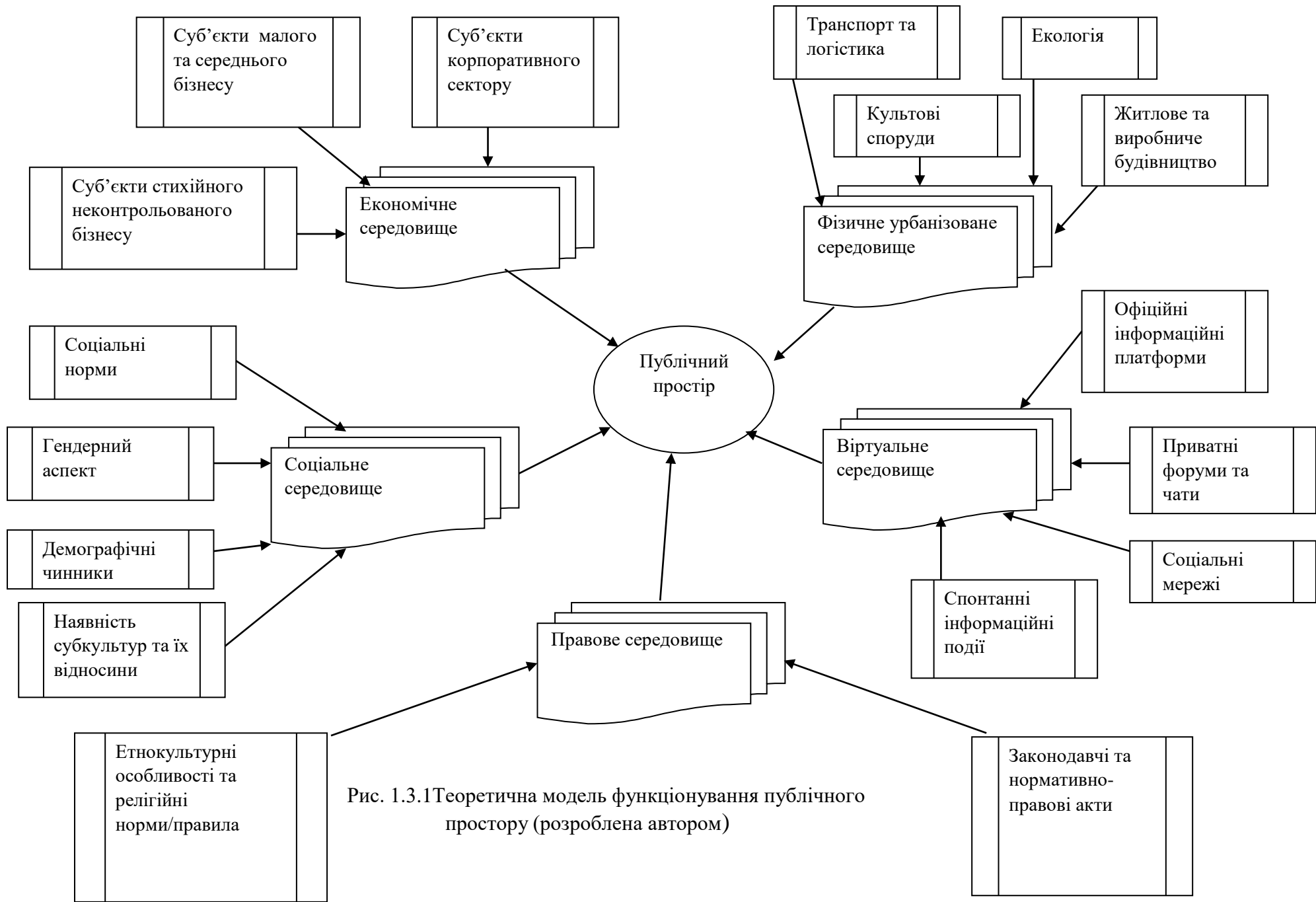

Рис. 1.3.1 Теоретична модель функціонування публічного простору (розроблена автором)

Отже, методологічно доцільним підходом до дослідження публічного простору є саме системний підхід, який все більш стає універсальним засобом для відображення реальних процесів та являє собою один із основних напрямків наукової методології, в основі якого лежить дослідження об'єктів, складних систем, їх функціонування. Власне методологічна специфіка системного підходу і полягає в тому, щоб вивчити закономірності та сутність процесу системоутворення, внутрішніх та зовнішніх зв'язків, які виникають в системах.

На основі аналізу наукових джерел визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві, тому він повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста.

Отже, ефективність системного підходу залежить від характеру застосовуваних загальносистемних закономірностей, що встановлюють зв'язок між системними параметрами. Будь-яку систему можна дослідити, спираючись на низку принципів системного аналізу. Так, публічний простір з позиції системного підходу ми можемо вивчати, враховуючи аналіз таких систем, як: певна адміністративна територія; органи державної і місцевої влади; населення; інфраструктура; медичні заклади; гендерні та демографічні особливості; освіта на наука; екологія; економіка та інновації; охорона правопорядку та безпека населення; зони для відпочинку; рівень життя населення; наявність розвиненого громадянського суспільства; доступність товарів та послуг.

Також із позиції системного підходу важливим є врахування таких основних принципів, як:

- цінність публічного простору – дозволяє розглядати систему одночасно і як єдине ціле, і як підсистему ієрархії інших систем.
- структуризація публічного простору – дозволяє аналізувати елементи системи і їх взаємозв'язки в рамках конкретної організаційної структури.
- множинність публічного простору – дозволяє використовувати множину кібернетичних, економічних і математичних моделей для опису окремих елементів і системи в цілому.
- системність публічного простору – властивість об'єкта володіти всіма ознаками системи.

Висновки до першого розділу

Дослідження наукових підходів у вивченні публічного простору міста набуває все нових актуальних питань, які потребують ґрунтовного системного аналізу та рекомендацій щодо запровадження комплексних підходів до принципів його реалізації. Так, функціонування публічного простору міста українськими науковцями зазвичай розглядалося у таких наукових напрямках, як: культурологія, соціологія, архітектура. У дослідженнях українських вчених часто публічний простір міста ототожнюється із такими поняттями, як: “суспільний простір”, “громадський простір” або ж навіть “соціальний простір”.

Публічний простір відіграє провідну роль в функціонуванні міста. Визначений фізично, він пов'язує між собою розрізнені міські осередки (забезпечуючи логістичну функцію); в соціальному вимірі, він відіграє соціально значущу роль інтеграції міського населення, забезпечуючи умови для створення незапланованої анонімної взаємодії “незнайомців”. Саме тому публічний простір міста слугує об'єднуючою ланкою міста, саме він забезпечує

його цілісність в фізичному та соціальному плану, забезпечуючи створення міської спільноти, відображаючи соціальний прояв міста.

Аналіз нормативно-правових документів щодо розвитку територій міських просторів за останні п'ять років свідчить про ґрунтовну правову базу з даної проблематики. Хоча, закони та інші нормативно-правові акти розроблялись за різних умов соціально-економічного розвитку країни, тому виникає потреба їх удосконалення та взаємоузгодження. У контексті формування цілісної системи планування місцевого розвитку і на нашу думку дуже серйозною проблемою є те, що вимоги документів просторового розвитку не завжди враховуються під час розробки соціально-економічних програм розвитку як стратегічного, так і короткострокового характеру.

Певний публічний простір міста дає нам інформацію про латентні правила відкритих чи закритих просторів, психологічні та соціальні особливості приналежності до певної спільноти. В таких місцях часто актуалізується та загострюються соціальні суперечності, конфлікти, владні відносини, проявляються соціальні цінності спільноти, її пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості, демократичності, відкритості, толерантності та розвитку спільноти, а також особливості ефектів соціалізації, соціальної ідентифікації та “сприйняття інших”, що проявляються саме в умовах публічного простору міста.

На основі аналізу наукових джерел дослідження функціонування публічного простору в сучасних державноуправлінських теоріях та працях визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та

політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста.

Етимологія слова “публічний” відображена у працях М. Вебера, Ч. Барнарда, Д. Ганна, Л. Гуліка, Дж. С. Мілла, В. Парсонса, Г. Саймона, Д. Уальдо, М. Фоллет, Ю. Хабермаса, В. Мартиненка, С. Борисевича, А. Кузнєцова, Л. Лазор, В. Дзюндзюка, О. Мельничук та ін. У працях учених категорія “публічного” часто протиставляється категорії “приватного”. Таким чином, до терміну “public” у вживанні категорії “Public administration” більш логічно та обґрунтовано вживати переклад за допомогою “калькування” – публічний, адже управління та адміністрування стають більш публічними, залучаючи громадян до сфери управління, надаючи їм послуги та захищаючи їх інтереси. Категорія “адміністрування” походить від лат. *administro* – керую і означає керівництво, управління, завідування.

А публічний простір за своєю природою є плацдармом руху громадянської форми матерії, який виступає як сукупність відношень, що виражають координацію, упорядкованість співіснуючих публічних акторів системи суспільних зв’язків. Кризові явища в публічній системі України, які призвели до зміни влади, сплеску громадянської активності та появи нових форм суспільної взаємодії, актуалізували питання аналізу та моніторингу громадянського сектору в державі та визначення його ролі у формуванні публічного простору. Сучасна українська реальність постійно штовхає науковий дискурс у публічний простір, оскільки під впливом глобальних державотворчих проблем України змінюється формат взаємодії всіх публічних структур, які включені до категоріального апарату публічного простору.

Однією з переваг з’ясування взаємозв’язку публічної сфери та публічного простору є те, що він дозволяє розглядати публічний простір як місце

політичної практики, що виходить за рамки політико-філософських уявлень, пов'язаних із публічною сферою, та долає деякі її обмеження. Сучасні суспільні рухи та політичні повстання вважають аргументами того, що громадський простір та публічну сферу можна концептуально чи фізично розділити.

Публічний простір має характер загальності і універсальності як місце персональної і колективної представленості, в якому суб'єкт заявляє про себе як про автономний носій загальнозначущих цінностей, здатний їх реалізувати у своїй діяльності і у взаємодії з іншими суб'єктами. Публічний простір як політико-соціальне і культурне явище, загальнодоступне місце формування, акумуляції і передачі ідей і пам'яті, досвіду, подій і їх фізичного відображення, вибудовується на традиційних формах політичної боротьби за колективну свідомість і історію в широкому сенсі – доступності для усіх, через механізми символізування, відчуження і апропріації.

Системний підхід являє собою один із основних напрямків наукової методології, в основі якого лежить дослідження об'єктів, складних систем, їх функціонування. Власне методологічна специфіка системного підходу і полягає в тому, щоб вивчити закономірності та сутність процесу системоутворення, внутрішніх та зовнішніх зв'язків, які виникають в системах.

Оскільки система просторових координат є багатовимірною, то і функціональний простір систем представляється багат шаровим, концентричним, взаємопроникним, тобто гіперпростором. Елементи гіперпростору є взаємопов'язаними і взаємообумовленими, схильними до координування з боку метасистеми. Їх співвідношення може за логікою служити критерієм стійкості функціонального простору системи.

Публічний простір з позиції системного підходу – це, по суті, n-вимірний гіперпростір, що являє собою складніший клас взаємодії різних особливостей просторів (соціального, економічного, інформаційного, технологічного,

правового й ін.). Оскільки публічний простір систем управління як сфера зовнішнього прояву їх властивостей є багатокомпонентним, це спонукає науковців аналізувати нові ознаки, критерії та функції цієї структури.

Ефективність системного підходу залежить від характеру застосовуваних загальносистемних закономірностей, що встановлюють зв'язок між системними параметрами. Будь-яку систему можна дослідити, спираючись на низку принципів системного аналізу.

Так, публічний простір з позиції системного підходу ми можемо вивчати, враховуючи аналіз таких систем, як: певна адміністративна територія; органи державної і місцевої влади; населення; інфраструктура; медичні заклади; гендерні та демографічні особливості; освіта на наука; екологія; економіка та інновації; охорона правопорядку та безпека населення; зони для відпочинку; рівень життя населення; наявність розвиненого громадянського суспільства; доступність товарів та послуг.

Також із позиції системного підходу важливим є врахування таких основних принципів, як: цінність публічного простору; структуризація публічного простору; множинність публічного простору та системність публічного простору – властивість об'єкта володіти всіма ознаками системи.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ЕФЕКТИВНОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРІВ

2.1. Методи дослідження публічних просторів

Серед основних методів дослідження публічних просторів ми можемо виділити: теоретичні; емпіричні; діагностичні; організаційні.

“Об’єктами емпіричного пізнання є безпосередні фрагменти дійсності, осмислені свідомістю. На відміну від емпіричного, теоретичний об’єкт – це не безпосередня репрезентація дійсності, а її логічна реконструкція за допомогою абстрагування та ідеалізації. Головною для теоретичного пізнання є побудова теорії, яка являє собою форму систематизованого, узагальненого, внутрішньо несуперечливого, вірогідного знання про сутність досліджуваних явищ. Теорія розкриває причини і формулює закони, що виражають внутрішні, суттєві, необхідні зв’язки, дають пояснення певному колу явищ і створюють можливість передбачення в даній предметній галузі. Без нагромадження емпіричного матеріалу неможливе пізнання дійсності, однак лише теорія, яка підтверджується практикою, забезпечує проникнення в сутність явищ дійсності” [280, с. 198].

Ми б хотіли більш детально зупинитися на таких *методах наукового дослідження публічного простору*, як: 1) спостереження; 2) метод моделювання; 3) емпіричний метод для вивчення певної території, населення, можливих змін та ставлення до змін серед населення певної території; 4) метод визначення соціально-психологічних особливостей публічних просторів; 5) допоміжні методи (дослідження забруднення повітря, безпека для жителів міста, аналіз демографічних чинників та ін.).

Спостереження – у сфері дослідницької діяльності є початковим етапом емпіричного дослідження та характеризується цілеспрямованим активним сприйняттям дійсності з метою отримання даних про об’єкт пізнання, тому аналіз дослідження публічних просторів міста може ґрунтуватися на таких ключових елементах в системі спостереження, як: а) мета спостереження первного публічного простору, яка полягає у виділенні об’єктів архітектури, розміщення даних об’єктів з розподілом на приватні, напівприватні, вільні простори, а також простори для певних малих та великих соціальних груп, особисті та закриті простори; б) засоби спостереження – це набір інструментів та приладів, які, не розриваючи природних зв’язків спостережуваного явища чи конкретного об’єкта, створюють сприятливі умови для його вивчення; в) результати спостереження – оброблені у відповідності з пізнавальною метою факти, представлені у формі мовних конструкцій опису об’єкта.

Здійснюючи наукове спостереження за певними публічними просторами ключовим є обробка інформації, яка вивчається у контексті певної теорії, для підтвердження висновків якої спостереження здійснюється і в термінах якої отримує інтерпретацію [280, с. 606].

У дослідженні публічного простору міста *метод спостереження* виступає як цілеспрямований процес сприйняття з метою виявлення особливостей і процесів, які відбуваються на певній території, а також це є можливість дослідити нові латентні процеси детермінації розвитку й функціонування мегаполісів та маленьких міст для більш комфортного життя населення.

Ще одним *методом*, який має широке застосування та виступає як основа для забезпечення об’єктивності результатів дослідження є *аналогія*. Сутністю цього методу є перенесення знань, отриманих при аналізі конкретного публічного простору, на йому подібний.

Наприклад, вивчаючи розташування різних об'єктів архітектури у публічному просторі, метод аналогії застосовується при аналізі та порівнянні світового та вітчизняного досвіду будівництва, де шляхом вибору об'єкта зі схожим набором характеристик можна обґрунтувати корисність та раціональність підходів, що були застосовані для нього.

Отримані результати дозволяють врегулювати послідовність досліджень. *Методи аналізу і синтезу в дослідженні публічного простору* міста передбачають розкладання цілого на частини та з'єднання частин в ціле в процесі предметно-практичної діяльності. В методологічному плані аналіз є таким способом дослідження міста чи певних приватних чи відкритих територій, що полягає у виокремленні його частин, властивостей та відношень. В результаті отримуються часткові, абстрактні, неповні знання про об'єкт, оскільки поза увагою залишаються взаємозв'язки частин. Проте без такого розкладання на частини цілісного об'єкта неможливо досягнути його внутрішню організацію і динаміку. З іншого боку, ціле зводиться до суто механічної суми його частин, оскільки одні й ті самі елементи цілого можуть характеризуватися неоднозначними взаємозв'язками та взаємодіями. Саме на виявлення принципів систематичної єдності окремих сторін та складових частин об'єкта спрямований розумовий синтез як метод пізнання. При цьому досліджуваний об'єкт розглядається вже не просто як синкретична, нероз'єднана цілісність, а як функціональна впорядкованість форм його організації та взаємозв'язку його функціональних характеристик. Таким чином, аналіз і синтез перебувають в тісній методологічній кореляції. Вони пов'язані з такими логічними операціями, як абстрагування, узагальнення та класифікація [280, с. 19].

Завдяки застосуванню *методу аналізу і синтезу* публічного простору впливають аналітичні та синтетичні судження. Перші базуються на істинності результатів і встановлюються шляхом логічного аналізу та умовного розділення

особливостей архітектурно-планувальної організації, наявності мість для відпочинку та дозвілля, доступності публічних просторів для різних соціальних груп, безпека та психологічний комфорт жителів, сприятлива екологічна ситуація, наявність ефективного діалогу між громадами та представниками органів влади, фінансово-економічні чинники, наявність якісної медицини та закладів дошкільної, загальної, вищої освіти і т.п.

В основу *методу* порівняння входить *зіставлення* об'єктів за подібними властивостями, результатом чого є виявлення загального і відмінного в цих об'єктах. *Метод порівняння* є ключовим при формуванні умовиводів, які стосуються узагальнення інформації, а також є логічною ланкою в загальній методології дослідження після спостереження і аналогії.

Метод порівняння в публічному просторі включає в себе три основні критерії. 1. Якісне порівняння – виявлення наявності або відсутності конкретних властивостей таких чинників, як: певна адміністративна територія; органи державної і місцевої влади; структура населення; інфраструктура; медичні заклади; гендерні та демографічні особливості; освіта та наука; екологія; економіка та інновації; охорона правопорядку та безпека населення; зони для відпочинку; рівень життя населення; наявність розвиненого громадянського суспільства; доступність товарів та послуг. Цей метод дозволяє визначити причини появи певних характеристик досліджуваного об'єкта, а результат порівняння залежить від предмета дослідження. 2. Кількісне порівняння – у процесі якого виявляються кількісні або числові значення; в даному дослідженні кількісне порівняння здійснюється в історичному контексті. 3. Динамічне порівняння – в основі якого покладено порівняння різноманітних станів одного об'єкта, зміна його функціонального призначення в процесі експлуатації, що часто впливає на зміни територіальних систем регіону загалом.

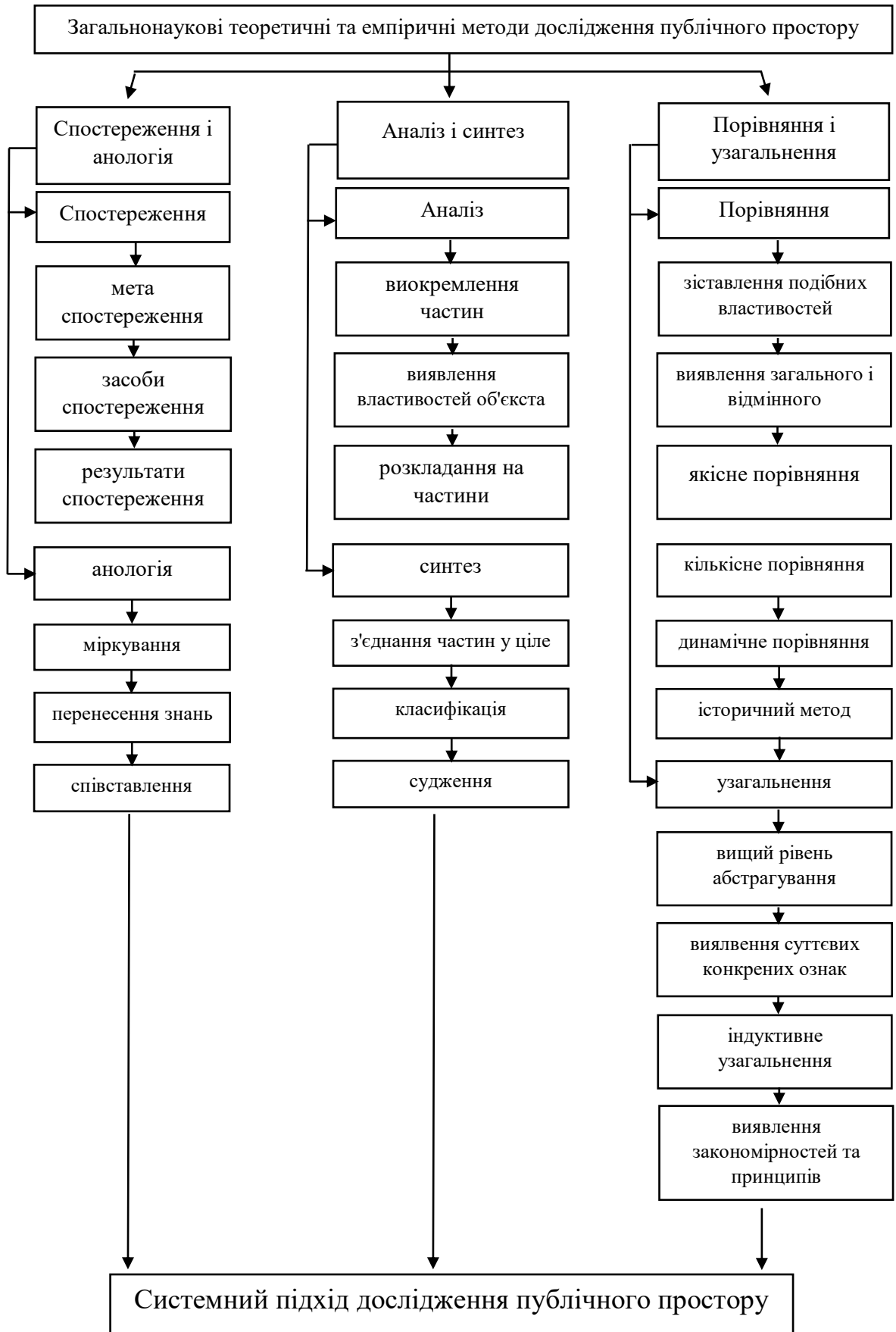

Рис. 2.1.1. Методи дослідження публічного простору [складено на основі [280].

Порівняльно-історичний метод, в основу якого покладено кількісне порівняння – передбачає сукупність пізнавальних засобів, процедур, які дозволяють установити схожість і відмінність між явищами та об’єктами, що вивчаються, виявити їхню спорідненість (зв’язок за походженням) [280, с. 499-500]. Крім того, історичний метод дослідження передбачає розгляд процесу розвитку об’єкта в контексті історичних змін його стану та особливостей функціонування.

Використовуючи принципи системного підходу за кожним напрямом розвитку чи за кожною галуззю, необхідно володіти сформульованими показниками результатів і визначеними очікуваними рівнями їх досягнення при дослідженні методів публічного простору (табл. 2.1.1).

Таблиця 2.1.1

Дослідження показників публічного простору для проведення еміричного аналізу регіонів та міст [34

Напрями рейтингової оцінки	Показники аналізу публічного простору
Фінансово-економічна сфера	<ul style="list-style-type: none"> - наявність робочих міст та високий рівень зайнятості працездатного населення на певній території; - середня заробітна плата; - ріст кількості робочих місць; - зростання обсягу продукції, робіт, послуг, що виробляються та надаються представниками малого та середнього бізнесу; - приріст випуску реалізованої продукції, робіт (послуг) на одного працюючого, на одного мешканця; - збільшення рентабельності продажу (рентабельність виробництва послуг); - приріст продуктивності праці на одного працюючого; - збільшення кількості видів продукції, послуг чи робіт, що відповідають міжнародним стандартам якості; - зменшення кількості збиткових підприємств; - відсутність дефіциту бюджету; - показники підтримки муніципального (місцевого) розвитку; - показники заборгованості із заробітної плати;

	<ul style="list-style-type: none"> - інвестування в житлово-комунальну сферу; - показники ефективності діяльності побутових, комунальних, транспортних та інших підприємств
Соціальна сфера	<ul style="list-style-type: none"> - якість надання соціальних послуг; - динаміка показників стану об'єктів соціальної сфери (парків озеленення) тощо; - показники інвестицій у соціальну сферу; - відсоток, рівень, питома вага забезпеченості мешканців міста теплом, водою, газом, електроенергією, водовідведенням; - підвищення рівня споживання продовольчих товарів; - доступність для мешканців міста транспортних послуг; - повнота та доступність для населення послуг з охорони здоров'я; - подальші можливості повноцінної зайнятості працюючих; - показники забезпеченості суспільного порядку і безпеки мешканців тощо
Інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> - доступність для мешканців міста транспортних послуг; - можливість комфортного пересування громадськими видами транспорту та на власних авто у різних районах;
Демографічні особливості	<ul style="list-style-type: none"> - загальна чисельність населення; - загальний приріст населення; - природний приріст населення; - міграційне сальдо (чиста міграція); - частка жінок репродуктивного віку; - коефіцієнти народжуваності і смертності; - коефіцієнт народжуваності
Безпека і комфорт	<ul style="list-style-type: none"> - екологічні характеристики середовища міста; - безпечність перебування на вулиці (у денний та вечірній час); - наявність/відсутність на певній території промислових підприємств, які забруднюють повітря; - показники забезпеченості суспільного порядку і безпеки мешканців; - показники підвищення якості питної води; - зниження показників хімічного забруднення повітря; - показники відхилення санітарних і технічних норм основних технологічних процесів у промисловості міста та ін; - показники покращення криміногенної ситуації; - показники підвищення життєвого рівня населення
Відкритість /приватність певних територій	<ul style="list-style-type: none"> - наявність парків, скверів та зон для відпочинку жителів; - відкритість та доступ мешканців до місць громадського користування та ін.
Освіта	<ul style="list-style-type: none"> - наявність дошкільних закладів освіти на певній території та доступність отримання освітніх послуг серед мешканців;

	<ul style="list-style-type: none"> - наявність закладів загальної середньої освіти на певній території та доступність отримання освітніх послуг серед мешканців; - кількість жителів, що підвищили кваліфікацію і опанували професію; - розвиток освітянських послуг у місті; - кількість місць у загальноосвітніх школах; - кількість місць для студентів технікумів, вузів на 1000 мешканців; - кількість музичних шкіл, дитячих театрів, гуртків і можливість участі, навчання в них на 1000 дітей; - кількість (%) охоплених заняттями в культурно-духовній сфері й темп зростання цього показника; - показники розвитку підгалузей: фізкультура і спорт (показники спортивної інфраструктури для масових занять, кількість професійних спортсменів на 1000 жителів міста віком до 35 років); - показники ступеня (питома вага) участі дітей у музичних фестивалях, спортивних олімпіадах за межами міста та ін.
Інновації та інвестиції для розвитку міста	<ul style="list-style-type: none"> - кількість нововведень у місті (нових технологій, винаходів, нових форм організації праці, нових форм обслуговування); - наявність і реалізація програм розвитку за зазначеними напрямками діяльності; - сума (відсоток) інвестиційних надходжень до бюджету міста; - показники підтримки розвитку науково-технічного потенціалу міста

Ми намагалися виділити ключові показники для аналізу публічного простору регіонів та міст, але при необхідності запропоновану систему показників можна уточнювати, зменшувати чи доповнювати за їх кількістю, деталізувати, об'єднувати, вводити граничні рівні й здійснювати інші операції, пам'ятаючи при цьому, що теоретичні показники розвитку в процесі оцінювання можуть не співпасти з обраними показниками для оцінювання конкретного міста і знову може виникнути доцільність їх удосконалення [34].

Також серед еміричних методів дослідження публічних просторів, можна виділити такі, як: аналіз функціонального зонування території та її забудови, аналіз транспортно-пішохідної організації комунікацій, аналіз екологічного стану місцевості, семантичний аналіз, пілотажний аналіз містобудівної ситуації,

модель “нерівномірного районування” міської системи, морфологічний аналіз відкритих публічних просторів та інші. Багато з цих методів дозволяють сформулювати антропоцентричні, соціально-функціональні або системні характеристики досліджуваного публічного середовища, але вони не дають можливості зробити комплексну оцінку якості і визначити рівень комфорту громадських просторів.

Успішні європейські міста ввели в свою практику систематичні методи збору даних та інформації не тільки про автомобільний рух, а й про розвиток руху пішоходів і суспільного життя вцілому. Копенгаген посідає особливе місце в галузі дослідження і вдосконалення публічних просторів. З 1968 р. дослідники з Центру вивчення публічного простору в Школі архітектури Копенгагена регулярно записують, як використовується публічний простір і які в ньому відбулися зміни. [349].

Одним із важливих чинників значного розвитку пішохідної активності стало поширення культури кафе в місті. Коли в 1960 рр. були створені перші пішохідні вулиці, кафе під відкритим небом в Копенгагені були рідкістю. Із тих пір культура кафе поступово поширилася, і сьогодні Копенгаген пропонує більше 5000 місць для відвідувачів кафе на відкритому повітрі, і за хорошої погоди майже всі вони зайняті. Таким чином, абсолютно нова міська активність для Скандинавії – культура кафе – розвинулася протягом відносно короткого періоду часу одночасно зі змінами в суспільстві і якісними поліпшеннями в центрі міста. Пішохідна екскурсія центральною частиною Копенгагена в літній день демонструє рівень і різноманітність видів муніципальної діяльності, що було просто немислимо 20 або 30 років тому. Помірний клімат був ще одним фактором, який серйозно обмежував будь-які спроби розвивати суспільне життя в Данії. Обслуговування на відкритому повітрі починається рано навесні і триває до пізньої осені. Коли жителі Копенгагена стали насолоджуватися

життям у міських просторах, “відкритий” сезон був розширений і тепер триває сім місяців: з квітня до листопада. Перехід центру міста від автомобільної до пішохідної активності зробив можливим поступовий розвиток життя міста та міської культури. Жителі Копенгагена звикли до нових можливостей і отримали час в тому числі для розвитку різноманітного суспільного життя, яке зараз є характерною особливістю міста. У 2014 р. журнал Monocle вдруге поспіль назвав Копенгаген найзручнішим для життя містом у світі.

Я. Гейл, визнаний фахівець у галузі публічних просторів, професор, керівник бюро “Гейл Архітекстс” (Gehl Architects), який використовує емпіричні дослідження і методи картографування, які дають уявлення про шляхи використання міських районів. Ці емпіричні та аналітичні методи забезпечують інформацією роботу компанії протягом усього проектного процесу.

Методика аналізу Я. Гейла складається з декількох етапів: натурального дослідження, кількісних і якісних оцінок (підрахунок кількості пішоходів влітку і взимку, вранці та ввечері, аналіз їх гендерного та вікового різноманіття), аналіз основних проблем громадських просторів (огляд видів діяльності в громадських просторах, безпеки і свободи для пішоходів, кількості припаркованих машин, наявність перешкод на шляху, кількості місць для відпочинку, наявність зелених насаджень) [55, с. 126].

Багаторічні дослідження впливу якості прикордонних зон громадського простору на міське життя говорять про прямий взаємозв’язок м’яких кордонів і життя в місті. “У фізичному відношенні місто – це сукупність публічних просторів. Публічні простори і є місто”, – визначає один з основних принципів урбаністичної моделі Барселони соціаліст О. Боігас, що став її головним архітектором. Реконструкція Барселони розпочалася з малобюджетних точкових проектів відкритих публічних просторів. Були відкриті десятки галерей і музеїв[296].

Метод “пілотажного аналізу” дозволяє визначити “ранг” досліджуваних публічних просторів в системі міста, спираючись на інтенсивність внутрішніх пішохідних зв’язків. З досліджень “Gehl architects” були обрані метод підрахунку кількості пішоходів, метод складання карти нерухомих активностей і метод вікового дослідження. Підрахунок кількості пішоходів дозволяє отримати дані про те, як люди переміщуються містом. Такий підрахунок дає досить точне уявлення про рівень громадської активності, а також дозволяє виділити маршрути і території, найбільш привабливі для людей. Карта нерухомих активностей дає доволі об’ємне уявлення про те, як люди, перебуваючи в громадських місцях, проводять свій час протягом дня. Вікове дослідження дозволяє оцінити загальну картину суспільної активності: хто в міському просторі найбільш активний. Баланс між різними віковими групами показує, на якому рівні якості і безпеки знаходиться обрана громадська територія [134].

На першій стадії дослідження було обрано низку публічних просторів для їх подальшого вивчення. Відібрані публічні простори відрізняються один від одного як розташуванням (в агломераційному центрі або на території міста супутника), так і типом (площа, парк, набережна, пішохідна вулиця/бульвар) для виявлення найбільш привабливих для людей територій. Потім, спираючись на метод пілотажного аналізу містобудівної ситуації, що ґрунтується на інтенсивності внутрішніх пішохідних зв’язків, була проведена процедура підрахунку пішоходів для раніше обраних громадських просторів. З метою отримання максимально достовірних результатів дослідження проводилося в будні дні з вівторка по четвер при ясній сонячній погоді. Зимовий період часу був обраний для можливості подальшого зіставлення результатів з містами, що знаходяться в іншій кліматичній зоні. Часовий відрізок досліджень обмежений

проміжком з 12 до 16 годин. З досвіду організації “Gehl Architects” дані отримані в цьому проміжку є досить точними індикаторами суспільного життя.

Ще один науковець Ч. Бут присвятив свої дослідження конкретному місту – Лондону. В рамках своїх досліджень він описує територіальну структуру Лондона, класифікує городян за рівнем добробуту, займається класифікацією їх занять і будує карти бідності. Так само Ч. Бут вивчав релігійне життя, займався конструюванням районів для дослідницьких цілей[43]. Е. Говард розробив концепцію “міста – саду” як ідеального міста. Він критикував промислові міста і виступав за з’єднання міста і природи[62].

На початку 20 століття починає розвиватися рух “social surveys”, або “соціальних обстежень” у Великобританії та США. В рамках цього руху проходить дослідна та реформаторська діяльність групи Hull – House в Чикаго, куди входили Д. Адамс, Е. Еббот, С. Брекинридж. Цей рух займався картографуванням міст. На зміну “social surveys” приходить міська соціологія Чиказької школи, яка була утворена на базі факультету соціології і антропології Чиказького університету. Лідером Чиказької школи був Р. Парк. Він розробив “соціально – екологічний” підхід і розглядав місто як “соціальну лабораторію”. Він виділяв екологічні аспекти міста, “природні ареали” і “природні співтовариства” і розглядав людську екологію. Р. Парк розумів місто як “мозаїку культурних світів”, воно було для нього тим місцем, де всі грані людської природи знаходять найбільш повне і яскраве вираження [Nikolaev, V.G. Gorodskie issledovaniya i chikagskaya shkola [390].

У рамках напряму “міський екології” Чиказької школи працювали Е. Берджесс і Р. Маккензі. Вони вивели основні екологічні поняття для опису і аналізу міських товариств. У якості раннього зразка дослідження міста можна виділити дослідження міста Коламбуса Р. Маккензі. Е. Берджесс розробив дослідження за допомогою побудови соціальних карт. В межах цього напрямку

були створені моделі розташування міських зон, в тому числі *концентрична модель* зонування міського простору Берджесса. За допомогою зонування проводилося виділення природних спільнот у Чикаго. Х. Зорба займався феноменом сегрегації і проблемами “природних ареалів” і “культурних спільнот”[130].

Л. Вірт досліджував феномен міських “гетто”, вивчав механізми їх утворення, збереження і зникнення, а так само розглядав їх юридичні, екологічні, економічні, політичні, культурні та соціально – психологічні аспекти. У роботі “урбанізм як спосіб життя” Л. Вірт розглядав проблему визначення “міста”, його основні характеристики. Так само в дослідженні піднімається питання трансформації інститутів, соціальних відносин і особистостей в публічному просторі. Віртом розглядалася відносність межі між “сільським” і “міським”. Так само в межах Чиказької школи відбувалися екологічні дослідження природних і культурних спільнот у Чикаго (дослідження “Хобо” Н. Андерсона, дослідження проституції У. Реклесса, дослідження делінквентності і злочинності К. Шоу і Ф. Трешера)[45].

В. Беньямін розглядав місто як репрезентанта історичної епохи. Він використовував соціально-критичний підхід до аналізу міста та міських просторів. Крім того він виділяв поняття “фланера” як типу міського обивателя, визначаючи разом з тим важливість руху в сприйнятті образу міста[29].

С. Мілграм ввів поняття “ментальних карт” для дослідження суб’єктивного сприйняття міста його жителями. Даний метод дозволяв йому розглядати індивідуальні та колективні образи міст. Так само автор проводив розрізнення сільського і міського. К. Лінч пропонує досліджувати публічні простори за допомогою ментальних карт, як засобу комплексної оцінки соціальної значущості публічних просторів для жителів. На думку автора, соціальна значимість елементів публічних просторів відіграє велику роль в їх

образній уяві. Вона включає значимість “духу місця” минулого і сьогодення, пам’ять про події та людей, ставлення до збережених в місті пам’ятників культури та архітектури. Ця оцінка бере активну участь у формуванні загального уявлення про місто. На думку К. Лінча, насиченість публічних просторів соціально значущими місцями викликає почуття гордості, поваги і патріотизму [177, с.41].

З. Яргін довгий час займалася дослідженням психології сприйняття публічних просторів. У дослідженнях З. Яргін наголошує на потребі людини в духовному сприйнятті міського середовища, до естетичних програм проектування, що визначає актуальність взаємопов’язаного розгляду утилітарних естетико-інформаційних завдань проектування і єдиних програм проектування, що комплексно відображають ці завдання [290].

В. Глазичев в роботах присвячених соціально-екологічній інтерпретації міського середовища розглядає низку комплексних методів з дослідження публічних просторів. Методологія дослідження активно використовується для аналізу сучасних публічних просторів дослідником С. Муруновим і ґрунтується на принципі аналізу міського середовища через межі, проводиться фотофіксація фрагмента міського середовища, об’єктивним структурним поглядом без суб’єктивних професійних оцінок, а при подальшому аналізі знімки і враження структуруються і робляться висновки. Рамки і межі дослідження можуть бути різними, наприклад, аналізується візуальна культура простору – всі формальні і неформальні написи, вивіски, афіші, графіті. Через аналіз якості та стану міських меблів, стовпів і афішних тумб можна багато що сказати про міські публічні простори – які місця активно використовуються, а які ні [197].

В. Глазичев пропонує аналізувати місто через аналіз міських аномалій – позитивних (зелені палісадники у дворі, міські ініціативи) і негативні (ями, сміття, зруйновані будівлі). Рамки дослідження можуть бути

найрізноманітнішими, аналіз запахів, ставлення до тварин в місті (наявність парків для виходу собак, зоомагазинів), ставлення влади до безхатченків і відповідно їх кількість на вулицях міста. До цікавих висновків можна прийти, використовуючи поєднання декількох рамок при аналізі [61, с. 69].

На думку А. Крашеніннікової архітектурна якість публічних просторів – це якість міської тканини – архітектура навколишніх будівель, інтеграція публічних просторів в середовищі, доречність міських функцій громадських просторів, розташування публічних просторів щодо центру, їх рівень центрованості, доступність до громадського та інших видів транспорту, культурна цінність, включаючи національно – культурну специфіку і можливу історичну спадщину публічних просторів, соціальна цінність – забезпечення почуття безпеки в громадських просторах [169, с.41].

О. Барабанов в своєму дослідженні семантики відносин людини і архітектури бере міфи, символи та образи публічних просторів як основу сприйняття і читання міста [24]. На думку Ю. Закірової ключовими критеріями, що впливають на якість пішохідно – прогулянкових просторів є утилітарні, архітектурно – художні, екологічні та соціально – функціональні характеристики середовища. З точки зору міської соціології створення публічних просторів, сприяє об'єднанню суспільства, подоланню соціальних конфліктів і зниженню рівня існуючої соціальної сегрегації.

Формування системи публічних просторів, що безперервно перетікають один в одній, що формує єдиний зелений каркас міста, приведе до зниження рівня шуму і поліпшення екологічної обстановки в місті [124, с. 32].

У семіотичному підході місто розглядається як знакова система, і є носієм і транслятором культурної інформації. Представниками такого підходу є Р. Барт, Ф. Шое, Г. Зебельшанский, У. Еко. Ю. Лотман визначав місто як цілісний культурний організм, який мав своє обличчя, де зберігався виражений

в архітектурі “дух”, тобто система архітектурного символізму. “Дух” міста – його контекст, його загальна структура. У. Еко розглядав місто в контексті знакової системи архітектури. Міський простір був для нього неосяжною сукупністю означаючих і означаємих, де кожен об’єкт набуває безліч значень, а місто виступає для нього місцем дії різних комунікативних кодів. Р. Барт одним з перших визначив частини міського середовища як слова, а саме місто як мову, нескінченний ланцюг метафор [259, с. 154-159].

У межах постструктуралізму можна виділити таких дослідників як Ж. Бодрійяр, Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі. Ж. Бодрійяр говорив, що сучасне місто – це місце виконання знаків. Сучасне місто і міське середовище, на його думку, – “це одночасно і нейтральний, однорідний простір байдужості, і простір наростаючою сегрегації, міських гетто, простір знедолених кварталів, рас, окремих вікових груп; простір, фрагментований відмінними знаками” [42]. Бодрійяр також говорить про суспільство споживання, і з цієї позиції визначає місто як “сучасну метрополію”. Характерною рисою “сучасної метрополії” є існування символічних ансамблів, які об’єднують в собі магазини, місця проведення дозвілля, доступу до інформації. Міська поведінка в такому середовищі – це ігрова споживча поведінка відвідувача торгово – розважального або виставкового центру. Досліджуючи оточення і діяльність жителів “сучасної метрополії”, Бодрійяр приходять до висновку, що підприємницькі кола жителів перетворюється на співтовариство споживачів образів. Однією з відмінних рис сучасного міста в рамках постструктуралізму можна назвати наявність грандіозного потоку засобів масової інформації, що структурують численні міські гетто. Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі говорили про місто, як про різом [259, с. 154-159].

У межах системного підходу працювали такі дослідники як І. Гревс, Н. Анциферов, М. Каган. Цей підхід заявив про місто як про особливий

історичний, соціальний і культурний феномен, а предметом дослідження позначив розгляд міста як результату зв'язку і взаємодії всіх елементів культури [184, с. 145]. М. Каган займався вивченням міського культурного простору. Під культурним простором міста розуміється узагальнена категорія, що позначає створене людьми штучне середовище існування і самореалізації. Це організована сукупність фізичних, символічних об'єктів, технологій, нормативних та ціннісних утворень, що включають в себе не лише матеріальні об'єкти, а й так звану “душу міста”. Душа міста складається тут з таких елементів культури міста, як норми і цінності окремої міської громади, соціальна психологія міської спільноти, спосіб життя і менталітет жителів, міжкультурна комунікація [212]. Н. Анциферов розглядав місто як живий організм, який можливо вивчати тільки комплексними методами. Місто складається з сукупності знаків, символів і кодів, які утворюють “мову” міста, його “душу”. Отже, для проникнення в саму суть міста, необхідно виявити знаки міського простору, розшифрувати їх і проінтерпретувати. Н. Анциферов виявив під час своїх досліджень, що місто являє собою феномен, який несе в собі зліпок суспільно – історичного розвитку, а також відображає світовідчуття багатьох поколінь людей, що його населяють [233]. До культурологічного підходу до вивчення міста можна віднести таких дослідників як Л. Мамфорд, К. Лінч, М. Вебер, А. Кармін. У межах цього підходу місто розуміється як спільнота вільних, рівноправних людей, що володіють землею, з підвладною їм областю, а також сам міський центр, який об'єднує городян. Поступово набираючи силу, місто ставало не тільки духовно – культурним і політичним центром, а й соціально – економічним організмом [184, с.147].

Метод структурованих міст з високою якістю життя і мінімізацією використання енергії прийнятий у містобудуванні Нью-Йорка – Smart Code. Після прийняття він застосовується щодо всіх містобудівних проєктів,

дозволяючи новому урбанізму розвиватися, не втрачаючи необхідної основи порядку. Це гарантує, що містобудівникам не доведеться вивчати всі пропонувані проекти, тому що наміри громадян вже визначені в Smart Code, який являє собою межі для містобудівного процесу. Ця програма забезпечує регулювання для проектувань будь-якого масштабу – від окремої будівлі до району. Вона заснована на аналізі єдиного простору – від околиці до центру. Смарт-коди розроблені за рахунок об'єднання законодавства і проектування. Смарт-код розробляється для кожного міста окремо, але базується на компактному розвитку міських земель, який сприяє більш ефективному використанню внутрішньої території, що підвищує якість життя і зумовлює захист сільськогосподарських земель, витримує ієрархію від високої щільності в центрі міста до низької на периферії і в приміській зоні. Міський ландшафт – це екологічно комфортне середовище. Розробка і вдосконалення методів оцінки цього комфорту наразі є найбільш актуальним напрямком. При отриманні критеріїв оцінки можна кваліфікувати міське середовище на комфортне і дискомфортне не на основі суб'єктивного смаку і переваг індивідуума, а на основі кількісних оцінок естетичних якостей ландшафту. [38, с. 91-92].

З огляду на те, що найбільш активно методи досліджень із залученням населення застосовуються на рівні місцевих громад та самоврядувань, не дивно, що часто цілі дослідження міцно прив'язані до місцевості, території або публічного середовища. З цього випливає, що нерідко має сенс запропонувати жителям міста або сільської місцевості нанести на карту місця, де на їхню думку є проблеми або потрібні зміни. За допомогою методу “спільного картографування в громаді” (community mapping) можна здійснити прив'язку соціальних або інфраструктурних проблем до карти, або навпаки – зібрати думки громадян про бажані зміни в майбутньому. Так, громадяни можуть відзначити на карті місця забруднення повітря або води (картографування

екологічних проблем). В інших випадках громадяни можуть відзначити на карті свої побажання щодо місць, у яких, на їхню думку, насамперед, необхідно поліпшити транспортну інфраструктуру, або провести реконструкцію громадських об'єктів, чи побудувати школи і дитячі садки. Набір тем для дослідження за допомогою карти практично безмежний.

Якщо дослідження відбувається в онлайн – середовищі, з використанням інтернету, карта, звісно, теж розміщується в інтернеті і забезпечується функціональність відзначення на ній місць, де є проблеми або потрібні зміни.

Звичайно, картина, отримана в результаті такого картографування не буде однозначною. Наприклад, частині жителів може здаватися, що в міському парку необхідно зробити зону для кафе і кіосків, що продають напої і закуски, а іншій частині може здаватися, що це суперечить природі парку як місця усамітненого відпочинку. Картографування допоможе визначити місця, з приводу яких потрібна дискусія із залученням всіх зацікавлених сторін, і тільки після такої дискусії, з урахуванням висловлених думок ініціативна група може розробити пропозиції про трансформацію цього місця (або утриматися від таких пропозицій). Іноді за дискусією може слідувати онлайн – голосування.

У соціологічних міських дослідженнях існує загальний консенсус щодо того, що житлові райони представників різних соціальних груп зазвичай не рівномірно розподілені по міській місцевості [323]. Навпаки, часто створюються міські райони чи квартали з особливо високою просторовою концентрацією певних (соціокультурних) груп населення. Наприклад, Хельбіг і Янен дійшли висновку в нещодавньому дослідженні, що соціальна сегрегація навіть зросла з 2005 року – процес, який спостерігався в подібній формі з середини 1990-х [357, с. 28]. Такі процеси сегрегації житла завжди стають проблематичними, коли вони сприяють утриманню збитків мешканців бідних кварталів і, таким чином, зміцненню соціальної нерівності [338, с.176].

У подібній формі практично існує консенсус у культурно-соціологічних дискурсах щодо того, що людей можна описувати відповідно до соціокультурних критеріїв способу їх повсякденного життя. Різні дослідження показують відмінності щодо індивідуальних видів дозвілля. Окремих людей та групи людей можна диференціювати, наприклад, за культурними закладами, які вони відвідують [401], за їх поведінкою та споживацьким смаком або за такими всеосяжними концепціями, як спосіб життя чи середовище [405].

Диференціації в місцях, які відвідують люди, що перебувають за межами житлової зони, неможливо зафіксувати методами звичайних досліджень соціальної сегрегації (наприклад, опитування, офіційна міська статистика, якісні спостереження) або лише з великими зусиллями. Одним із можливих підходів до таких процесів диференціації є методи досліджень простору дії. Це опитування щодо індивідуальних схем пересування мешканців міста в райони міста, які, з іншого боку, виглядають як відвідувані місця у міській випадковій структурі [325]. Хоча публічні дослідження повинні були вдаватися до ретроспективних методів, таких як рефлексивні інтерв'ю чи щоденники, щоб мати змогу реєструвати реальні послідовності руху, сьогодні доступні сучасні технології, такі як GPS – відстеження та послуги локації на смартфонах, які можуть фіксувати фактичні фізико – географічні точки перебування.

Хоча перше є методологічним питанням або стосується доцільності проекту, пункти другий та третій також містять соціально-політичний вимір, який посилається на важливість мобільних процесів сегрегації для процесів соціальної диференціації. Таким чином, було зроблено висновок Кламтом [365, с. 789] про важливість (фізичного) публічного простору для демократії, дискусій та ліберальності. Сеннет [248, с. 28] навіть говорить про “руйнування житлового публічного простору”, яке було ініційоване зміною функцій кімнат. Максима просторового дизайну в громадських приміщеннях вже не полягала в

тому, щоб спонукати людей затримуватися і тим самим створювати можливості для зустрічей, але щоб забезпечити якнайшвидший спосіб пересування, щоб якомога коротшим шляхом дістатися до міських напрямків, таких як торгові центри, лікарі та школи. За словами Сеннета, це призвело до “запустіння та баналізації публічного простору як сцени життя”[408, с. 14].

Тому аналіз міських просторів або пошук їх є важливим предметом соціологічних та географічних досліджень. З новими технічними нововведеннями у збиранні та аналізі даних, а також новими можливостями для комбінування методів, можна очікувати, що такі дослідження дадуть нові уявлення про процеси диференціації та сегрегації в суспільстві.

Для цього, у сенсі змішаної концепції методів, крім кількісних оцінок даних руху, також включені якісні методи спостереження за учасниками. Простіше: кількісні дані використовуються для локалізації та класифікації часто відвідуваних місць, так званих гарячих точок. За допомогою якісних спостережень слід також визначити основу мотивів використання публічних просторів, щоб глибше зрозуміти відвідування або відсутність певними групами населення певних міських місць або можливостей.

Дослідження космічного простору дії пов’язане з міркуваннями Е. Френка, Е. Хортон та Д. Рейнольдса, які у своєму широковідомому дослідженні “Впливи просторової структури міст на поведінку особистості” розрізняють такі методи дослідження через: “об’єктивну просторову структуру”, “простір дії” та “простір діяльності” [359, с. 37]. Об’єктивна просторова структура найбільш нагадує перспективу на місто, яка також використовується при створенні карт. Це топографія, яка включає географічно розмежовувану територію, в якій важливі інфраструктурні об’єкти, такі як автомобільна та залізнична мережі, культурні установи, визначні місця, лікарні та ін., позначені та локалізовані [343, с. 167]. Суб’єктивна карта міста є уривком

об'єктивної структури міста і, як правило, означає “частину міста, яку мешканець знає” [343, с. 168]. Отже, мова йде про суб'єктивні знання про географічну зону та її обладнання, які набувають мешканці міста. Суб'єктивна карта міста розробляється насамперед завдяки діяльності людини. Це включає повсякденну активність: таку як дорога на роботу, до школи чи магазину, а також позабуденні враження, такі як відвідування театру чи кінотеатру, прогулянки у пішохідній зоні. З іншого боку, у місті, в якому ви живете, є багато місць, площ або взагалі можливостей, про існування яких ви знаєте, але яких ви ніколи не відвідували, або відвідували вкрий рідко. Також можливе дослідження в Інтернеті за допомогою Google Maps належить до процесу привласнення суб'єктивних карт міст. На відміну від цього, простір дій описує “підмножину всіх міських місць, з якими людина безпосередньо контактує в результаті повсякденної діяльності” [359, с. 37]. Отже, зустрічі мали відбуватися, тобто фізична присутність у місці є необхідною умовою для того, щоб можна було говорити про простір для дії, але ці зустрічі також повинні мати певну регулярність або повсякденність.

Отже, термін “простір дій” концентрується на конкретних місцях, які відвідують у рамках повсякденної діяльності. Географічно ці місця можна відобразити як точки на карті. Якщо ці точки пов'язані, впливають суб'єктивні профілі руху. Ідея Р. Парка (1915) полягає в тому, що в процесі розподілу праці та пов'язаних із цим соціальних диференціацій також виникає просторова диференціація, що в кінцевому рахунку веде до “природних зон”. За словами Парка, “природні зони” є міськими районами з відносно однорідним населенням. Вони є “природними”, оскільки процеси сегрегації не відповідають регуляторним правилам, тобто вони не штучно сформовані, а відповідають природним “законам” [21, с. 40]. Однак ці закономірності стосуються не реальних природних явищ, а витончених соціальних процесів, таких як

“економічна конкуренція, наслідки спекуляції власністю” та технічні та культурні фактори для міського та соціального відбору та процесу сегрегації” [368, с. 23].

На додачу до міської структури, яка визначається соціально – структурними особливостями, розвивається друга, більш – менш конгруентна міська структура, яка визначається тим, що зараз зазвичай називають терміном “спосіб життя”. Якщо “природні зони” розуміти не лише як повністю відокремлені райони та “моральні регіони” відповідно не тільки як структури можливостей, присвоєні єдиному середовищу [344, с. 37], тоді у Парка вже можна знайти два основні виміри досліджень публічного простору, а саме житлові квартали та структури можливостей.

Аналогічно дослідженню сегрегації, яке базується на припущенні, що місця проживання людей не рівномірно розподілені по міській місцевості залежно від соціально – структурних характеристик, дослідження простору дій передбачає, що дії людей також можна диференціювати за соціальними критеріями. Іншими словами: навіть за межами відокремлених районів структури пересування та місцеперебування мешканців міст не структуровані випадково, а залежать від моделей сприйняття, інтерпретації та дії.

Як правило, окремі простори дій визначаються за допомогою стандартизованих анкет або шляхом оцінки щоденників, спеціально підготовлених до дослідницького проекту. В обох випадках важливо, щоб місце, час і дія були записані. Для збору цих “часово – просторових бюджетів” [424, с. 101] випробуванним пропонується або вести щоденник заходів, або ретроспективно писати про них. Наприклад, Кюль та Вермер визначають окремі простори дій за допомогою письмового опитування, в якому респондентів просили вказати одинадцять різних повсякденних дій, таких як покупки продуктів, спорт, зустрічі з друзями або відвідування лікарів, перукарень чи

музичні та культурні заходи [369, с. 223]. Фрідріхс пропонує більш диференційований запис окремих просторів дій. За допомогою так званих просторово-часових шляхів слід реконструювати індивідуальні розпорядки дня [343].

Цей тип опитування має багато недоліків. Наприклад, критикується те, що дослідники апріорі повинні вирішити, наскільки тонко вони хочуть диференціювати простори дій та можливості для обстеження [325, с. 31]. Крім того, виникає питання про те, які заходи слід додати до обстежених областей дій. У більшості випадків вирішальним критерієм є частота здійснення дії, але наскільки великою вона повинна бути, це на розсуд дослідників [325, с. 31]. Однак більш фундаментальним, ніж ці практичні дослідження та, в кінцевому рахунку, непередбачені рішення, є необхідність спиратися, так би мовити, на “суб’єктивні” інструменти, щоб реєструвати “об’єктивно” відвідані місця. Опитування з використанням щоденників несе ризик того, що особи, які тестуються, регулярно не роблять записок і згодом заповнюють щоденник протягом кількох днів ретроспективно [325, с. 75].

Зокрема, оскільки отримані таким чином простори дій поєднуються із суб’єктивними картами міст як об’єктивно відвідуваними місцями, основа суб’єктивних методів опитування видається невизначеною. Ймовірні спотворення на користь місць, також зафіксованих на суб’єктивній карті міста та наявних в активній пам’яті. Дослідження публічного простору дій змогло нейтралізувати цю проблему наскільки це можливо, оцінивши простір дій жителя міста як частину його суб’єктивного плану міста. З нашої точки зору, цілком можливо, що в просторі дій є місця, які, принаймні, не відображаються на свідомій чи активній суб’єктивній мапі міста.

Для дослідження публічного простору доступні методи опитування, які фіксують просторові рухи людей і роблять їх доступними для емпіричного

аналізу. Об'єктивно реєструвати окремі рухи у вигляді даних GPS можна вже кілька років за допомогою сучасних служб визначення місцезнаходження на смартфонах. Наприклад, Elgethun, Yost, Fitzpatrick et al. (2007)[332] через порівняльне дослідження показують, що профілі руху дітей можна реєструвати набагато точніше за допомогою GPS-відстеження, ніж за допомогою графіків щоденників з боку батьків. Ву, Цзян, Джеймс та ін. [428] також підкреслюють переваги GPS-відстеження порівняно з суб'єктивними оцінками. Для аналізу туристичної практики вони розподілили GPS-пристрої та анкети серед учасників тесту, щоб встановити зв'язок між типами туристів (анкетами) та місцями, які фактично відвідували. Використовуючи якісний текстовий аналіз, який вони взяли з путівників та описів місць, вони отримали додаткову інформацію про місця, які відвідували туристи, і змогли їх класифікувати краще.

Відповідно до цього поділу, необхідно здійснити поділ методичної процедури: на кількісні методи, з одного боку, та якісні методи, з іншого. Тому застосовується “підхід до змішаних методів”.

Замість попереднього значення простору як середовища, яке претендує на членів середовища як спільний простір для життя та ідентифікації, простір за Шульце дедалі частіше використовується як декорація, тобто як свідомо обраний, обмежений у часі пункт зустрічі, як сцена для самовираження члена середовища [405]. Оскільки наші переконання та ідентичність у повсякденному житті формуються в повсякденній взаємодії з нашим соціальним оточенням, це відповідає цій інтерпретації, якщо простори дій розподіляються менше в житловій зоні (простір як оточення), ніж у різних можливостях для виходу (простір як декорація).

Завдяки оновленню та модернізації досліджень простору дій ми змогли показати, що реконструкція профілів руху або просторів дій можлива за

допомогою *програми*. Відповідно, можна визначити *гарячі точки*, тобто місця, які в цілому найчастіше відвідуються. Використовуючи опитування, можливо розмежувати ці місця за характеристиками способу життя. З одного боку, фільтрація дуже однорідних соціально-культурних місць, як місця зустрічей, що стосуються оточення. Саме ці місця зустрічі спонукають до інтерпретації Герхарда Шульце, що відносини між середовищем існування та простором – все частіше представляються як “сцена” [405]. З великою обережністю в інтерпретації саме однорідні локації – як локалізація просторових посилянь, що стосуються оточення – показують ознаки тісного збігу між теоретично передбачуваними припущеннями про типи способу життя та просторових взаємозв’язків, з одного боку, та місцями, які відвідувалися з іншого.

Дослідження підходить для різних проблематик міських досліджень. Очевидною сферою застосування буде аналіз міських просторів та специфічних для груп дій за соціально – структурними критеріями (такими як освіта, професія, дохід). З боку міського простору можна створити класифікації можливостей структур, які складаються з місць зустрічі, специфічних для середовища, і які можуть бути розподілені по всьому міському простору, тобто лежачи під прямим кутом до визначених просторових одиниць. Міське населення може безпосередньо впливати на концепцію містобудування. Іншими словами, спосіб використання просторів міським населенням має стати керівним принципом дизайну при проектуванні міст. Оскільки “при розгляді публічних просторів жоден критерій не є настільки вирішальним, як перспектива користувача, оскільки саме вони розпізнають та перетворюють певний простір на “публічний або навпаки” [365].

На подальше формування публічного простору впливає і такий фактор як поведінка користувачів простору. Поведінка людей в публічному просторі переважно орієнтована на інших людей, які знаходяться в одному і тому ж

просторі, на їхні емоції та реакції. Інакше кажучи, люди дивляться одне на одного, зчитують певні маркери дозволеної, доречної поведінки у конкретному просторі і діють відповідно цих маркерів. Дослідження користувачів публічного простору дає нам інформацію про те, на яких людей, громадський сегмент необхідно орієнтуватися при формуванні публічного простору: для чого люди приходять до публічного простору, звідки вони приходять, які у них є побажання та зауваження, чи хотіли б вони внести зміни до публічного простору. Звідси випливає, що і досліджувати поведінку користувачів доцільно методами спостереження, експрес-опитування та різних інтерактивних ігор, схожих до ігор, про які говорилось вище.

Метод спостереження передбачає не що інше як висування конкретної гіпотези та її перевірку шляхом споглядання та реєстрації соціальних процесів чи явищ у публічному просторі та між користувачами даного простору. Відсутність людей у просторі також показником, який потребує дослідження причин пустування простору, можливих незручностей у розташуванні, дискомфорту, незахищеності людей у просторі тощо. За такого положення можливий варіант дослідження публічних просторів поблизу та їхній аналіз.

Науковими дослідженнями передбачені такі види спостереження:

Включене – дослідник безпосередньо знаходиться у одному і тому ж публічному просторі разом із досліджуваними людьми;

Невключене – дослідник не залучається до самого публічного простору та знаходиться на відстані;

Приховане – дослідник невидимий для спостережуваних людей у публічному просторі;

Відкрите – дослідник відкрито знаходиться у публічному просторі, спостерігаючи за людьми, при цьому люди знають, що за ними спостерігають;

Структуроване – дослідник не просто спостерігає, але дотримується чіткої інструкції, веде бланк спостереження з усіма зазначеними в ньому елементами;

Неструктуроване – дослідник лише образно уявляє кого і що досліджує та фіксує просто те, що бачить навколо;

Напівструктуроване – дослідник має певні очікування та прогнози щодо поведінки людей у публічному просторі, проте передбачає неочікувані змінні, тому фіксує не тільки зазначені у бланку спостереження елементи простору, але і додаткові, які виникають у ході спостереження.

Окремим видом спостереження можна зазначити методику людських потоків: коли спостерігаються не потоки людей в цілому та їх поведінка, але конкретно фіксується хто (категорії, до яких належать люди, в залежності від того, на кого орієнтований публічний простір) в який час так як саме рухається простором. Це дає дані про реальні переміщення людей публічним простором.

Окрім дослідження поведінки людей у публічному просторі, доцільним є дослідження потреб користувачів публічного простору, адже потреби це ті необхідні речі, умови, засоби існування певної соціальної групи, відсутність яких може спричиняти дискомфорт та небажання перебувати у публічному просторі. Досліджуючи потреби, ми можемо визначити, чого саме не вистачає публічному простору для задоволення потреб його учасників та які пропозиції можуть висунути самі учасники стосовно покращення власного комфорту від перебування в даному просторі. Дослідження потреб користувачів публічного простору відбувається за допомогою вже згаданих методів ігор, воркшопів, мапування, спостереження за слідами (що саме після себе залишають користувачі простору), експерименту.

Дослідження публічних просторів проектною організацією “ProjectforPublicSpace” базуються на 11 основних принципах розвитку громадських просторів, де оцінюються кількісні показники: число жінок, дітей і

пенсіонерів, якість соціальних зв'язків, наявність добровільних ініціатив, використання у вечірній час, рівень інтенсивності вуличного життя. Оцінка рівня використання простору і видів діяльності для формування активного, живого, успішного, автентичного, стійкого суспільного простору. Оцінюються кількісні показники: активності місцевого бізнесу, модель землекористування, обсяг роздрібною торгівлі, вартість нерухомості і оренди. Оцінка рівня комфорту й іміджу публічного простору для формування безпечного, привабливого, автентичного та екологічного місця. Оцінюються кількісні показники: стан будівель, екологічна та санітарна статистика простору, рівень злочинності. Оцінка рівня доступності та взаємозв'язку публічних просторів для формування зручного, доступного, пішохідного громадського простору. Оцінюються кількісні показники: інтенсивність дорожнього руху, активність пішохідного руху, наявність парковок і модель їх використання. Виконавчі органи влади за допомогою оцінки якості міського середовища здійснюють регулярну оцінку і моніторинг стану громадських просторів і, в разі необхідності, реагують через засоби масової інформації, доводять результати цієї оцінки до широкої громадськості [395].

Якісний простір – це запорука комфорту, а під комфортом мається на увазі:

- Безпека і психологічна захищеність. Поділ транспортного і пішохідного потоку, створення “слоу” зон (з пріоритетом пішохода) і пішохідних просторів.
- Орієнтованість вулиці на пішохода. Створення пішохідного загальноміського центру лінійного характеру, що формує пішохідно – прогулянкову мережу вулиць для городян і туристів.
- Ергономічність оснащення вулиці формує інтер'єрний характер простору, облаштованого і оснащеного ергономічними меблями.

- Психо-емоційний і естетичний комфорт (сфера, що розвивається в західноєвропейських містах).
- Вулиця як рекреація, з особливою атмосферою і способами проведення часу.

Отже, серед найбільш досліджуваних методів дослідження публічних просторів, можна виділити такі, як: аналіз функціонального зонування території та її забудови, аналіз транспортно-пішохідної організації комунікацій, аналіз екологічного стану місцевості, семантичний аналіз, пілотажний аналіз містобудівної ситуації, модель “нерівномірного районування” міської системи, морфологічний аналіз відкритих публічних просторів та інші. Багато з цих методів дозволяють сформулювати антропоцентричні, соціально-функціональні або системні характеристики досліджуваного публічного середовища.

Проаналізовані методи дослідження публічних просторів дають нам можливість, перш за все, звернути увагу на такі ключові показники та проаналізувати фінансово-економічну сферу міста, соціальну сферу, інфраструктуру, демографічні особливості, безпеку і комфорт; відкритість /приватність певних територій; освіту, інновації та інвестиції для розвитку певного регіону чи міста.

2.2. Законодавче забезпечення функціонування публічних просторів: світовий досвід для України в процесах державотворення

На основі аналізу нормативно-правових документів розвитку територій міських просторів за останні п’ять років визначено, що у контексті формування цілісної системи планування місцевого розвитку серйозною проблемою є те, що вимоги документів просторового розвитку не завжди враховуються під час

розробки соціально-економічних програм розвитку як стратегічного, так і короткострокового характеру. Визначено, що публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста.

Нормативно-правове регулювання розвитку великих міських територій є невід'ємною складовою сталого розвитку міст. Аналіз нормативно-правових документів щодо розвитку територій міських просторів за останні п'ять років свідчить про ґрунтовну правову базу з даної проблематики. Хоча, закони та інші нормативно-правові акти розроблялись за різних умов соціально-економічного розвитку країни, тому виникає потреба їх удосконалення та взаємоузгодження. У контексті формування цілісної системи планування місцевого розвитку і на нашу думку дуже серйозною проблемою є те, що вимоги документів просторового розвитку не завжди враховуються під час розробки соціально-економічних програм розвитку як стратегічного, так і короткострокового характеру.

Для кращого аналізу розвитку публічного простору в українських містах, багатьма законодавчими та нормативно-правовими документами вже визначені основні цілі та завдання з урахуванням потреб населення.

У Стратегії сталого розвитку України до 2020 року та Національного плану дій до 2020 року по впровадженню Стратегії (далі – Стратегія) [8] визначено, що стратегічне бачення сталого розвитку України ґрунтується на забезпеченні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань України щодо переходу до сталого розвитку.

Такий розвиток передбачає: подолання дисбалансів в економічній, соціальній та екологічній сферах; трансформацію економічної діяльності, перехід на засади “зеленої економіки”; побудову мирного та безпечного, соціально згуртованого суспільства з належним врядуванням та інклюзивними інституціями; забезпечення партнерської взаємодії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу, науки, освіти та організацій громадянського суспільства; повну зайнятість населення; високий рівень науки, освіти та охорони здоров’я; підтримання довкілля в належному стані, який забезпечуватиме якісне життя та благополуччя теперішнього і майбутніх поколінь; децентралізацію та впровадження регіональної політики, яка передбачає гармонійне поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів; збереження національних культурних цінностей і традицій [437].

Аналіз досвіду розвитку міст Європейського союзу свідчить про те, що в даних країнах є ключові для західної правової доктрини поняття демократії та верховенства права, в основі яких знаходиться концепція “належного врядування”. А також розвиток децентралізації та ефективного управління на місцях.

Наприклад, у ФРН, Швеції, Чехії, Британії, Польщі ми простежуємо ефективну взаємодію місцевих органів влади, громад та бізнесу щодо розвитку публічного простору міст та ефективного планування, зонування та розташування забудов. Процес прийняття рішень на місцях не суперечить чинному законодавству зазначених країн, а залучення всіх зацікавлених сторін сприяє легітимності, активності громади та інвесторів; прозорому аналізу етапів прийняття рішень, поінформованості громадськості щодо інституцій та процедур прийняття рішень; підвищенню ініціативності та самостійності населення та інших не інституційних учасників у процесі прийняття рішень.

Якщо аналізувати Генеральні плани міст країн Європейського союзу, Катарина Георге (м. Берлін, Німеччина), консультант Департаменту містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації, зазначила на відкритій лекції, що дуже мало міст у світі мають повне покриття детальними планами. Зазвичай вони потрібні, якщо пропонуються якісь зміни, з'являються пропозиції нового розвитку. Це може здійснюватися з ініціативи міста, коли місто потребує нової інфраструктури, такі плани можуть створюватися, коли щось потрібно зберегти, наприклад, в історичному центрі. Або ж коли громада міста та представники органів влади можуть змінити функції територій, наприклад з виробничої на житлову, чи коли інвестор хоче запропонувати свій проект.

Так, детальні плани включають в себе зонування території, забудову території або пояснення, які частини цієї території мають бути залишені без змін. Відповідає за детальні плани зазвичай районна адміністрація, однак є деякі винятки, наприклад, коли йдеться про загальноміський масштаб. Тоді детальні плани розробляються на рівні міста. Вони є обов'язковими для виконання і адміністрації, і приватних інвесторів в межах району своєї юрисдикції.

Наприклад, у Берліні, генеральний план та детальне планування зон може бути гнучким і на рівні детального плану – для цього розробляється матриця змін. Але так само він вказує певні обмеження, які не можна порушувати на рівні детального плану. Прописано певні відносини між департаментами планування на міському рівні і на рівні району, департамент на міському рівні може дати певні обмеження або заборонити певні дії на рівні району. Але якщо йдеться про питання загальноміського чи загальнонаціонального масштабу, міський департамент може впливати на роботу районного.

У детальному плані міст ФРН визначається поверховість будівель, лінії, вздовж яких потрібно будувати, де є будівельні “вікна” – місця, де можна

будувати. Показані транспортні зони, пішохідні зони, комунікаційні коридори. Коли вказуються межі забудови, вказується і яка архітектура має бути. Зазвичай представники місцевих органів влади чи громади міст у Польщі, Італії, ФРН, Чехії, Британії, розглядають від 3 до 7 архітектурних проєктів для забудови певної ділянки на конкурсній основі.

Здійснюючи аналіз законодавчих та нормативно-правових документів у країнах з розвиненою економікою, нами були визначені такі ключові особливості, як:

1) повноваження та контроль за плануванням території міста завжди передається місцевим органам влади, адже тільки на місцях громади та активісти кожного міста можуть оцінити реальну ситуацію із законністю використання певних земельних ділянок та визначити реальну потребу доцільності нової забудови (зараз ми у багатьох українських містах спостерігаємо значну кількість забудов торговельно-розважального характеру, а також будівництва житлових будинків із порушенням будівельних норм та відсутністю необхідної містобудівної документації з невідповідністю категорії складності будівництва та цільового призначення земельної ділянки під забудову).

2) гнучкість планувальної системи у європейських містах, адже їх потрібно часто міняти, аби встигати за розвитком міст. Тому планувальна система повинна скеровувати розвиток міста, а не лише реагувати на вже існуючі виклики. Паралельно до планувальної системи повинна ефективно функціонувати система громадського контролю, громадської участі.

3) план міста має бути простим та сталим. І на кожній стадії, на кожному рівні мають враховуватися питання клімату, екології, охорони навколишнього середовища, економічних та демографічних чинників для ефективного функціонування публічного простору.

Наприклад, у Берліні є два типи містобудівної документації. Одна – це плани та зонування, вони досить загальні. Також є більш деталізований плани, які стосуються окремих проектів та окремих регіонів, а не всього міста, ними регламентуються окремі заходи. Але ці плани є нашаруваннями проектною документації, особливостей зонування, транспорту, житлової забудови, соціальної інфраструктури та всіх шарів, що визначають життєдіяльність міста. Основний інструмент планування Берліну – план землекористування, який включає в себе зонінг, його можна порівняти з місцевим генпланом.

Зонінг, який інтегровано в цей план, є дуже загальним, лише на рівні детального планування є більш детальне регулювання зонінгу. І детальний план, і зонінг, і план землекористування базуються на німецькому законодавстві. Також обов'язковим на рівні місцевих органів влади є аналіз питань навколишнього середовища – це ландшафтна програма і локальний місцевий ландшафтний план.

Як додаток до цих планів є багато неформальних планів, які не мають під собою законодавчої бази, але вони дуже важливі, адже підсилюють офіційний план. Це багатосекторальні плани – проміжні територіальні плани для деяких районів, як генеральні плани і детальні плани для менших територій. Неформальні плани – це стратегічні плани для певних особливих територій, насамперед дуже важливих для міста.

Діяльність з просторового планування у Федеративній Республіці Німеччина регулюється Законом про просторове планування. Органом, який відповідає за імплементацію цього закону, є Федеральне міністерство транспорту та електронної інфраструктури. Законодавчі акти у сфері планування міст включають також Федеральне будівельне законодавство і вказівки до використання земель. У системі просторового планування

Німеччини існують три рівні (державний, регіональний та місцевий – муніципальний), між якими дотримується принцип субсидіарності.

На державному рівні в Німеччині розробляється План розвитку держави (Bundesplan), який закладає загальні принципи просторового планування в державі і є рамковим документом. На регіональному рівні розробляються плани просторового планування федеральних земель і регіональні плани. Оскільки відмінності у площі і чисельності населення між окремими землями дуже значні, головна увага приділяється розробленню регіональних планів (Regionplan). На місцевому рівні в Німеччині виконуються попередні плани зонування території муніципалітетів, комунальних одиниць (підготовчі плани будівельних робіт). Крім того, виконуються остаточні плани забудови території муніципалітету, комунальної одиниці (обов'язкові плани будівельних робіт) [211].

Генплан або план землекористування вказує основні напрямки як має розвиватися місто. Його постійно модифікують за допомогою консультацій, цей процес здійснює міська рада, адже вона відповідає за це. У ФРН, генплан не є проектом, який треба виконати до кінця. Це є концепція розвитку, він не є завершеним – а тому лишається актуальним. Генплан – це не проект як закінчений продукт, це є стратегія як буде розвиватися місто. Він загалом показує загальне землекористування по місту, як місто заплановано відповідно до стратегічної мети розвитку міста. І так само він повинен враховувати доступні потреби міських громад.

Генплан формулює загальну планувальну стратегію для міста, це інструмент далекого планування на 20 років. Наприклад, на карті не видно різниці між існуючим і запланованим землекористуванням. Вони не показані тому, що в далекій перспективі місто не хоче, наприклад, продовжувати у окремих місцях використання землі так як раніше. Таким чином генплан

показує бачення на майбутнє, але не показує існуючого стану, він не показує того, чого не хочеться більше мати в місті. Для детального плану зонувальні категорії є більш точними. Детальні плани включають в себе зонування території, забудову території або пояснення, які частини цієї території мають бути залишені без змін. Відповідає за детальні плани зазвичай районна адміністрація, однак є деякі винятки, наприклад, коли йдеться про загальноміський масштаб. Тоді детальні плани розробляються на рівні міста. Вони є обов'язковими для виконання і адміністрації, і приватних інвесторів в межах району своєї юрисдикції.

Як і генеральний план, планування може бути гнучким і на рівні детального плану – для цього розробляється матриця змін. Але так само він вказує певні обмеження, які не можна порушувати на рівні детального плану. Прописано певні відносини між департаментами планування на міському рівні і на рівні району, департамент на міському рівні може дати певні обмеження або заборонити певні дії на рівні району. Але якщо йдеться про питання загальноміського чи загальнонаціонального масштабу, міський департамент може впливати на роботу районного у Берліні.

У Франції для розвитку публічного простору міста такі плани називають директивними схемами, а у Швеції – генеральними планами.

Ефективне просторове планування для розвитку міст дозволяє сформувати самодостатню територіальну громаду, здатну утримувати необхідну муніципальну інфраструктуру. Це сприяє розвитку міста із урахуванням доступності, екологічності та комфорту для жителів міст і сіл, а також розвиненої інфраструктури, зокрема створення мережі підприємств і організацій. Таке просторове планування є стійкою тенденцією для багатьох країн Центральної та Західної Європи, зокрема Швеції, Данії, Бельгії тощо.

Так, наприклад, у Польщі налічується 39,6 тис. сіл з населенням у кожному до 1 тис. осіб та 2,7 тис. поселень з числом жителів від 1 до 10 тис. осіб, які об'єднані у 1648 адміністративно-територіальних одиниць нижнього рівня – гмін. Тобто, 1 гміна в середньому об'єднала 25 сільських населених пунктів. У Латвії у складі одного муніципалітету в середньому налічується 131 населений пункт. У країнах, де залишилась значна частина дрібних муніципальних утворень (Франція – близько 37 тис. комун, ФРН – 8,5 тис., Італія та Іспанія – більше 8 тис.), держава фінансово стимулює їх об'єднання, всі дрібні комуни не можуть мати оплачуваного мера, не мають власного бюджету, а їх повноваження виконують інші комуни або район [275, с. 10-13].

І нормативно-правове регулювання публічним простором у більшості містах Європейського Союзу здійснюється на рівні місцевих адміністративних одиниць, громад або муніципалітетів.

Так, жителям міст обов'язково надають можливість ознайомитися з планом першого рівня, у даному плані обов'язково вказується кількість будівель, а також їхні типи, яким чином будуть розміщуватися транспортні комунікації, зелені зони, будівлі загального користування та інші об'єкти.

Аналізуючи документи другого рівня, обов'язково враховується коефіцієнт щільності забудови, площа забудови та дозволені типи об'єктів. Наприклад, для розвитку публічного простору та можливості прогнозування комфортного життя для населення у Німеччині та Швеції продаж землі вже здійснюється з містобудівним планом і всі подальші дозволи на будівництво вже попередньо визначені в плані.

Не дивлячись на досконалі нормативно-правові документи в українському законодавстві, дуже часто ми спостерігаємо у великих українських містах значну кількість будівельних порушень забудовниками та появи житлових комплексів без необхідної дозвільної документації. Таким чином у промислових

мікрорайонах без належної інфраструктури будуються житлові комплекси, які є абсолютно непридатними для комфортного життя населення, а також із низьким рівнем інфраструктури та поганим рівнем екології, без шкіл та дитячих садочків.

Для недопущення таких ситуацій, європейський підхід управління у сфері містобудування та розвитку публічного простору є хорошим прикладом для контролю та виявлення порушень забудовниками.

При отриманні дозволу на будівництво у Польщі, ФРН, Чехії та Італії порівнюється план забудови та поданої заявки забудовником і у разі виявлення невідповідності, забудовник отримує відмову, а адміністрація – штраф у зв'язку із порушенням нормативного акту та звільнення посадової особи місцевого органу влади

Європейські країни вже мають досвід у галузі управління просторовим розвитком. У переважній більшості зарубіжних держав (Британія, Німеччина, Франція, Італія, Польща, Румунія, Угорщина тощо) розробляються концепції просторового розвитку цих країн, які підкріплюються відповідними правовими документами і після їх ухвалення набувають статусу закону. Європейська хартія регіонального/просторового планування, прийнята на Європейській конференції міністрів, відповідальних за просторове планування (СЕМАТ) у 1983 році, зазначає, що “планування території є важливим фактом розвитку Європейського співтовариства, інтенсифікація міжнародного співробітництва у цьому напрямі є важливою складовою подальшого зміцнення європейської єдності” [139;334; 438].

Для порівняння у Польщі сфера просторового планування регулюється Законом Республіки Польща “Про планування та просторовий розвиток” (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) від 27 березня 2003 року, Законом Республіки Польща “Про засади проведення політики розвитку”, а також

нормами близько 80 законів, у тому числі законодавством щодо надання інформації про стан довкілля та оцінки впливу на довкілля [387, с.51–63.].

Також в Польщі є поняття Спеціальних законів, які регулюють проектування стратегічно важливих об'єктів (магістральних автошляхів, газопроводів, електромереж тощо), дозволяючи будувати стратегічні об'єкти, незважаючи на рішення місцевих планувальних документів і приватну власність на землі. На загальнодержавному рівні розробляється Концепція просторового розвитку території держави (Konsepcja przestrzennego zagospodarowania kraju), яка виконує роль узагальненої стратегії просторового розвитку держави та визначає його ключові елементи. На регіональному рівні для воєводств розробляються плани просторового розвитку території воєводства (plan zagospodarowania przestrzennego województwa). Плани просторового планування для нижчих регіональних одиниць (повітів) не розробляються. Рівень повіту виконує контролюючу та дозвільну функції, забезпечуючи відповідність документації з просторового планування та забудови стратегічним положенням документації державного та регіонального рівнів, а також вимогам нормативно-правових актів.

На місцевому рівні виконується дослідження умов та напрямків просторового розвитку території міста/гміни (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta/gminy). Цей документ стає основою для формування інвестиційних пропозицій. Найдетальнішим документом з просторового планування є місцевий план господарського розвитку простору, що розробляється на окремий квартал чи невелику територію в межах гміни.

Для порівняння в Угорщині розробляється Національний план просторового розвитку, а на регіональному рівні розробляються генеральні плани медьє, а також просторові плани перспективного використання територій для регіонів Балатон та Будапештської агломерації.

А вже на місцевому рівні в Угорщині розробляються генеральні плани населених пунктів, які включають:

- план структури населеного пункту;
- регуляторний план (зонінг з регулюванням забудови);

До основних нормативно-правових документів розвитку територій в Україні належать: Закон України “Про Генеральну схему планування території України” від 18 листопада 2012 р. [1]; Закон України “Про регулювання містобудівної діяльності” від 01 січня 2020 р. [7].

Важливим є здійснення сучасного аналізу нормативно-правових актів України, які регулюють правові особливості розвитку території міста з використанням кращих європейських практик, а також процедуру отримання дозвільних документів для забудов та комфортного життя жителів міських територій. На даний час існують труднощі щодо можливостей громади міста брати активну участь у прийнятті управлінських та владних рішень у питаннях видачі дозвільних документів на будівництво, також погіршується інфраструктура міста, відбувається збільшення забудов міста найвищої категорії складності та ін.

Нормативно-правове регулювання розвитку великих міських територій є невід’ємною складовою сталого розвитку міст України. Так, у постанові Кабінету Міністрів України від 12 вересня 2018 р. № 733 “Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року” [9.] визначено такі ключові принципи, щодо розвитку територій, як:

- Програма “Ефективне управління регіональним розвитком”;
- Удосконалення правових засад створення та функціонування агенцій регіонального розвитку;
- Підвищення ефективності роботи Міжвідомчої координаційної

комісії з питань регіонального розвитку щодо координації процесів планування та реалізації державної регіональної політики;

- Розроблення та впровадження навчальних програм підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування з питань державного управління регіональним розвитком;

- Створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій України, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає;

- Визначення цілей державної регіональної політики та основних завдань центральних та місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування на 2021-2027 роки;

- Удосконалення механізму фінансування регіонального розвитку за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку, підвищення ефективності відбору та оцінки програм і проектів регіонального розвитку відповідно до цілей та пріоритетів державної регіональної політики;

- Удосконалення порядку моніторингу показників розвитку адміністративно-територіальних одиниць для визначення територій, що потребують здійснення заходів стимулювання їх розвитку

- Визначення на регіональному та місцевому рівні пріоритетів і завдань щодо формування, збереження та невиснажливого використання екомережі, формування просторового розташування її структурних елементів, розвитку системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Важливими стратегічними нормативно-правовими документами є: Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів”, з урахуванням Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2020 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 385, відповідно до

Порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки реалізації регіональних стратегій розвитку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 № 1186 [9].

Також потрібно окремо здійснити аналіз Закону України від 01.01.2020 р. “Про регулювання містобудівної діяльності” [7]. Відповідно до законодавчого акту управління у сфері містобудівної діяльності та архітектурно-будівельного контролю здійснюється шляхом:

- 1) планування територій на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- 2) моніторингу стану розроблення та реалізації містобудівної документації на всіх рівнях;
- 3) визначення державних інтересів для їх врахування під час розроблення містобудівної документації;
- 4) проведення ліцензування і професійної атестації;
- 5) розроблення і затвердження будівельних норм, державних стандартів і правил, запровадження одночасної дії міжнародних кодів та стандартів;
- 6) контролю за дотриманням законодавства у сфері містобудівної діяльності, вимог будівельних норм, державних стандартів і правил, положень містобудівної документації всіх рівнів, вихідних даних для проектування об’єктів містобудування, проектної документації;
- 7) надання (отримання, реєстрації), відмови у видачі чи анулювання (скасування) документів, що дають право на виконання підготовчих та будівельних робіт, прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об’єктів [155].

Відповідно до Закону України “Про благоустрій населених пунктів” одним із об’єктів у сфері благоустрою населених пунктів є території загального користування, тобто, публічні простори, складові яких перераховано вище у категоріальному поділі. Тому для розвитку міста однією з оперативних

основних цілей являється саме формування та впорядкування публічних просторів, їх подальший розвиток [5]. Такий напрямок використання потенціалу публічних просторів задля покращення розвитку міста, в цілому, включає в себе:

– *Удосконалення нормативно-правового забезпечення, що передбачає вдосконалення законодавчої бази з питань благоустрою, торгівлі та ін.;*

– *Розвиток території міста, а саме модернізація інфраструктури публічного простору, створення комфортних для учасників умов перебування у будь-яких публічних просторах тощо;*

– *Впорядкування об'єктів міського простору, а які включають в себе тимчасові споруди для ведення підприємницької діяльності, засоби пересувної торгівлі, ринки та ін.;*

– *Контроль за створенням та утриманням міського простору;*

– *Формування системи заходів з поліпшення міського публічного простору;*

– *Зміна пріоритетів розвитку міста на користь громади;*

– *Використання системного підходу розвитку міста з урахуванням інтересів усіх його жителів;*

– *Розвиток участі громади у формуванні міського середовища;*

– *Впровадження інноваційних технологій;*

– *Підвищення надходжень до міського бюджету за рахунок збільшення кількості відрахувань на податки від місцевого бізнесу в результаті активізації витрат користувачів міського простору через підвищення якості міського простору.*

Нормативне регулювання планування та забудови територій здійснюється шляхом прийняття нормативно-правових актів, правил, державних та галузевих будівельних норм, національних (державних) стандартів, кодексів усталеної практики. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та

реалізує державну політику у сфері будівництва, містобудування та архітектури, забезпечує розроблення, затвердження, перегляд, внесення змін і скасування державних будівельних норм.

На нашу думку дуже актуальною є програма UN-HABITAT розроблена ООН, де зазначені ключові принципи ефективного управління містом. Серед головних принципів виділені: [334, с. 80–87.]:

1) сталість міського розвитку шляхом забезпечення балансу різних напрямів для задоволення усіх соціальних, економічних і екологічних потреб сьогодення і майбутніх поколінь;

2) децентралізація управління і ресурсів на основі принципу субсидіарності – солідарної відповідальності через розподіл ресурсів і відповідальності на рівні, відповідному ефективному і рентабельному здійсненню послуг;

3) рівноправність доступу до процесу ухвалення рішень і використання основних міських ресурсів;

4) формування різних видів партнерства, зокрема з бізнесом, для досягнення загальної мети;

5) створення адекватного середовища можливостей для всіх учасників, необхідного для їх участі в процесі ухвалення рішень і в процесі міського розвитку;

6) прозорість і підзвітність діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування;

7) використання новітніх досягнень інформаційних і комунікаційних технологій з метою підтримки належного міського управління і його сталого розвитку.

Громада міста Києва має право брати участь у міському розвитку та змінювати міський публічний простір як через органи місцевого

самоврядування, так і безпосередньо; в тому числі через громадські ініціативи, які діють за принципами прозорості, підзвітності, відповідальності, професійності та відкритості до співпраці. Жодна громадська ініціатива не може узурпувати право змінювати міський публічний простір.

Для реалізації права громадян змінювати міський публічний простір потрібно запровадити такий механізм громадсько-муніципальної взаємодії [155]:

– Ініціативна група інформує мешканців району про свою ініціативу і проводить відкриті публічні громадські обговорення цієї ініціативи.

– За результатами громадського обговорення ініціативна група інформує про ініціативу відповідну районну в місті Києві державну адміністрацію.

– Районна в місті Києві державна адміністрація перевіряє технічні можливості реалізації ініціативи та інформує про них ініціативну групу. За потреби, районна в місті Києві державна адміністрація надає необхідні дозволи та технічну документацію; перенаправляє запит громадської ініціативи до відповідних органів державної влади та/або місцевого самоврядування.

– За запитом ініціативної групи Київська міська рада, Виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація), районні в місті Києві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства надають ініціативній групі допомогу та сприяння (в тому числі, у вигляді комунальної техніки, матеріалів, робочої сили).

Комфортне планування міських просторів має бути одним з найважливіших напрямків міського планування в цілому. Світова практика планування міських просторів зазвичай належить структурам і установам виконавчої влади та активним громадам. Адже при планування проектної документації міст громадські простори закладаються в містобудівну документацію в узагальненому вигляді. Таким чином формуються унікальні

окремі архітектурні простори та розробляються проектні рішення для типологічно схожих просторів.

Але з часом громадські простори великих міст зазнають серйозних змін щодо особливостей функціонального призначення, які були визначено першочергово у проектній документації Відсоток вільних та доступних територій в місті стає все меншим.

Закладені в попередні часи вільні громадські простори стають заручниками все більшої комерціалізації (тимчасові споруди, рекламні штендери, несанкціонована торгівля) та захоплюються автомобільними парковками. Зміни, які відбулися в пострадянському суспільстві та економіці, жодним чином не відображаються в міських просторах. Їх конфігурація, закладена ще в радянські часи, залишилась без змін і не набула нових змістів. Існуючі міські простори або не планують, або планують за застарілими принципами та засадами, базуючись на застарілій законодавчій та нормативній базі та відсутності базового урбаністичного аналізу. Витоками основних проблем при плануванні міських просторів є відсутність ланцюжка: збір статистичних даних – аналіз даних – прогнозування наслідків – планування – збір статистичних даних.

Оцінка стану міського простору відбувається неефективно та непрозоро, внаслідок чого бюджетне фінансування часто спрямовується не на ті об'єкти (простори), які цього дійсно потребують. Кількість складених приписів і протоколів про порушення є дуже незначною через присутність людського фактору. Функція моніторингу порушень та інформування про них, а також функція покарання (стягнення штрафів, проведення демонтажу) нерозведені, що може сприяти корупції. Не використовується великий потенціал громадського контролю порушень за допомогою сучасних інформаційних технологій (мобільного додатку, електронного порталу тощо). Відсутня незалежна оцінка і

аналітика міського просторового розвитку.

Певний публічний простір міста дає нам інформацію про латентні правила відкритих чи закритих просторів, психологічні та соціальні особливості приналежності до певної спільноти. В таких місцях часто актуалізується та загострюються соціальні суперечності, конфлікти, владні відносини, проявляються соціальні цінності спільноти, її пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості, демократичності, відкритості, толерантності та розвитку спільноти, а також особливості ефектів соціалізації, соціальної ідентифікації та “сприйняття інших”, що проявляються саме в умовах публічного простору міста.

Нормативно-правове регулювання розвитку великих міських територій є невід’ємною складовою сталого розвитку міст України. Аналіз нормативно-правових документів щодо розвитку територій міських просторів за останні п’ять років свідчить про ґрунтовну правову базу з даної проблематики.

Цікавим є досвід США щодо практики реалізації забезпечення функціонування публічного простору. Так, внаслідок численних судових справ із приводу обмеження публічної реалізації прав на свободу слова (гарантується Першою поправкою до Конституції США). На основі прецедентного права була створена так звана “Доктрина публічних форумів” (Public-Forum Doctrine), яка передбачає три режими публічності та використання публічних просторів: Quintessential (Traditional) public forum – простори, спеціально створені (зазвичай державою) для соціальних інтеракцій, публічного життя і реалізації громадських свобод; Non-public forum та Limited public forum – непублічний (приватний) простір та місця зі змішаним режимом доступності, в яких дозволені не всі види громадської політичної активності. [388, с. 5].

Наразі в США є низка законодавчих актів, які в свою чергу забороняють або дозволяють зонувальну діяльність. Важливу роль у формуванні

законодавчої бази стосовно публічності використання простору та зонування зіграли судові прецеденти. Вагомий внесок у новітню практику зонування відіграв позов Village of Euclid, Ohio v. [436], він слугував на той час суттєвою підтримкою для рішень представників влади щодо зонування в містах в США та в інших країнах світу, включаючи Канаду. У своєму рішенні Верховний Суд прийняв аргументи захисників зонування, що відповідало двом суттєвим потребам:

– по-перше, було визначено, що зонування передбачає, що певні типи землекористування є несумісні з іншими типами користування у конкретному районі;

– по-друге, іншим аргумент слугувало те, що зонування є необхідним інструментом у міському плануванні.

Аналізуючи різні підходи, які на сьогодні існують в США ми можемо їх умовно поділити на чотири категорії: евклідовське зонування, зонування за досягненням, зонування як стимул, а також на основі дизайну.

Окремої уваги заслуговує зонування на основі стимулів, метою якого є створення системи винагород, що має спонукати забудовників відповідати цілям, встановлених планом розвитку міста. Зазвичай встановлюється базовий рівень обмежень на забудову – а також великий список стимулів для забудовника з тим, щоб він міг прийняти їх або не прийняти на власний розсуд. Поширеними прикладами стимулів – є: бонуси на можливий відсоток забудови ділянки за умови створення дешевого житла; або бонуси на висоту будівлі за умови включення громадських закладів у проект [440].

На сьогодні в США існує низка законодавчих проблем щодо публічності використання простору та зонування. Оскільки закон не має зворотної сили то чинні забудови не зазнають впливу нових законів, внаслідок цього зонування може впливати тільки на нові забудови у спільноті, що зростає. Крім цього,

якщо зонується незабудована територія з метою дозволити забудову, ця земля стає відносно дорогою, змушуючи забудовників шукати землю, яка не була зонувана, а потім самим добиватися перезонування купленої землі. Це є наслідком того, що спільноти зазвичай не зонують землю заздалегідь, поки цього не попросить забудовник і не представить відповідний план.

Що стосується Австралії, ця країна немає одного уніфікованого акту щодо зонування (планування) земель. Так, у Західній Австралії питання зонінгу закріплено в Акті про планування та розвиток міст (Planning and Development Act) [441]. Акт детально визначає положення, які повинні міститися у планувальних схемах. Зокрема, необхідно передбачити розподіл або зонування території, охопленою схемою, на різні типи, види або класи. Крім цього, з питань планування (зонування) територій можуть прийматися місцеві нормативно-правові акти.

Окремо ми б хотіли виділити положення, що стосуються процедури затвердження та перегляду планувальних схем. Зокрема, після затвердження відповідним Міністром, схеми обов'язково публікуються в офіційному виданні. Процедура перегляду передбачає обов'язкове звернення до громадськості з пропозицією висловитися щодо необхідності перегляду схеми.

Законодавство Північної Території Австралії (Northern Territory of Australia Planning Act) [442] в свою чергу передбачає існування планувальної документації у вигляді технічних завдань Планувальної схеми.

Цікавим є положення про те, що положення планувальної документації повинні доводитися до власників земельних ділянок шляхом обов'язкової публікації у пресі та шляхом розміщення повідомлень безпосередньо на земельних ділянках, причому законодавство визначає як зміст, так і форму відповідних повідомлень, а також передбачає відповідальність за їх знищення.

Для видів діяльності, не передбачених планувальною документацією, можуть видаватися окремі дозволи. Крім цього, наявні види використання (у тому числі розміщення будівель) у разі зміни планувальної документації, за загальним правилом, визнаються правомірними і також дозволяються.

В Ізраїлі правове регулювання планування використання земель має дещо жорстку систему на відміну від вище зазначених країн і в свою чергу регулюється “Законом про планування та забудову”. Так, відповідно до Закону передбачений тотальний контроль за плануванням за принципом “зверху-донизу” (уряд – районні органи управління – місцеві органи управління). Закон запровадив Національну планувальну комісію, яка консультує уряд та готує національні схеми планування. Всі плани нижчого рівня мають повністю відповідати національним директивам та планам, громадського обговорення планів не відбувається. На рівні районів діють районні планувальні комісії, які розробляють районні планувальні схеми та затверджують місцеві плани.

Закон вимагає від місцевих органів влади мати план використання земель (міську планувальну схему або загальну схему для їх населеного пункту). Такі плани є суворо обов’язковими і обмежують або надають права щодо використання земельної ділянки, встановлюючи правила щодо землекористування, висоти, конструкції, інфраструктури, екологічних умов тощо. Крім того, для певних районів забудови або інвестиційних проєктів закон вимагає до видачі дозволу на будівництво районною планувальною комісією розробити детальні плани.

На практиці при здійсненні інвестиції детальний план приймається як зміни до міської схеми планування, перетворюючи єдину схему на збірку численних змін. Даний приклад вказує на доцільність встановлення ускладненого порядку внесення змін до планувальної документації[392, с. 428.]

В свою чергу в Південноафриканській республіці питання планування закріплено в Акті про сприяння розвитку № 67 (“Development Facilitation Act”, або “DFA”) [443]. Акт скасовує попередню орієнтованість системи планування використання земель на жорсткий контроль і замінює її системою, що ґрунтується на законодавчому визначенні загальних принципів планування, делегуючи прийняття конкретних рішень місцевим органам.

Чинна раніше трирівнева планувальна структура зберігається, але стає більш децентралізованою. Як і в Ізраїлі в Південноафриканській республіці на національному рівні діють аналогічні Національні комісії з планування та розвитку, на рівні провінцій – трибунали з розвитку, на місцевому рівні – місцеві планувальні органи.

Комісія з планування та розвитку є консультативним органом, що надає консультації та рекомендації щодо планувальної політики та законодавства, не здійснюючи нагляду за місцевими планувальними рішеннями. На комісію покладено завдання розробляти законодавство та заходи, спрямовані на покращення становища бідних громад та таких громад, що історично існували у несприятливих умовах. Уряд приймає закони з питань планування після консультацій з комісією.

Трибунали з розвитку провінцій розглядають заяви про забудову (“development applications”), обмежувальні умови, питання інженерного забезпечення, незаконного будівництва, будівництва з порушеннями, реєстрацію земель. Трибунали мають право обмеженого нагляду за місцевими планувальними рішеннями у разі виникнення спорів і можуть проводити розслідування [434].

Що стосується Республіки Казахстан, то варто зазначити, що в них питання планування закріплено в Земельному кодексі [444] Проекти (схеми) зонування повинні містити класифікатор цільового призначення, тож зонування тут

відіграє основну роль у визначенні цільового призначення. Земельним кодексом передбачено, що будівництво будівель та споруд допускається лише “відповідно до цільового призначення з урахуванням зонування земель”.

Розробка схем (проектів) зонування земель включається до землеустрою та здійснюється за кошти відповідного місцевого бюджету. Положення про зонування інтегровані у багато важливих норм Земельного кодексу Республіки Казахстан. Так, відповідно до вищезазначеного кодексу, строки надання права тимчасового землекористування встановлюються з урахуванням зонування території. Надання земельних ділянок державної власності можливе також лише у випадку, якщо це не суперечить зонуванню земель. Схеми зонування земель є однією із підстав вилучення земельної ділянки для державних потреб.

З огляду на світовий досвід, реалізація функціонування публічного простору, визначення цільового призначення кожної окремої земельної ділянки та вдале місто планування є дуже важливим аспектом. У більшості країн затвердження та перегляд відповідних планів вирішується в порядку звернення до громадськості або через спеціально уповноважені органи з метою уникнення порушення прав жителів та дотримання діючих законодавчих та нормативно-правових актів. Система планувальної документації здебільшого є єдиною без розподілу на “містобудівну” та “землепорядну” системи, що діють паралельно.

Отже, на основі аналізу світового досвіду законодавчих, нормативно-правових актів та наукових джерел визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація

суспільних інтересів жителів та гостей міста. І аналіз законодавчих й нормативно-правових актів.

Комфортне планування міських просторів має бути одним з найважливіших напрямків міського планування в цілому. Світова практика планування міських просторів зазвичай належить структурам і установам виконавчої влади та активним громадам. Адже при планування проектної документації міст громадські простори закладаються в містобудівну документацію в узагальненому вигляді. Таким чином формуються унікальні окремі архітектурні простори та розробляються проектні рішення для типологічно схожих просторів.

2.3. Публічний простір: структура та складові, їх ознаки та властивості

Сучасний публічний простір міста постійно розвивається, змінює свою структуру, складові, ознаки та властивості, розширюючи свої межі (розбудова приміських територій). Науковці постійно досліджують нові урбаністичні процеси й зміну кількісних й якісних параметрів певної території, а саме: чисельність і структура населення, територія, забезпеченість різними видами інфраструктури, стан будинків, якість навколишнього середовища та ін.

Як слушно зазначає О. Безлюбченко у процесі розвитку місто має дві альтернативи – спонтанний або планомірний розвиток. Перша нерідко призводить до конфліктних планувальних ситуацій. Протидіяти цьому, знаходячи найбільш ефективні шляхи розвитку, повинна система управління містобудуванням (у тому числі містобудівне проектування), яка дозволяє робити акцент передбачуваності й планомірності розвитку міста [223, с. 78].

Структура публічного простору певної території включає: транспортну схему, зовнішній вигляд міста, генеральний план міста. Планувальна структура сучасних міст надзвичайно складна й різноманітна, так само як і організація основних функціональних зон.

Транспортно-планувальна організація – органічна частина композиції генерального плану міста. Поряд з архітектурно-планувальними можна говорити про транспортні підстави композиції генерального плану. В історії містобудування добре відомий період, пов'язаний з переходом від нерегулярних планів до регулярних прийомів планування вулично-дорожньої мережі [223, с. 79].

Досягнення єдності планувальної й транспортної організації міста можна розглядати як завдання містобудівного проектування на всіх його етапах – від загального, генерального рішення міста до детальних розробок районів і вузлів. На початковій стадії проектування рішення транспортних зв'язків може підказати раціональне розміщення в плані міста основних функціональних зон міста, місць роботи й інших місць, які є популярними серед населення. Тому загальне компонування на місцевості основних функціональних елементів міста здійснюють за транспортним критерієм нарівні з природно-екологічними й художніми підставами композиції генерального плану. При цьому, в добре продуманих планувальних структурах і композиційних схемах транспортна організація міста не суперечить, а, навпаки, сприяє вирішенню інших сторін планувального завдання.

Розмаїтості композиції міського плану надають такі ознаки системи магістральних і місцевих вулиць, так часто, в композиції плану одного міста застосовують регулярні й нерегулярні мережі вулиць у різних поєднаннях залежно від часу виникнення частин міста, композиційних умов їх розміщення, топографії місцевості [223, с. 78].

Центральні місця у публічних просторах, які є найбільш популярними серед населення можна визначити по щільності ліній у центрі міста, по особливій центральній орієнтації магістральних напрямів і за іншими характерними. Також можливим є визначення розташування й інших важливих композиційних вузлів і містобудівних ансамблів. Все це свідчить про необхідність активно використати при проектуванні високу композиційну значущість міських вулиць [223, с. 78].

Публічні простори – це доступні, зручні простори, де створені і підтримуються умови для суспільного життя. Саме різноманіття життя робить місто містом, люди приводять в дію всі його процеси і пожвавлюють

просторовий сценарій. Архітектор, плануючи простір міста, орієнтується на людину; відповідно, знання про особливості поведінки і характер використання міського середовища необхідні для створення затребуваного простору.

З появою інноваційних технологій стало розширеним розумінням до різних підходів якісних характеристик ефективного міста і наскільки раціонально використовується наявний простір: повітряний, наземний, надводний і підземні публічні простори. *Повітряні публічні простори*, де багатофункціональні будівлі (або комплекси будівель, з'єднані між собою) зосереджують в собі необхідну інфраструктуру для комфортного життя. В даний час в Лондоні реалізований проект будівництва “вертикального міста” - Осколок, жителі та користувачі якого можуть жити, працювати і проводити дозвілля, не виходячи з будинку. Він містить комерційні і житлові приміщення, офіси, оглядовий майданчик, галерею, а також приміщення для надання освітніх і медичних послуг.

Надводні публічні простори. Міста, що мають берегову зону почали замислюватися над будівництвом не тільки на суші, але і на воді. Проект такого типу вже реалізований в Сеулі, де була відкрита найбільша в світі конструкція з 3 плавучих штучних островів (10,4 тис. кв. м), які не є насипними як в Сінгапурі і Дубаї, а тримаються над поверхнею річки. Острови служать майданчиком для проведення різних культурно-дозвільних заходів, а також є однією з головних визначних пам'яток міста. Сінгапур успішно реалізував проекти по надводному (поплавковому) будівництву, а також зробив впевнені кроки з освоєння підземного простору, завершивши проекти з будівництва системи підземних пішохідних розв'язок навколо станцій метро, за якими можна пройти до торгових і офісних будівель в центрі міста.

Масштабні проекти з освоєння *підземних просторів* і будівництва підземних міст в даний час ще не реалізовані і знаходяться на стадії

проектування і оцінки, але вже робляться перші кроки до таких проектів: наприклад, в Чикаго побудована підземна мережа тунелів “педвей” – пішохідні і торговельні галереї під містом, за якими можна переміщатися на відстані 40 кварталів прямо в центрі міста. Найамбіційнішим світовим проектом освоєння підземного простору є проект будівництва багатофункціонального “землесос”, що зовні нагадує перевернуту піраміду (Мехіко).

Таблиця 2.2.2

Типологія публічних просторів [328]

№	Визначення	Структура	Приклади
1	Політика розподілу надання приміщень для громадськості	Державна інфраструктура	Центр дозвілля, громадський центр, бібліотека, музей, театр, басейн, спортивний майданчик, дитячий майданчик, районний парк, природні зони відпочинку
2	Релігійні та етичні місця	Нестійкі, або формально відмінні споруди	Церкви, меморіали, цвинтарі
3	Місцеві простори в житловому середовищі	Місця поруч із житловими районами	Ігрові майданчики поруч з будинком, лавки, зони відпочинку, невеликі сквери, невеликі зелені зони відпочинку
4	Напівпублічні перехідні зони	Приватні/ громадські	Балкони, тераси, зимові сади
5a	Місця зарезервованого руху	Під’їзні шляхи	Кільцева вулиця, головна вулиця, житлова вулиця, залізнична вулиця, велосипедна доріжка
5b	Межі маршрутів руху	Придорожні, місця для комунікації	Тротуар, пішохідна доріжка, аркади, набережні, проспекти, вистелені деревами, канами, зелені узбіччя біля дороги, залізничні станції, аеропорти, зупинки громадського транспорту, телефонні будки, автозаправні станції, вуличні кіоски, закусочні, міські інформаційні стовпи
6	Зони мобільного руху	Послідовні розстановки сидінь	Інтер’єри громадського транспорту, залізниці, легкої залізниці, метро, автобуса, ліфта, ескалатора

7	Середовище місць споживання	Ринки, громадські місця	Розважальні заклади, заклади харчування, ринкові зали, торгові центри, ринки просто неба, пасажі, спортивні арени, зони народних фестивалів, місця громадського обслуговування, ресторани, вуличні кафе, бари, клуби, зали очікування
8	Публічно доступні місця для приватної діяльності	Робота поза домом	Пральні салони, мийки, двори для переробки, місця зустрічей для любителів автомобілів
9	Місцеві центри	Центр, місця активності	Центр міста, центральні площі, центральна набережна
10	Покинуті райони	Пустощі	Промислові пустирі, військові та транспортні пустки
11	Неформальні центри соціальних зв'язків	Форум, круглий стіл	Громади, громадянські ініціативи, збори, громадські кімнати, місця зустрічей громадських кіл
12	Віртуальний публічний простір	Інтернет	Місцеві чати, Міська інформаційна система

Усі елементи, що формують публічний простір, по суті є його межами. Проаналізувавши в цьому відношенні класифікацію матеріально – просторових методів міського компонентнісного сприйняття [292, с. 45], можна виділити такі категорії кордонів: горизонтальні як основа простору (міський ландшафт, мощення, дорожня розмітка, бордюри і т.д.) і вертикальні, що становлять основу зорового образу міського простору. Вертикальні межі, в свою чергу, можна розділити на: реальні, які створюють непроникні зорові кордони (перші поверхи будівель, високі паркани), символічні проникні кордони (дерева, чагарники, огорожі) і умовні кордони, що формують загальну картину міського простору (перспектива вулиць, панорама). Горизонтальні кордони є не лише основою простору, а й активними учасниками у створенні м'яких кордонів. Розмежування простору на функціональні зони без використання вертикальних поверхонь (за допомогою різного характеру малюнків або кольору поверхні основи) є поширеним прийомом формування сучасного міського простору.

Найяскравішим прикладом “організатора” руху на рівні землі є дорожня розмітка, від якості якої безпосередньо залежить безпека пішоходів і водіїв. Навіть цей технічний елемент, ставши предметом дизайнерської думки, може значно поліпшити якість публічного середовища. Розмітка перехрестя, розробленого Д. Лінъ для ярмарки дизайну в Сеулі, дозволяє пішоходам перетинати перехрестя по діагоналі, щоб отримати найкоротший маршрут.

Тактильну характеристику горизонтальної поверхні також не можна залишати без уваги. Наприклад, водостічний канал головної вулиці Фленсбурга (Німеччина) використовується не лише за своїм прямим призначенням, але і в якості провідника для сліпих людей. Створення комфортного сценарію руху для всіх його учасників (пішоходів, людей з обмеженими можливостями, велосипедистів і автомобілістів) робить місто гостинним і запрошує до активного освоєння громадського простору. Вертикальні межі визначають габарити і конфігурацію міського простору. У зоні переходу від будівлі до міського простору внутрішнє життя взаємодіє із зовнішнім, а перехожі отримують враження.

Візуальний контакт між зовнішнім і внутрішнім простором збільшує можливість вражень в обох напрямках. Тут важливо забезпечити можливість широкого огляду зовнішнього простору зсередини без порушення приватності. Прикордонна зона є також зручним місцем для проведення часу. Причиною цього є три феномени: “ефект кордону”, “ефект піаніно” і “ефект ніші”. “Ефект кордону” пояснює привабливість кордонів. Перебуваючи в прикордонному просторі, ми контролюємо ситуацію – попереду хороший огляд, а наш тил захищений. “Ефект піаніно” полягає в прагненні знайти точку опори в прикордонній зоні. “Ефект ніші” – це бажання спостерігати за тим, що відбувається, залишаючись невидимим і захищеним. Міста, де зручно поводити час, відрізняються нерівними фасадами і хорошими точками опори. Чим

простіше і привабливіше для людей є можливість використання міського простору або його меж, тим більше в ньому життя, безпеки .

Серед ознак публічного простору можна визначити: відкритість чи приватність. Так, Х. Арендт була одним з перших учених, хто дала визначення ознакам публічного простору. Вона говорить про те, що у “публічного” є два значення, які пов’язані один з одним, але мають і деякі відмінності. Так, публічний простір, з одного боку, характеризується загальною відкритістю. З іншого боку, протиставляється сфері приватної, або “нашої приватної власності” [13].

Публічні місця втратили свою значимість у всьому, що стосується збирання людей разом, і, безперечно є єдиним способом знову об’єднувати їх з метою втсловлювання своєї громадянської позиції. Так, можна сказати про те, що публічний простір пов’язаний з можливістю людей публічно висловлювати свою думку з різних політичних, соціальних та інших питань. Умовно такому підходу властиво розуміння “публічності як простору зустрічей вільних громадян” [218], тобто місце, де приймаються важливі рішення, не пов’язані з особистими інтересами індивідів. В цьому випадку публічний простір використовується для вираження думки більшості населення з питань, пов’язаних з політикою, соціальною сферою та ін. Однак при цьому публічний простір слід відрізнити від громадської думки. Громадська думка – це результат, продукт, вироблений сферою публічного. Громадська думка є комплексом підтверджених (позитивно закріплених) інтерпретацій. З громадською думкою у вигляді впроваджених в свідомість ідеологічних матриць люди переходять з публічного простору в сферу приватного. Вони залишаються наодинці із своєю коючовою позицією та певним ставленням до конкретної соціальної, політичної чи економічної ситуації, враховуючи власну індивідуальну ідеологічну матрицю.

Якщо говорити про другий підхід, то в ньому публічний простір розглядається через здатність здійснювати соціальну взаємодію. В цілому, до таких публічних просторів можна віднести жваві вулиці, кафе, парки та ін. Даний підхід можна простежити в роботах І. Гофмана[66], Р. Сеннета[248], Л. Лофланд[372] і ін.

Гофман до публічного простору відносить будь-яке соціальне утворення, в якому протікає певного роду діяльність. Також в просторі необхідна група виконавців і аудиторія, для якої виконавці розігрують “перфоманс”. Під час цього між “дійовими особами” діє негласне мовчання, правила ввічливості і пристойності. [66, с.283] Якщо говорити про міський публічний простір, то в даному випадку виконавцями і аудиторією будуть одні і ті ж особи, наприклад, відвідувачі різних публічних місць, парків, кафе, вулиць [91, с. 47].

Розвиваючи ідеї І. Гофмана, Р. Сеннет підкреслює, що аби не показувати своїх почуттів в публічних місцях люди стали мовчати, тобто мовчанням ти показуєш, що ти присутній в міському публічному просторі, і одночасно знаходишся в просторі приватному. “Виникло уявлення, що незнайомі люди не мають права говорити один з одним, що у кожної людини в публічному місці є право на якусь невидиму межу, право, залишитися на самоті”– говорить Р. Сеннет [248, с. 37].

Л. Лофланд, зазначає те, що індивідам, так чи інакше доводиться стикатися один з одним в публічному просторі. У зв’язку з цим, вчена висуває принципи, завдяки яким жителі міст взаємодіють один із одним. Спільна рухливість означає дії людей по уникненню незапланованих зіткнень, зустрічей поглядами один з одним у вузьких публічних місцях, коли ми заходимо до громадського транспорту і т.д.; громадянська неувага – уникнення взаємодії, з метою не вторгтися в особистий простір інших людей, тобто це зовнішня байдужість з шанобливого ставлення до суверенітету особистості в її

приватному житті; стримана люб'язність – ситуації, в яких особистість намагається дотримуватися правила хорошого тону в розмові з незнайомими людьми; ввічливість по відношенню до різноманітності – ситуації, в яких передбачається ввічливе ставлення до незнайомця в незалежності від його кольору шкіри, зовнішності і т.д. З принципом громадянської неуваги пов'язаний також принцип – видатне рольове становище аудиторії [372].

Таким чином, можна говорити про те, що жителі міст вступають у взаємодію в публічних просторах, але, намагаються менше контактувати один з одним. На даний момент все більша кількість дослідників аналізують публічний простір, розглядаючи його як місце взаємодії людей. Інший підхід акцентує свою увагу на мікрорівні вивчення міських процесів. Вивчаючи повсякденні практики, дослідник розглядає особливості публічної культури в громадських місцях. З. Бауман говорить про те, що міста – це місце зустрічей незнайомців, які так і залишаються незнайомцями один для одного протягом довгого часу. Але саме через велику кількість незнайомців міста стають “сприятливим середовищем для винаходів і нововведень, рефлексивності і самокритики, незадоволеності, незгоди і прагнення до кращого” [54;119].

Таким чином, ми розглянули два підходи до визначення публічного простору: як місце прийняття важливих рішень і як місце взаємодії людей. Перший підхід характерний для робіт Х. Арендт[13] і Ю. Габермаса[51], другого підходу дотримувалися І. Гофман[66], Р. Сеннет[248], Л. Лофланд[372] і ін. Варто також відзначити, що залежно від теми і завдань дослідження можна застосовувати як перший, так і другий підхід.

Поняття виключення і доступу публічних просторів лежить в основі визначення чотирьох моделей публічних просторів К. Айвсона [360]. Перша модель є ритуальною (церемоніальною) і включає великомасштабні території (площі), де люди збираються, щоб відмітити важливі події в житті країни.

Будучи у власності громади і маючи значні масштаби, такі публічні простори історично були ключовими місцями для політичних зібрань чи протестів. Сутність другої моделі ґрунтується на відчутті спільності, яке виникло завдяки таким складовим, як надмірна кількість людей, різноспрямоване використання, пішохідна доступність та зручність. У відповідь на поширення споживацького стилю життя з'явився інтерес до публічних просторів, які орієнтовані на споживацькі рефлексії окремих прошарків середнього класу, і складаються з офісів, торговельних та розважальних закладів. Третя модель публічних просторів ґрунтується на поняттях відкритості та доступності для резидентів незалежно від їх соціальної позиції. Четверта модель публічних просторів концентрується на посиленні взаємодії між різними публіками: члени різних груп можуть перетнутись та поспілкуватись і не мусять ставати однорідними.

З точки зору переліку фізичних просторів ми спиратимемося на типологію UN-Habitat – програми ООН, присвяченої сталому розвитку міст. У ній виділяється три групи просторів:

1) вулиці як публічні простори, серед яких власне вулиці, авеню, бульвари, алеї, площі, тротуари, пасажі, галереї та велосипедні шляхи;

2) відкриті публічні простори: парки, сади, сквери, ігрові майданчики, публічні пляжі, береги річок і набережні;

3) публічні міські об'єкти інфраструктури: бібліотеки, громадські центри, муніципальні ринки, базари, спортивні об'єкти інфраструктури чи благоустрою, зокрема дитячі майданчики.

При описі кожного з цих типів просторів UN-Habitat виділяє безоплатність як один із ключових критеріїв. Окрім вищезазначених, до публічних просторів в Україні можна також зарахувати двори, міждворові території (так звані двір-вулиці) та стихійні парковки і “гаражі” [445].

Команда громадської організації “Інститут успішного міста” запустила онлайн-мапу публічних просторів України “УрбанПростір”, що покликана популяризувати та активізувати створення публічних просторів, як майданчиків комунікації та взаємодії.

Онлайн-реєстр має вигляд інтерактивної карти, на якій позначено коворкінги, платформи громадських ініціатив (арт-простори, творчі майстерні), зелені громадські простори (сквери, парки, набережні), сучасні бібліотеки та музеї – з описом та фото.

Платформа передбачає постійне оновлення. Користувачі мають доступ до пошуку за об’єктами, а також можливість додати об’єкт самостійно [446].

Головні особливості публічного простору, що визначають необхідність його виділення як самостійного системного об’єкта, ми б хотіли виділити:

- різноманітність компонентів, які характеризуються різною якістю і типовістю прямих і зворотних зв’язків і взаємодій;
- відносна цілісність (функціональна та просторова);
- динамічний характер розвитку системи в цілому, що враховує у той же час наявність відносно консервативних (стабільних) в розвитку чинників і нерівномірність розвитку підсистем;
- деяка інерційність основної структури міста;
- здатність до авторегуляції.

Українські та зарубіжні дослідники сучасного урбаністичного середовища виділяють *ряд структурних ознак публічних просторів міст* для їх жителів. На основі існуючих точок зору система загальних критеріїв привабливості (що відносяться до будь-яких типів публічних просторів) може бути описана в тривимірній площині.

Перший вектор формують критерії зручності, щоб забезпечити функціонування місця в режимі істинно публічного (відкритого для всіх) простору. По-перше, це фізична доступність (зручні транспортні комунікації, суміжність з основними маршрутами жителів певних територій, яка дозволяє публічному простору вже не бути виключеним з міського життя як об'єктивно недосяжний (“невидимий”) для жителів об'єкт. По-друге, це соціальна доступність – відсутність будь-яких форм соціальної нерівності в доступі до міських благ [384], включаючи рішення проблем незбалансованого розвитку і поляризації внутрішньоміських територій [426]. Також до даної групи критеріїв можна віднести відкритість території та цілісність структури.

Другий вектор визначається критерієм мультифункціональності й представленості різних соціальних інституцій та видів діяльності в межах суспільного простору. Критерії функціональної наповненості та функціонально-діяльнісний критерій належать до даної групи. Різноманітність активностей і поведінкових практик – запорука успішності публічного простору за умови відповідності вихідним вимогам.

Третій вектор формують ергономічні вимоги до міського предметного середовища, що забезпечують фізичну і психологічну безпеку (комфортність) перебування жителів в публічному просторі. Це технічне, сервісне, естетичне, екологічне облаштування публічних просторів, яке сприяє гармонізації міської повсякденності і стимулює зростання позитивних ефектів від інвестицій в міське середовище [371]. Сюди належать: критерій безпеки, екологічність, гнучкість, маніпуляційність і т.д.

Групи критеріїв, наведені вище, відіграють важливу роль під час формування публічного простору міста, за відсутності якого простір перестає бути загальнодоступним. Так доступність означає ступінь вільного доступу, проникнення та використання публічного простору для всіх, враховуючи

комфорт людей з особливими потребами. У загальноміському масштабі принцип доступності стосується взаємозв'язку районів міста, регулярності руху громадського транспорту та зупинок. Під час оцінки публічних просторів важливе значення має сприйняття елементів, із яких складається простір. Цілісність – збір і об'єднання всіх фрагментів, деталей в єдиний об'єкт.

Також до першого вектору можна віднести сценарій. “Сценарій” стосується ступеня просторової єдності та смислової повноти, створених просторовою концепцією. У загальноміській структурі сценарій розкривається за наявності стратегії розвитку публічних просторів як невід'ємної частини міської політики. Світовий досвід показує, що основою успішного оновлення розвинутих сучасних міст було існування концепції розвитку публічних просторів та її поступова реалізація [349]. Сценарій у районному масштабі – це концепція організації мережі публічних просторів у його структурі. Побудова архітектурного сценарію в окремому просторовому масштабі орієнтована на прогнозування поведінки людини в просторово-планувальних рамках міста. Багато дослідників зазначають, що якщо люди поспішають або працюють, їх цікавлять утилітарні якості середовища, якщо поведінка менш цілеспрямована, тоді соціокультурні та архітектурні якості починають набувати все більшого значення. Сценарій поєднує в собі функціональний та емоційний аспекти організації простору.

Багатофункціональність відноситься до ступеня функціональної різноманітності та можливості вибору в публічному просторі. Тільки різноманітне, взаємовигідне поєднання місць проживання, відпочинку, торгівлі та інших функціональних міських підсистем може забезпечити нарощування соціального капіталу в місті [361].

Слід зазначити, що принцип багатофункціональності важливий для просторів регіонального та загальноміського значення. Спокійні місцеві

простори з обмеженим набором функцій важливі для підтримання збалансованості використання та підкреслення значущості просторів із вищим статусом.

Під *безпекою* розуміється ступінь захищеності людини в громадському просторі. Соціальний контроль є визначальним показником захисту від злочинності в громадських місцях. Місто, яке запрошує людей до активного використання громадських приміщень, повинно пропонувати їм безпечні пішохідні маршрути та активні поліморфні громадські вузли. Безпека лінійних просторів полягає у захисті пішоходів.

Розбірливість означає ступінь зручності орієнтації в публічному просторі. Розбірливі публічні простори мають просту мережу маршрутів та перехресть із простими однозначними знаками та видимими ознаками. Кевін Лінч під цим терміном вперше визначив поняття “розбірливість публічного простору”, як “легкість, з якою частини міського ландшафту розпізнаються і складаються в упорядковану картину”, надаючи розбірливості міського ландшафту ключове значення для створення цілісної картини міста, району чи окремого простору [375, с.16]. З точки зору розбірливості важлива чітка ієрархія громадських просторів.

Під *стійкістю* розуміється ступінь створення дружньої екологічної ситуації та задоволення потреб без шкоди для навколишнього середовища. У сучасному зайнятому, галасливому та агресивному середовищі спілкування міста людина втомилася від агресії і прагне до відокремленості та тиші. Враховуючи цю особливість великих міст, зростає потреба у місцях, прихованих від інтенсивного руху (пішохідні вулиці, парки). Розширення мережі таких просторів у структурі міста допомагає зменшити шум, забруднення повітря та створити затишну атмосферу для людей. Така мережа є зручною з екологічної точки зору та сприяє розвитку проникності та безпеки громадських просторів.

Необхідно проектувати громадські простори як екосистеми, в яких елементи, створені людиною, взаємодіють із природними. Екологічні рішення (водопроникні тротуари, біодренажні системи, знаження загазованості повітря, збільшення зелених насаджень) сприяють сталому розвитку та поліпшенню міського середовища [386].

Один простір (площа, вулиця тощо) часто поєднує кілька характеристик соціальної взаємодії. Ідентичність відноситься до того, наскільки простори відображають місцевий характер і мають таке поєднання функцій, форм розвитку, характеристик, кольорів та матеріалів, що формують їх власну ідентичність у загальному характері місцевості. Географічний та природно-просторовий контекст, історія та культурні виміри формують образ місця.

Інтерактивність відноситься до ступеня залученості людей до активного життя міста та процесів, що відбуваються у публічних просторах. Тому необхідно, щоб процеси відбувалися, і участь у них була можлива, бажана та заохочувана.

Гнучкість відноситься до ступеня мінливості міського середовища. На основі досліджень Лінча можна виділити три показники гнучкості: адаптивність, еластичність та маніпуляційність. Він розкрив це з позицій містобудування та приватних просторів. Розглянемо ці показники стосовно публічного простору. Адаптивність – це міра відповідності, що визначається відкритістю для розвитку. Гнучкість змін створює велику привабливість місця. У цьому випадку гнучкість вміщує два полярні стани: мінливість і стабільність. Адаптивність виражається в тому, наскільки сучасні потреби та тенденції знаходять свій відгук у певному просторі. Наприклад, реакцією на залежність від Інтернету стало поширення безкоштовних зон WI-FI у громадських приміщеннях для залучення відвідувачів, а розвиток велоспорту спричиняє необхідність розміщення велопарків у певних місцях. *Еластичність* – це

здатність повернутися до початкового стану, тобто часові просторові зміни. Це сценографія простору у святкові дні, зміни у його функціонуванні (недільний ярмарок, перекриття автомобільного руху на користь пішоходів) та інші тимчасові нововведення у простір.

Маніпуляційність – це здатність змінювати просторове середовище у його формі або використанні. Оснащення публічних просторів елементами з різноманітним використанням значно збагачує простір. Події – це ще один спосіб оживити простір, дозволити по-новому поглянути на звичне оточення. “Коли простір і подія поєднуються, вони підсилюють одне одного, створюючи посилене відчуття сучасного моменту” [374, с.120]. Незважаючи на коротку тривалість тимчасових включень, їх значення для публічного простору не можна применшити.

Функціональність полягає у створенні фізично комфортних умов для перебування та пересування у просторі.

Емоційність відноситься до ступеня створення просторової єдності та смислової повноти, створеної за допомогою просторової концепції.

Кожна просторова якість має свої критерії. Відповідність даним критеріям в тій чи іншій мірі безпосередньо відповідає за формування конкретного публічного простору, що пов’язано з його походженням та розвитком, природно-просторовими умовами, особливостями, які не переносяться в інше місце.

Соціально-економічний ефект від реалізації проектів створення публічного простору проявляється в збільшенні послуг, що надаються відвідувачам і розширенні спектра культурно-масових, спортивно-оздоровчих, еколого-просвітницьких та інших заходів; збільшенні кількості жителів, які відвідують об’єкти публічного простору; зміні інфраструктури; збільшенні

частки доходів від надання платних послуг на об'єктах публічного простору; створенні умов для залучення позабюджетних джерел фінансування розвитку.

Публічний простір має також *ознаки*: загальності і універсальності як місце персональної і колективної представленості, в якому суб'єкт заявляє про себе як про автономний носій загальнозначущих цінностей, здатний їх реалізувати у своїй діяльності і у взаємодії з іншими суб'єктами. Публічний простір як політико-соціальне і культурне явище, загальнодоступне місце формування, акумуляції і передачі ідей і пам'яті, досвіду, подій і їх фізичного відображення, вибудовується на традиційних формах політичної боротьби за колективну свідомість і історію в широкому сенсі – доступності для усіх, через механізми символізування, відчуження і апропріації.

У сучасному демократичному суспільстві ознаками такого простору є:

– *постійний комунікативний процес*, оскільки публічна політика, на якому б рівні розвитку вона не знаходилась у тій чи іншій країні, завжди передбачає взаємодію;

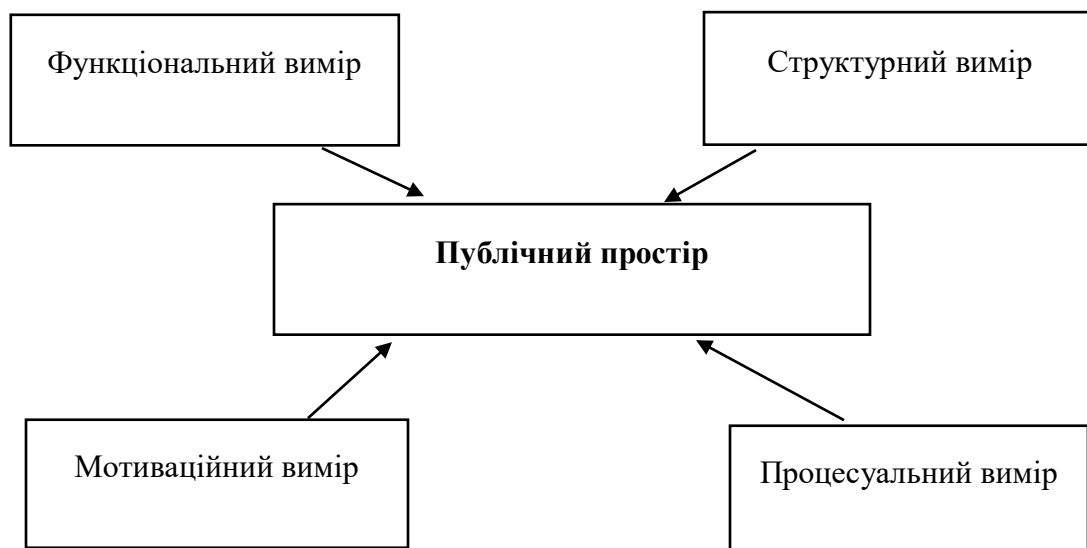
– *відкритість*, яка означає доступність публічно-політичного простору для певного кола суб'єктів (суспільних інститутів, громадян, ЗМІ, держави тощо);

– *максимальне вільне циркулювання інформації*;

– *забезпечення умов для участі громадян у політичному процесі*, зокрема через створення дискусійних майданчиків і формування громадської думки;

– *змістовна спрямованість щодо формулювання та реалізації суспільних інтересів* із метою досягнення спільного (суспільного) блага [149, с. 71].

На рисунку зображено схему “евклідового” публічного простору – чотиривимірному простору, де кожний вимір слід розглядати як абстрактні об'єкти із певними властивостями, які в деяких випадках можна зобразити у вигляді площинної частини сукупного поняття “публічний простір”.

2.2.2. Модель “евклідового” публічного простору (на основі[116,с. 64])

Враховуючи характеристики публічного простору, зазначені вище, перерахуємо його властивості, динаміка яких може розглядатися в ракурсі фіксації соціальних змін, що відбуваються на урбанізованих територіях:

функціональний вимір: 1) функціональне призначення публічного простору (в тому числі щодо забезпечення різних форм комунікації); 2) чи виконує (і як саме?) публічний простір функцію каналу інформування про події та інших людей (чи наявними є умови для спостереження та вивчення людьми поведінки один одного); 3) ступінь комерціалізованості публічного простору; структурний вимір: 4) зонування території; 5) форма власності території, що використовується як публічний простір; 6) ступінь відкритості публічного простору (відкритий або з обмеженим доступом); 7) ступінь виконання публічним простором логістичної функції у місті (як він пов’язує окремі міські осередки). мотиваційний вимір: 8) чи наявні певні норми поведінки в цьому публічному просторі (або чи є такі норми вимогою в цьому просторі); 9) як ідентифікуються “свої-чужі” у публічному просторі; 10) пов’язаність цього публічного простору з певними соціальними групами та/або видами діяльності;

процесуальний вимір: 11) які форми інтеграції (реально або потенційно) може забезпечувати публічний простір [116, с. 64-65].

Отже, розглядаючи більш детально *основні властивості* публічного простору, узагальнюючи теоретичні джерела, перш за все ми б хотіли виділити саме:

Загальність та абстрактність. Публічний простір розглядається в таких підсистемах: фізичне, біотичне, штучне технічне або техногенне (забудова, інфраструктура, транспортна мережа тощо), духовно-культурне;, соціально-психологічні. Ці підсистеми тісно взаємопов'язані, ці зв'язки обумовлені формою громадських відносин і розглядається, як комплекс.

Множинність. Кожний тип публічного простору визначається своїми специфічними зв'язками та властивостями.

Цілісність і подільність. Публічний простір, з одного боку, цілісне утворення, з іншого – може містити в собі відокремлені об'єкти.

Еквіпотенційність. Публічний простір характеризується рівнопотенціальністю кожного елемента .

Емерджентність обумовлює появу нових властивостей і якостей, які не властивих елементам, що входять до складу публічного простору. Властивості системи хоча і залежать від властивостей її елементів, але не визначаються ними повністю.

Синергетика публічного простору визначає зв'язки між підсистемами і завдяки інтенсивному обміну речовинами й енергією з навколишнім середовищем за нерівноважних умов.

Ієрархічність публічного простору полягає також у тому, що простір можна розглядати як елемент системи вищого порядку (надсистеми), а її елементи – як системи нижчого порядку. Ідеальній моделі матеріальної структури міста властиві різні рівні організації її структур між якими існує

складна супідрядність: перший – макрорівень, – місто в цілому; другий – мезорівень, фрагмент міста, обумовлений планувальним каркасом; третій – мікрорівень – квартал обумовлений вулично-дорожньою мережею.

Отже, певний публічний простір міста дає нам інформацію про латентні правила відкритих чи закритих просторів, психологічні та соціальні особливості приналежності до певної спільноти. В таких місцях часто актуалізується та загострюються соціальні суперечності, конфлікти, владні відносини, проявляються соціальні цінності спільноти, її пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості, демократичності, відкритості, толерантності та розвитку спільноти, а також особливості ефектів соціалізації, соціальної ідентифікації та “сприйняття інших”, що проявляються саме в умовах публічного простору міста.

Висновки до розділу 2

Дослідження публічних просторів базуються на таких основних принципах розвитку просторів, де оцінюються кількісні показники: число жінок, дітей і пенсіонерів, якість соціальних зв'язків, наявність добровільних ініціатив, використання у вечірній час, рівень інтенсивності вуличного життя. Оцінка рівня використання простору і видів діяльності для формування активного, живого, успішного, автентичного, стійкого суспільного простору. Оцінюються кількісні показники: активності місцевого бізнесу, модель землекористування, обсяг роздрібною торгівлі, вартість нерухомості і оренди. Оцінка рівня комфорту й іміджу публічного простору для формування безпечного, привабливого, автентичного та екологічного місця. Оцінюються кількісні показники: стан будівель, екологічна та санітарна статистика простору, рівень злочинності. Оцінка рівня доступності та взаємозв'язку публічних

просторів для формування зручного, доступного, пішохідного громадського простору. Оцінюються кількісні показники: інтенсивність дорожнього руху, активність пішохідного руху, наявність парковок і модель їх використання. Виконавчі органи влади за допомогою оцінки якості міського середовища здійснюють регулярну оцінку і моніторинг стану громадських просторів і, в разі необхідності, реагують через засоби масової інформації, доводять результати цієї оцінки до широкої громадськості

Серед найбільш досліджуваних методів дослідження публічних просторів, можна виділити такі, як: аналіз функціонального зонування території та її забудови, аналіз транспортно-пішохідної організації комунікацій, аналіз екологічного стану місцевості, семантичний аналіз, пілотажний аналіз містобудівної ситуації, модель “нерівномірного районування” міської системи, морфологічний аналіз відкритих публічних просторів та інші. Багато з цих методів дозволяють сформулювати антропоцентричні, соціально-функціональні або системні характеристики досліджуваного публічного середовища.

Проаналізовані методи дослідження публічних просторів дають нам можливість, перш за все, звернути увагу на такі ключові показники та проаналізувати фінансово-економічну сферу міста, соціальну сферу, інфраструктуру, демографічні особливості, безпеку і комфорт; відкритість /приватність певних територій; освіту, інновації та інвестиції для розвитку певного регіону чи міста.

На основі аналізу світового досвіду законодавчих, нормативно-правових актів та наукових джерел визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та

політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста. І аналіз законодавчих й нормативно-правових актів.

Комфортне планування міських просторів має бути одним з найважливіших напрямків міського планування в цілому. Світова практика планування міських просторів зазвичай належить структурам і установам виконавчої влади та активним громадам. Адаже при плануванні проектної документації міст громадські простори закладаються в містобудівну документацію в узагальненому вигляді. Таким чином формуються унікальні окремі архітектурні простори та розробляються проектні рішення для типологічно схожих просторів.

Українські та зарубіжні дослідники сучасного урбаністичного середовища виділяють *ряд структурних ознак публічних просторів міст* для їх жителів. На основі існуючих точок зору система загальних критеріїв привабливості (що відносяться до будь-яких типів публічних просторів) може бути описана в тривимірній площині.

Перший вектор формують критерії зручності, щоб забезпечити функціонування місця в режимі істинно публічного (відкритого для всіх) простору. По-перше, це фізична доступність (зручні транспортні комунікації, суміжність з основними маршрутами містян, яка дозволяє публічному простору вже не бути виключеним з міського життя як об'єктивно недосяжний (“невидимий”) для жителів об'єкт. По-друге, це соціальна доступність – відсутність будь-яких форм соціальної нерівності в доступі до міських благ, включаючи рішення проблем незбалансованого розвитку і поляризації внутрішньоміських територій Також до даної групи критеріїв можна віднести відкритість території та цілісність структури.

Другий вектор визначається критерієм мультифункціональності-представленості різних соціальних інституцій і видів діяльності в межах суспільного простору. Критерії функціональної наповненості та функціонально-діяльнісний критерій належать до даної групи. Різноманітність активностей і поведінкових практик – запорука успішності публічного простору за умови відповідності вихідним вимогам.

Третій вектор формують ергономічні вимоги до міського предметного середовища, що забезпечують фізичну і психологічну безпеку (комфортність) перебування жителів в публічному просторі. Це технічне, сервісне, естетичне, екологічне облаштування публічних просторів, яке сприяє гармонізації міської повсякденності і стимулює зростання позитивних ефектів від інвестицій в міське середовище. Сюди належать: критерій безпеки, екологічність, гнучкість, маніпуляційність і т.д.

Групи критеріїв, наведені вище, відіграють важливу роль під час формування публічного простору міста, за відсутності якого простір перестає бути загальнодоступним. Так доступність означає ступінь вільного доступу, проникнення та використання публічного простору для всіх, незалежно від будь-яких фізичних або психічних вад. У загальноміському масштабі принцип доступності стосується взаємозв'язку районів міста, регулярності руху громадського транспорту та зупинок. У районному масштабі доступність – це виражається в термінах пористості структури блоку та пішохідної доступності основних громадських функцій.

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО ПРОСТОРУ У ПРОЦЕСАХ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

3.1. Моделювання ефективною динамічної системи “публічний простір – держава”

Моделювання процесів, що відбуваються в динамічних соціально-економічних системах, актуалізують питання, пов'язані із сутністю та властивостями таких систем, а також методами оцінювання та моделями розвитку. Динамічна система, що перебуває під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів та змінює свій стан у часі, розглядається як “сукупність взаємодіючих компонентів, у яких процеси, що відбуваються, визначаються початковими станами цих компонентів, взаємозв'язками між ними й доданими до системи впливами” [235, с. 147]. Відповідно, сучасні динамічні системи характеризуються певним станом та напрямками руху, а також зростанням кількості біфуркацій [288, с. 86].

Водночас, зміни в адміністративно-територіальному устрою країни, посилення процесів децентралізації з відповідним перерозподілом повноважень між рівнями державного управління, зміни національних, регіональних та галузевих пріоритетів розвитку здійснюють значний вплив на формування та використання потенціалу публічних просторів, а також на стан динамічної системи “публічний простір – держава”.

В межах даного дисертаційного дослідження динамічна система “публічний простір – держава” розглядається як множина елементів, що виокремлені з середовища та взаємодіють з ним та між собою, наділена властивостями, а також критеріями для оцінки ефективності взаємодії.

Двома основними елементами динамічної системи є публічний простір та держава, яка одночасно виступає як сукупність готових до взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування, а також як суспільство, що отримує ефекти від функціонування публічних просторів. Властивостями динамічної системи “публічний простір – держава” є емерджентність, відкритість, нелінійність, неперервність функціонування, здібність до саморозвитку, складність, цілеспрямованість, адаптивність, лабільність.

Так, емерджентність відображає здатність різнорідних взаємопов’язаних елементів системи “публічний простір – держава” функціонувати спільно, складаючи в сукупності процес функціонування цілісної системи, а також породжуючи якісно нові функціональні властивості системи, що не мають аналогів у властивостях її елементів. Відповідно неможливо звести властивості системи до простої суми властивостей її елементів [135, с. 8]. Емерджентність в системі державного управління розглядається з позиції розподілу повноважень між рівнями та органами державної влади, зміни функціональних та структурних зв’язків, що надає “можливість і здатність змінювати власну внутрішню структуру, переформатовуючи себе” [148, с. 154]. Відповідно, “у разі необхідності реагування на зміни система органів державного управління спрямовує вектор впливу на зовнішнє середовище, а система органів місцевого самоврядування утворює новітні елементи, модифікує вже існуючі у межах власної системи або змінює структурні, функціональні зв’язки між елементами” [148, с. 154]. Тому емерджентність динамічної системи “публічний простір – держава” забезпечує ефективний розподіл повноважень, відповідальності та ресурсів, які необхідні для реалізації потенціалу публічних просторів. При цьому важливою є здатність до трансформації наявних видів ресурсів, зокрема нематеріальних в матеріальні.

Відкритість динамічної системи “публічний простір – держава” проявляється у її орієнтованості “на цілісний неподільний світ, його глобальні проблеми, усвідомленням пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими і класовими” [300, с. 80]. Відповідно, розвиток системи забезпечується шляхом готовності до налагодження міжсекторного діалогу на основі цінностей, сприяння інтеграції маргінальних груп у суспільство, здатності застосовувати нові технології, методи та механізми управління. Отже, публічні простори можна вважати результатом взаємодії “жителів (соціуму), що мають певний набір потреб, які обов’язково повинні бути задоволені; техносфери – артефактів, знань і умінь, призначених для задоволення потреб соціуму; екосфери – середовища, яке надає ресурси і переробляє відходи, що виникають у процесі задоволення потреб соціуму” [77, с. 108]. Тому перманентні зміни, що відбуваються в суспільстві, потребують трансформації та модернізації суспільних інститутів, вдосконалення механізмів самоорганізації та комунікації.

Нелінійність розвитку системи “публічний простір – держава” характеризується низкою ознак, а саме: “багатоваріантність та альтернативність еволюції; можливість вибору її оптимальних шляхів; можливість прискорення темпів розвитку, зокрема ініціювання прискореного нелінійного зростання; вплив кожної особистості на макросоціальні процеси; неприпустимість нав’язування соціальним системам шляхів розвитку; перебіг соціальних процесів за невизначеності, нестабільності; незворотність розвитку; еволюційність та цілісність світу” [49, с. 37]. Так, значний вплив на розвиток системи має співвідношення нерегулярності та регулярності, закономірності та випадковості, пропорційності та асиметрії. Відповідно, властивості та параметри динамічної системи залежать як від поточного стану самої системи, так і від стану оточуючого середовища, оскільки поведінка людей не є чітко

детермінованою та має ознаки спонтанності. Водночас, постійно змінюються й патерни публічної оцінки поведінки, цінностей і мислення, аргументи публічного простору, обсяг та структура задіяних ресурсів, інтенсивність процесів дезорганізації, дезінтеграції та відторгнення в суспільстві.

Неперервність функціонування системи “публічний простір – держава” відображає здатність системи до існування за умови проходження певних соціально-економічних та інших процесів в суспільстві, які не можуть бути зупинені чи перервані, інакше система перестане функціонувати. Водночас, функціонування системи тісно пов’язане з неперервними змінами, накопичення яких приводить до подальшого розвитку системи [135, с. 9]. Тому орієнтація на довготривалий розвиток динамічної системи дозволяє побудувати ефективні механізми взаємодії та співпраці елементів системи.

Здібність до саморозвитку системи “публічний простір – держава” виникає внаслідок неперервного процесу виникнення та розв’язання протиріч, а також призводить до збільшення внутрішнього різноманіття системи [135, с. 9]. В результаті функціонування публічних просторів, як синергетичний ефект від сукупності проведених заходів та задіяних учасників, відбувається зміна свідомості, цінностей та поведінки людей, що сприяє змінам самої системи. Водночас, науковці значну увагу при обґрунтуванні потенціалу саморозвитку системи приділяють економічному саморозвитку, який “може бути забезпечений за рахунок перерозподілу джерел фінансування (між місцевими та державним бюджетом), а також активізації використання недостатньо використовуваних джерел фінансування (оренда комунальної власності, продаж незадіяних активів тощо)” [114, с. 230]. Прийнято виділяти два типи потенціалу саморозвитку системи: базовий потенціал (наявні та приховані спроможності системи), акумулюючий потенціал (здатність ефективно використовувати базовий потенціал на засадах формування стійких конкурентних переваг

вищого порядку) [140, с. 18]. Таким чином, здібність динамічної системи “публічний простір – держава” до саморозвитку гальмують корупція та бюрократія, зростання свавілля та безвідповідальності державних службовців, неетична поведінка представників інших секторів, низький рівень компетенції фахівців, задіяних до процесів формування та використання публічних просторів, недостатність власних ресурсів міста (фінансових, економічних, людських, природних тощо). Однак, саморозвиток системи може бути прискорено завдяки високому рівню свідомості, відповідальності та активності місцевої громади, чіткому розмежуванню повноважень та відповідальності між всіма учасниками відносин.

Складність динамічної системи “публічний простір – держава” виявляється через значну кількість неоднорідних елементів та взаємозв’язків, поліструктурність, поліфункціональність, багатокритеріальність, багатоваріантність розвитку, а також властивості системи [135, с. 10]. Так, елементами системи є органи державної влади та місцевого самоврядування, громадські організації, державні та приватні підприємства, установи та організації, що задіяні в процеси проектування, будівництва, введення в експлуатацію, використання публічних просторів, моніторингу ефективності їх використання, а також як окремі мешканці та гості міста, так і їх об’єднання. Значна кількість елементів системи та різномірність відносин між ними змінюється з часом за кількісними та якісними характеристиками. Відповідно розвиток системи потребує оптимізації елементів, структур та інститутів.

Цілеспрямованість динамічної системи “публічний простір – держава” відображає наявність визначеної мети та прагнення її досягнення [135, с. 10], а також базується на розумінні державного управління на засадах цілеспрямованої діяльності держави “щодо створення правових, економічних і соціальних передумов, необхідних для найбільш ефективного функціонування

ринкового механізму і мінімізації його негативних наслідків” [260, с. 2]. Відповідно стан динамічної системи залежить від обраної стратегічної мети формування та використання публічних просторів, тактичних цілей взаємодії, а також операційних задач та комплексу засобів досягнення мети. Цілеспрямованість також потребує розуміння, узгодження та порівнянням цінностей і норм взаємодії всіх учасників.

Ефективність та стійкість динамічної системи “публічний простір – держава” залежить від наявності механізмів адаптації: пасивної адаптації (внутрішні можливості саморегулювання системи), активної адаптації (зовнішні механізми адаптивного управління системою) [135, с. 10-11]. Здатність до адаптації проявляється у гнучкості “процесу ухвалення рішень відповідно до конкретних умов” [23, с. 28], розумінні необхідності пристосування “до змін політичної ситуації, приведення її функціональності у відповідність основним пріоритетам державної політики, які відображаються у політичних рішеннях, підвищення ефективності взаємодії державного управління з політичним керівництвом країни, уникнення або зменшення конфліктогенності між ними тощо” [23, с. 125], спроможності до визнати важливість змін у суспільній свідомості, а також комунікативних та поведінкових технологій оцінки зазначених змін [23, с. 157]. Також адаптацію розглядають “як комплекс прийомів, які дають змогу системі прилаштуватись до нових умов розвитку” [47, с. 8]. Отже, адаптація відображає процес взаємоприлаштування в межах та за межами динамічної системи.

Лабільність динамічної системи відображає рухливість функцій елементів, здатних забезпечити стійкість структури системи в цілому [135, с. 11]. Тобто лабільність системи “публічний простір – держава” є важливим параметром її еволюційної перспективності. При цьому виділяють два аспекти лабільності: кількісний аспект (мобільність, динамічність, своєчасність реакцій

системи), якісний аспект (адекватність змін параметрів системи актуальним потребам її функціонування та розвитку) [271, с. 53-54]. Відповідно, необхідною умовою забезпечення лабільності системи є здатність збирати, систематизувати та аналізувати інформацію, а також приймати відповідні управлінські рішення.

Моделлю прийнято вважати “представлення об’єкта, системи чи поняття в деякій абстрактній формі, що є зручною для наукового дослідження” [262, с. 10]. Водночас, динамічна система є об’єктом чи процесом, на стан якої здійснює вплив сукупність певної кількості параметрів. Відповідно, для моделювання динамічної системи “публічний простір – держава” слід визначити параметри u_1, u_2, \dots, u_n , що відповідають певному моменту часу $t = t_0$ та впливають на множину вхідних змінних (X) та вихідних змінних (Y) моделі (рис 3.1.1).

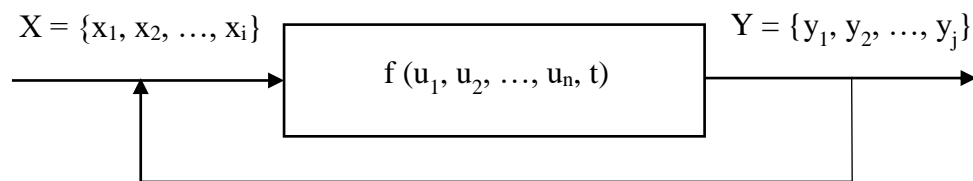

Рис. 3.1.1 Загальна структура моделі динамічної системи “публічний простір – держава”

Джерело: розроблено автором

Множина вхідних змінних динамічної системи “публічний простір – держава” може складатись в залежності від цілі моделювання з таких змінних:

- потенційна кількість органів державної влади та місцевого самоврядування, готових ініціювати співпрацю з метою формування та використання публічних просторів;
- потенційна кількість державних службовців, здатних залучитись до процесів формування та використання публічних просторів;

- потенційна кількість партнерів з різних секторів: сектор загального державного управління, нефінансові корпорації, фінансові корпорації, сектор домашніх господарств, сектор некомерційних організацій;

- орієнтовна кількість цільових груп та відвідувачів публічних просторів;
- обсяг інвестицій, необхідний для формування та використання публічних просторів.

Множина вихідних змінних динамічної системи “публічний простір – держава” може складатись в залежності від цілі моделювання з таких змінних:

- кількість та характеристики створених публічних просторів;
- інтенсивність використання публічних просторів;
- кількість проведених в межах публічного простору заходів;
- кількість організаторів, партнерів, учасників, волонтерів;
- обсяг капітальних та поточних витрат на формування та функціонування публічного простору.

У якості параметрів динамічної системи “публічний простір – держава” в залежності від цілі моделювання можуть розглядатись:

- рівень активності та залученості громади міста;
- рівень прозорості влади;
- рівень соціального відторгнення в місті;
- рівень соціальної відповідальності в суспільстві (як окремих громадян, так і представників бізнесу і влади);
- рівень міжсекторної співпраці в місті;
- потенціал міста (природно-кліматичний, фінансово-економічний, людський, туристичний тощо);
- рівень та якість життя населення.

Проведене дослідження дозволяє створити концептуальну схему моделювання ефективної динамічної системи “публічний простір – держава”, наведену на рис. 3.1.2.

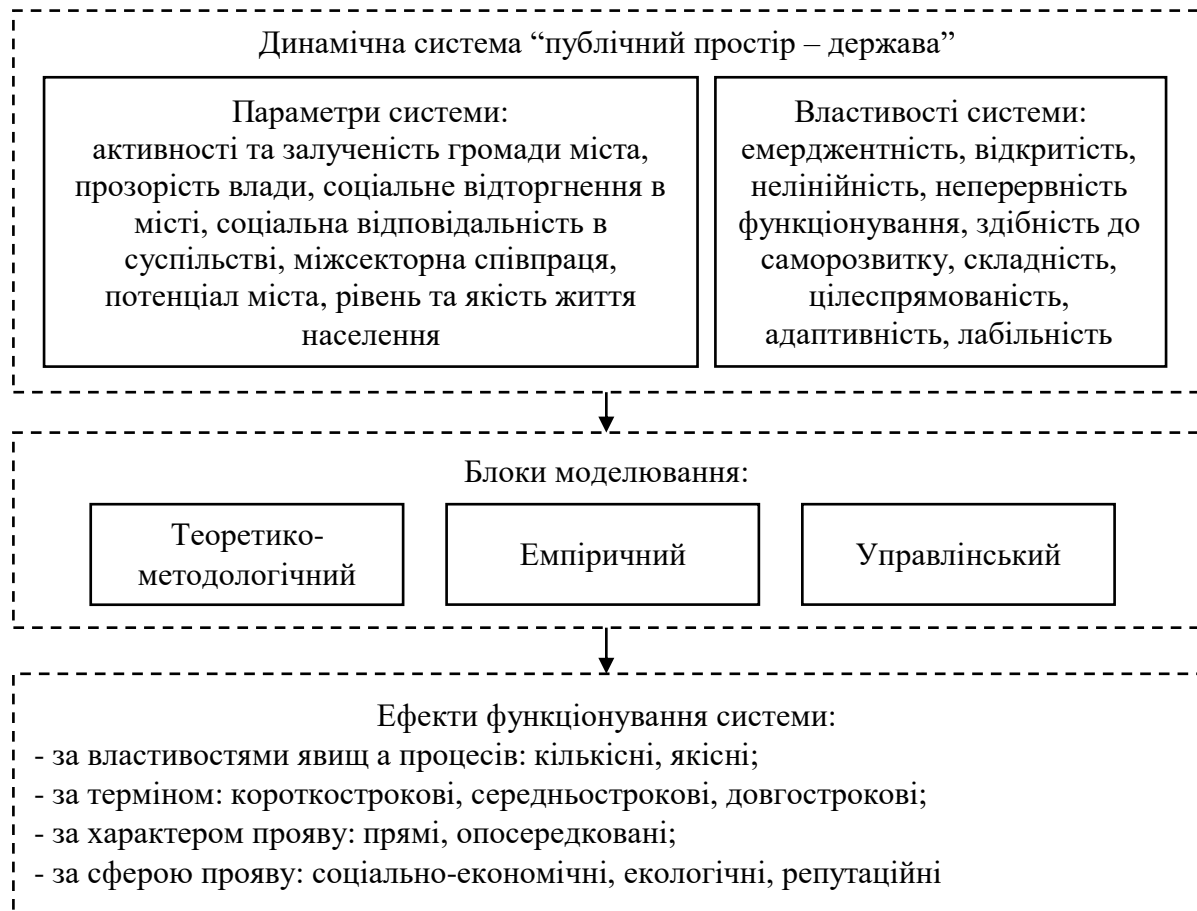

Рис. 3.1.2 Концептуальна схема моделювання ефективної динамічної системи “публічний простір – держава”

Джерело: розроблено автором

Моделювання ефективної динамічної системи “публічний простір – держава” можна розподілити на три основні блоки:

1) теоретико-методологічний блок відповідає за розробку основ концепції та моделювання взаємодії в межах динамічної системи “публічний простір –

держава”: аналіз напрямів взаємодії, обґрунтування критеріїв та параметрів для оцінки ефективності взаємодії, розробка системи обмежень та ризиків;

2) емпіричний блок відповідає за збір фактичних даних, отриманих шляхом проведення експериментів і спостережень, а також систематизацію аналітичної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень;

3) управлінський блок: обґрунтування моделей розвитку динамічної системи в залежності від етапу її життєвого циклу, розробка механізмів адаптації динамічних процесів функціонування публічного простору в рамках системи “публічний простір – держава”, розробка найбільш ефективних сценаріїв розвитку динамічної системи “публічний простір – держава”, прогнозування наслідків взаємодії.

Функціонування динамічної системи “публічний простір – держава” породжує низку соціально-економічних, екологічних та репутаційних ефектів. Так, соціально-економічний ефект від формування та використання публічних просторів проявляється в посиленні згуртованості громади, створенні можливостей для розвитку інноваційного та креативного потенціалу мешканців та гостей міста, збільшенні кількості та різновидів творчих, спортивних, просвітницьких та інших заходів, збільшенні кількості мешканців та гостей міста, які відвідують об’єкти публічного простору, відновленні та розвитку інфраструктури, збільшенні частки доходів від надання додаткових платних послуг на території об’єктів публічного простору, підвищенні економічної активності мешканців міста; створенні умов для залучення позабюджетних джерел фінансування розвитку публічних просторів.

Екологічні ефекти функціонування динамічної системи “публічний простір – держава” відображають стан та динаміку забруднення навколишнього середовища, вартісне вираження екологічних наслідків формування та використання публічних просторів, сформовану систему природоохоронних

заходів, дотримання екологічних норм та стандартів. Науковці наголошують на нагальній необхідності екологізації міст, основними складовими якої є: “розвиток відновлювальної енергетики в межах міста, а саме вітрової, сонячної, геотермальної та ін. залежно від природних умов території; будівництво енергоефективних будинків, що споживають мінімум електричної та теплової енергії; скорочення потреби у автомобільному транспорті за рахунок оптимального планування території, розвитку велосипедного транспорту, а також чіткої роботи громадського транспорту у місті; забезпечення високої частки зелених зон на території міст та стійкості природних систем і біорізноманіття в їх межах; мінімізація утворення твердих побутових відходів, забезпечення їх сортування та максимально глибокої переробки” [154, с. 23]. Відповідно, публічні простори є унікальним інструментом інтеграції зусиль влади, бізнесу і громади у напрямку екологізації міст, а також забезпечення екологічних потреб людини.

Особливе місце серед ефектів функціонування динамічної системи “публічний простір – держава” посідають репутаційні ефекти, які мало вивчені в теорії і недостатньо враховуються в державному управлінні та місцевому самоврядуванні на практиці в процесі прийняття рішень. Ігнорування важливості репутаційних ефектів та ризиків здатне спричинити не лише зниження або повну втрату вартості репутаційного капіталу, а також фінансові втрати, зокрема у вигляді збитків або недоотриманого прибутків. Основними репутаційними ефектами варто вважати наступні: посилення довіри в міському середовищі (зокрема до представників влади, бізнесу, громади), налагодження довготривалої співпраці, сприяння сталому розвитку міста, створення потужного бренду міста, підвищення лояльності мешканців та гостей міста шляхом створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності,

інвестування, реалізації творчого та спортивного потенціалу, відпочинку та різнобічному розвитку.

Водночас, створення публічних просторів може призводити до зниження щільності забудови в місті, що може вплинути на ефективність і окупність проєктів будівництва. Також серед можливих негативних ефектів від створення публічного простору варто виділити [84, с. 178]: перевищення фактичних витрат на інфраструктуру над запланованими вигодами від її створення; підвищення вартості продажу та оренди приміщень, розташованих поруч з публічним простором; додаткові витрати на перерозподіл потоків громадського транспорту; проблеми нецільового та неефективного використання бюджетних коштів; неефективне використання міського простору; відсутність дієвих механізмів монетизації публічного простору; низьке відвідування внаслідок неврахування потреб цільових груп при створенні публічних просторів.

Однак, для більшості випадків реконструкції міського простору та будівництва, публічний простір є суттєвою конкурентною перевагою, яка створює додану вартість та підвищує цінність об'єктів будівництва. Водночас, прямої конвертації витрат на створення публічного простору не існує. При цьому вигоди можна оцінювати, переважно, опосередковано: наскільки їх наявність додає вартості проєкту або наскільки їх відсутність знижує інтерес орендарів або впливає на рівень заповнюваності і ставки оренди [84, с. 179].

Так, світовий досвід переконливо свідчить про значну кількість опосередкованих ефектів, зокрема, за останні 5 років створення публічних просторів в Манчестері призвело до збільшення споживчого трафіку на 32,3% та обороту магазинів, розташованих поруч, на 17%. Також наявність комфортного публічного простору здатна підвищити ціну нерухомості, розташованої поруч, на 15-17%, а різниця в оренді приміщень в пішохідних зонах з публічним простором у порівнянні з “автомобільними” складає від 45%

до 80%. Саме тому на створення та розвиток публічних просторів в зарубіжних країнах інвестори витрачають в середньому до 10% від загальної вартості вкладень [78]. Адже на кожен 1 долар, інвестований у публічний простір, місто отримує 1,8-2,7 доларів. Варто додати, що за оцінкою аналітиків керуючої компанії Central Park Conservancy Центральний парк Нью-Йорку збільшив ринкову вартість прилеглої нерухомості на 11,5 млрд доларів, а також збільшив доходи місцевого бюджету на 400 млн доларів щорічно [379].

Також створення публічних просторів сприяє зростанню кількості людей, зайнятих активним відпочинком та спортом. Так, за офіційними даними, завдяки розвитку публічних просторів 150 тисяч населення Айови (штат США) можна віднести до категорії активно-спортивного населення, що покращує стан здоров'я людей та економить видатки бюджету на медицину обсягом до 74 млн. доларів на рік [311].

Наявність ефектів від формування та використання публічних просторів дозволила науковцям обґрунтувати методику оцінки вартісного вираження соціально-економічних ефектів створення публічного простору на основі застосування інтегрального показника соціально-економічного ефекту від реалізації проекту створення публічного простору (E_s) [Денисенко Н.О. Соціально-економічні ефекти, с. 180-182]:

$$E_s = (K_{se} + K_{tu}), \quad (3.1)$$

$$K_{se} = (\sum_{i=1}^n I s_i \times w_i) / 100, \quad (3.2)$$

$$K_{tu} = (\sum_{i=1}^n A g_i) / m, \quad (3.2)$$

де K_{se} – коефіцієнт соціально-економічної ефективності;

Ktu – коефіцієнт споживчої корисності;

Is_i – i -ий індикатор соціальної ефективності;

w_i – ваговий коефіцієнт i -го індикатора;

n – кількість індикаторів;

Ag_i – привабливість публічного простору для i -тої групи

m – кількість споживчих груп.

Вагу і значення індикаторів (рис. 3.1.3) для розрахунку коефіцієнту соціально-економічної ефективності запропоновано визначати шляхом використання експертного методу, що дозволить врахувати інтересів міста, інвестора та населення.

Рис. 3.1.3 Індикатори для оцінки соціально-економічної ефективності проєктів створення публічного простору

Джерело: розроблено на основі даних [84, с. 180-181]

Розрахунок коефіцієнта споживчої корисності також побудований на застосуванні експертного оцінювання, дозволяє врахувати інтереси шести споживчих груп (батьки із дітьми, мало мобільна група населення, активна молодь, екологи, інвестори, місто) за основними характеристиками привабливості публічного простору (рис. 3.1.4).

Рис. 3.1.4 Характеристики привабливості публічного простору в розрахунку коефіцієнта споживчої корисності

Джерело: розроблено на основі даних [84, с. 181-182]

При порівнянні ефективності публічних просторів за інтегральним показником соціально-економічного ефекту кращим вважається публічний простір з вищим значення інтегрального показника, що свідчить соціальну спрямованість створення публічного простору, значний вплив на якість життя населення, актуальність для міста.

Водночас, досягнення екологічних ефектів функціонування динамічної системи “публічний простір – держава” дозволяє виміряти ефективність наявної системи управління навколишнім середовищем в місті, стан моніторингу екологічних аспектів процесів формування та використання публічних просторів, а також здатність досягнення цільових екологічних показників (рис. 3.1.5).

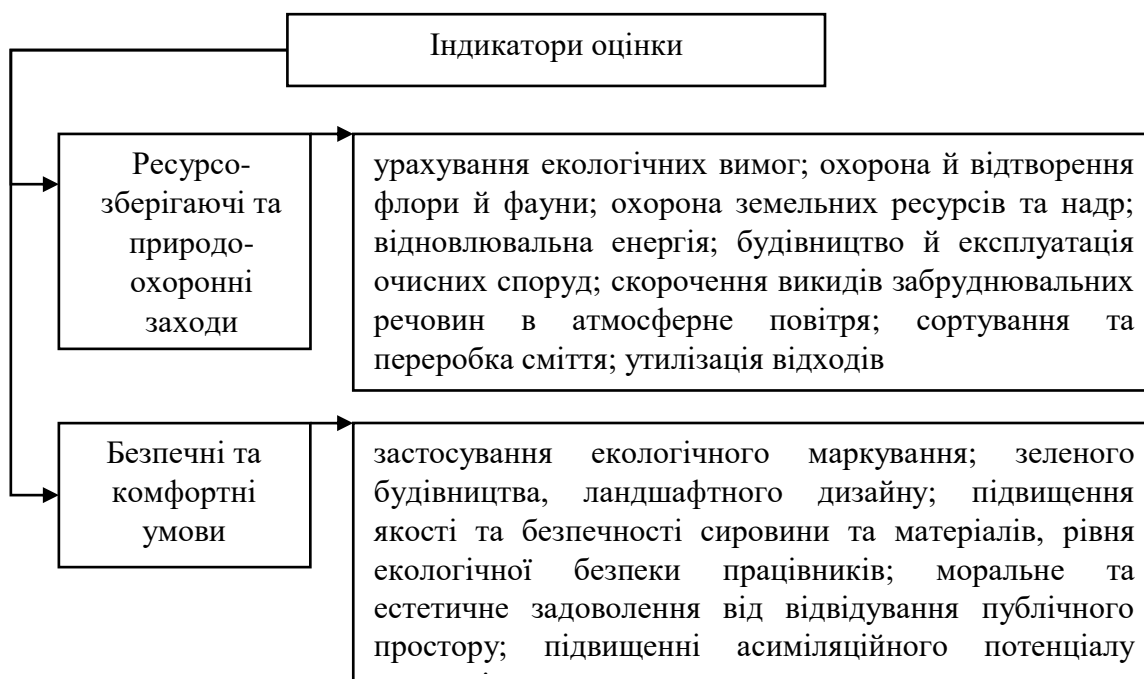

Рис. 3.1.5 Індикатори для оцінки екологічних ефектів створення публічного простору

Джерело: розроблено автором

Необхідність врахування екологічних ефектів створення публічного простору обумовлена складною екологічною ситуацією в містах, причинами якої стали повільні темпи модернізації промислових підприємств, незадовільний стан системи водовідведення, відсутність ефективних способів сортування, збирання, зберігання, переробки та утилізації відходів, недосконалість та загруженість транспортних розв'язок, недостатньо висока екологічна свідомість населення, нерегульованість низки екологічних аспектів на законодавчому рівні [210, с. 308].

Значну увагу варто приділити питанню досягнення репутаційних ефектів функціонування динамічної системи “публічний простір – держава” (рис. 3.6). Репутація публічного простору, міста та держави є “динамічною

характеристикою, яка формується протягом тривалого часу серед зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів на основі достовірної інформації про країну та досвіду особистої взаємодії в її межах (комфортність проживання, довіра та авторитетність органів державної влади, безпека, захищеність, ступінь сприятливості умов для ведення бізнесу тощо); категорія репутації включає як ціннісні переконання щодо країни, так і комплекс можливостей, гарантій і очікувань реалізації істотних інтересів різними групами стейкхолдерів” [278, с. 65]. Варто додати, що репутація є інформативним носієм та сукупністю ознак, що властиві динамічній системі “публічний простір – держава”, формується залежно від очікувань, потреб та наявних можливостей території, відображає індивідуальність, здатна динамічно змінюватись та впливати на свідомість, емоції мешканців та гостей міста, має певні атрибути (логотип та слоган) [52, с. 79].

Рис. 3.1.6 Індикатори для оцінки репутаційних ефектів створення публічного простору

Джерело: розроблено автором

Однак, питанню досягнення репутаційних ефектів в Україні не приділяють достатньої уваги. Так, відповідно до результатів рейтингу Country Brand Index, що враховує такі показники як обізнаність про існування країни, рівень знайомства зі специфікою країни, наявні асоціації, рівень поваги до країни, розгляд країну як місце для туризму, мотиви прийняття рішення про відвідування країни, а також бажання розповідати про країну, репутація

України в світі не зросла за 2014-2019 роки (табл. 3.1). Необхідно зазначити, що серед 75 країн рейтингу Україна займає 74 місце, а 75 місце займає Ірак.

Таблиця 3.1.1

Рейтинг Country Brand Index: група “європейські країни”

Країна	Світовий рейтинг 2019	Світовий рейтинг 2014	Рейтинг в групі країн 2019	Зміна рейтингу 2019/2014
10 кращих країн групи				
Норвегія	2	6	1	+4
Швейцарія	3	2	2	-1
Швеція	4	4	3	-
Фінляндія	5	13	4	+8
Німеччина	6	3	5	-3
Данія	7	9	6	+2
Австрія	9	10	7	+1
Люксембург	10	-	8	-
Нідерланди	13	16	9	+3
Італія	14	18	10	+4
10 гірших країн групи				
Росія	27	31	16	+4
Чехія	32	29	17	-3
Ірландія	33	21	18	-12
Греція	34	30	19	-4
Словаччина	35	59	20	+24
Угорщина	38	56	21	+18
Туреччина	40	53	22	+13
Румунія	42	62	23	+20
Польща	44	45	24	+1
Україна	74	74	25	-

Джерело: розроблено на основі даних [345, с. 132-134]

Для розвитку бренду міст та публічних просторів необхідно визначити стратегічні пріоритети просторового розвитку міста та механізми активізації брендингової діяльності; налагодити двосторонню комунікацію між всіма учасниками суспільних відносин через різні канали комунікації; професіонально управляти територіальним брендом [291, с. 34]. Оскільки репутація “містить емоційну складову і наповнена особистим досвідом” [278, с. 63], репутаційні ефекти позитивно впливають на формування територіальної ідентичності та привабливості міста для мешканців та гостей.

В результаті формування та використання публічних просторів змінюється темп та пріоритети розвитку міст. Так у 2018 році міжнародна компанія PricewaterhouseCoopers виконала дослідження “Простір міста для людини”, проаналізувавши рівень і динаміку містобудівного розвитку найбільших світових мегаполісів. В рамках даного дослідження було використано результати просторового і статистичного аналізу, а також результати проведеного опитування серед жителів міст.

Під час проведення аналізу так як і критерії всі показники оцінки публічного простору було поділено на дві групи:

- комфортність для мешканців (фінансова доступність, достатність та зручність розташування об’єктів інфраструктури і послуг: 50 показників);
- екологічність (інтенсивність використання природних ресурсів та навантаження на навколишнє середовище: 9 показників).

В залежності від результатів аналізу, міста були розподілені на чотири групи (рис. 3.7):

- аскети (забезпечують найменше навантаження на середовище та мають порівняно невисокий рівень доступу до інфраструктури та послуг);

– альтруїсти (максимальний рівень розвитку інфраструктури та послуг, шанобливе відношення до ресурсів та контроль впливу на навколишнє середовище);

– егоїсти (споживання значної кількості природних ресурсів та недостатній розвиток інфраструктури);

– гедоністи (високий рівень розвитку інфраструктури та послуг, активне використання природних ресурсів та значне навантаження на навколишнє середовище) [218, с. 8].

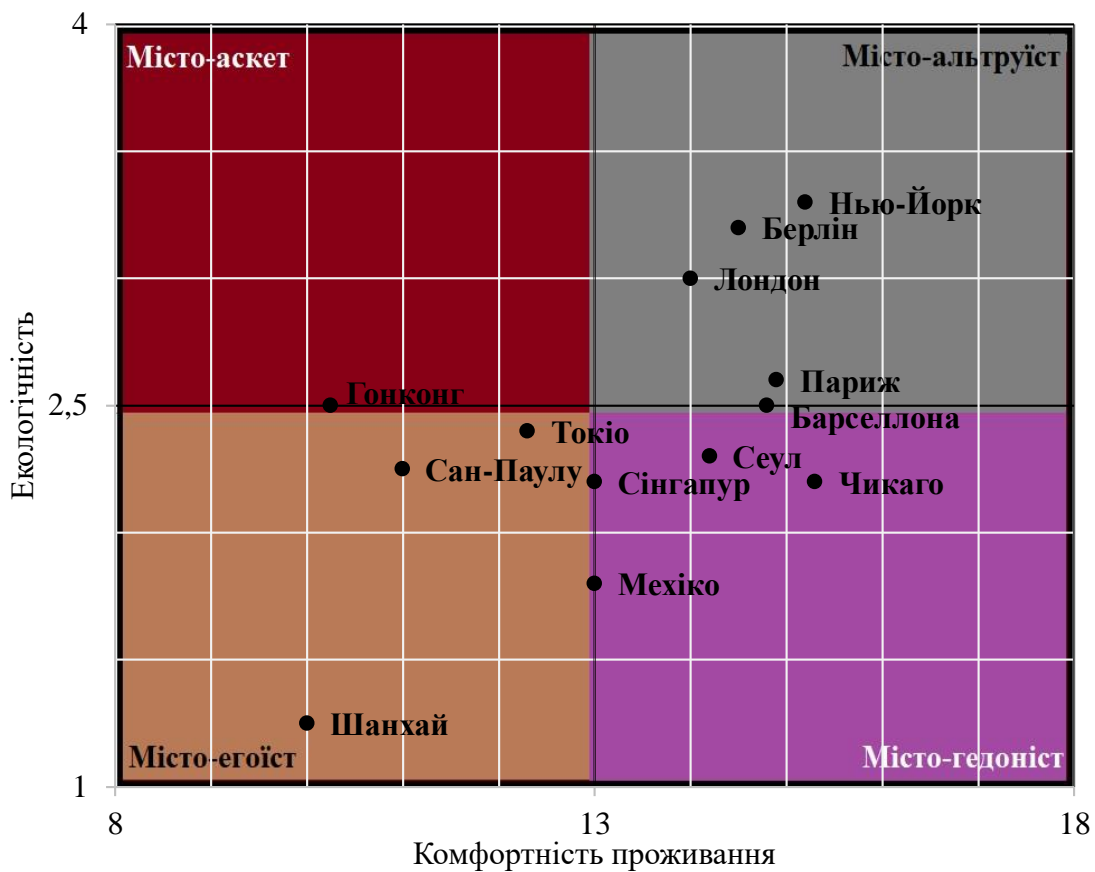

Рис. 3.1.7 Позиціонування міст в матриці “екологічність – комфортність проживання”

Джерело: розроблено на основі даних [218, с. 9]

На основі проведених досліджень можна надати наступні рекомендації щодо комплексного благоустрою публічних просторів великого міста. Так, у масштабі міста наступні аспекти важливі для реалізації політики розвитку публічних просторів:

- створення загальної концепції розвитку публічних просторів міста;
- залучення місцевих жителів до процесу створення та вдосконалення публічних просторів;
- забезпечення комфортності публічних просторів міста для всіх учасників дорожнього руху з пріоритетом для пішоходів та громадського транспорту;
- покращення якості та функціональної різноманітності публічних просторів міста;
- забезпечення доступності комунікаційної структури публічних просторів для людей з обмеженими можливостями;
- покращення образу периферійних районів міста через стильову єдність елементів публічного простору;
- підвищення значення паркових територій в системі публічних просторів міста;
- регулярне проведення загальноміських заходів у різних публічних просторах міста;
- збереження та поживлення історичного та культурного середовища як основи візуальної привабливості та ідентичності публічних просторів історичного центру міст;
- включення різноманітних елементів, що створюють передумови для активного використання публічних просторів;
- створення “зелених” маршрутів, що запрошують до активного способу життя (ходьба, заняття спортом, гра);

– використання потенціалу двориків, прилеглих до центральних вулиць міста;

– включення сучасних інновацій у існуючі громадські простори;

– створення умов для використання просторів за різної погоди.

Вибір та застосування вищезазначених рекомендацій повинен здійснюватися в залежності від відповідності критеріям, пріоритетним на певний момент часу: ефективність (ступінь досягнення запланованих цілей), відповідність (ступінь відображення ідентифікованим потребам міста), корисність (ступінь впливу на вирішення існуючих проблем), доцільність (ступінь відповідності стратегії розвитку міста), справедливість (надання рівних можливостей для участі).

Досягнення ефективності динамічної системи “публічний простір – держава” потребує розмежування сфер повноважень та відповідальності між всіма учасниками системи. Так, основним завданням органів державної влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку громад та територій України, обласні державні адміністрації тощо) є ефективне формування спільної політики розвитку територій. При цьому органи місцевого самоврядування відповідають за досягнення окреслених цілей з врахуванням потенціалу території, а також специфічних потреб її розвитку. Інститути громадянського суспільства презентують інтереси різних груп, суспільні потреби та цінності, здійснюють моніторинг та оцінку ступеня відповідності прийнятих стратегій та програм розвитку територій потребам їх мешканців, виступають партнерами при формуванні та використанні публічних просторів. Інститути бізнес середовища мають потужні матеріальні, технічні, технологічні та людські ресурси, необхідні для надання послуг іншим секторам. Однак найголовнішим критерієм

досягнення ефективності динамічної системи “публічний простір – держава” є спроможність представників різних секторів до співпраці.

Водночас, кожен публічний простір потребує індивідуального підходу до створення з врахуванням як загальних умов привабливості, що характеризують будь-які типи публічних просторів, так і з врахуванням специфічних умов, що відображають особливості функціонального призначення публічних просторів і відповідних їм вимогах користувачів. Такий підхід надає можливість налагодити соціальну взаємодію (відносини, побудовані на спільних нормах та правилах поведінки, різних формах комунікації) та сформувати соціально-психологічну ідентифікацію мешканців та гостей з містом (відчуття приналежності до міста, відповідальності перед спільнотою міста, емоційний зв'язок та спільні цінності).

Отже, моделювання дозволяє забезпечити ефективність динамічної системи “публічний простір – держава”. Проведені дослідження свідчать, що міста потребують формування взаємопов'язаної мережі публічних просторів, які мають інтерактивні якості, стимулюють мешканців та гостей міста до активної взаємодії, демонструють здатність до змін.

3.2. Функції публічного простору (*економічна, політична, соціальна*) у процесах суспільного розвитку

Передусім зазначимо, у найзагальнішому вигляді функція означає (лат. *functio* – виконання, здійснення) діяльність, обов'язок, призначення, роль; зовнішній прояв якого-небудь об'єкта; роль, яку виконує певний об'єкт або процес щодо цілого [230].

У визначеннях наукових джерел з державного управління та публічного адміністрування ми знаходимо різні дефініції категорії “функції публічного простору”, які трактуються як відносно відокремлені в процесі розподілу праці сфери управлінської діяльності, що відрізняються змістом, специфічними формами і методами вироблення та справляння впливу на керовані об’єкти [230, с. 189].

Хотілося б більш детально проаналізувати класифікації функцій управління з метою узагальнення наукових підходів до вивчення публічного простору. Одним із перших дослідників, хто спробував систематизувати управлінські функції, був французький інженер і науковець А. Файоль. В основу запровадженої ним системи управління покладена адміністративна доктрина, що визначала суть і призначення адміністративних функцій. Взввши за критерій класифікації процесуальний підхід, науковцем було виділено п’ять основних функцій управління (адміністрування), які, на його думку, характерні не тільки для виробничого сектору, а й для політичних, військових та інших організаційних структур, а саме: 1) *передбачення* – враховувати реалії сучасності і напрацювання програми дій; 2) *організація* – будувати подвійний – матеріальну і соціальну – структуру установи; 3) *розпорядження* – змушувати персонал належним чином працювати; 4) *координація* – пов’язувати, поєднувати, гармонізувати всі дії і зусилля; 5) *контроль* – піклуватися про те, щоб усе відбувалося відповідно до встановлених правил і відданих розпоряджень [190, с. 77].

Такий перелік функцій став основою багатьох досліджень, хоча науковці внесли до нього чимало доповнень, уточнень і змін. Також для визначення класифікацій управлінських функцій наука пропонує розмежовувати групи цілей і типи виконуваних завдань управління.

Зокрема, на думку В. Малиновського, такі управлінські завдання умовно можна об'єднати у три великі групи:

1) до першої групи входять завдання, вирішення яких спрямоване на реалізацію загальнозначущих або публічних потреб відповідної соціально-політичної системи. Ці завдання породжують функції управління, які становлять основний зміст процесу управління. Вони відтворюють спрямованість зусиль адміністративного апарату на забезпечення життєво важливих потреб об'єктів управління;

2) до другої входять завдання, вирішення яких веде до утворення управлінської системи, її стабільності, надійності, розвитку. Вирішення цих завдань передбачає створення раціональних організаційних структур управління та можливостей їх удосконалення, оцінювання праці службовців та їхньої мотивації, контроль за діяльністю управлінської системи тощо. Для цієї групи завдань, що логічно називають загальними, характерні універсальні види (напрями) діяльності суб'єктів управління;

3) третю групу завдань, яку можна назвати допоміжною, становлять ті, що впливають із внутрішньої технології управлінської праці [178, с. 251].

Ці підходи до класифікації управлінських функцій дають нам змогу виокремити функції публічного управління: а) основні; б) загальні; в) допоміжні (обслуговуючі).

Основні функції публічного простору є ті, що спрямовані на реалізацію публічних інтересів суспільства на певній адміністративній території з метою вирішення політичних, економічних, соціально-психологічних, комунікативних завдань.

Політична функція публічного простору забезпечує функціонування державного механізму на визначеній території (держава, регіон, місто, село чи селище) та стабільність конституційно встановлених суспільних відносин:

оборона країни (утримання армії, мобілізаційна робота, участь військ у міжнародних миротворчих операціях); національна безпека; охорона кордонів; зовнішня політика (представництво країни за кордоном, захист прав співвітчизників за межами країни, зовнішня економічна політика); забезпечення правопорядку на певних територіях (охорона прав і свобод громадян, боротьба зі злочинністю, охорона власності та фізичних осіб, запобігання правопорушенням); політика в інформаційній сфері [202, с. 31–32].

Політична функція публічного простору міста може розглядатися як простір вільного формування громадської думки та участі громадян у політичних процесах. Публічний простір є однією з ключових категорій розуміння урбаністичного способу життя й демократичного управління. Ця подвійність закріплена тривалою урбаністичною традицією.

Політична функція публічного простору передбачає, що публічні простори передусім є просторами репрезентації та політичної боротьби громадян за свої права з тими, хто наділений владою й реалізує її в просторі міста; це, насамперед, простори виключення та дискримінації. Біля витоків цієї моделі стоїть концепція “права на місто” французького філософа-неомарксиста А. Лефевра [356].

Юридичне визначення публічності/приватності простору переводить проблему з академічної в легальну площину, адже керуючись законом, суди можуть зобов’язувати власників приватних просторів, які є загальнодоступними, не перешкоджати реалізовувати громадянам політичні права, і таким чином перетворюють їх ці простори на публічні. І навпаки, суди можуть забороняти громадську активність навіть у публічних просторах, створених державою, виключаючи їх із публічної сфери.

Контроль публічних просторів з боку держави та домінуюча ідеологія створюють такі режими використання та способи сприйняття простору, які

виключають з нього цілі соціальні групи (бідних, безхатченків, мігрантів та інших).

Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста.

Економічна функція публічного простору спрямована на визначення та ефективне функціонування господарсько-організаційної діяльності держави: визначення стратегії соціально-економічного розвитку країни, області, міст та об'єднаних територіальних громад; регулювання правових аспектів функціонування ринкової економіки у державі, на рівні областей і об'єднаних територіальних громад; вплив на діяльність суб'єктів господарювання та інтенсивність інвестиційних потоків через систему економічних регуляторів (державний бюджет, податки, кредитна політика, грошова, цінова політика тощо); здійснення структурної політики з метою інтенсифікації виробництва, підвищення його конкурентоспроможності на світових ринках; коригування соціальних параметрів суспільства безпосередньо через важелі соціальних гарантій, пільг, фінансування послуг, системи соціального страхування та інше [202, с. 31–32].

Економічна функція публічного простору розглядає, які економічні та регуляторні механізми дозволяють створювати публічні простори та розвивати вже існуючі публічні простори міста. Яким чином можна зробити відкриті зони для розвитку молодіжних стартапів. Із розвитком інформаційних технологій

інтенсивно розвиваються стартап-компанії, які є гнучкі до потреб ринку та пропонують конкретні рішення для своєї цільової аудиторії.

Так, до економічної функції публічного простору ми можемо віднести:

- формування ціннісно-етичних настанов населення на реалізацію економічно активної поведінки, самозабезпечення та дотримання трудової етики;

- забезпечення економічно обґрунтованої та гідної заробітної плати для населення;

- розроблення економічних механізмів заохочення роботодавців до створення нових робочих місць з належними умовами праці;

- поширення гнучких форм зайнятості;

- мінімізація негативних наслідків зовнішньої трудової міграції;

- оптимізація імміграційної політики з метою забезпечення в майбутньому необхідних потреб економіки України в робочій силі;

- впровадження стандартів соціальної відповідальності бізнесу.

Оснoву розвитку будь-якої країни становить економічне зростання. Елементом економічної системи є ринок праці, функціонування якого багато в чому обумовлено демографічною ситуацією. Питання полягає не тільки в співвідношенні ємності ринку праці та кількості робочої сили: ситуацію визначає вікова структура робочої сили і всього населення. Економічна ситуація обумовлює можливість повноцінного фінансування соціальних програм, дитячих (дошкільних та шкільних) установ, вищих навчальних закладів, медичних установ, надання дотацій Пенсійному фонду тощо. Обсяг і структура таких витрат залежать від вікової структури населення, зокрема від співвідношення зайнятого та інших категорій населення. В демографії, на відміну від статистики ринку праці, для визначення цих параметрів використовують критерії віку без прив'язки до положення особи на ринку

праці. Для загального аналізу населення розділяють на три великі вікові групи: молодше від працездатного віку, працездатного та старше за працездатний [60].

У вивченні публічного простору, окрім усього вищезазначеного, на першому місці йде аналіз економічної складової простору, без якої не можливе якісне існування публічного простору, не говорячи про перспективи розвитку. Економічна складова будь-якого проекту включає в себе такі пункти як бюджет затрачених коштів, прибуток на даний період часу та прогнозування покращення прибутку у майбутньому. Тобто, економіка публічних просторів поєднує у собі аспект витрат на утримання простору та аспект доходу.

Аналіз витрат дозволяє спрогнозувати можливі варіанти оптимізації формування публічного простору, передбачити альтернативні варіанти розвитку. Аналіз витрат не націлений на те, щоб зменшити витрати, скоріше він дає більш чітке розуміння, як краще розподіляти наявний бюджет, в які аспекти простору націлювати більше коштів, а які потребують негайного оновлення. Здійснити оцінку поточного стану публічного простору та якісних змін локального простору можна за кількома показниками.

Перший показник відповідає за зміни в обсягах роздрібної торгівлі локальних підприємств навколо публічного простору. Відстежуються ці зміни за допомогою даних по обсягам операцій, які було проведено через реєстратор розрахункових операцій, який закріплено за конкретною адресою, він передає дані до податкової інспекції району, до якого прив'язаний.

Для якісного та об'єктивного аналізу варто врахувати дані контрольної групи, яка включає в себе територію з того ж самого району та зі схожими просторовими характеристиками, наприклад, однакова інтенсивність руху, густота заселення тощо. Також можливим є врахування даних усього району за

необхідності максимально детального аналізу змін в доходах в залежності від трансформації конкретного місця.

Другий показник економічного аналізу поточного стану публічного простору – оцінка структури господарської діяльності, яка здійснюється навколо публічного простору. При здійсненні даного етапу аналізу враховуються підприємства роздрібної торгівлі, адже вони найбільше залежать від якості самого публічного простору (приклад з вулицями та магазинами).

При формуванні публічного простору важливим фактором його успішності чи неуспішності буде виступати якість зв'язаності із міським навколишнім середовищем. Ми вже говорили про це – публічний простір має бути доступним для кожного індивіда, який має бажання бути його учасником.

Так, економічна складова цього підходу розглядає, які економічні та регуляторні механізми дозволяють, з одного боку, створювати публічні простори, а з другого – приватизовувати наявні. Так, створення за допомогою дизайну й ландшафтної архітектури та заохочення дрібного бізнесу привабливих публічних просторів є однією з популярних нині в містах Заходу стратегій девелоперів з підвищення вартості нерухомості та орендної плати. В американських містах діють закони, які зобов'язують девелоперів створювати публічні простори в обмін на можливість збільшувати висотність/щільність забудови.

Соціальна функція публічного простору міста дозволяє проаналізувати особливості соціальної взаємодії населення міста, прийняття колективних рішень щодо створення і сучасних змін території міста (placemaking). Тобто, placemaking є важливим аспектом для визначення ролі місцевого самоуправління та аналізу активної позиції жителів міста. Економічна функція публічного простору тісно пов'язана з політичною: юридичне визначення

публічного простору безпосередньо впливає на те, чи зможуть у ньому репрезентувати себе різноманітні соціальні групи, чи вони будуть виключені звідти. Кожну функцію публічного простору міста ми будемо намагатися проаналізувати з позиції виділення ключових аспектів для комфорту та розвитку відкритого простору та доступу до соціальних послуг для покращення життя населення міста.

Важливим при вивченні соціальних змін у публічному просторі – є аналіз динамічного аспекту, що з необхідністю вимагає від дослідника здійснення не одного, а декількох відтермінованих у часі замірів перелічених властивостей з метою фіксації зрушень у суспільному житті на урбанізованих територіях. На нашу думку, вивчаючи соціальну функцію публічного простору – важливим залишається функціонування закономірностей функціонування окремих складових, а саме: відкритості і прозорості, об'єктивності, демократії в управлінні містом, комфорту, екологічності, безпеки, розвитку освіти, технологічності, економічності, мобільності, культурології та ін., які утворюють ефективну систему функціонування міста.

Також соціальна функція публічного простору спрямована на реалізацію державної соціальної політики: захист трудових прав громадян; захист прав споживачів; соціальний захист безробітних; охорона праці та безпечної життєдіяльності.

Основними завданнями соціальної функції публічного простору є:

- забезпечення зростання заробітної плати як дієвого стимулу трудової активності, збільшення продуктивності праці, а отже й економічного зростання;
- забезпечення випереджального зростання заробітної плати порівняно із соціальними трансфертами; встановлення мінімальної заробітної плати у розмірі, що перевищує прожитковий мінімум для працездатних осіб принаймні на 20 %; впровадження економічно обґрунтованих співвідношень між

державними соціальними гарантіями (мінімальна заробітна плата має бути найвищою за розміром гарантією);

- реформування пенсійного забезпечення в напрямі реалізації справедливої оцінки трудового внеску кожної особи і запровадження новітніх форм пенсійного страхування;

- зменшення економічно необґрунтованої нерівності населення за доходами, ліквідація крайніх форм бідності;

- забезпечення соціальної мобільності молоді, формування кадрового резерву країни через розвиток програм “соціальних ліфтів”;

- створення ефективної системи соціального захисту населення, що діятиме на переважно адресних засадах;

- впровадження практики розробки та оцінювання соціальних програм на основі системи соціальних стандартів та нормативів;

- спрямування державних фінансових ресурсів на пріоритетні напрями розвитку соціальної сфери;

- відновлення та розвиток соціальної інфраструктури (насамперед сільських населених пунктів);

- підтримка добробуту сімей із дітьми, формування системи суспільних та особистих цінностей, орієнтованих на сім’ю з двома й більше дітьми;

- удосконалення житлової політики, зокрема шляхом розвитку довгострокової оренди муніципального житла, упорядкування механізму надання відомчого, службового, соціального житла;

- надання молодим сім’ям цільових довгострокових кредитів на купівлю та будівництво житла, підвищення ефективності механізму кредитування молодих сімей залежно від чисельності дітей у сім’ї;

- підвищення якості та ефективності надання послуг соціальної сфери шляхом диверсифікації їх постачальників та вдосконалення механізмів

розміщення і реалізації замовлень на надання послуг за умови збереження за державою функцій забезпечення мінімальних соціальних стандартів;

– упровадження засобів заохочення участі суб'єктів господарювання у вирішенні завдань соціального розвитку на місцевому та загальнодержавному рівнях, активне пропагування цінностей і стандартів соціально відповідального бізнесу, держави та населення.

Отже, здійснюючи аналіз *соціальної функції публічного простору міста* хочеться зазначити, що використання публічних просторів для повсякденної соціальної активності абсолютно необхідне для існування й життєздатності як окремих спільнот, так і міст у цілому. Загальним принципом цього підходу є наголос на інклюзивній архітектурній організації міського простору, яка має заохочувати активне використання вулиць, тротуарів, площ, парків та інших публічних просторів і через це сприяти соціальному різноманіттю в містах.

Соціальна перенасиченість публічних просторів часто призводить до посилення регуляції, що забороняє дрібну торгівлю та інші активності; згодом менеджери такого простору (муніципальні компанії), щоб запобігти хаосу й відмовитись від обтяжливого менеджменту, віддають такі простори в оренду під вуличні кафе: так публічний простір перетворюється на приватний і перестає бути спільним благом [70].

Соціальна функція дозволяє проаналізувати особливості соціальної взаємодії населення міста, прийняття колективних рішень щодо створення і сучасних змін території міста (placemaking). Тобто, placemaking є важливим аспектом для визначення ролі місцевого самоуправління та аналізу активної позиції жителів міста. Економічна функція публічного простору тісно пов'язана з політичною: юридичне визначення публічного простору безпосередньо впливає на те, чи зможуть у ньому репрезентувати себе різноманітні соціальні групи, чи вони будуть виключені звідти. Кожну функцію публічного простору

міста ми будемо намагатися проаналізувати з позиції виділення ключових аспектів для комфорту та розвитку відкритого простору та доступу до соціальних послуг для покращення життя населення міста.

Врахування фактору населення передбачає визначення особливостей соціального прошарку публічного простору, його вікових особливостей, культурних, етносу тощо. Фактор соціальної взаємодії містить в собі характерні норми та правила поведінки, сусідські відносини, способи управління та комунікації. Соціально-психологічна ідентифікація виражається через відчуття індивідами власної приналежності до даної території, а отже і відчуття відповідальності перед громадою, розділення спільних цінностей та поглядів [274].

Також соціальна функція публічного простору міста дозволяє визначити особливості ефективної взаємодії та комунікації населення різних вікових груп. Визначити публічні місця для розвитку соціальної взаємодії, відпочинку і обміну досвідом, розвитку соціальних проєктів для молоді та дорослого покоління, можливість спілкування для старшого покоління.

Гуманітарна функція публічного простору спрямована на забезпечення функціонування та розвитку духовно-інтелектуальної сфери (освіти, науки і культури): розвиток культури і мистецтва, театру і кінематографії, музейної справи, образотворчого мистецтва, книговидавництва; збереження культурної спадщини України; упорядкування та якісний розвиток мережі культурно-освітніх закладів на певних міських і сільських територіях; впровадження новітніх технологій у сфері освіти; розширення та вдосконалення форм отримання освіти; розвиток інформаційного простору; активізація пропаганди здорового способу життя, створення умов для належного фізичного виховання людини та її відпочинку [202, с. 31–32].

Так, серед основних завдань гуманітарного розвитку є: забезпечення реалізації проголошених Україною прав людини; оптимізація соціальних відносин та досягнення громадянської злагоди в суспільстві; відтворення і розвиток інтелектуального і духовного потенціалу нації; консолідація суспільства на засадах українського загальнонаціонального патріотизму; забезпечення гендерної рівності; покращення якості життя; утвердження здорового способу життя та підвищення рівня фізичного розвитку людини, налагодження ефективної системи охорони здоров'я; гармонізація системи “людина – природа”; формування конкурентоспроможної на світовому рівні, загальнодоступної, демократичної освітньої системи; розвиток та підвищення конкурентоздатності наукового потенціалу нації, вдосконалення наукового простору, науково-технічна модернізація та впровадження інноваційних проектів; інтеграція національної культури у європейський культурний простір та міжнародне співробітництво у гуманітарній сфері; збереження історико-культурної спадщини, високих здобутків у сфері мистецтва та забезпечення його подальшого розвитку; досягнення толерантності і створення умов для культурної та політичної консолідації суспільства; формування системи національних цінностей на основі загальнолюдського досвіду.

Цікаво, що класичне розуміння публічного простору, яке стало загальноприйнятим серед учених наприкінці 20 – на початку 21 століття, поділяється також саме на два напрями: політичне і соціальне. Прихильники першого напрямку трактування цього поняття вважали публічний простір місцем зустрічей вільних громадян міста, де вони можуть обговорювати думки і ухвалювати рішення щодо життя суспільства.

Другий погляд на публічний простір пов'язаний із соціальним аспектом публічності, а саме зі здатністю людини до здійснення взаємодії і життя в соціумі. Згідно із цим підходом публічний простір визначається як місце, де

виникають взаємодія між людьми, їх спілкування і насолода товариством один одного.

Тож на нашу думку важливим є виділення ще однієї функції публічного простору – *комунікативної*.

Комунікативна функція публічного простору передбачає ефективну суб'єкт-суб'єктну взаємодію між індивідами, представниками влади і громад, між бізнесом і представниками органів влади та ін.

Також на нашу думку важливою у публічному просторі є медіаграмотність населення, яка також входить до комунікативної функції. Адже внаслідок низького рівня медіаграмотності населення України, недостатньої сформованості у нього умінь і навичок свідомого, вибіркового споживання інформації, відсутності належного психологічного імунітету до впливу маніпулятивних технологій у міру розширення сфери електронної комунікації загострюється проблема захисту громадян, передусім дітей і молоді, від інформаційної продукції, що негативно впливає на психічний і фізичний стан людини, її інтелектуальний і моральний розвиток.

Як засвідчують наукові дослідження, інформаційна поведінка молодих людей у телевізійному та інтернет-просторі є здебільшого безсистемною, непланованою, всеїдною, простежується достовірний зв'язок між високим рівнем їх занурення у віртуальну реальність і низьким рівнем усвідомлення віртуального характеру цієї реальності. При цьому значна частина споживачів інформації виявляє виразні ознаки різних видів медіазалежності, зокрема інтернет-залежності. Такі модифікації психіки містять у собі істотні ризики для розвитку особистості, руйнують психологічні механізми критичного ставлення до себе і своїх вчинків, здатність адекватно і раціонально моделювати своє майбутнє, призводять до пасивності, дефіциту мотивації у навчанні і в професійному зростанні. Усе це вимагає, з одного боку, вдосконалення

законодавства, що регулює відносини в інформаційній сфері, з другого – кардинального підвищення медіакультури українського суспільства, що, в свою чергу, зумовлює нагальну потребу організації медіаосвіти дітей і дорослих.

Р. Сеннета виділяв кризу публічних просторів, адже колишні місця для взаємодії та комунікації перетворилися в місця, в яких люди “дивляться один на одного”, тобто комунікативна функція втрачає своє значення в публічних просторах. Підхід Р. Сеннета пов’язаний саме з розумінням публічного простору в міському середовищі. Місце, в якому відбувається взаємодія вдруге по відношенню до того, що саме відбувається в публічному просторі. “... Але, найважливіше, що характеризує публічну сферу, – це те, що в ній відбувається. І це – збори незнайомців, які роблять можливим певні види активності, які не можна собі уявити або не можна реалізувати в приватній сфері” – зазначає Сеннет. [248, с.260].

Інтегративна роль входить до ключових функцій публічного простору, адже задля інтеграції населення публічні простори стають місцем розповсюдження інформації про інших жителів міста, місцем комунікації та надання необхідних новин. Так, Дж. Джейкобс зауважувала, що публічні простори є майданчиками для вивчення один одного людьми, місцем набуття досвіду та навичок публічної поведінки, взаємодії різних соціальних груп або людей, які належать до різних соціальних прошарків, саме через спостереження за публічним простором та його учасниками [286].

Через інтегративну функцію можна перейти до того, що публічний простір забезпечує функцію соціалізації особистості. К. Холланд, досліджуючи соціальну взаємодію в публічному просторі, дійшла висновку, що для великого відсотка людей публічні простори являються місцями для санкціонованого, безпечного спостереження за іншими людьми. В одному і тому самому просторі одночасно можуть знаходитись люди різних соціальних груп, етносів, раси,

вікової категорії, що дає можливість спостерігати та оцінювати особливості та відмінності поведінки кожного. Дж. Холланд також визначила, що люди переважно намагаються відвідувати саме цікаві місця міста, нові визначні події, що свідчить про важливість організації простору для підтримки комунікативних практик, адже ефективність публічного простору напряду залежить від рівня відкритості, рівності участі, міри автономності, влади закону [358].

Говорячи про політичну функцію публічних просторів, хочеться лише додати, що саме публічні місця є тим простором де можливі політичні рухи, можлива їх організація та поширення. Саме в публічному просторі політичні організації можуть представити себе для широкого загалу, створюючи простір соціальні групи стають публічними [384].

Доречно вказати і на рекреаційну роль публічного простору, тому як саме публічні місця являються відкритим простором для відпочинку чи розваг. Зазвичай такий простір спеціально організовується та облаштовується для комфортного безпечного проведення часу в ньому.

Як підсумок впливає, що роль та функція публічного простору в існуванні та життєздатності міста являється провідною. Визначений фізично публічний простір забезпечує логістичну функцію, пов'язуючи між собою розрізнені міські осередки. Публічний простір міста являється об'єднуючою ланкою для забезпечення цілісності міста як в фізичному, так і в соціальному планах, та для створення міської спільноти.

Публічний простір як частина сучасного суспільства має певних ряд ознак для реалізації виділених функцій, серед яких можна виділити:

- Відкритість, яка передбачає максимальну доступність публічного простору для громадян;
- Вільний обіг інформації;

– Постійний комунікативний процес та взаємодія учасників публічного простору між собою;

– Надання громадянам можливості для участі у політичному процесі через способом організації дискусійних майданчиків та формування в них громадської думки;

– Спрямованість на формулювання та реалізацію суспільних інтересів з метою подальшого досягнення суспільного блага;

– Плюралізм думок, слів та дій на основі існування та визнання спільних для усіх правил взаємодії.

Цікавою є думка американського дослідника З. Ніла, який у своїх наукових статтях виклав власне бачення підходів до розуміння та визначення формування публічних просторів. Він виокремив три підходи:

Політичний підхід – презентує публічні простори як такі, що надають підтримку та задають темп розвитку демократії держави, а також такі простори є універсальними майданчиками для політичних дискусій;

Економічно-правовий підхід – вивчає публічні простори з точки зору, хто є власником простору;

Соціально-просторовий підхід – публічний простір досліджується за його використанням, призначенням та зовнішнім виглядом [388].

Вивчаючи основні функції публічного простору також хочеться додати *психологічну та екологічну функції* спрямовану на безпеку і комфорт жителів певних публічних просторів.

Адже аналізуючи доступність публічного простору, доцільним є необхідність окреслити зручність та безпечність публічного простору для його учасників. Мова йдеться про те, щоб кожна людина відчувала комфорт та фізичну і психологічну захищеність в межах публічного простору, що в свою чергу буде позитивно впливати на її активність, а також бажання повернутися

до публічного простору знову, адже комфортне середовище завжди матиме переваги навіть над незручністю у маршруті та доступності простору. Для зменшенні можливих негативних чинників, які перешкоджатимуть зручності та безпечності публічного простору, доцільним буде провести дослідження та оцінку публічного простору за такими параметрами:

Безпека – 1) фізична безпека включає наявність чи відсутність у публічному просторі травмуючих елементів; 2) соціальна безпека відповідає за заповненість публічного простору людьми, відеонагляд, наявність контролю за правопорядком в рамках публічного простору; 3) транспортна безпека відповідає за безпечність пересування для пішоходів в рамках публічного простору;

Освітленість – недостатня освітленість чи взагалі її відсутність у публічних просторах (особливо якщо це вулиці чи парки) може бути серйозною причиною, щоб оминати їх у вечірній час через небезпеку та загрозу стати жертвою, а відтак низький рівень захищеності людей у публічному просторі;

Шумове забруднення – надто сильне шумове забруднення призводить до підвищення стресу у людей, негативно впливає на працездатність, серцево-судинну та нервову системи організму і в цілому є відштовхуючим фактором для комфортного публічного простору;

Температурні мапи – дають можливість оцінити температурний режим публічного простору з урахуванням впливу міських теплових островів;

Забрудненість та вологість повітря – хоча люди рідко акцентують увагу на стан повітря в просторі, якщо перебувають у ньому нетривалий час, все ж стан повітря публічного простору є вагомим фактором (наявність вихлопних газів, поганий запах, викиди в повітря речовин заводами, якщо такі є поблизу) варто враховувати негативний вплив низької якості повітря на загальний стан здоров'я людей.

Аналізуючи уявлення людей про публічний простір з точки зору безпеки, зручності та комфорту, з'являється ще один важливий аспект у формуванні публічних просторів – активність фасадів. Так, цокольні поверхи з великими вікнами та дверима на вулицю, широкими вітринами чи яскравими привабливими фасадами викликають значний інтерес у пересічних громадян та бажання здійснити активність. Це можуть бути як вітрини магазинів, так і фасади розважальних центрів, вхідні арки до публічних просторів тощо.

Відразу за активними фасадами доречно сказати про різноманітність та універсальність простору, які полягають у тому, чи можна посидіти у публічних просторах, в наявності зручних зон для читання, проведення пікніків, зон для спілкування як маленькими, так і великими компаніями, наявності дитячих майданчиків чи розважальних зон. Так, вулична їжа та тераси у теплий сезон завжди будуть виграною картою публічного простору, так само як і можливість послухати вуличних музикантів, подивитись на танцюристів чи інші яскраві перформанси, які можна зустріти переважно на головних туристичних вулицях міста. Парки та площі, які оснащені рівним покриттям, будуть привабливими для занять спортивними активностями, такими як їзда на велосипедах, роликах, скейтах, самокатах.

Для комфортного проживання у місті, пристосування міського середовища до кліматичних змін та зниження навантаження на міські інженерні мережі важливим є переймання питань екології навколишнього середовища та екологічності створюваного публічного простору.

Тут важливим є розуміння, що для збереження екосистем необхідно дотримуватися природнього балансу та приділяти достатню кількість уваги підтриманню життєдіяльності екологічної сталості в публічному просторі. Природнє середовище включає не тільки дерева та газони, але й різноманітні рослини, кущі, водойми, якщо такі є поруч із публічним середовищем. При

наявності водойм в публічному просторі чи поблизу нього важливим є розумне поводження з ними, адже це забезпечує підвищення стійкості міського середовища до кліматичних негараздів.

Отже, зрозуміти функціонування публічного простору як фактору, що безпосередньо сприяє соціальному й культурному різноманіттю міського життя, а також як “сцени” повсякденного життя й “місця демократії” в сучасних містах неможливо поза аналізом соціальних відносин контролю, домінування, виключення й репрезентації, які відтворюються в ньому, значно ускладнюючи абстрактне протиставлення приватного й публічного, державного й громадянського, а також ефективного рівня взаємодії та комунікації.

3.3. Когнітивний механізм існування публічного простору в процесах державотворення

Реалізація існування публічного простору – на основі когнітивного механізму – методів оптимізації динамічної взаємодії людей, як когнітивних елементів соціуму, індивідуалізованих біологічно (тіло), інформаційно (комунікативні зв’язки і бази даних), когнітивно (знання, думки і розуміння) і соціально (як частини агрегованої групи) вимагає формування механізму комплексування різнорідних моделей підтримки лояльної до правових норм і управлінських рекомендацій (ключовим установкам) структури організаційних систем.

Сучасний плюралістичний дискурс існування публічного простору в процесах державотворення вимагає оновлених теоретичних конструктів, принципів і методологічних моделей ефективного публічного врядування, а отже потребує аналізу механізмів досягнення основних системоутворюючих

критеріїв, що визначає наявність гомеостазу публічного простору. Існування публічного простору в процесах державотворення перебуває у площині керованого саморозвитку внутрішніх конкурентних переваг простору в умовах постійно мінливого середовища, оскільки цей процес є латентно змінюваним ланцюгом станів, деформації яких зумовлюються впливами різної суті і сили [272, с. 22].

Початкове уявлення про загальну спрямованість когнітивних процесів на розуміння предметного знання публічного простору може бути деталізовано з урахуванням специфіки зв'язку пізнавальних цілей кореляційних зв'язків до об'єкта як частини цілого. Конкретизації і резонансні прояви такого роду загальнометодологічної дихотомії можуть бути знайдені на всіх рівнях рефлексивного осмислення пізнавальних дій, представленими такими методами: аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, диференціація і інтеграція, інтенсивний і екстенсивний розвиток наукового знання. Вони необхідні для створення адекватного логіко-гносеологічного контексту аналізу когнітивних механізмів існування публічного простору в умовах державотворення.

Глибоке вивчення та осмислення фахових джерел дає підстави систематизувати низку підходів та головних напрямів, що використовуються у визначенні когнітивного механізму існування публічного простору. Виділяючи роботи, які мали найбільше значення і дали поштовх в науковому накопиченні знань, можна виділити праці Г. Саймона, С. Макрідакіса, А. Дюгейма, К. Швенка та ін. Науковці запропонували розглядати когнітивний механізм, як пізнавальний процес, в ході якого використовують можливості зовнішнього середовища або вибирають найкращу позицію на ринку, але можуть створювати нову реальність і втілювати її в життя.

Дають науковий фундамент для становлення розуміння публічного простору напрацювання Гартска і Альбертса, які визначають чотири акцентуальні просторові механізми: фізичні, де досягаються результати і знаходяться інфраструктура та комунікаційні системи, інформаційні, де інформація створюється, маніпулюється і передається, когнітивні, де існують сприйняття, усвідомлення, переконання і цінності, а в результаті розуміння приймаються рішення, соціальні, де відбувається взаємодія публічними акторами [347]. При цьому вони вважають, що соціальні та когнітивні механізми є найбільш важливими для успіху у професійній діяльності та особистісній взаємодії, ефективній комунікації.

Звернемося до досліджень К. Карлі, який підкреслює важливість когнітивних ресурсів прихованих мереж [320]. У наукових підходах К. Карлі спирається на теорію когнітивних ресурсів Фідлера [342]. Приховані мережі не є ні випадковими, ні ієрархічними., вони складаються з сегментів, індивіди більше взаємодіють всередині цих сегментів, які несуть в собі ментально значущу інформацію.

Ментальна структура публічного простору відходить від одного напрямку “центр-периферія” під впливом просторово-часових змін. Дискретність публічного простору і фрагментарність його сприйняття впливають на успіх їх покращення в повсякденному житті жителів міст. Перші відносяться до фізичних перешкод, наприклад, що направляють пішохідні потоки, другі – до психологічних бар’єрів самоідентифікації в публічному просторі. Соціалізація в публічних просторах необхідна і може бути досягнута засобами ландшафтного проектування, заснованого на детальному аналізі навколишньої ситуації і меж території. Крім того, необхідний якісний перехід від комплексного благоустрою до “створення емоційних образів при організації простору за допомогою елементів і деталей”[411, с. 232].

Сприйняття публічних просторів складається з візуальної картини, запаху і тактильних відчуттів, які створюють певний образ, що зберігається в пам'яті і супроводжує нас якийсь час. Формування образів відбувається протягом усього життя і особливо важливо, які образи були закладені в дитинстві. Фрейд і його послідовники не раз відзначали, що коріння нашого емоційної життя лежать в ранньому дитинстві, існує безпосередній зв'язок між подіями в перші роки життя, структурою і функціонуванням особистості згодом. Накопичені в пам'яті дитини позитивні спогади здатні дати йому можливість бути згодом більш стійким до стресу [282].

У зв'язку з цим, питання дослідження публічного простору, реальних потреб жителів, механізмів взаємодії індивіда і природи необхідні для розробки концепцій розвитку територій та проектів благоустрою, метою яких стане успішна інтеграція природних територій та інших зелених масивів в повсякденне життя людини. Чим успішніше місто задовольняє повсякденне різноманітність запитів користувачів і способів використання публічного простору, тим ефективніше люди мимохідь підтримують (в тому числі і економічно) вдало розташовані парки [87].

Складності когнітивного механізму функціонування публічного простору додає змінюваність усіх елементів системи, зв'язків між ними та середовища, в якому він діє. Технологія існування публічного простору являє собою детальний опис дій, що мають бути послідовно, у належний спосіб та із застосуванням конкретних засобів та прийомів здійснені суб'єктом публічного адміністрування (організацією чи конкретною посадовою особою) для досягнення певної мети. Якщо підсумувати все вищесказане, то можна виділити наступні принципові характерні функції якісних публічних просторів, які формують здорову соціальну атмосферу в всередині:

– публічний простір виступає фабрикою сенсів, загальноміських цінностей, міського життя та міської культури, характерної для живого міста. Простір-сцена, простір-зал для глядачів;

– публічні простори є продуктом плейсмейкінга (виробництво місць, ніж об'єктів);

– публічні простори мають регулюючу функцію щодо маргінальної поведінки і становлення соціального середовища, за допомогою залучення людей на вулиці, при цьому створюючи всі умови для комфортного перебування користувача. Для публічних просторів місцевого значення (квартал, двір, будинок) характерно стимулювання зростання громадської свідомості щодо місця, в якому людина живе;

– публічний простір як регулятор екологічного балансу міської системи, завдяки прагненню людини до благоустрою рослинними елементами навколишнього середовища.

Виділимо ряд загальних закономірностей, характерних для міст, залежно від їх географічних, кліматичних, соціально-економічних, морфологічних і культурних особливостей.

1. Концепція “міста для життя” повинна бути заснована на інтересах його жителів з акцентом на розвиток публічних зон на основі розвиненого транспорту, ефективно функціонуючої соціальної інфраструктури, розумно організованих, доступних, екологічних публічних просторів. Досвід північних країн (проект SAGA) націлює на моделювання нових, креативних, сучасних просторів, зручних для жителів. Чиказька рада з міського планування визначає розвиток публічних просторів як прикладний інструмент для поліпшення якості міського середовища кварталу, міста.

2. Поліпшення якості міського середовища носить комплексний характер, що вимагає різнобічного розвитку соціально-територіальних комунікаційних

можливостей для людини в міському середовищі і створення середовища комфортного для життєдіяльності і проживання населення

3. Поліпшенню якості публічного простору сприяє підвищення соціального благополуччя населення, пріоритет соціальних завдань над економічними в територіальному розвитку.

4. Економіко-географічний аналіз оцінки якості міського середовища дозволяє підійти до розуміння необхідності еколого-економічної оптимізації територіально-планувальної структури великого міста, що знаходить широке підтвердження в світовій практиці [247].

Концепція вибору дає конкретне уявлення про те, яким має бути публічний простір в майбутньому, утвердження ефективної стратегічної позиції, що забезпечить майбутню життєздатність публічного простору в мінливих умовах.

Доцільність формування стратегії обумовлюється тим, що:

- стратегія, відображаючи систему цінностей, надаючи всім користувачам публічного простору рівний доступ;
- необхідна кооперація виробництва кінцевої продукції (задоволення публічного блага), а саме продукування цього блага здатне вдосконалюватися та розвиватися, тобто публічний простір інтегрується в місцеву систему;
- сформована стратегія виступатиме інструментом координації, який буде забезпечувати узгодження цілей, а у випадку виникнення протиріч сприятиме досягненню компромісів, допомагатиме здійснювати діагностику існування публічного простору, визначаючи причини відхилень між результатами та цілями;
- наявність сформованої стратегії підвищуватиме адаптивну готовність публічного простору до непередбачених змін, сприятиме обґрунтованому управлінню.

Тому, на нашу думку, синергетичний ефект накопичених наукових знань виражається в обранні найбільш доцільних стратегій досягнення когнітивності публічних просторів:

1. Стратегія “Зелений простір”

Зелене простір = здоровий простір. Метод включає в себе озеленення вулиць і дворових просторів, створення парків і бульварів за допомогою посадки рослин в ґрунт, використання комбінованих матеріалів покриттів, проектування зелених тумб і композицій з трав і квітів. Метод також має на увазі використання зелених технологій освітлення вулиць (освітлювальні прилади з сонячними фотоелементами, інтерактивні системи освітлення), поливу рослин (полив газонів і інших рослин дощовою водою, розумні технології оптимізації використання води) і очищення тротуарів (використання зливової води).

2. Стратегія “Розумне простір”

Одноманітність відвідувачів простору – запорука його депресивності. Метод включає в себе наповнення території об’єктами, пов’язаними з культурою та мистецтвом, з метою залучення представників різних професій і верств населення, або покращення території біля об’ємних об’єктів наукового, освітнього або культурного призначення, створюючи нові якісні публічні простори.

3. Стратегія “Прихильність до простору”

Чим менше кількість людей, що використовують якийсь простір, тим більше особисто і уважно вони до нього ставляться. Метод має на увазі організацію закритих подібних квартальним структур прибудинкових територій, в тому числі і за допомогою зведення павільйонів і насадження рослинних кластерів, організовуючи сади у дворі, що дозволяє підвищити

дворову культуру. Метод допомагає забезпечити належний догляд за простором завдяки особистому відношенню до нього.

4. Стратегія “Ідентичність”

Бренд території = перевага її самовизначення. В силу глобальної конкуренції житлових утворень бренд є першопочатковим фокусом. Бренд цінніший, ніж матеріальні активи. Даний метод пропонує організацію публічних просторів зі своїм іміджем, характером. Ідентичність або унікальність публічного простору в забудові можна розвивати за такими напрямками: історичне (стилізація та використання елементів, пов’язаних з історією місця, створення бренду на асоціаціях до назв вулиць і т.д.), продовження загального бренду міста, створення унікального бренду району, майданчики і т.д.

5. Стратегія “Прозорість”

Дослідження показали, що найбільш цікавими для жителів є засклені будівелі, ніж глухі стіни, комфорт для перебування людини створює так зване відчуття “простору” територій. Поняття “прозорість” включає в себе кілька умов: можливість бачити, що відбувається за фасадами будинків, а саме співвідношення прозорих і глухих фасадів, що є доведеним інструментом підвищення популярності вулиці; зручна навігація, впізнаваність фасадів, що забезпечує комфорт перебування; прозора вулиця – вулиця без прихованих і важкодоступних куточків.

6. Стратегія “Дитячий простір”

Сучасне місто не повинне бути загрозою для дитини. Метод базується на створенні і підтримці не тільки безпечного і здорового середовища, але й організації розумного, який навчає, простору. Все це досягається наступними інструментами: створенням безпечних, максимально пішохідних вулиць, якісні дитячі майданчики для будь-якого віку.

Приклади українських міст щодо підвищення когнітивності публічних просторів [448]

Місцезнаходження	Тип публічного простору, дата впровадження	Опис досвіду
Львів	Двірцева площа 2019 – 2021 роки	Реконструкція площі перед залізничним вокзалом дозволила кардинально змінити пріоритети мобільності на ній. Тепер Двірцева орієнтована передусім на пішоходів та пасажирів громадського транспорту. Проєкт оновленої площі розробили у ЛКП “Інститут просторового розвитку”. Перед входом до вокзалу облаштували великий пішохідний простір з вуличними меблями, зеленими зонами і фонтаном у вигляді струмка.
Дніпро	Інклюзивний дитячий парк 2017-2018 роки	Парк зробили безпечним для дітей різного віку та фізичного розвитку, а також пристосованим для дітей на інвалідних візках. Зокрема, на візку можна заїхати на спеціальні гойдалки, безбар’єрну карусель або до багаторівневої пісочниці. На кожному вході до простору встановили мнемосхеми з інформацією шрифтом Брайля, а вздовж доріжок проклали тактильну плитку. У парку можна також знайти лабіринт із живих рослин, майданчик з музичними інструментами та мотузковий парк. А також ігрові елементи для розвитку пам’яті, реакції та вивчення простих слів англійською мовою.
Івано-Франківськ	Пішохідний центр 2017 – нині	Ми звільнили простір в історичному середмісті, який використовувався бездумно, ірраціонально і був захоплений автомобілями. Для пішохідних вулиць Івано-Франківська обирають безшовне покриття, зручне для людей на підборах, з колясками чи на роликах. Тут встановлюють вуличні меблі, велостійки, нове освітлення та озеленення: вздовж пішохідних і велосипедних доріжок висаджують дерева з густими кронами, щоб забезпечити затінок.
Тернопіль	Набережна “Циганка” 2015 – 2016 роки	Однією з цінностей у сучасному урбанізованому просторі став доступ до води, тому популярні місця для відпочинку містян часто концентруються вздовж річок або озер. Він умовно поділений на сім зон: прогулянкова алея з пристанню, зона для тихого відпочинку, скейтпарк, головна площа з фонтаном, пляж “Циганка” з рестораном, спортивна зона і територія пивоварні. Єдиною частиною, яку не реалізували в запланованому вигляді став пірс. Щодо будівництва і експлуатації пірса у міста були домовленості з приватним інвестором: він мав працювати як причал для прогулянкових теплоходів.
Харків	Урбан-парки 2019 –	У жовтні 2020 року на оновленому бульварі Юр’єва в

	2020 роки	Харкові відкрили урбан-парк, який став найбільшим в Україні. Він складається з семи зон: це майданчики для стрітболу й вокрауту, корти для гри у панна футбол та футбол 3x3, паркур-траса, скейт-парк та памп-трек – кільцева велосипедна траса з різноманітними нахилами поверхні. Урбан-парки перетворилися на постійний магніт для молоді та іміджеву історію для Харкова”
Київ	Велотрек, 2014 – 2017 роки	Історія велотреку може стати позитивним прикладом одразу у двох напрямках: збереження історії міста та вплив громади. Лише після активної боротьби громади у 2014 місце почали відновлювати. Крім власне велотреку, тут облаштували територію навколо та громадський простір з парком ім. О. Гончара. Сьогодні він приваблює не лише велоспортсменів, а й скейтбордистів, глядачів та містян загалом.

Моделювання якісного публічного простору для населення є одним з найбільш бажаних ефектів пізнання дійсності, а також тих матеріальних речей, які нас оточують, особливостей нашого індивідуального когнітивного прийняття навколишнього середовища, а також особливостей індивідуальної сензитивності та чуттєвості, що залежать від наших пріоритетів і опосередковано від прийнятих припущень, системи цінностей, володіння компетентностями, знаннями демографічних та соціально-культурних характеристик, таких як вік, стать, національність тощо.

Образ міста, створений на основі ментальних карт, дозволяє нам визначити публічні орієнтири, які можна розглядати як найбільш типовий у архітектурі, що в свою чергу, може стати передумовою для подальшої роботи над публічним простором, наприклад, щодо брендингу місць чи інвестиційної привабливості.

Хоча теорія суспільного вибору містить в собі ряд суперечностей: по-перше, дана теорія не враховує ментальних особливостей поведінки індивіда в процесі прийняття політичних рішень, які склалися під впливом культурних і історичних традицій; по-друге, теорія не враховує вплив інституційного середовища на політичні уподобання індивіда; по-третє, базуючись виключно на положеннях про раціональну поведінку, теорія не розглядає відповідальність

окремих учасників за результати своєї діяльності перед суспільством, що суперечить концепції сталого соціо-еколого-економічного розвитку соціально-економічних систем.

Пізнання (від лат. *kognitio*) – це процес отримання та накопичення суспільством знань про світ та саму людину, який виражається в різних формах, та націлений на отримання нових знань. В основі пізнання лежить відображення об'єктивної дійсності в свідомості людини в процесі її суспільної, виробничої та наукової діяльності.

Розрізняють такі види пізнання, що застосовуються в публічному управлінні:

1) Наукове. Цей вид пізнання здійснюється в процесі спеціальної наукової діяльності. Наукові знання спрямовані на виявлення істинних характеристик навколишньої дійсності і дають нам знання про її об'єктивні зв'язки та закономірності.

2) Філософське. Це вид раціонального пізнання, що постійно присутнє в наукових дослідженнях (процесах). Філософське пізнання дає нам найбільш загальне, світоглядне знання про об'єкти та процеси навколишнього середовища.

Тому є доцільним розглянути пізнавальну діяльність когнітивного механізму існування публічного простору за такими критеріями наукового знання, а саме:

1. *Обґрунтованість*. Висвітлюється головною внутрішньою ознакою наукового знання, оскільки вказує на власну природу знання, безвідносно до інших форм свідомості.

2. *Експліцитність*. Тобто, знання може виражатися у явному для інших суб'єктів вигляді (іноді цю властивість називають “здатністю до об'єктивізації”).

3. *Загальнозначущість* (визначити публічні орієнтири, які можна розглядати як найбільш типові, а також місця, які ігнорувались).

4. *Референтність*. Тобто, надання знань певному референту таких, як: “ментальність”, “свідомість”, “індивідуальний досвід”.

5. *Аперцепція* – саме місто як фактична пасивна сторона стосунків, про які йде мова, передбачає ідентифікацію, конфігурацію та взаємодію між усіма елементами публічного простору, тоді як спостерігач суб’єктивно, часто підсвідомо, вибирає, ієрархізує і надає значення тому, що бачить.

6. *Змістовність* – прозорість методології, усвідомлення її суб’єктом та здатність продемонструвати іншим суб’єктам науки.

7. *Цілістність* – в фізичному та суспільному плані дозволяє забезпечити створення міської спільноти, відображаючи публічний прояв міста.

В. Петрушенко [219] та Р. Даниляк [79] відзначають, що до пізнання існують наступні найбільш поширені підходи:

1) *Гносеологічний*, в якому “основна увага приділяється процесу отримання знання через пізнавальні дії, окресленню критеріїв та способів перевірки його достовірності, вивченню структури та видів знання, особливостей його співвідношення із дійсністю, із засобами та способами пізнання, рівням та формам знань” та є найбільш продуктивним при дослідженні співвідношення змісту та форми знання. В контексті такого підходу знання частіше за все розглядається як: результат пізнавального процесу, тотожне істині та науковому знанню.

2) *Екзистенціально-особистісний*, який припускає, що якщо знання актуалізується лише через людину та її діяльність. Необхідним є при вивченні знання брати до уваги фундаментальні особливості особистості, особливості її становища у світі, її соціального буття, життєдіяльності, внутрішнього самовідчуття та самоідентифікації. Знання з точки зору визначеного підходу

розглядаються як:

- “органічний елемент людського трансцендування”;
- елемент виходу індивіда за межі природно-біологічної зумовленості.

Цей підхід тісно пов’язує знання у всіх його виявах з процесами та наслідками особистісної індивідуалізації.

3) *Логічний*, при якому досліджують знання на його відповідність правилам, законам, нормам логіки та логічному виведенню. Перевагою такого підходу є виявлення “рівнів внутрішньої когнітивної рефлексії та визначення градації знання за рівнями його самоусвідомлення та свідомої внутрішньої деталізованості”, а недоліком – є те, що знання пов’язується з еталонами, законами, стандартами, нормами логічного, і відхилення від них сприймається як помилковість, хибність, неістинність, тобто, як незнання.

4) *Психологічний*, при якому досліджують зв’язки знання з основними сферами психічної діяльності – пам’яттю, увагою, уявою, мисленням, сприйманням, відчуттям, фантазією, мовою.

5) *Соціологічний*, який спрямований на з’ясування соціальних умов, засад, факторів формування та функціонування знання, на вивчення його соціальних функцій, градацій, видів, рівнів, на дослідження місця та ролі знання у соціальних процесах та соціальній історії; та допускає, що знання виникає та функціонує лише в суспільних умовах. Особливе завдання соціологічного підходу – з’ясування того, “де і яким чином соціальні фактори людської життєдіяльності поєднуються з гносеологічними, утворюючи первинну когнітивну форму”.

6) *Інформаційний*, в його основі лежить те, що знання першочергово є інформацією. Але, прагнення подати знання як “чисту” інформацію призводить до того, що губиться суб’єкт, або ж форма, через яку ми отримуємо нібито об’єктивний зміст (інформацію).

Варто також зазначити, що когнітивний механізм існування публічного простору є комплексом методів та інструментів підтримки динамічного балансу топологічних властивостей простору як пізнавального процесу, де існують сприйняття, усвідомлення, переконання і цінності.

Актуалізація когнітивного підходу обумовлена необхідністю врахування особистісних уявлень суб'єктів і об'єктів публічного управління про навколишню дійсність, а також з точки зору продукування нових моделей управлінських комунікацій в процесі управління економічними, екологічними і соціальними процесами на державному і муніципальному рівнях. Прихильники “когнітивного підходу” в сфері управління – Л. Фестінгер, Р. Аксельрод, Ф. Роберте, І. В. Прангішвілі, З. К. Авдєєва, Д. І. Макаренко та ін.

Різні наукові школи, які досліджували підходи до аналізу когнітивних механізмів публічного простору також вводять такі проміжні змінні, як: “ментальність”, “свідомість”, “особистісний досвід”, “система переконань” і ін.

Закони, які згадує В. Зінгер, правила і схеми, які організують індивідуальне сприйняття, обробку, зберігання та відтворення знань, є предметом вивчення психології пізнання (cognitive Psychologie) [304]. Щодо того, що знання репрезентуються в свідомості особистості в структурованій формі, представники даної наукової дисципліни дотримуються єдиної думки. Однак часто ведуться суперечки про те, в якій саме формі і за якими правилами репрезентуються знання.

Авторитетної теорією репрезентації просторових знань у свідомості людини є концепція ментальної карти. Поняття “ментальна карта” (mental map, cognitive Landkarte) було вперше введено Е. Толманом в 1948 р. Однак головні роботи з цієї тематики відносяться до 70-х років і належать авторському колективу Р. Доунза і Д. Стеа [420]. Географ Р.М. Доунз і психолог Д. Стеа визначають ментальну картографію як “абстрактне поняття, що охоплює ті

ментальні і духовні здібності, які дають нам можливість узагальнювати, систематизувати, зберігати у пам'яті інформацію про публічний простір”.

Когнітивний механізм існування публічного простору представляє ментальну карту як суб'єктивне внутрішнє уявлення індивіда про частину навколишнього простору [398, с. 71].

При аналізі ментальних карт можна провести взаємозв'язок між властивостями та організацією публічних просторів [350].

Ми погоджуємося з думкою авторів про те, що ментальна карта є результатом концептуалізації простору, місць, будівель та інших особливостей та їх взаємозв'язків через конкретні категорії пам'яті та уяви, що досягаються за допомогою сенсомоторних та емоційних переживань.

Правильне уявлення публічного простору є одним з найбільш бажаних ефектів пізнання найближчого оточення, те, що ми сприймаємо в навколишньому середовищі, до чого ми більш-менш чутливі, залежить від наших пріоритетів і опосередковано від прийнятих припущень, систем цінностей, володіння знаннями та вміннями, демографічних та соціально-культурних характеристик, таких як вік, стать, національність тощо.

Закритість особистого простору надає йому риси неофіційності, інтимності, приватності. Перебуваючи в особистому просторі, наодинці з собою і в присутності найближчих, особистість поводиться інакше, ніж коли вона знаходиться в публічному просторі серед сторонніх. Зовнішнє і видиме для інших, сторонніх індивідів, публічне вираження цих рис нерідко викликає у них протест і обурення. Але індивіди, які перебувають одночасно в одному і тому ж фізичному публічному просторі, можуть здійснювати приватизацію якоїсь частини загального для всіх них простору [189].

Життя в соціумі або подорожі по містах формують відносини між індивідом і публічним простором. Вони характеризуються певним спектром

почуттів. Коли ми розглядаємо архітектурні об'єкти, помічаючи щось прекрасне або жахливе, це нас дивує і робить щасливими або пригнічує і робить нещасними. Емоції, що виникають в публічному просторі, допомагають людям побачити його таким, яким він є, і сформуванню власних вражень про нього [220].

Емоції, на думку В. Іващенко належать до когнітивних структур як структур репрезентації знань у людській свідомості. Також, на думку автора до когнітивних структур належать фрейми, сценарії, плани, думки, віра, інтуїція тощо [132, с. 153]. У свою чергу когнітивні структури та когнітивні процеси доповнюють один одного та в сукупності є когнітивним механізмом, що забезпечує виконання усіх етапів процесу пізнання.

Приватизація публічного простору відбувається за допомогою проведення умовної прикордонної лінії між обраною частиною публічного простору, що перетворювався на деякий час в особистий простір, займаного і використовуваного в особистих цілях, і іншим публічним простором, як і раніше доступним і відкритим для загального користування.

Таким чином, приватне і публічне простору можуть перетинатися і співіснувати один з одним, але зберігати при цьому свої риси. Особистий простір частково зберігає свою закритість, тоді як публічний простір залишається відкритим, в тому числі для здійснення тимчасової приватизації якоїсь його частини.

Поява електронних соціальних мереж дозволяє отримати нові відомості про кордон між особистим і публічним простором як кордону рухомого, мінливого і транспарентного. У випадку з Instagram ми маємо справу з соціальною мережею, можливості якої дозволяють отримати візуальне уявлення про трансформації кордону між особистим і суспільним простором. Instagram грає роль засобу для показу свого неслужбового і особистого життя, внаслідок свого оприлюднення в Instagram, отримує значення публічного.

Очевидно, що значна кількість неінституціональних соціально-політичних процесів вимагає вироблення нового методологічного підходу, адекватного їх природі. У науці інтерес до мережевого аналізу з'явився порівняно недавно і швидко набув поширення. Про це свідчить постійно зростаюча кількість робіт по дослідженню соціального капіталу. Проте, практично невивченими залишаються когнітивні механізми, що лежать в основі інтеграції соціальних мереж. Тому ми зробимо спробу запропонувати методологію аналізу когнітивних механізмів інтеграції, які виступають в ролі зв'язків всередині соціальної мережі як різновиду публічного простору.

Основним припущенням є те, що сила зв'язків усередині мереж (глибина інтеграції), мабуть, безпосередньо залежить від глибини шару свідомості, яким ця мережа інтегрована. Слабкий тип інтеграції відповідає найбільш пізньому раціоналістичному нашаруванню. Найбільш же глибока інтеграція – інтеграція етологічна. Отже, в умовах політичних трансформацій і катаклізмів, коли руйнується інституційна інтеграція, представлена раціоналістично влаштованими формальними практиками, де можна виділити архаїчні способи соціальної інтеграції – етологічна і образна, так само як і найбільш архаїчні типи влади – етологічна і “магічна” (влада над ментальними структурами).

В соціальних мережах особистість здатна задовольняти свої комунікативні, пізнавальні потреби. Вибудовуючи комунікативний хід, особистість реалізує свої мотиви, потреби, інтереси, а також соціально-психологічні особливості, які проявляються, в тому числі, в когнітивних механізмах комунікативної поведінки.

Збільшення популярності і функціональності інтернет-простору привело до розширення поля інформації. Інформація, яку інтернет-користувачі сприймають або пропонують в ході спілкування, може включати ненадійний, провокативний контент. З огляду на те, що одним з основних джерел інформації

є Інтернет, була визначена важливість дослідження когнітивних складових сприйняття інформації в соціальних мережах [178].

Розглянемо дію когнітивних механізмів стосовно інтернет-простору. По-перше, це – поведінкові механізми пошуку інформації користувачами та відбору інформації. М. Barajas, В. Jones в своїх працях описують механізми пошуку інформації, виділяючи користувачів з різними пошуковими стратегіями [354].

Л. Дьоміна, І. Ральнікова крім аналізу поведінкових механізмів, спираються на когнітивні складові психологічних механізмів взаємодії з інформацією. Психологічні механізми, на думку цієї групи дослідників, визначаються в типологічні групи по ряду критеріїв: наявність блокування або спотворення інформації; рівень активності людини в формуванні психологічного захисту; когнітивні і соціальні можливості переробки інформації, що є “неприпустимою” до свідомості; причини і особливості перешкод, з якими стикається людина; результати, до яких призводить захист [82, с. 67].

К. Юнг наблизився до того, щоб виявити глибинні універсальні образи, що мають колективний характер. Він зауважив, що нові ідеї людства формуються поверх деяких початкових образів, що представляють собою ніби первинний малюнок, “відображення постійно повторюваного досвіду людства” [298].

Для розуміння механізмів подібної інтеграції соціальних мереж важливо те, що ці архаїчні образи можуть “виникати” не тільки у одного конкретного індивіда в період неврозу (як це описано у Фрейда або у Юнга в “Психології несвідомого”), а й у груп людей одночасно [298]. Що, як правило, відразу ж пускає в хід механізми соціальної гігієни по відношенню до групи. Крім того, архаїчні образи можуть бути викликані до життя певними символами (символами-вірусами). Детально соціальні інтеграційні функції архетипів Юнг

не розглядає (крім релігійної сфери, в якій, на його думку, будь-який ірраціональний факт, яким є і психіка суб'єкта пізнання дійсності публічного простору [298]). Однак він впритул наближається до відповідей на інші важливі для нас питання. Відповідь К. Юнга – в несвідомому. У той же час він вводить гіпотезу про спадковість архетипів. Більш того, К. Юнг аналізує їхню біологічну вкоріненість, ґрунтуючись на тому, що деякі його пацієнти, незнайомі з середньовічною думкою, повністю відтворювали аналогічні способи мислення.

Нам видається, що свідомість індивіда дійсно здатна відтворювати архаїчні способи мислення. І образи (представлені снами, баченнями, метафорами), точніше, зв'язки образів являють собою відтворення відрізків цього мислення. Такі зв'язки образів, що мають в сукупності вид “Способу мислення”, дуже нагадують, з одного боку, людський ген, з іншого – біологічний вірус.

Дослідження аналітичних психологів доводять, що далеко не кожен образ, що з'явився у свідомості, здатний стати вірусом – жити і розвиватися всередині свідомості і передаватися від однієї особистості до іншої так, щоб стати зв'язкою соціальної мережі. Отже, такі образи-віруси повинні володіти певними специфічними рисами.

Зрозуміти функціонування образу-вірусу стосовно аналізу інтеграторів соціальних мереж нам допоможе метафора Р. Докінз [93]: автор, досліджуючи культурний досвід людини, приходять до висновку, що людська культура успадковується з покоління в покоління завдяки тому, що існують якісь одиниці успадкування, схожі з біологічним геном, – образи, здатні передаватися від одного розуму до іншого “за допомогою усного та письмового слова, підкріпленого великою музикою та образотворчим мистецтвом” [93]. Емоційний вплив образу – ось його ключова особливість, що впливає на здатність “заражати”.

Сама ідея текстів-вірусів і можливості герменевтичного аналізу тексту на предмет виявлення сюжетних структур, які формують текст-вірус, гідна, на наш погляд, самого широкого застосування при аналізі соціально-політичних текстів як одного з основних типів соціальних інтеграторів.

Справа в тому, що наша мова є поверхневою структурою (метамодель) по відношенню до моделі світу як структури глибинної. І одним з основних завдань при аналізі тексту є виявлення образної картини світу, закладеної в ньому, або окремих її елементів [72, с. 134-135].

Мовна метамодель при дослідженні соціальних мереж як різновиду публічних просторів може служити найважливішим інструментом аналізу ступеня інтеграції завдяки тому, що вона дає можливість виявляти подібну структуру картини світу. Ступінь подібності мовних метамоделей може бути використана як індикатор ступеня подібності моделей світу членів тієї або іншої соціальної мережі.

Безумовно, ми не знайдемо і двох особистостей, які використовують абсолютно ідентичні мовні конструкції, і все-таки існує параметр, за яким можна проаналізувати певну приналежність індивідів до однієї соціальної мережі і схожості їх картин світу, – це структури образів, використовуваних в мові за допомогою метафор.

Будь-який текст, як це показав Р. Барт, має велику кількість конотацій [226, с. 34-35]. При цьому частина конотацій залишається недоступною читачеві, оскільки він не завжди володіє знанням про їхню етимологію, що може бути обумовлено відсутністю певного особистісного чи професійного досвіду чи знань. Однак якщо кілька людей утворюють між собою соціальну мережу, інтегровану загальною картиною світу, то ймовірність використання різної інтерпретації або неадекватних інтерпретацій конотацій різко знижується. Таким чином, аналіз текстів, що циркулюють всередині соціальної

мережі, на предмет збігу образних конотацій, на наш погляд, може стати ефективним методом когнітивного аналізу ступеня інтеграції соціальних мереж для більш детального аналізу віртуального публічного простору та розвитку особливостей когнітивних механізмів сприйняття об'єктивної дійсності.

На думку Я. Дорфман і В. Сергєєва, зміст тексту – це вказівка на ту рольову структуру, яку актуалізують зазначені в цьому тексті об'єкти, а сенс слова – вказівка на роль, дане слово – це ім'я об'єкта [99, с. 141].

При цьому такий коннотативний текст (в термінології Барта), де сенс визначається контекстом, а в різних ситуаціях читачеві доступна тільки одна структура об'єкта, а інша прихована, має властивість “мутації” в залежності від “Біологічного” господаря і його картини світу. Автори відзначають, що в якості подібних об'єктів можуть виступати і цілісні асоціативні образи [99, с. 143], а текст цілком або його фрагмент можуть бути включені в різні наративи і тому мають безліч потенційних смислів. Тобто, будучи поміщені в інший контекст, текст або образ здатні “мутувати”. І це обумовлює вірусоподібні властивості текстів-інтеграторів.

“Суть метафори – це розуміння і переживання сутності одного виду в термінах сутності іншого виду”. За Я. Дорфманом, це збереження ролі і сенсу при заміні об'єкта та імені. Однією з основних (і найбільш важливих для нас) характеристик метафори є наступна: коли концепт структурований метафорою, він може бути розширений тільки в певному напрямку. Метафора, будучи формою конотації, відсилання до іншого елементу “культурного капіталу”, безумовно, є змістотворною. Вона може служити засобом розуміння тільки завдяки своїй емпіричній підставі, яка повинна мати соціальне походження: для того щоб одна особистість могла зрозуміти сенс, позначений метафорою в мові іншого, емпірична підстава цієї метафори має бути загальною для них обох [372].

Базові онтологічні метафори ґрунтуються на регулярних кореляціях, що з'являються в досвіді людини (“емпіричний гештальт” – “базова область досвіду”). Це означає, що в міру формування соціальної мережі і в міру зростання тривалості інтеракцій всередині неї буде формуватися певний, характерний тільки для цієї мережі (публічного простору), набір метафор, відповідний унікальному операціональному досвіду даної мережі і образної структури її картини світу. Ця теза має для нас особливе значення, оскільки кількість загальних або схожих метафор, що циркулюють всередині мережі, може служити надійним індикатором ступеня інтеграції її членів.

Метафора зазвичай розглядається як бачення одного об'єкта через інший. В когнітивних процесах складні безпосередньо неспостережувані розумові простори співвідносяться через метафору з простішими, добре знайомими розумовими просторами.

Основою мережевої взаємодії є набагато глибша когерентність когнітивних моделей у взаємодіючих суб'єктів, ніж в разі інституційної взаємодії [145].

Відповідно, вивчення ролі когнітивних моделей в формуванні соціальних мереж є складним завданням. Тут необхідні нові, набагато більш тонкі інструменти дослідження. З нашої точки зору, одним з найбільш потужних інструментів такого вивчення когнітивних моделей є аналіз метафоричної структури мислення. Вивчення метафор з моменту виникнення когнітивної науки розглядалося як одна з найцікавіших і істотних завдань. Додаток когнітивної науки до вивчення соціальних структур, і перш за все до вивчення соціальних мереж, ставить нові завдання у вивченні метафор. Метафори в цьому випадку повинні розглядатися насамперед як основа для вивчення соціальної онтології.

Опиняючись всередині соціальної мережі, суб'єкти повинні в першу чергу погоджувати свої способи розуміння реальності. Відсутність такого узгодження може швидко призвести до виникнення конфліктів, що руйнують мережеві структури. Підкреслимо ще раз, що сполучення способів інтерпретацій реальності повинно мати місце на глибинному рівні, поверхневі структури знання мають набагато менше значення для взаємодії в соціальних мережах.

Окрім того метафоризація відіграє важливу роль в когнітивних процесах публічного простору загалом, а не лише як соціальної мережі його складової. Найбільший інтерес для науковців представляє опублікована робота Д. Шона, присвячена розвитку теорії генеративних метафор. Шон вважає, що бачення конкретної проблеми публічного простору, яку можна представити у вигляді когнітивної карти або фрейма містить, у вигляді свого роду ключа генеративну метафору, що визначає всі основні моменти когнітивної моделі [382].

Так, наприклад, система публічного простору багатьом видається фрагментованою, роз'єднаною, що складається ніби з уламків розбитої вази. Таке бачення проблеми потребує знаходження і вибору рішень, заснованих на посиленні координації та інтеграції суб'єктів публічного простору.

Науковці приділяють значну увагу дослідженню ролі метафор в освіті, де головною стає комунікативна функція метафор, опис і пояснення навчального матеріалу легко запам'ятовується.

Метафори як ефективний когнітивний інструмент зміни стереотипів також широко використовуються в прикладних системних дослідженнях, Багаторічний досвід застосування методології “м'яких” систем показав, що практичні працівники, як правило, налаштовані досить консервативно і не довіряють абстрактним, концептуальним моделям, розробленим системними аналітиками [326, с. 34]. В цих умовах метафори виявляються дуже ефективним

засобом розуміння нових теоретичних підходів за допомогою аналогій, атрибуту яких всім добре знайомі і викликають довіру.

Прийняття рішень, які зачіпають соціальне і економічне майбутнє регіону або міста, є складним когнітивним процесом, який використовує певні уявлення про будову суспільства, його економіки, демографії, навколишнього середовища, публічного простору і так далі. Публічна думка йде при цьому за відомим логічним шляхом від абстрактного до конкретного.

Узгодження інтересів, планування майбутнього і методи впливу на мислення населення грають найважливішу роль в суспільстві. Їх важливість була давно усвідомлена, і люди створили різні системи правил для регулювання цих процесів (не усвідомлюючи, що ці правила керують не тільки поведінкою людей, а й громадським мисленням).

До когнітивних відносяться механізми сприйняття, фільтрації, адаптації, видозміни, впровадження інформації. Когнітивні механізми особистості дозволяють не тільки сприймати, а й “захищатися” від інформації, впливають на інформаційно-комунікативну поведінку користувача, опосередковують міжособистісні взаємини в тематичних спільнотах, форумах, чатах і т.д. [402].

Саме когнітивний процес, що постійно протікає в суспільній свідомості, веде до прийняття рішень з управління. Думка індивіда розгортається всередині нього і цього досить, якщо дія відбувається ним одноосібно і не зачіпає інтереси інших людей. Соціальна дія, будучи узгодженою дією безлічі людей, перш ніж здійснитися, має бути узгоджене між ними в думки. “Функціонування” публічного простору відбувається на основі безлічі проектів різних рівнів, які розробляють окремі люди і групи людей. Правильна організація цього колективного мислення відіграє важливу роль у розвитку міст і регіону і тому вимагає досліджень.

Ключовим залишається положення про те, що будь-яка діяльність, що виконується людиною, вимагає існування у неї уявлень – репрезентацій, орієнтуючись на які вона – свідомо чи ні – планує свою поведінку [255, с. 34]. Особливості, якими наділений публічний простір та взаємодія людей всередині створюють певну атмосферу всередині, сприяють об'єднанню людей з інтересами і допомагають адаптуватися у важкому соціокультурному середовищі.

Раціонально-критична дискусія щодо публічної сфери стає все більш складною через тривалі зміни політичних, економічних і соціокультурних процесів, соціальної фрагментації сучасних суспільств, а також практики неоліберальної модернізації в сучасному світі. Більш того, дискусії щодо публічної сфери ускладнюються в цілому постмодерністськими трендами в політиці і культурі, плюралізмом суб'єктивно сконструйованих у суспільстві політичних просторів, прискоренням соціальної динаміки, що виокремлюють визначення меж сфери діяльності державних інститутів, елементів і акторів публічної сфери. По суті відбувається становлення публічності, опосередкованої символічними практиками влади, які надбудовуються над публічною сферою.

Проблема пошуку та винайдення справедливого суспільного устрою й встановлення ефективного балансу між державою та індивідом в усі віки є однією з головних проблем філософії пізнання, усвідомлення мети, сенсу і функцій суспільного розвитку.

Ідеї діалогічної демократії розроблялись Е. Гіденсом, М. Каллоном, С. Лавеллем, Б. Латуром та іншими зарубіжними політологами, соціологами і філософами. У західноєвропейській політичній науці існує думка, що в одному типологічному ряді сучасних моделей демократії поряд з демократією участі та

деліберативною або дискурсивною демократією знаходиться ще одна – діалогічна демократія.

Плюралізм публічного простору, в якому діє державна бюрократія, обмежений рамками своїх повноважень, де представники бізнес-спільноти відстоюють свої комерційні інтереси. Це також залежить від активності індивідів, які діють крім або навіть поза рамками комерційних інтересів або адміністративних правил, здійснюючи при цьому своє право на свободу зборів і асоціацій, свободу вираження поглядів та свободу друку і відстоюючи тим самим інтереси всього суспільства або сприяючи вирішенню проблем, що здійснюють істотний вплив на суспільний розвиток. У рамках публічного простору такий тип комунікації індивідів вимагає спеціальних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій для передачі інформації і впливу на тих, хто її отримує – на численні аудиторії державних і громадських інститутів [159].

Публічний простір сам по собі є політичним. Це місце, де розвивається дискурс, де стає видно, що потрібно регіону, а точніше, що потрібно людям. Тому що громадський простір характеризується людьми, які його збирають. Часто вони навіть не знають, що вони є. Навіть лавка в парку, на якій можна ненадовго зробити паузу, відіграє соціальну (політичну) роль виключно через своє місцезнаходження або через місце, де воно не має бути.

Публічний простір завжди був ареною політичних дій, здебільшого в сенсі опору чи заколоту. Наприклад, площа Тяньаньмень (Пекін), площа Тахрір (Каїр) або парк Гезі (Стамбул) увійшли в історію. Демонстрації, художні втручання, акції протесту – все це не тільки дає можливість демократичній системі, а й сама система потребує цього [327].

В якості історичних прикладів тоталітарних урбаністичних громадських просторів можна привести римські форуми, класицистські ансамблі (Франція,

Нансі, пл. Станіслава Лещинського), неокласицистські ансамблі (Вашингтон), націонал-соціалістичні і фашистські ансамблі (Університетське містечко в Римі епохи Муссоліні, містобудівні роботи Шпеєра), площі в радянських містах, і тоталітарних зелених просторів: Марсові поля у великих європейських містах, палацово-паркові комплекси абсолютизму (Версаль, Шенбрунн, Хофбург).

У свою чергу, в якості прикладів історично сформованих демократичних урбаністичних просторів можна назвати грецькі поліси, агори, площі перед ратушами (Синьоріями) в містах-республіках, Монмартр у Парижі як протокреативний простір.

Прикладами історично сформованих демократичних “зелених” просторів є парки Лондона (Гайд-парк, Кенсінгтонські сади), парки, ліси та бульвари османовського Парижа (Люксембурзький сад, Булонський ліс), Пратер (Відень), народні парки Мюнхена і Берліна [27].

Обидва принципи – диференціації та гомогенізації – породжують набір опозицій, через які окремих район набуває набір відмінних рис і ними ж відшкодовує місту своєрідність його простору в цілому. Однією з найбільш загальних і фундаментальних опозицій у спонтанній характеристиці міста є опозиція центру/околиць.

У Парижі відмінність між правим і лівим берегом, на які посилається майже офіційний туристичний альбом або соціологічний текст як на щось природне для звичайного сприйняття парижанина, насправді не таке вже й природне. Його використання засноване на історичній компетентності та/або знанні специфічних відмінностей, що визначається сферою престижного споживання. Якщо ця опозиція і є чимось природним, вона характеризує форми найбільш легітимного і глибокого присвоєння міського простору, точніше, привласнення цим простором тіла, щільно вбудованого в його “природний порядок”.

Автори доводять, що дизайн простору відображає процес конвертації нетрадиційних соціокультурних практик у загальному соціальному середовищі міста. Автентичність міста представлена як результат усвідомлення відмінності повсякденних традицій локальних спільнот.

Поняття “публічності” з часів перших держав є невід’ємною властивістю демократії і супроводжує всі процеси в громадянському суспільстві. Як соціологічний феномен воно отримало розвиток у вигляді понять “публічного простору” (Х. Арендт) і “публічної сфери” або “публічності” (поняття die Öffentlichkeit Ю. Хабермаса). В цілому вони розуміли публічність як невід’ємну якість, властиву людському співтовариству, і форму колективної рефлексії. Публічність можна охарактеризувати як раціональний консенсус, процес вирішення проблеми в житті громадянського суспільства, що стосується всіх однаково. Публічній сфері властивий формат комунікацій в єдиному часі, місці та просторі, особиста взаємодія між учасниками, раціональне, критичне мислення, відсутність ієрархій і свобода слова.

Необхідно відзначити, що поняття публічності не можна розглядати поза поняттям приватності. Приватність протилежна у своїх характеристиках: вона має емоційно-сугестивну природу, базується не на рівності, а на прийнятті соціальних, часом асиметричних ролей. Метою приватної комунікації стає тимчасовий баланс її учасників і маніпуляція. Також можна дати таку характеристику: сфера приватного – це все те, що не є предметом законної стурбованості інших. Два полюси одного і того ж процесу демонструють явища, що відбуваються у суспільстві, політиці, комунікативній сфері, міжособистісних відносинах. Як точки на одній шкалі, вони є індикаторами, але в той же час взаємодіють між собою і переходять одна в одну[246, с. 35].

Про публічну сферу писали К. Шмідт (парламентська публічна сфера), Х. Арендт (антична публічна сфера), Ю. Хабермас (буржуазний публічний

простір) та ін. При цьому всі вони констатують занепад публічної сфери і зникнення публіки як активних громадян, які прагнуть у ході публічного діалогу обговорити якісь актуальні політичні проблеми. Однак поява Інтернету породила надії, що завдяки технологічному прориву публічна сфера поступово витісняється з соціальної реальності, буде відновлена у вигляді вільної від зовнішнього контролю дискусії і обміну інформацією в блогосфері і соціальних мережах, де тепер вже на дискурсивній основі формується і виробляється громадська думка [276].

Для кращого розуміння поняття і ширшої концепції публічної сфери та її значення для сучасного державного управління необхідно звернутися до історії. Так, в кінці 18 ст. у багатьох європейських країнах спостерігалась криза абсолютистських режимів, що призвела до розвитку революційних процесів у Франції і північноамериканських колоніях Великобританії, сприяла появі Першої Французької республіки і утворення Сполучених Штатів Америки. У результаті практика публічних політичних дискусій була закріплена та інституціоналізована в процесі прийняття перших конституцій та стала невід'ємним елементом сфери державного управління і продемонструвала значний етап у розвитку публічної сфери в рамках становлення громадянського суспільства, що характеризується зміщенням балансу сил і інтересів від аристократії на користь буржуазії [159].

Протягом Середніх віків не існувало конституційно-правового закріплення самостійності і незалежності публічної сфери від сфери державної активності, що була уособлена фігурою монарха, хоча приватна сфера вже в ті часи мала свою сферу автономії. Протягом цієї історичної епохи влада монарха характеризувалася практично необмеженою самостійністю у “публічній сфері” і контролем за тими процесами і акторами, які в ній діяли (публічна сфера

складалася зі сфери активності короля і тих, з ким він безпосередньо працював, зокрема, в рамках прийнятих процедур і самого церемоніалу влади).

Статус феодала, який діяв в рамках феодалної драбини на чолі з монархом, на якому б рівні феодалної піраміди він не перебував, не мав відношення до сучасних категорій “публічної сфери” і “приватної сфери”, так як носій цієї владної позиції не міг самотійно представляти її в публічному просторі, а повинен був демонструвати її як продовження влади вищого феодала – монарха, не виступаючи самотійним актором публічної сфери і не маючи простору для політичної ініціативи, хоча і володіючи економічною автономією. Концепція феодално-станової репрезентації влади, що склалася в Середньовіччі, могла бути виправданою і застосовною аж до епохи буржуазно-демократичних революцій, що супроводжувалася процесами прийняття перших конституцій і зміною правил та складу учасників публічної сфери [352].

Криза даної концепції була пов’язана з процесами переходу до капіталістичного ладу і вимагала побудови централізованого адміністративного апарату, хоча авторитет політичної влади, як і раніше продовжував залежати від авторитету глави держави. Така структура репрезентації влади багато в чому була продовженням добуржуазної соціальної структури репрезентації владних позицій і статусів тих чи інших її елементів. Однак репрезентація в рамках сучасної публічної сфери, наприклад, державних інститутів чи депутатського корпусу, не має нічого спільного з середньовічною репрезентацією влади, при якій публічна сфера безпосередньо пов’язана з діяльністю правителя. До тих пір, поки глава держави, пов’язані з ним представники аристократії і духовенства виступали єдиними учасниками публічної сфери, і практично не існувало публічного громадського або цивільного актора, інтереси якого могли б відстоювати інститути парламентаризму або інституціоналізовані майданчики громадської дискусії, продовжувала існувати феодална репрезентація влади.

Розвиток публічної сфери поступово призвів до складання нової “публічної влади”, яка формувалася в рамках будівництва центральних інститутів влади з європейської моделі національної держави. Постійне здійснення цими інститутами своєї діяльності щодо забезпечення зовнішнього і внутрішнього суверенітету держави, заснованої на систематичному адміністративному управлінні, формуванні регулярної армії і централізованому оподаткуванні, відображали, з одного боку, домінування держави над регіональними підсистемами, з іншого боку, виникли як результат суспільного договору, відображаючи інтереси держави, аристократії і буржуазії, що зароджувалася, розширювали масштаби своєї діяльності в процесі будівництва колоніальних імперій.

У 20 столітті публічна сфера отримала свій подальший розвиток в рамках держави загального добробуту, а також в умовах поширення масової демократії. Незважаючи на те, що ліберальна модель публічної сфери зберегла своє значення в нормативному відношенні, так як передбачала більшу відкритість і доступність інформації для суспільства, вона не могла в чистому вигляді застосовуватися в умовах вдосконалення масової демократії у формі держави загального добробуту. Ліберальна модель завжди включала в себе ідейно-ціннісні компоненти, які в кінцевому підсумку відповідали соціальним очікуванням населення, схильним до динаміки з плином часу. Так, форми, в яких публічна сфера виражала себе, до розвитку якої прагнули прихильники ліберальної моделі, почали змінюватися ще в часи Чартистського руху в Англії (1836-1848 рр.) і Лютневої революції 1848 р. у Франції, продовжуючи вдосконалюватися і в наші дні.

У зв'язку з подальшим вдосконаленням засобів масової інформації і пропаганди, публічна сфера вийшла не тільки за рамки суто державних інтересів, але й за рамки інтересів буржуазії, реагуючи на інтереси

громадянського суспільства, представленого масовим виборцем. У підсумку на рубежі 20-21 століть публічна сфера остаточно втратила не тільки свою соціальну ексклюзивність і дискримінаційність. Конфлікти, до цього сконцентровані в приватній сфері, почали поширюватися в рамках розширення публічної сфери. Так, конфлікт різних політико-адміністративних і економічних груп інтересів щодо можливості і необхідності підтримки саморегулюючого характеру капіталістичної економіки призвів до впровадження механізмів її державного регулювання та стратегічного планування, при цьому особливу роль у подоланні цього конфлікту зіграла інституціоналізація політичного дискурсу та його опосередкування засобами масової інформації [194, с. 357].

Публічна сфера, яка спочатку не мала виступати медіатором для згладжування суперечностей між політико-адміністративними й економічними групами інтересів, стала несподівано корисним простором конкуренції приватних і державних інтересів. На сучасному етапі публічна сфера багато в чому пов'язана з процесами інформатизації та нормотворчої діяльності держави в умовах масової демократії, відображає сформований баланс суспільних і державних інтересів. При цьому громадські і державні актори регулярно залучаються у публічну дискусію щодо того чи іншого значимого питання за допомогою публічних інформаційних майданчиків та інститутів. У нормативних актах більшою чи меншою мірою також знаходиться відображення конфліктів суспільних і державних інтересів, що політична воля держави прагне подолати у формі досягнення юридичних компромісів на основі загального легітимного і публічно значущого знаменника – суверенної волі народу. В просторі публічної сфери також діють політичні партії, громадські рухи та неурядові організації, що вступають у безпосередню взаємодію з державою і спираються на підтримку своєї діяльності в медійному просторі. Завдяки переплетінню публічної та громадської сфер державна влада з необхідністю

бере на себе низку функцій у сфері управління публічним простором і публічною політикою. При цьому суспільна влада, яка консолідується в мережевому публічному просторі, поступово бере на себе відповідальність за розвиток країни і набуває нових політичних функцій. У сучасних умовах це призводить до подолання глухого кута стиснення і “рефеодалізації” публічної сфери, пошуку з боку державної і суспільної влади нових варіантів досягнення політичних компромісів як між собою, так і всередині кожної з них [301, с. 10].

Публічний же простір є середовищем для вироблення громадської думки. Варто погодитись з О. Котуковим, що в сучасному демократичному суспільстві основними когнітивними механізмами публічного простору є (рис.3.3.1):

Рис. 3.3.1 Когнітивні механізми публічного простору [160, с. 71].

Публічна сфера, яка спочатку не мала виступати медіатором для згладжування суперечностей між політико-адміністративними й економічними групами інтересів, стала несподівано корисним простором конкуренції приватних і державних інтересів. На сучасному етапі публічна сфера багато в чому пов'язана з процесами інформатизації та нормотворчої діяльності держави

в умовах масової демократії, відбиває сформований баланс суспільних і державних інтересів. При цьому громадські і державні актори регулярно залучаються у публічну дискусію щодо того чи іншого значимого питання за допомогою публічних інформаційних майданчиків та інститутів. У нормативних актах більшою чи меншою мірою також знаходиться відображення конфлікту суспільних і державних інтересів, що політична воля держави прагне подолати у формі досягнення юридичних компромісів на основі загального легітимного і публічно значущого знаменника – суверенної волі народу. В просторі публічної сфери також діють політичні партії, громадські рухи та неурядові організації, що вступають у безпосередню взаємодію з державою і спираються на підтримку своєї діяльності в медійному просторі. Завдяки переплетінню публічної та громадської сфер державна влада з необхідністю бере на себе низку функцій у сфері управління публічним простором і публічною політикою. При цьому суспільна влада, яка консолідується в мережевому публічному просторі, поступово бере на себе відповідальність за розвиток країни і набуває нових політичних функцій. У сучасних умовах це призводить до подолання глухого кута стиснення і “рефеодалізації” публічної сфери, пошуку з боку державної і суспільної влади нових варіантів досягнення політичних компромісів як між собою, так і всередині кожної з них [301, с. 10].

Отже, уявлення про загальну спрямованість когнітивних механізмів розуміння публічного простору є детальний аналіз з урахуванням специфіки зв'язку пізнавальних цілей кореляційних зв'язків до об'єкта як частини цілого. Конкретизації і резонансні прояви такого роду загальнометодологічної дихотомії можуть бути знайдені на всіх рівнях рефлексивного осмислення пізнавальних дій, представленими такими методами: аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, диференціація і інтеграція, інтенсивний і екстенсивний розвиток наукового знання. Вони необхідні для

створення адекватного логіко-гносеологічного контексту аналізу когнітивних механізмів існування публічного простору в умовах державотворення.

Когнітивне сприйняття та пізнання об'єктивної дійсності, а також читання дослідження публічного простору, реальних потреб жителів, механізмів взаємодії індивіда і природи необхідні для розробки концепцій розвитку територій та проектів благоустрою, метою яких є успішна інтеграція природних територій, зелених масивів в повсякденному житті особистості.

На основі аналізу наукових джерел визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста.

Висновки до розділу 3

Досягнення ефективності динамічної системи “публічний простір – держава” потребує розмежування сфер повноважень та відповідальності між всіма учасниками системи. Так, основним завданням органів державної влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку громад та територій України, обласні державні адміністрації тощо) є ефективне формування спільної політики розвитку територій. При цьому органи місцевого самоврядування відповідають за досягнення окреслених цілей з врахуванням потенціалу території, а також

специфічних потреб її розвитку. Інститути громадянського суспільства презентують інтереси різних груп, суспільні потреби та цінності, здійснюють моніторинг та оцінку ступеня відповідності прийнятих стратегій та програм розвитку територій потребам їх мешканців, виступають партнерами при формуванні та використанні публічних просторів. Інститути бізнес середовища мають потужні матеріальні, технічні, технологічні та людські ресурси, необхідні для надання послуг іншим секторам. Однак найголовнішим критерієм досягнення ефективності динамічної системи “публічний простір – держава” є спроможність представників різних секторів до співпраці.

Водночас, кожен публічний простір потребує індивідуального підходу до створення з врахуванням як загальних умов привабливості, що характеризують будь-які типи публічних просторів, так і з врахуванням специфічних умов, що відображають особливості функціонального призначення публічних просторів і відповідних їм вимогах користувачів. Такий підхід надає можливість налагодити соціальну взаємодію (відносини, побудовані на спільних нормах та правилах поведінки, різних формах комунікації) та сформувані соціально-психологічну ідентифікацію мешканців та гостей з містом (відчуття приналежності до міста, відповідальності перед спільнотою міста, емоційний зв'язок та спільні цінності).

Отже, моделювання дозволяє забезпечити ефективність динамічної системи “публічний простір – держава”. Проведені дослідження свідчать, що міста потребують формування взаємопов'язаної мережі публічних просторів, які мають інтерактивні якості, стимулюють мешканців та гостей міста до активної взаємодії, демонструють здатність до змін.

Основні функції публічного простору є ті, що спрямовані на реалізацію публічних інтересів суспільства на певній адміністративній території з метою

вирішення політичних, економічних, соціально-психологічних, комунікативних завдань.

Політична функція публічного простору забезпечує функціонування державного механізму на визначеній території (держава, регіон, місто, село чи селище) та стабільність конституційно встановлених суспільних відносин: оборона країни (утримання армії, мобілізаційна робота, участь військ у міжнародних миротворчих операціях); національна безпека; охорона кордонів; зовнішня політика (представництво країни за кордоном, захист прав співвітчизників за межами країни, зовнішня економічна політика); забезпечення правопорядку на певних територіях (охорона прав і свобод громадян, боротьба зі злочинністю, охорона власності та фізичних осіб, запобігання правопорушенням); політика в інформаційній сфері

Економічна функція публічного простору спрямована на визначення та ефективне функціонування господарсько-організаційної діяльності держави: визначення стратегії соціально-економічного розвитку країни, області, міст та об'єднаних територіальних громад; регулювання правових аспектів функціонування ринкової економіки у державі, на рівні областей і об'єднаних територіальних громад; вплив на діяльність суб'єктів господарювання та інтенсивність інвестиційних потоків через систему економічних регуляторів (державний бюджет, податки, кредитна політика, грошова, цінова політика тощо); здійснення структурної політики з метою інтенсифікації виробництва, підвищення його конкурентоспроможності на світових ринках; коригування соціальних параметрів суспільства безпосередньо через важелі соціальних гарантій, пільг, фінансування послуг, системи соціального страхування та інше

Соціальна функція публічного простору міста дозволяє проаналізувати особливості соціальної взаємодії населення міста, прийняття колективних рішень щодо створення і сучасних змін території міста (placemaking). Тобто,

placemaking є важливим аспектом для визначення ролі місцевого самоуправління та аналізу активної позиції жителів міста. Економічна функція публічного простору тісно пов'язана з політичною: юридичне визначення публічного простору безпосередньо впливає на те, чи зможуть у ньому репрезентувати себе різноманітні соціальні групи, чи вони будуть виключені звідти. Кожну функцію публічного простору міста ми будемо намагатися проаналізувати з позиції виділення ключових аспектів для комфорту та розвитку відкритого простору та доступу до соціальних послуг для покращення життя населення міста.

Гуманітарна функція публічного простору спрямована на забезпечення функціонування та розвитку духовно-інтелектуальної сфери (освіти, науки і культури): розвиток культури і мистецтва, театру і кінематографії, музейної справи, образотворчого мистецтва, книговидавництва; збереження культурної спадщини України; упорядкування та якісний розвиток мережі культурно-освітніх закладів на певних міських і сільських територіях; впровадження новітніх технологій у сфері освіти; розширення та вдосконалення форм отримання освіти; розвиток інформаційного простору; активізація пропаганди здорового способу життя, створення умов для належного фізичного виховання людини та її відпочинку

Комунікативна функція публічного простору передбачає ефективну суб'єкт-суб'єктну взаємодію між індивідами, представниками влади і громад, між бізнесом і представниками органів влади та ін.

Також на нашу думку важливою у публічному просторі є медіаграмотність населення, яка також входить до комунікативної функції. Адже внаслідок низького рівня медіаграмотності населення України, недостатньої сформованості у нього умінь і навичок свідомого, вибіркового споживання інформації, відсутності належного психологічного імунітету до

впливу маніпулятивних технологій у міру розширення сфери електронної комунікації загострюється проблема захисту громадян, передусім дітей і молоді, від інформаційної продукції, що негативно впливає на психічний і фізичний стан людини, її інтелектуальний і моральний розвиток.

Психологічна та екологічна функції спрямовані на безпеку і комфорт жителів певних публічних просторів. Адже аналізуючи доступність публічного простору, доцільним є необхідність окреслити зручність та безпечність публічного простору для його учасників. Кожна особистість повинна відчувала комфорт та фізичну і психологічну захищеність в межах публічного простору, що в свою чергу буде позитивно впливати на її активність, а також бажання повернутися до публічного простору знову, адже комфортне середовище завжди матиме переваги навіть над незручністю у маршруті та доступності простору.

Уявлення про загальну спрямованість когнітивних механізмів розуміння публічного простору є детальний аналіз з урахуванням специфіки зв'язку пізнавальних цілей кореляційних зв'язків до об'єкта як частини цілого. Конкретизації і резонансні прояви такого роду загальнометодологічної дихотомії можуть бути знайдені на всіх рівнях рефлексивного осмислення пізнавальних дій, представленими такими методами: аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація, диференціація і інтеграція, інтенсивний і екстенсивний розвиток наукового знання. Вони необхідні для створення адекватного логіко-гносеологічного контексту аналізу когнітивних механізмів існування публічного простору в умовах державотворення.

Когнітивне сприйняття та пізнання об'єктивної дійсності, а також иитання дослідження публічного простору, реальних потреб жителів, механізмів взаємодії індивіда і природи необхідні для розробки концепцій розвитку територій та проектів благоустрою, метою яких є успішна інтеграція природних територій, зелених масивів в повсякденному житті особистості.

На основі аналізу наукових джерел визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог влади і громади міста. Також відкрита комунікація у публічному просторі передбачає наявність суспільних інститутів та залучення представників громади міста до активних соціальних та політичних процесів у прийнятті політичних та соціальних рішень. Важливим аспектом у публічному просторі міста є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та гостей міста.

РОЗДІЛ 4. ПРИКЛАДНІ ПОЛОЖЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРІВ У ПРОЦЕСАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

4.1. Удосконалення публічного простору в системі розвитку областей України

Публічний простір регіонів має певну специфіку, адже він кардинально відрізняється від розвитку та функціонування публічного простору великих міст. Зазвичай, публічні простори сільської місцевості розміщені в центральній частині села, ці простори можуть бути відкритими (наприклад, площі, вулиці, зелені зони) або закритими (бібліотека, будинок культури тощо).

За останні десять років ми можемо спостерігати суттєві демографічні та гендерні зміни у публічному просторі нашої країни. Ці суттєві зміни є відчутними у сільській місцевості та у великих містах України.

Надмірна диференціація регіонів за соціально-економічним станом призводить до нерівних можливостей розвитку індивіда, посилення міграційних процесів, провокує політизацію регіонального чинника, поглиблює світоглядну і політичну дезінтеграцію суспільства. Залишаються нерозв'язаними проблеми молоді, серед яких – нерівний доступ до освіти й працевлаштування, забезпечення житлом. Кожна третя молода людина не задоволена своїм соціальним статусом, і лише третина молоді бачить власну соціальну перспективу в Україні. Серед молоді спостерігається найвищий рівень безробіття, що пов'язано з пошуком першого робочого місця. Особливо гостро ці проблеми постають перед сільською молоддю, і вирішення їх неможливе без якісних змін у сфері освіти та соціальної політики.

Якісний стан публічного простору зміцнює згуртованість суспільства і сприяє зміцненню здоров'я, комфорту і підвищення добробуту всіх жителів різних регіонів, а також стимулює інвестування, економічному розвитку і екологічній стійкості. Характер та специфіка різних регіонів України визначається його вулицями, місцями публічного користування, відпритими та закритими публічними просторами, особливістю архітектури, безпекою на вулицях і в помешканнях, наявністю розвиненої соціальної та гуманітарної сфери, політичним та економічним чинникам, а також демографічним особливостям. Публічний простір створює образ міської чи сільської території, починаючи з площ та бульварів, закінчуючи дитячими майданчиками.

Публічний простір – життєво важливий елемент успішно розвиваючого міста чи села. Правильно спроектований публічний простір є основною перевагою функціонування певного регіону та здійснює позитивний вплив на його економіку, навколишнє середовище, безпеку, стан, інтеграцію. Між станом публічного простору та якістю життя населення міст чи сіл України існує прямий зв'язок. Публічний простір забезпечує можливості для соціальної та культурної взаємодії і сприяє підвищенню почуття причетності та гордості в місцях проживання.

Міграційний приріст населення характерний для міжрегіональних центрів Києва та Одеси, що передусім пов'язане з їх статусом та специфічним географічним положенням. Максимальний міграційний приріст характерний для приміських територій навколо Києва, Харкова, Львова та Одеси. Головними факторами внутрішньорегіональних та міжрегіональних міграційних потоків є статус столиці; рівень доходів населення; розвиток кон'юнктурних галузей господарства; рівень безробіття; географічне положення. Такі чинники, як стан забруднення навколишнього середовища та соціальне середовище проживання населення (поширення соціальних

негараздів, злочинності, захворюваності, наркоманії, алкоголізму тощо) практично не впливають на міграційну поведінку населення України [74].

Для урбанізованих регіонів України характерні різні тенденції змін. Урбанізовані регіони мають 6 різних міграційних паттернів: міграційна модель столичного урбанізованого регіону з найвищим рівнем постіндустріальних трансформацій та найвищим рівнем життя населення (Київський регіон); міграційна модель урбанізованого регіону з високим рівнем постіндустріальних трансформацій (Харківський регіон); міграційна модель індустріального урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення та низьким рівнем безробіття (Дніпропетровський регіон); міграційна модель приморського портово-промислового та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону з високим рівнем добробуту населення (Одеський регіон); міграційна модель індустріального та туристично-рекреаційного урбанізованого регіону (Львівський регіон) [74].

На нашу думку актуальною є програма UN-НАВІТАТ розроблена ООН, де зазначені ключові принципи ефективного управління містом. Серед головних принципів виділені:

1) сталість міського розвитку шляхом забезпечення балансу різних напрямів для задоволення усіх соціальних, економічних і екологічних потреб сьогодення і майбутніх поколінь;

2) децентралізація управління і ресурсів на основі принципу субсидіарності – солідарної відповідальності через розподіл ресурсів і відповідальності на рівні, відповідному ефективному і рентабельному здійсненню послуг;

3) рівноправність доступу до процесу ухвалення рішень і використання основних міських ресурсів;

4) формування різних видів партнерства, зокрема з бізнесом, для досягнення загальної мети;

5) створення адекватного середовища можливостей для всіх учасників, необхідного для їх участі в процесі ухвалення рішень і в процесі міського розвитку;

6) прозорість і підзвітність діяльності державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування;

7) використання новітніх досягнень інформаційних і комунікаційних технологій з метою підтримки належного міського управління і його сталого розвитку.

Так, громади мають право брати участь у розвитку власної території та змінювати публічний простір як через органи місцевого самоврядування, так і безпосередньо; в тому числі через громадські ініціативи, які діють за принципами прозорості, підзвітності, відповідальності, професійності та відкритості до співпраці. Жодна громадська ініціатива не може узурпувати право змінювати публічний простір певної території.

Для реалізації права громадян змінювати публічний простір територій потрібно запровадити такий механізм громадсько-муніципальної взаємодії [5]:

– Ініціативна група інформує мешканців району про свою ініціативу і проводить відкриті публічні громадські обговорення цієї ініціативи.

– За результатами громадського обговорення ініціативна група інформує про ініціативу відповідну районну державну адміністрацію.

– Районна державна адміністрація перевіряє технічні можливості реалізації ініціативи та інформує про них ініціативну групу. За потреби, районна державна адміністрація надає необхідні дозволи та технічну документацію; перенаправляє запит громадської ініціативи до відповідних органів державної влади та/або місцевого самоврядування.

– За запитом ініціативної групи Київська міська рада, Виконавчий орган Київської міської ради (Київська міська державна адміністрація), районні в місті Києві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства надають ініціативній групі допомогу та сприяння (в тому числі, у вигляді комунальної техніки, матеріалів, робочої сили).

Комфортне планування публічних просторів регіонів має бути одним з найважливіших напрямків планування в цілому. Світова практика планування міських просторів зазвичай належить структурам і установам виконавчої влади та активним громадам. Адже при плануванні проектної документації міст громадські простори закладаються в містобудівну документацію в узагальненому вигляді. Таким чином формуються унікальні окремі архітектурні простори та розробляються проектні рішення для типологічно схожих просторів.

Але з часом громадські простори регіонів, міст та сіл зазнають серйозних змін щодо особливостей функціонального призначення, які були визначено першочергово у проектній документації Відсоток вільних та доступних територій в місті стає все меншим.

Отже, головними викликами, які ускладнюють процес розвитку областей України щодо удосконалення публічного простору є несприятливі зміни демографічної ситуації та економічні трансформації. Найбільш стійкі до демографічних та економічних викликів міста в Україні – це столиця держави (що суттєво випереджає інші міста України за всіма критеріями), міжрегіональні центри Харків, Дніпро, Одеса (які водночас мають істотні демографічні загрози) та Львів, міста із розвитком кон'юнктурних галузей промисловості (передусім галузей паливно-енергетичного комплексу та металургії із загрозами значного забруднення довкілля, а також окремі центри харчової промисловості), розвиненою сферою послуг (передусім транспортні

та туристичні послуги). Найбільш вразливі міста – невеликі переважно моноспеціалізовані та периферійні міста, для яких характерні демографічні проблеми та згорання промислового виробництва.

Також аналізуючи економічні особливості розвитку регіонів щодо удосконалення публічного простору, нам би хотілося визначити інноваційні чинники підприємництва регіонів України, адже наявність інноваційних підприємств в різних областях дає можливість працевлаштовувати населення працездатного віку, дбати про рівень життя, безпеку і кофорт жителів, знижувати міграційний приріст та ін.

Так, аналіз інноваційної діяльності підприємств промисловості регіонів показує суттєву розбіжність між інноваційною активністю у промислових секторах регіонів. Лідерами за часткою інноваційно активних підприємств у 2015-2019 роках є: Харківська обл. (27-30%, з незначними коливаннями кожного року), Кіровоградська обл. (22-26% крім 2016 і 2019 рр.) [198], Тернопільська (20-30%, крім 2015 р., тенденція до зростання), Івано-Франківська (21-22%), Миколаївська (23-31%, крім 2018 р.). У таких промислово розвинених регіонах як Дніпропетровська, Донецька і Полтавська частка підприємств, що здійснюють інновації коливається в межах 10-16%. Найнижча інноваційна активність підприємств промислового комплексу спостерігається у Закарпатській, Луганській і Рівненській областях. У більшості регіонів України відбулося зменшення частки інноваційно активних підприємств за 2015- 2019 рр., як і в цілому по промисловості України (рис. 4.1.1).

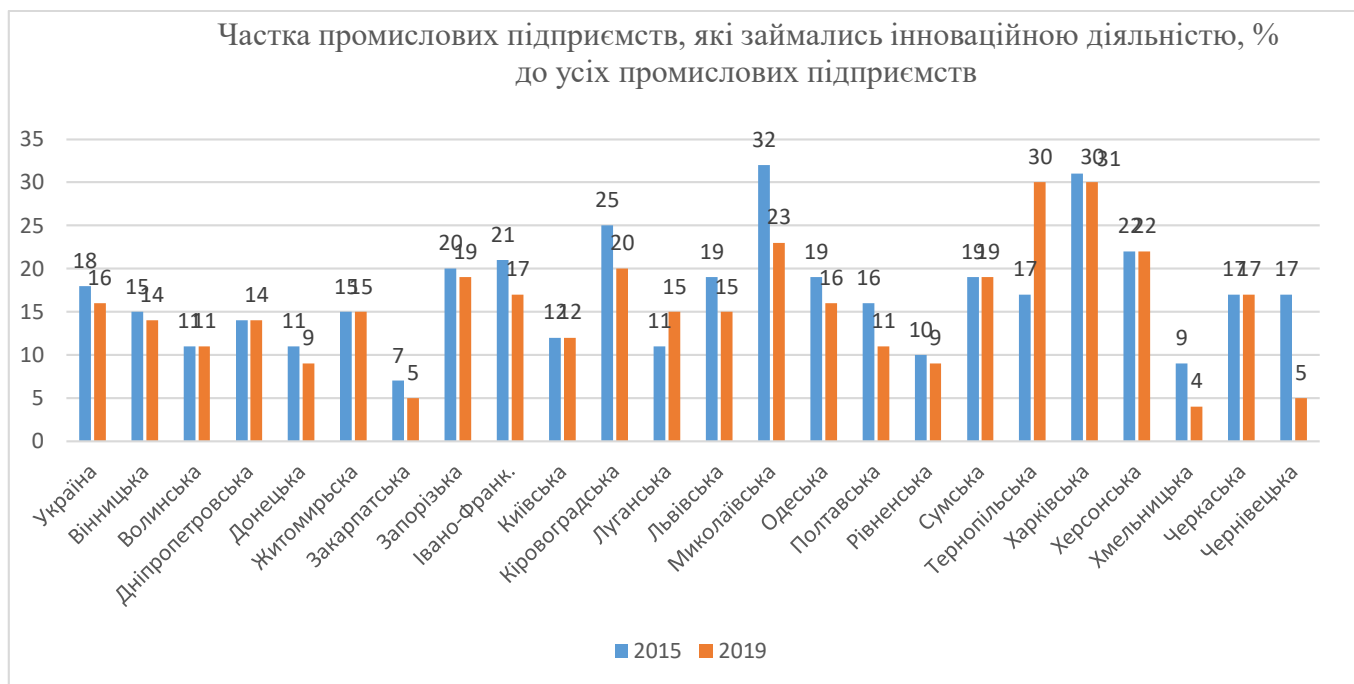

Рис. 4.1.1 Частка промислових підприємств, які займались інноваційною діяльністю за регіонами України у 2015 і 2019 роках

Найбільш суттєве і майже щорічне зростання інноваційно активних підприємств спостерігалось у Тернопільській обл., незначне – у Вінницькій та Черкаській областях.

Динаміка обсягів витрат на інноваційну діяльність в цілому по Україні за досліджуваний період була нестабільною, найбільшими у 2016 р., у 2017 та 2018 рр. їх обсяг суттєво знизився, а в 2019 р. вони лише на 2,9% перевищували рівень 2015 р. Так, наприклад, у Полтавській обл. у 2015 р. щорічний індекс витрат на інновації складав 0,37, у 2016 р. – 1,66, у 2017 р. – 0,32, у 2018 р. – 1,55, у 2019 р. – 7,1. Динаміка витрат за 2015-2019 рр. наведена у табл. 2.5.

У 3 регіонах відбулося скорочення витрат на інновації відносно 2015 р., найбільше – у Дніпропетровській області (у 2018 р. лише 9,1%, у 2019 р. – 29,3% від обсягу 2015 р.) та у Хмельницькій – 23,5% обсягу 2015 р.

Загальний обсяг інвестицій в інновації у 2019 році був найбільшим відносно 2015 року був у Тернопільській області – перевищував у 18 раз, у Житомирській, Полтавській та Сумській – у 5-6 разів. Однак, це динаміка в поточних цінах, за досліджуваний період ціни виробників промислової продукції зросли у 2,8 рази, отже реальні інвестиції були значно меншими і в багатьох областях вони фактично знизилися.

Таблиця 4.1.1

Обсяг і динаміка витрат на інноваційну діяльність в промислових комплексах регіонів України, тис. грн., у поточних цінах*

Області України	2015		2019		2019 у % до 2015	
	усього	на 1 підп.	усього	на 1 підп.	усього	на 1 підп.
Україна	13813674,4	16764,2	14220905,2	18185,3	102,9	108,5
Вінницька	575261,6	23010,5	832193,5	29721,2	144,7	129,2
Волинська	65280,3	5440,0	93083,9	8462,2	142,6	155,6
Дніпропетровська	7568879,0	120140,9	2217046,9	34641,4	29,3	28,8
Донецька	827653,4	29559,1	1399705,1	51840,9	169,1	175,4
Житомирська	32626,8	1165,2	191539,4	7980,8	587,1	684,9
Закарпатська	22530,6	1609,3	44617,9	4957,5	198,0	308,1
Запорізька	321051,3	6552,1	681707,2	14504,4	212,3	221,4
Івано-Франк	92189,0	3414,4	230675,8	10485,3	250,2	307,1
Київська	144771,6	3290,3	354451,8	8645,2	244,8	262,7
Кіровоградська	127719,1	5108,8	138270,7	6913,5	108,3	135,3
Луганська	24254,1	2694,9	26739,1	2430,8	110,2	90,2
Львівська	277796,2	4340,6	342258,1	7778,6	123,2	179,2
Миколаївська	291578,5	10054,4	931593,5	42345,2	319,5	421,2
Одеська	49670,7	1379,7	197607,4	5988,1	397,8	434,0
Полтавська	128525,6	4284,2	749059,9	23408,1	582,8	546,4
Рівненська	6865,9	528,1	29023,5	1451,2	422,7	274,8
Сумська	162349,5	7058,7	876689,7	38116,9	540,0	540,0
Тернопільська	14557,7	909,9	268009,7	9241,7	1841,0	1015,7

Харківська	667008,1	5700,9	672151,6	5794,4	100,8	101,6
Херсонська	70130,5	3691,1	83859,0	6450,7	119,6	174,8
Хмельницька	66659,4	3703,3	15639,2	1563,9	23,5	42,2
Черкаська	53539,0	2141,6	84467,7	2815,6	157,8	131,5
Чернівецька	18756,8	2084,1	15403,3	2200,5	82,1	105,6
Чернігівська	34997,3	2333,2	60981,4	5543,8	174,2	237,6

* Розраховано і складено на основі даних статистичних збірників Наукова та інноваційна діяльність України у 2015 та 2019 роках.

Інвестиції в інновації у розрахунку на одне підприємство суттєво диференціюються по регіонах, розрив складає десятки і сотні (у 2015 р.) разів. Найвищими вони були у Дніпропетровській і Донецькій областях, а найнижчими – у Рівненській. Така диференціація обумовлена регіональною структурою галузей промисловості та розмірами підприємств.

Здебільшого витрати спрямовуються на придбання машин, обладнання, програмного забезпечення, в середньому по Україні у 2015 р. – 80%, у 2018 р. – 68%, в 2019 р. – 72%. Позитивним є формування слабкої тенденції до зростання частки витрат на внутрішні НДР, що вказує на якісні зрушення в інноваційному процесі, розвиток власної дослідницької бази для створення науково-технічних розробок і зменшення технологічної залежності від імпорту знань. Найбільшою вона є була в Миколаївській (за 2019 дані відсутні), Харківській, Полтавській, Кіровоградській, Донецькій і Черкаській областях. Низькими ці витрати є у Дніпропетровській, Запорізькій, Сумській, Київській, Тернопільській областях.

При цьому підприємства багатьох регіонів в останні роки не надають інформацію щодо цих витрат, посиляючись на її конфіденційність, що також може створювати додаткові труднощі щодо розвитку областей України та певного публічного простору.

Частка промислових підприємств, які впроваджували інноваційні процеси, в загальній кількості інноваційних підприємств регіонів, мала

нестабільну динаміку з певною тенденцією до зростання. Якщо у 2015 р. частка таких у регіонах була в межах 40-60%, то у 2017-2018 рр. у багатьох регіонах вона була на рівні 70-80%, однак за 2019 рік цей показник в статистичній інформації відсутній. Частка підприємств з інноваційними процесами в кожному регіоні із року в рік змінювалася, в багатьох вона знижується.

Наприклад, Сумська обл. у 2016 р. мала найбільшу частку підприємств (86%), що впроваджували інноваційні процеси, а у 2017 р. майже найнижчу (33%). Низькою є частка цих підприємств у Вінницькій та Полтавській областях – в межах 33-50%. В Дніпропетровській та Рівненській області спостерігається більш-менш стійка тенденція до зростання цього показника.

У 2019 р. в середньому одне інноваційно активне підприємство запроваджувало 3 інноваційні процеси, найбільше їх було у Сумській та Чернігівській областях.

В аналізі інноваційного розвитку промислових комплексів регіонів важливим є показники кількість та частка промислових підприємств, які впроваджували інноваційні види продукції та реалізували інноваційну продукцію.

Так, основні принципи сталого розвитку міста базуються на ключових положеннях програми дій “Порядок денний на 21 століття”, державних стратегічних програмних документів у сфері економічної, соціальної, демографічної, екологічної, регіональної політики, заключних висновках Конференції ООН з розвитку населених пунктів (Хабітат-II) та відповідних рекомендаціях Європейської економічної комісії ООН і Ради Європи і спрямовані на:

- збалансований розвиток економічної, екологічної та соціальної сфер;
- пріоритет інтенсивного перед екстенсивним шляхом розвитку;

– раціональне використання територій міста, гармонійне поєднання історичної та сучасної забудови, збереження зелених насаджень, ствердження таким чином міжнародної репутації Києва як зеленого міста з неповторними красвидами, ріками й озерами, лісами, парками та скверами;

– припинення вибіркової забудови та перехід до комплексної реконструкції і забудови мікрорайонів застарілого житлового фонду, неупорядкованих і деградованих територій;

– пріоритет розвитку сфер офіційно-ділового та іншого комерційного призначення на лівобережжі міста для створення умов збалансованої зайнятості населення;

– концентрований локальний розвиток адміністративних районів у місті Києві з урахуванням специфіки їх виробничого та ресурсного потенціалу;

– концентрація ресурсів на вирішенні системних проблем і стимулюванні пріоритетних виробництв (точок росту).

Важливими у наукових дослідженнях залишаються питання присвячені вивченню саме таким аспектам розвитку публічного простору щодо демографічних і гендерних змін у суспільстві, як:

– вплив глобалізації та ринкових трансформацій на розвиток міст, проблеми та перспективи розвитку малих міст та сільських населених пунктів;

– просторові соціально-економічні зміни у великих містах, трансформація публічних просторів та ін.

Також в деяких наукових працях проаналізовані питання в яких висвітлюється як міста по-різному адаптуються до викликів економічних трансформацій та демографічних змін.

На статеву диспропорцію дуже сильно вплинули соціальні катастрофи першої половини 20 століття, особливо війни, під час яких спостерігалася

надсмертність чоловіків. Вплив цих катастроф з часом зменшується, але диспропорція змінюється вкрай повільно, що вже пояснюється надсмертністю чоловіків у працездатному віці [60].

На початок 2018 р. чисельність чоловіків становить 86,0 % від чисельності жінок. За прогнозними розрахунками фахівців ІДСД НАН України, співвідношення чоловіків та жінок не вирівняється навіть через п'ятдесят років [168].

Статевий дисбаланс, який виник унаслідок Другої світової війни, був особливо великим і зрештою визначав кількість шлюбів і народжуваність. У своїй статті А. Перковський і С. Пирожков вказують: “У 1946 році статеві пропорції в Українській РСР серед дорослого населення працездатного віку склалися так: на кожні 100 жінок 1928-1917 років народження, тобто віком 18–29 років, було тільки 36,4 чоловіка” [60].

Відповідно до основних положень Генерального плану м. Києва основна місія столиці України полягає у подальшому розвитку державного центру управління, науки, культури, освіти, спорту та туризму; створенні в м. Києві комфортного та безпечного середовища життєдіяльності з орієнтацією на поступове досягнення європейських стандартів якості життя, забезпечення гідних умов і рівних можливостей для всебічного розвитку та самореалізації нинішнього й майбутніх поколінь киян.

Відповідно до Стратегії розвитку м. Києва до 2025 року основними принципами сталого розвитку міста є:

- Компактне місто. Стимування територіального розростання міста для зменшення навантажень та витрат на інженерно-транспортну інфраструктуру. Пріоритет внутрішнього розвитку та облаштування міста. Раціональне використання вільних міських земельних ресурсів, модернізація застарілого

житлового фонду, оновлення деградованих промислово-складських та інших територій;

- Культурно-діловий центр країни. Великі ділові ініціативи. Активізація потенціалу розвитку столиці. Розширення міжнародних зв'язків і проектів. Збільшення конкурентоздатності економіки. Розвиток економіки знань. Поліпшення інвестиційного клімату. Розвиток установ культури з урахуванням потреб різних соціальних та вікових груп, людей з особливими потребами. Збільшення кількості установ дитячого дошкільного та позашкільного виховання, місць культурного спілкування для молоді;

- Збалансований розвиток міста та агломерації. Координоване регулювання використання і забудови приміських територій (Київської агломерації). Формування єдиного транспортно-планувального каркасу міста та приміської зони. Розвиток швидкісного електротранспорту для забезпечення сполучень місць розселення і прикладання праці міста та приміської зони. Забезпечення будівництва об'єктів спільних інтересів.

- Відповідальність перед прийдешніми поколіннями. Збереження історичного середовища, пам'яток світового, національного та місцевого значення, раціональне їх використання для історико-пізнавального туризму. Збереження та поліпшення унікального природного ландшафту. рівня озелененості, збагачення екосистем, створення нових зелених насаджень, парків, скверів, збільшення площ громадських зелених зон. Поліпшення якості повітря і води та санітарної очистки міста. Чистота територій;

- Привабливе та гуманне місто. Підвищення якості житлових умов у міських районах до рівня європейських столиць. Вільний доступ до житла. Урахування потреб у житлі наступного покоління. Можливість придбання житла для сімей з середнім рівнем доходу. Забезпечення соціального житла для громадян, що потребують соціальної підтримки. Гарантування суспільної

безпеки та надання якісних побутових, медичних і комунальних послуг. Розвиток інфраструктури спорту і фізкультури. Урахування потреб людей з обмеженими фізичними можливостями.

- Мобільне та доступне місто. Збалансоване розселення та зайнятість на лівобережжі і правобережжі. Пріоритетний розвиток громадського швидкісного електротранспорту. Поліпшення транспортних зв'язків між окремими районами. Збільшення протяжності та щільності автомагістралей. Будівництво тунелів, мостів, розв'язок та паркінгів. Забезпечення зручних транспортних зв'язків з приміськими територіями. Зменшення витрат часу до 30-40 хв. на пересування від місця проживання до роботи;

- Плановість і контроль за реалізацією Генерального плану, моніторинг містобудівної діяльності, створення містобудівного кадастру. Реалізація галузевих програм розвитку. Згідно із Стратегією розвитку до 2025 року Київ розвиватиметься як поліфункціональний центр шляхом постіндустріальної трансформації у сфері бізнеспослуг (консалтингових, фінансових, страхових, інформаційних), їх глибокого проникнення у виробничу сферу [270, с. 134].

Встановлено, що саме публічний простір міста слугує об'єднуючою ланкою міста, саме він забезпечує його цілісність в соціальному плані, забезпечуючи створення міської спільноти, відображаючи соціальний прояв міста. З'ясовано, що функціональний вимір розглядається як можливість для різних форм комунікації між жителями міст, а також ефективних форм комунікації при отриманні публічних послуг та веденні ефективного діалогу населення із представниками органів влади, а також відкритість і прозорість у прийнятті рішень керівниками органів державної влади, підприємств, установ і організацій щодо реалізацій стратегій розвитку на певній території.

Місто в поглядах Р. Сеннета, а точніше міський спосіб життя, є ключовим моментом у становленні публічності, розвитку публічних просторів, до яких

відносяться парки, сквери, площі, вулиці. Науковець наголошував на трансформації публічних просторів і зміщенні акценту із публічного простору як місця для спілкування на публічний простір як місце для спостереження, тобто, трансформація публічної культури з вербальної на візуальну. Візуальне середовище та зустрічі незнайомих впливають на створення загального комунікативного простору, а публічний простір міста, в свою чергу, сприяє розвитку соціабельності [248]. Також варто сказати, що публічний простір не є нейтральним, навпаки, він передбачає можливість для індивідів осмислення та надання символічних значень тим чи іншим питанням.

Класичне розуміння публічного простору, яке стало загальноприйнятим серед учених наприкінці 20 – на початку 21 століття, поділяється на два напрями: політичне і соціальне. Прихильники першого напрямку трактування цього поняття вважали публічний простір місцем зустрічей вільних громадян міста, де вони можуть обговорювати думки і ухвалювати рішення щодо життя суспільства.

Другий погляд на публічний простір пов'язаний із соціальним аспектом публічності, а саме зі здатністю людини до здійснення взаємодії і життя в соціумі. Згідно із цим підходом публічний простір визначається як місце, де виникають взаємодія між людьми, їх спілкування і насолода товариством один одного.

Публічний простір як частина сучасного суспільства має певних ряд ознак, серед яких: відкритість та доступність публічного простору для громадян; вільний обіг інформації; постійний комунікативний процес та взаємодія учасників публічного простору між собою; надання громадянам можливості для участі у політичному процесі через способом організації дискусійних майданчиків та формування в них громадської думки; спрямованість на формулювання та реалізацію суспільних інтересів з метою

подальшого досягнення суспільного блага; плюралізм думок, слів та дій на основі існування та визнання спільних для усіх правил взаємодії.

Передбачається вирішення соціальних проблем Києва та його мешканців шляхом ефективного розвитку пріоритетних напрямів і сфер міської економіки з дотриманням науково обґрунтованих екологічних вимог, зокрема:

- формування креативного інноваційного міста з розвитком науково-технологічних кластерів та залученням до цієї мети найкращих компаній і розвинутого людського потенціалу;

- збереження унікальних властивостей міста, його історичного середовища та культурної спадщини;

- підвищення рівня життя та поліпшення якості життєвого середовища, умов праці та підприємництва;

- формування відкритої та конкурентоспроможної економіки з цільовим залученням інвестицій та спроможним бюджетом розвитку;

- запровадження ефективної системи управління містом та відкритих правил діяльності міської влади;

- розвиток соціального партнерства, концентрація ресурсів на вирішенні системних проблем.

Сьогодні Київ – місто, яке розвивається у чітко визначених межах, розвиток міста за рахунок території області не передбачається містобудівною документацією. Тож планування відбувається на тих територіях, які вже освоєні містом. Закладені в попередні часи вільні громадські простори стають заручниками все більшої комерціалізації (тимчасові споруди, рекламні штендери, несанкціонована торгівля). Зміни, які відбулися в пострадянському суспільстві та економіці, жодним чином не відображаються в міських просторах. Їх конфігурація, закладена ще в радянські часи, залишилась без змін і не набула нових змістів. Існуючі міські простори або не планують, або

планують за застарілими принципами та засадами, базуючись на застарілій законодавчій та нормативній базі та відсутності базового урбаністичного аналізу. Витоками основних проблем при плануванні міських просторів є відсутність ланцюжка: збір статистичних даних – аналіз даних – прогнозування наслідків – планування – збір статистичних даних.

Таким чином, “публічний простір міста” – це певний базис чи конструкт, а також комунікаційний простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема.

Певний публічний простір міста дає нам інформацію про латентні правила відкритих чи закритих просторів, психологічні та соціальні особливості приналежності до певної спільноти. В таких місцях часто актуалізується та загострюються соціальні суперечності, конфлікти, владні відносини, проявляються соціальні цінності спільноти, її пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості, демократичності, відкритості, толерантності та розвитку спільноти, а також особливості ефектів соціалізації, соціальної ідентифікації та “сприйняття інших”, що проявляються саме в умовах публічного простору міста.

Дійсно, публічні простори сучасних міст функціонують набагато складніше. З одного боку, вони надають індивідам можливість соціальної репрезентації й контактів з незнайомцями, можливість зрозуміти свою позицію в суспільстві, а також набути статусу політичного суб’єкта. Разом з тим (і набагато частіше,) публічні простори – це місця, де наділена владою коаліція економічних еліт за допомогою державних апаратів, ЗМІ і професійних творців просторів (архітекторів, дизайнерів, проєктувальників, урбаністів, маркетологів)

реалізує свою політичне, економічне й культурне верховенство, створюючи “репрезентації простору” [274, с. 26-33].

З іншого боку, міські соціальні рухи, урбаністичні ініціативи й виключені з публічного простору спільноти відповідають спротивом і творчим протестом, “повертаючи” (re-claiming) собі фізичний і дискурсивний простір і відвойовуючи своє “право на місто”.

З наукової точки зору, розвиток сільських територій та процеси, що відбуваються під час децентралізації у сільській місцевості висвітлювалися у працях відомих учених і спеціалістів, серед яких: О. Попова, С. Майстро, М. Талавиря, С. Кваша, П. Саблук.

Якщо брати середні показники у світі, то на сільські території припадає 75% загальної площі, де проживає 51% усього населення планети. На сьогодні за наявними даними на цих територіях виробляється 32% світового ВВП [207, с.76-77].

В умовах розвитку децентралізації в Україні відбулися суттєві позитивні зміни для розвитку сільських територій. Так, за результатами 2019 року економічна активність зберігалась на достатньо високому рівні – темпи зростання ВВП оцінено у 3,3%, що майже співпадає з показником 2018 року. Про це йдеться у Огляді економічної активності, регулярному аналітичному продукті Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [Огляд економічної активності].

Моніторинг соціально-економічного розвитку об’єднаних територіальних громад проводиться щороку за основними показниками їх соціально-економічного розвитку відповідно до наказу Мінрегіону від 30.03.2016 № 75 “Про затвердження методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об’єднаної територіальної громади”.

Також станом на 30.03.2020 року об'єднаними територіальними громадами разом з обласними державними адміністраціями надано фактичні дані за основними показниками їх соціально-економічного розвитку у 2019 році відповідно до наказу Мінрегіону від 30.03.2016 № 75. За отриманими даними обласних державних адміністрацій, завдяки проведенню реформи децентралізації та запровадженню нових інструментів підтримки розвитку територій у більшості ОТГ за підсумками 2019 року спостерігається зростання по основних показниках, що характеризують економічну та фінансову ефективність їх розвитку.

Зокрема, майже у всіх ОТГ по всіх регіонах у 2019 році спостерігалось збільшення власних доходів їх бюджетів у розрахунку на 1 особу населення, порівняно з попереднім роком.

Основними джерелами доходів до бюджетів об'єднаних територіальних громад як і в попередньому році стали надходження від сплати податку на доходи фізичних осіб, податку за землю та єдиного податку. Найвищі показники у Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Хмельницькій, Чернігівській областях.

Збільшення кількості підприємств малого та середнього бізнесу у 2019 році спостерігалось у більшості ОТГ Волинської, Івано-Франківської, Київської, Луганської, Львівської, Миколаївської, Рівненської, Херсонської, Хмельницької та Чернігівської областей. У той же час, у більшості ОТГ Вінницької, Донецької, Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Запорізької, Кіровоградської, Полтавської, Одеської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Черкаської та Чернівецької областей у минулому році зафіксовано скорочення кількості підприємств малого та середнього бізнесу, порівняно з попереднім роком.

Також у 2019 році спостерігалось збільшення обсягів фінансування проектів регіонального розвитку, що реалізуються на територіях ОТГ Закарпатської, Івано-Франківської, Кіровоградської, Київської, Луганської, Миколаївської, Сумської областей та збільшення кількості таких проектів у ОТГ Вінницької, Волинської, Запорізької, Київської, Луганської, Миколаївської, Одеської, Херсонської, Черкаської та Чернігівської областей [198].

Загалом збільшення обсягів капітальних інвестицій у розрахунку на одну особу населення спостерігалось у більшості ОТГ Закарпатської, Івано-Франківської, Київської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Рівненської, Хмельницької, та Чернігівської областей, а їх зменшення зафіксовано у ОТГ Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Донецької, Житомирської, Запорізької, Львівської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернівецької та Черкаської областей [198].

Відповідно до проведеного нами емпіричного дослідження у об'єднаних територіальних громадах трьох областей: Київської, Волинської і Житомирської за сприянням закладів післядимломної освіти: “Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій при Київській обласній державній адміністрації”, “Волинський обласний центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій” та “Житомирський центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій при обласній державній адміністрації”, щодо особливостей організації публічного простору на території громад, нами були отримані такі результати опитувань серед жителів сільської місцевості.

Жителями ОТГ трьох областей (297 опитаних респондентів віком від 25 до 75 років, які більше 5 років проживають на території сільської місцевості) було запропоновано дати відповіді на наступні запитання щодо можливостей розвитку публічного простору їхньої територіальної громади (закритих та відкритих зон сільської місцевості). Емпіричне дослідження проводилось з вересня 2019 року по лютий 2020 року.

В рамках проведеного нами емпіричного дослідження та розробленої авторської анкети щодо вивчення особливостей функціонування певних публічних просторів у великих містах та комфорту жителів зазначених областей України, нами були отримані такі статистичні дані. У відсотковому значенні проаналізовані стверджувальні відповіді 376 респондентів різних регіонів, які проживають у великих містах України (*рис. 4.1.2*).

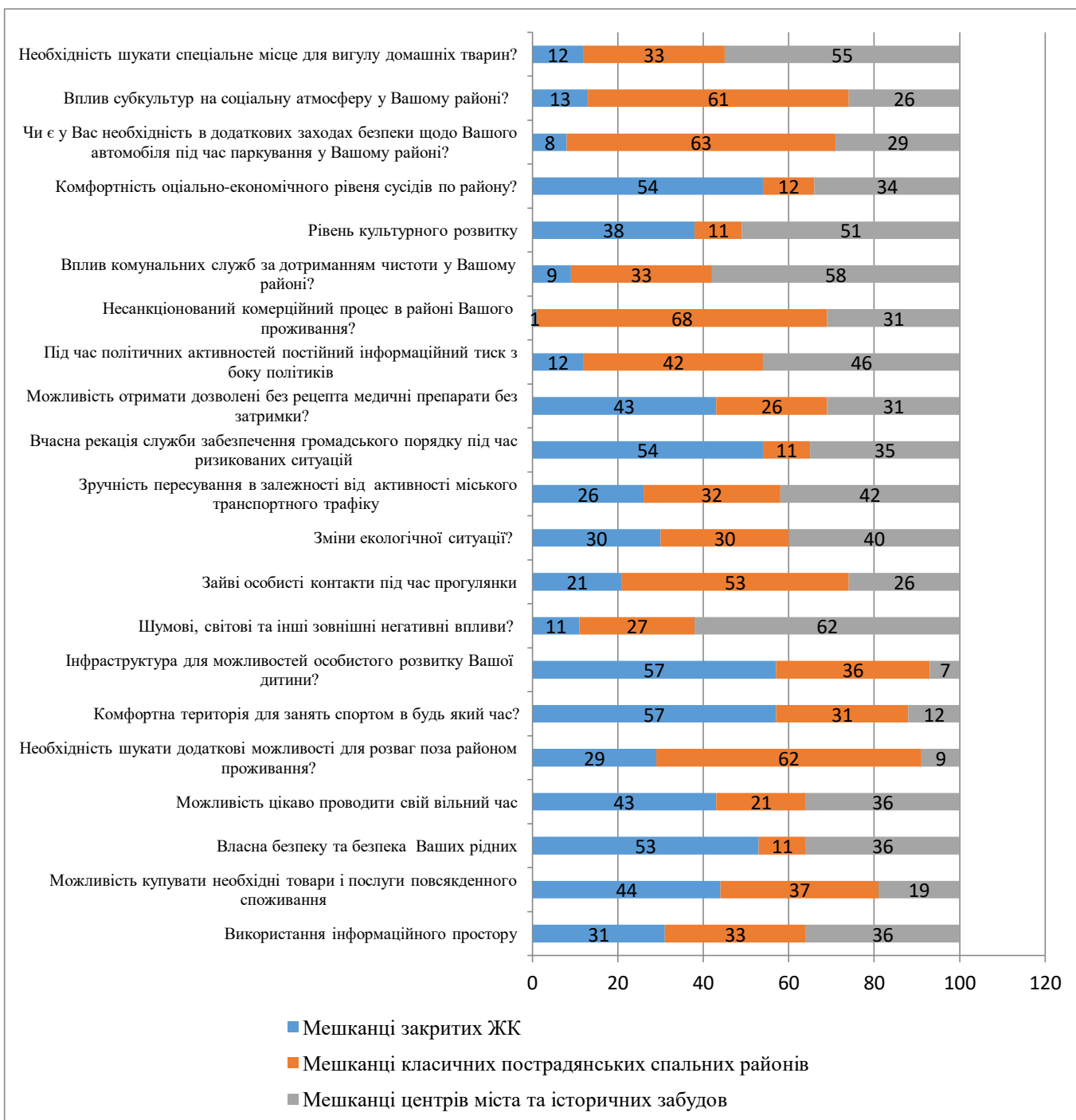

Рис. 4.1.2. Результати аналізу публічного простору жителів Києва і Київської області, Львова та Львівської області, Миколаєва і Миколаївської області, Харкова і Харківської області, Дніпра і Дніпропетровської області

Доведено, що формування адаптаційних можливостей жителів великих міст пов'язане з відчуттям безпеки і комфорту. Життєвий комфорт формується на підставі власних переваг особистості під впливом обставин об'єктивного характеру: на макрорівні – це інституціональні чинники функціонування суспільства, а саме: соціально-політичний устрій, рівень розвитку і стан економіки та соціальної ситуації в країні, рівень демократії; на мезорівні – чинники, пов'язані з місцем проживання: соціальне становище, а саме можливість задовольнити соціально-економічні і духовні потреби, екологічна та криміногенна ситуація; на мікрорівні – матеріальний рівень життя, житлові умови, зайнятість. На формуванні життєвого комфорту позначаються і соціально-демографічні характеристики особистості: стать, вік, шлюбний статус, освіта, стан здоров'я тощо.

Так, нами були отримані наступні результати серед мешканців об'єднаних територіальних громад, а саме:

82 % опитаних респондентів вважають, що пасивний відпочинок у власному господарстві є оптимальною можливістю для проведення вільного часу та можливістю для комунікації із рідними;

61 % опитаних респондентів не вважають, що у їхній громаді на достатньому рівні проводяться культурно-мистецькі заходи (творчі вечори, концерти, майстер-класи народних промислів);

34 % вважають доступною можливістю відвідати бібліотеку та замовити книгу додому;

41 % відвідують сільський клуб під час проведення культурних та масових заходів для ОТГ;

92 % вважають найбільш оптимальним збиратися у власних господарствах чи господарствах друзів та родичів для спілкування та проведення різних заходів і родинних свят.

53 % опитаних респондентів мають можливість для зустрічі із жителями свого села у храмах та церквах під час служіння;

42 % опитаних респондентів мають можливість для спілкування з жителями громади під час зустрічей на ринкових площах та біля продуктових магазинів.

Жителями ОТГ трьох областей (297 опитаних респондентів віком від 25 до 75 років, які більше 5 років проживають на території сільської місцевості) було запропоновано дати відповіді на наступні запитання щодо можливостей розвитку публічного простору їхньої територіальної громади (закритих та відкритих зон сільської місцевості). Емпіричне дослідження проводилось з вересня 2019 року по лютий 2020 року.

Так, нами були отримані наступні результати серед мешканців об'єднаних територіальних громад, відображені нижче: (рис. 4.1.3)

*Рис. 4.1.3 Розвиток публічного простору територіальних громад
(закритих та відкритих зон сільської місцевості).*

У зв'язку із постійною фізичною зайнятістю навколо власних присадибних ділянок жителі села, не частіше ніж 1 раз на два тижні відвідують паркові зони і зони для сімейного відпочинку.

Для публічних просторів сільських громад необхідним є розроблення програми розвитку окремого населеного пункту з урахуванням природних особливостей цієї території. Найважливішим аспектом залишається підвищення життєвих стандартів, що включають не лише підвищення рівня доходів на селі, а й відновлення соціальної інфраструктури із поліпшенням культурних та оздоровчих послуг.

У зв'язку із постійною фізичною зайнятістю навколо власних присадибних ділянок жителі села, не частіше ніж 1 раз на два тижні відвідують паркові зони і зони для сімейного відпочинку.

Отже, якщо ми говоримо саме про публічний простір сільської місцевості та розвиток сільських територій необхідним є розроблення програми розвитку окремого населеного пункту з урахуванням природних особливостей цієї території. Найважливішим аспектом залишається підвищення життєвих стандартів, що включають не лише підвищення рівня доходів на селі, а й відновлення соціальної інфраструктури із поліпшенням культурних та оздоровчих послуг [180].

Функціонування публічного простору села українськими науковцями зазвичай розглядалося у таких наукових напрямках, як: культурологія, соціологія, архітектура. Так, у дослідженнях українських вчених часто публічний простір ототожнюється із такими поняттями, як: “суспільний простір”, “громадський простір” або ж навіть “соціальний простір”.

Найбільш вираженою відмінністю соціального і публічного простору в наукових джерелах є та особливість, що термін “соціальний простір” на думку багатьох науковців не може ототожнюватися із поняттям публічного простору, адже “соціальний простір” – це простір ролей, статусів та позицій, що займають індивіди, і він не має ніякої прив’язки до певної території, тобто фізичного виміру, в той час “публічний простір” має такі виміри, як: персональний, тілесний простір (часто описується як “бульбашка”); приватний закритий простір (обмежується правами власності та контролюється власником (наприклад, приватне житло)); суспільний простір (або “публічний простір” (public space)) – простір, який група сприймає як свій. Останній може мати конкретного власника (наприклад, території кафе, торгівельно-розважальних комплексів, одним з функціональних призначень яких є взаємодія суб’єктів споживання), або ж перебувати у власності громади (наприклад, вулиці) чи бути напівприватним (внутрішній двір будинку). Публічний простір може бути відкритим (наприклад, площі) або мати обмежений доступ (наприклад, доступ за наявності квитка, або ж посвідчення чи певного статусу) [116, с. 61-66].

Як слушно зазначає М. Грищенко “публічний простір відіграє провідну роль в функціонуванні певної території”. Визначений фізично, він пов’язує між собою розрізнені осередки (забезпечуючи логістичну функцію); в соціальному вимірі, він відіграє соціально значущу роль інтеграції населення, забезпечуючи умови для створення незапланованої анонімної взаємодії “незнайомців”. Саме тому публічний простір слугує об’єднуючою ланкою певної території, саме він забезпечує її цілісність в фізичному та соціальному плані, відображаючи соціальний прояв певної території [71, с. 31-38].

Таким чином, “публічний простір” – це певний базис чи конструкт, а також комунікаційний простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє

право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема.

Таким чином, до публічного простору належать: вулиці, площі, парки, сквери, та інші громадські місця, передбачені для спільного перебування різних груп населення, також до публічного простору ми відносимо і квазіпублічні місця (тобто місця, що перебувають в приватній власності, зберігаючи можливість відкритого доступу та забезпечують “комунікацію незнайомців”, основною функцією таких місць є забезпечення проведення вільного часу та споживання товарів та послуг) – торгівельно-розважальні центри, кафе, тощо.

Певний публічний простір території дає нам інформацію про латентні правила відкритих чи закритих просторів, психологічні та соціальні особливості приналежності до певної спільноти. В таких місцях можливим часто актуалізується та загострюються соціальні суперечності, конфлікти, владні відносини, проявляються соціальні цінності спільноти, її пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості, демократичності, відкритості, толерантності та розвитку спільноти, а також особливості ефектів соціалізації, соціальної ідентифікації та “сприйняття інших”, що проявляються саме в умовах публічного простору території.

Визначення “public space” у сучасній європейській традиції розглядається в трьох основних аспектах: 1) як відкритий простір для відпочинку, рекреації, охорони здоров’я; 2) простір дебатів; 3) доступний простір – місця для всіх, або групи осіб, що ґрунтуються на основі.

На основі наукових досліджень вченими виділені властивості соціальних змін у публічному просторі певної території. Таким чином, соціальні зміни у публічному просторі розглядають, перш за все, з позиції функціонального виміру, структурного виміру, функціонального виміру, мотиваційного виміру та процесуального виміру.

Знайти традиційні публічні простори (площі й парки) в сучасних містах і селах дуже важко, адже публічна й приватна сфери в них надзвичайно переплетені; багато номінально приватних просторів слугують публічним потребам.

Виходячи з цього протиріччя, американські соціологи З. Ніл та Е. Орам пропонують таке узагальнено нейтральне визначення: *публічні простори* – це “всі простори, відкриті та доступні для всіх представників публіки в суспільстві в принципі, хоча необов’язково на практиці” [116, с. 1].

Таке нейтральне визначення, на перший погляд, дає змогу оминати проблематичне протиставлення “приватне – публічне” і включити в публічну сферу ті простори, які, не будучи публічними за формою власності, фактично виконують публічні функції. Разом з тим воно досить розмите і не враховує такого елементу справжнього публічного простору, як сприяння соціальним інтеракціям і реалізація громадянських свобод.

З точки зору економічного визначення “публічного простору регіону”, даний підхід передбачає три режими публічності і використання публічних просторів:

Quintessential (Traditional) public forum – простори, спеціально створені (зазвичай державою) для соціальних інтеракцій, публічного життя і реалізації громадянських свобод;

Non-public forum та Limited public forum – місця зі змішаним режимом доступності, в яких дозволені не всі види громадської політичної активності.

Юридичне визначення публічності/приватності простору переводить проблему з академічної в легальну площину, адже керуючись законом, суди можуть зобов’язувати власників приватних просторів, які є загальнодоступними, не перешкоджати реалізовувати громадянам політичні права, і таким чином перетворюють їх ці простори на публічні. І навпаки, суди

можуть забороняти громадську активність навіть у публічних просторах, створених державою, виключаючи їх із публічної сфери.

Варто зазначити, що в українському законодавстві відсутнє визначення “публічного простору”; в регулятивних актах, які стосуються управління територіальної громади, визначаються лише так звані “простори громадського використання”.

Отже, розвиток публічних просторів областей України, перш за все, спрямований на: удосконалення нормативно-правового забезпечення, що передбачає вдосконалення законодавчої бази з питань благоустрою, торгівлі та ін.; розвиток території міста чи села, а саме модернізація інфраструктури публічного простору, створення комфортних для учасників умов перебування у будь-яких публічних просторах тощо; впорядкування об’єктів міського простору, а які включають в себе тимчасові споруди для ведення підприємницької діяльності, засоби пересувної торгівлі, ринки та ін.; контроль за створенням та утриманням міського простору; формування системи заходів з поліпшення міського публічного простору; зміна пріоритетів розвитку міста на користь громади; використання системного підходу розвитку міста з урахуванням інтересів усіх його жителів; розвиток участі громади у формуванні міського середовища; впровадження інноваційних технологій; підвищення надходжень до міського бюджету за рахунок збільшення кількості відрахувань на податки від місцевого бізнесу в результаті активізації витрат користувачів міського простору через підвищення якості міського простору.

В умовах процесу децентралізації влади в Україні виникають нові можливості розвитку територій. Підвищення рівня життя населення певних територій, відновлення закладів культури, охорони здоров’я тощо виступають основним мотиваційним чинником децентралізації для розвитку об’єднаних територіальних громад. В умовах децентралізації влади органи місцевого

самоврядування мають потенціал функціонувати ефективніше, ніж центральні органи. Територіальні громади можуть регулювати процес нагромадження коштів, надання відповідних послуг, базуючись на коротко- і довгостроковому плануванні. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів має здійснюватися так, щоб, з одного боку, максимально наблизити процес прийняття рішення до жителів села, а з іншого, щоб місцеві органи влади володіли організаційними, матеріальними та фінансовими ресурсами для забезпечення достатнього рівня життя на сільських територіях, необхідного обсягу та якості послуг, які надаються населенню відповідно до європейських стандартів життя.

На основі аналізу наукових джерел визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог між представниками влади та громадськістю. Також важливим аспектом у публічному просторі міських та сільських територій є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів ищ та покращення якості надання адміністративних та соціальних послуг і комфорту рівня життя населення.

4.2. Суспільно-громадський аспект формування публічних просторів

До соціально-громадського аспекту публічного простору відносять: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, недержавні організації, громадські об'єднання. Тобто залежно від того, хто ініціює та встановлює ці взаємини та проводить відповідні комунікативні заходи чи взаємодію.

Адже, соціально-громадський аспект публічного простору – це перш за все взаємодія між представниками органів державної влади, органами місцевого

самоврядування, громадянським суспільством, представниками ЗМІ, активістами на певних територіях, політичними партіями.

Методологічні та прикладні питання багатоаспектної проблеми розвитку соціально-громадського аспекту в Україні досліджувалися багатьма вченими. Серед них варто виділити, зокрема, таких, як Т. Бельська [31], Н. Демченко [83], В. Дзюндзюк [89], М. Долішній [94], Т. Заяць [118], Г. Зеленько [127], В. Місюра [196], О. Пухкал [232], С. Телешун [232], та ін. Більшість науковців розглядали феномен громадянського суспільства виключно в контексті створення умов для його розвитку. Принципи та форми взаємодії органів публічної влади з громадськістю розкрито у роботах О. Бабінової [19]. Вчені Е. Афонін [17], Р. Войтович [47] та Л. Гонюкова [23] розглядають громадську участь у творенні та здійсненні державної політики. А. Халецька [284], А. Халецький [284] досліджують питання інституціонального забезпечення взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства. Дослідження О. Крутій [165] присвячено діалоговій взаємодії органів державної влади з громадськістю. В. Надрага [23] розглядає взаємодію владних структур і громадських організацій як засіб підвищення ефективності управління на регіональному рівні. Незважаючи на значну кількість наукових розвідок у цій площині, чимало питань залишаються малодослідженими у науці державного управління і потребують спеціального поглибленого теоретичного вивчення.

Ефективний діалог між владою та громадянським суспільством сприяє політичній соціалізації громадян, визначає громадянські форми поведінки і тим самим формує політичну культуру суспільства в цілому, сприяє зняттю напруги в суспільстві, мобілізує громадян до участі у вирішенні важливих соціально-значущих проблем.

Одним з основних елементів інституціоналізації діалогу між владою і громадянським суспільством є принцип зворотного зв'язку, який розглядається

в різних аспектах і сферах суспільного життя. Л. Петрушенко під управлінням за допомогою зворотного зв'язку розумів “зв'язок між керованими і керуючими для передачі усвідомленої (або контрольованої) інформації від керованого до керуючого інструменту і разом з тим один з елементів управління зворотнім зв'язком” [219, с.28.] О. Шабров принцип зворотного зв'язку розглядає як найважливіший елемент у механізмі політичного управління. Науковий апарат кібернетичної науки він застосував для створення так званої політичної кібернетики, в якій особлива роль належить політичному зворотному зв'язку. [289, с. 171-172].

Держава впливає на громадянське суспільство, його структури. Але разом з тим воно має і зворотний вплив. Структури громадянського суспільства здатні чинити вплив, насамперед на правотворчу діяльність держави, критикуючи законопроекти, вносячи в них доповнення, зміни або пропонуючи нові [64, с. 36-40.]. У комунікативній рівності ролей полягає головний демократичний принцип громадсько-політичного (цивільного) діалогу. Звичайно, за своєю суттю політика – це боротьба за домінування, суперництво, змагання за владу. Проте діалог з участю держави й громадянського суспільства має інституційні обмеження, правила організації та проведення, з якими повинні рахуватися всі учасники комунікації. Тому політична нерівність суб'єктів діалогу, об'єктивно існуюча в соціально стратифікованому суспільстві, долається (має долатися) завдяки визначеним нормам і принципам інституційного діалогу, його регламенту та офіційному модератору, що стежить за дотриманням симетрії з боку всіх учасників інтеракції.

Діалог держави і громадянського суспільства, хоча і містить в собі управлінські елементи, але не зводиться до одностороннього управління громадянським суспільством з боку держави. На основі законодавчого і нормативно-правового забезпечення держави функціонують інститути та

організації громадянського суспільства. Але й громадянське суспільство через свої інститути так само впливає на державу в ході суспільного діалогу з владою.

Тут на перший план виходить не стільки суспільно-громадський аспект зворотного зв'язку, скільки комунікативно-дискурсивний аспект в напрямку політичної філософії Ю. Габермаса. Завдяки цьому діалогічний зворотний зв'язок виступає як механізм узгодження інтересів, досягнення консенсусу і компромісу на основі принципів суспільно-громадської громадянської культури суспільства. [64, с. 37].

Як інститут громадянського суспільства діалог між владою і суспільством має виконувати і, частково, вже виконує низку функцій: контроль над інститутами влади, вирішення важливих соціально-економічних, гуманітарних проблем. Як правильно зазначає Ф. Шміттер, інститути громадянського суспільства мають становити, в сукупності систему “потенційного опору сваволі і тиранії правителів, будь-то незаконні узурпатори або фанатична більшість”. [294].

Процес комунікації між державою та громадянським суспільством характеризується різним ступенем розвиненості діалогової інтеракції і сприяє інституціоналізації діалогу. Даний процес характеризується різними моделями комунікації.

Перший варіант – це державна підтримка розвитку масових суспільних організацій або “модель садівника”. Тут у ролі “садівника” повинні виступити органи державної, регіональної та місцевої влади. В процесі двосторонньої взаємодії влада приймає законодавчо-нормативні акти, що сприяють зародженню і розвитку масових суспільних організацій, як основи громадянського суспільства. В ході цього процесу поступово вибудовується суб'єкт-суб'єктний двосторонній зворотний зв'язок на основі становлення та розвитку діалогу суспільства і влади, що ініціюється державою. Другий варіант

– це соціально-політичне партнерство у взаємодії органів влади та громадських організацій, коли держава розуміє важливість існування сильного громадянського суспільства. При цьому влада не намагається керувати громадянським суспільством, а “бере участь у різних формах діалогу з масовими громадськими організаціями, у вигляді переговорних майданчиків і в інших формах” [51, с. 48]. І, нарешті, третя модель, “модель архітектора”. В ході її можливого здійснення громадянське суспільство самостійно формує публічну політику, пропонуючи вирішення певних проблем. Це три найбільш сприятливі моделі для розвитку партнерських відносин між владою і суспільством, яке буде супроводжуватися розвитком між ними комунікації в її діалоговому варіанті.

Враховуючи, що сучасна демократія інституціоналізується у сфері публічної політики в процесі взаємодії держави і громадянського суспільства, ми можемо стверджувати, що існує тісний взаємозв’язок між двома політичними процесами: процесом інституціоналізації діалогу держави і громадянського суспільства та процесом поступового становлення діалогічної демократії, в тому числі і України. Наприклад, в такому її інноваційному модусі, як електронна демократія.

З нашого погляду, інституалізація діалогу держави і громадянського суспільства латентно обумовлює і процес інституціоналізації діалогічної демократії. І, навпаки, інституціоналізація демократії (деліберативної, участі, діалогічної моделі) об’єктивно пов’язана з інституціоналізацією діалогу держави і громадянського суспільства. При цьому під демократією, слідом за Дж. Кіном, ми розуміємо особливий тип політичної системи, в якій інститути громадянського суспільства і держави мають тенденцію функціонувати як два важливі елементи, які є окремими, і які одночасно є взаємозалежними, де влада завжди може стати предметом публічного обговорення, компромісу і угоди [141, с. 20].

Визначальну роль громадянського суспільства в процесі інституціоналізації новітніх моделей демократії поділяють Дж. Коен та Е. Арато, які у своєму фундаментальному дослідженні громадянського суспільства в контексті політичної теорії помітили з цього приводу наступне: “Наша головна теза полягає в тому, що на рівні громадянського суспільства демократія може йти набагато далі, ніж на рівні політичного та економічного співтовариств, так як в першому координуючі механізми комунікативної взаємодії мають фундаментальний пріоритет” [121, с. 206.]. А для “інституційного існування повністю розвиненого громадянського суспільства” з нормативної точки зору необхідні два види прав: по-перше, ті, які забезпечують автономію особистості, і, по-друге, ті, що мають справу з вільною комунікацією [120].

Із сучасних західних дослідників першим про інституціоналізацію діалогу заявив Б. Барбер у своїй праці, яка отримала світове визнання, під назвою “Сильна демократія: політика участі для нового століття”, що вийшла ще в 1984 році [308]. При цьому, щоправда, автор не використовує сам термін “діалог”, а звертається до його еквіваленту, називаючи діалог розмовою (talk). У зв’язку з цим зауважимо, що іменник “talk” перекладається з англійської і як “розмова”, і як “діалог”, і як “бесіда”. Крім цього, поняття “talks” позначає ще й переговори. У французькому виданні книги Б. Барбера англійське слово “talks” переведено на французьку саме як “діалог” [308].

Моделі взаємовідносин між громадянським суспільством і державою отримали розгляд у новітній роботі польського соціолога Е. Внук-Липинського. Описуючи інституційні умови і передумови для розвитку громадянського суспільства, вчений називає наступні (Рис. 4.2.1):

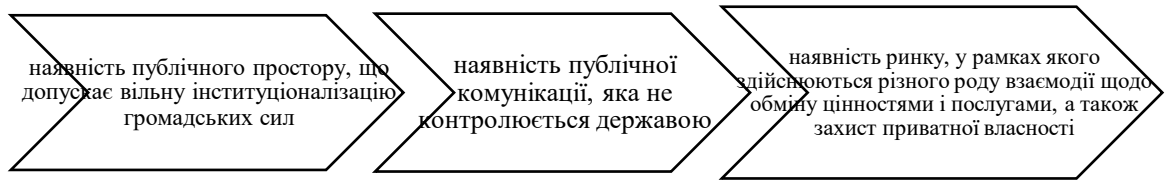

Рис. 4.2.1 Умови і передумови для розвитку громадянського суспільства [46, с. 191-192]:

Якщо “йти від зворотнього алгоритму” у разі відсутності першого фактору, коли публічний простір є недоступним для інституціоналізації громадських сил, але повністю підконтрольним недемократичній державі, поява автономних від держави організацій та об’єднань, що становлять інституціональний контекст громадянського суспільства, стає неможливим. У такому разі публічний простір наповнюється квазідержавними організаціями та об’єднаннями, контрольованими державою, а також формуються різноманітні неформальні дисидентські угруповання, що функціонують поза публічного простору.

Виникнення громадянського суспільства було безпосередньо пов’язане з процесом еволюції комунікаційного простору міського середовища, що включає в себе активну взаємодію людей, відкритість і плюралізм ідейного простору, утворення стійких соціальних зв’язків.

Подальшому зміцненню громадянського суспільства сприяло формування автономного простору взаємодії незалежних економічних суб’єктів, що беруть участь в економічних процесах як на державному, так і на міжнародному рівнях. Свобода підприємництва та економічний вибір індивіда, на думку А. Сміта, поступово сприяли зниженню ролі держави в регулюванні економічних процесів [254]. Таким чином, вільні економічні ринки перетворили приватні та колективні економічні стимули на суспільні блага і чесноти, при

цьому самі по собі ці ринки не могли виступати механізмом раціонального публічного обговорення цілей і пріоритетів суспільного розвитку.

Громадянське суспільство, з одного боку, виступає простором функціонування громадських спілок та асоціацій, з іншого боку, воно є результатом постійної конкуренції індивідів у процесі задоволення своїх потреб. Це не виключає того факту, що частина громадян буде діяти виключно в своїх приватних інтересах або навіть всупереч суспільним інтересам. Тому сенс більшої свободи громадянського суспільства і полягає в праві людей самостійно здійснювати такі колективні зусилля, які не тільки захищають їх інтереси, а й сприяють зміцненню ефективної суспільної взаємодії різних представників влади і громади у публічному просторі.

Як “сцена” міської повсякденності й водночас як простір вільного формування громадської думки та участі громадян у політичних процесах публічний простір є однією з ключових категорій розуміння урбаністичного способу життя й демократичного управління.

У науковому середовищі існують різні підходи до визначення, структури елементів і функцій громадянського суспільства. Найчастіше під громадянським суспільством розуміється сфера суспільства, що характеризується високим рівнем самоврядування індивідів і добровільно сформованими асоціаціями та організаціями громадян, яка захищена від прямого втручання і регламентації з боку органів державної влади [33, с. 2].

Але сучасне використання терміну “громадянське суспільство” сфокусовано не тільки на тих асоціаціях, які є ексклюзивними й прихильними соціальній справедливості та демократичній участі.

Визначивши основні характеристики громадянського суспільства на ознаки публічного простору, стає очевидним той факт, що розширення участі громадянського суспільства в публічних процесах на основі багатосторонніх

комунікацій можливе тільки при створенні державою реальних умов для суспільних інститутів і готовності в організаційному плані і на рівні самосвідомості самого громадянського суспільства до такої діяльності. Для забезпечення принципу зворотного зв'язку під патронатом держави було ініційовано створення спільних з громадянським суспільством інституцій. Поява нових інституціоналізованих мережевих структур, що включають державу і громадянське суспільство, була обумовлена кількома причинами одночасно.

По-перше, українська держава як інститут у сучасних умовах змушена була відповідно до прийнятих зобов'язань впроваджувати нові, адекватні свого часу, форми взаємодії з іншими учасниками публічного процесу.

По-друге, державна модель управління традиційного типу вже не в змозі була регулювати стосунки у сучасній, нехай ще й не до кінця відкритій системі тільки ієрархізованим шляхом, виконуючи роль наглядача і роздаючи директивні вказівки, оскільки реакція на такий варіант управління, як правило, веде до глибоких кризових процесів. У прагненні виконувати координуючі функції, державна влада в Україні змушена була створювати мережеві практики публічної взаємодії, забезпечуючи їх правовими основами та фрагментовано створюючи інституціональні структури в практичному публічному просторі за участю громадянського суспільства.

На основі різних форм і технологій громадської та цивільної участі недержавні актори вбудовуються в професійно-управлінську діяльність державних структур, тим самим реалізуючи публічний капітал товариства. Важливо, що без активної позиції держави розширення впливу інститутів громадянського суспільства на управлінські завдання неможливо. Держава створює умови для реального впливу громадян та інститутів громадянського суспільства на прийняття державно-політичних рішень за допомогою

розширення відкритості та прозорості діяльності органів влади, підвищення стандартів якості державного управління, надання доступних і якісних державних послуг населенню на всій території, підвищення добробуту населення і зростання підтримки та довіри населення державі як організатору та керівнику соціальних колективних дій. Розвиток публічної політики стає важливим показником здатності держави до ефективного управління. Орієнтація на досягнення публічності держави закладається в ідеологію сучасних адміністративних реформ, де стратегія модернізації державного управління полягає в створенні нового, відкритого типу взаємодії держави і суспільства.

Кластер – це об'єднання декількох однорідних або подібних елементів, який може розглядатися як самостійна одиниця, що володіє певними заданими властивостями. Поняття “кластер” відноситься до числа багатофункціональних з точки зору можливостей його застосування. Цей концепт широко застосовується в різних наукових дисциплінах. У тому числі, у технічних, у природничих науках і з соціально-гуманітарних наук. Головне призначення кластерного підходу (кластеризації діалогу) полягає в агрегації безлічі однотипних, і в той же час відмінних один від одного діалогів в групі або, точніше, кластери діалогу.

Між цими горизонтально розташованими кластерами діалогу існують глибокі відмінності (за цілями, стратегіями, модулів діалогічних інтеракцій і т. д.), але всередині кластерів об'єднані, хоча і відмінні один від одного, але, в той же час, типологічно близькі групи і види (підвиди) діалогічних дискурсів. У пропонованому нами кластерному підході до класифікації діалогічних дискурсів держави та громадянського суспільства у публічному просторі ми частково спираємося на підхід до діалогу, запропонований канадським філософом і логіком Д. Уолтоном, який зазначав, що “в політичному дискурсі

використовуються елементи декількох типів діалогу – критичної дискусії, переговорів, обговорення, діалогу, спрямованого на отримання інформації, спору” [422, с. 147].

Теорія Д. Уолтона діалогічних типів має високий рівень евристичності. Доповнена позааргументованим підходом до типології діалогу, вона покладена нами в обґрунтування демаркації основних кластерів діалогу держави і громадянського суспільства, конструйованих в континуумі публічної політики між її двома полюсами: конфлікту (конкуренції) і партнерства (кооперації). На підставі даного методологічного підходу, запропонованого на основі типології аргументативних діалогів Д. Уолтоном, ми виокремлюємо із загальної кількості діалогічних дискурсів сім основних кластерів діалогу держави і громадянського суспільства у публічному просторі [422, с. 147]. Дану кластерну класифікацію ми для спрощення сприйняття звели в таблицю 4.2.1.

Таблиця 4.2.1

Кореляційна типологія діалогу держави і публічного простору

	Вид співвідношення	Мета акторів	Призначення і сенс
1	Партнерство	Інтеграція соціуму. Демонстрація лояльності. Зміцнення сформованих взаємин або встановлення співробітництва. Формування і підтримання позитивного іміджу.	Отримання преференцій, збереження статусу-кво, досягнення єдності та стабільності. Зміцнення довіри і легітимності
2	Інформаційно-пошуковий діалог	Запит, одержання або надання інформації	Обмін інформацією, поглядами, позиціями, думками, отримання нових знань
3	Дослідницький діалог	Проведення громадських експертиз та консультацій. Соціологічні дослідження, фокус-групи. Політичний консалтинг. Аналітичні центри та “фабрики думки”. Знаходження і перевірка доказів.	Підтвердження або спростування існуючих думок, поглядів і робочих гіпотез
4	Деліберативний діалог	Узгодження загальних цілей, дій, методів і визначення найбільш прийняттого рішення проблеми. Координація дій влади і організацій	Дискурсивний вибір найкращого способу дій для реалізації соціально значущих інтересів.

		громадянського суспільства.	Легітимація прийнятих рішень. Досягнення суспільного консенсусу
5	Дебати, дискусії, полеміка	Критика, переконання. Вплив на громадську думку й суспільну свідомість.	Роз'яснення своєї позиції. Консолідація і завоювання прихильників. Прагнення послабити або підірвати аргументи політичних конкурентів.
6	Публічні суперечки, скандали. Інформаційна війна та маніпулятивні технології..	Критика, викриття, компромат. Підрив репутації політичних супротивників. Дискредитація і делегітимізація опонентів. Монополізація публічної політики та публічної сфери	Утвердження власного погляду. Дезорієнтація прихильників опонента. Прагнення до перемоги, утримання або завоювання влади.

У кластерній констеляції модусів діалогу держави і громадянського суспільства, особливо в умовах публічної політики сучасної України, як і в її історичній ретроспективі, згода і єдність, так само як і конфлікти, завжди грали і, ймовірно, ще досить довго будуть грати істотну роль. Партнерство у спілкуванні вищих осіб держави зі своїми прихильниками будується не на політичних аргументах, а на соціально-психологічних, економічних та прагматичних аспектах комунікації влади і соціуму. У тому числі, як на довірі, так і на конформізмі, мімікрії, лестошах, страху, догоджанні, патерналізмі і на інших сервільних взаєминах влади і громадян, держави і суспільства. Тому зводити діалог держави і громадянського суспільства виключно до аргументативних різновидів дискурсу, як це зробив Д. Уолтон, було б помилкою. Точно так само як і до виключно одного кооперативного або ж конфліктного формату інтеракцій.

Публічна сфера багато в чому залежить від репрезентації влади в умовах інформатизації державного управління, а також розвитку засобів масової інформації в умовах масової демократії; державна влада бере на себе функції координації публічного простору та публічної політики; відбувається

консолідація суспільної влади в мережевому публічному просторі; подолання “рефеодалізації” публічної сфери можливо на основі досягнення державою і суспільством нових політичних компромісів; публічні актори потребують постійної підтримки з боку суспільства в умовах кризи публічності.

Процес інституціоналізації діалогу держави і громадянського суспільства складається з ряду етапів, які відрізняються один від одного динамікою, глибиною і широтою інституціоналізації діалогу, кожен з яких сприяє все більшій рутинізації діалогу, перетворенню його в звичну норму комунікації держави, громадян та їх асоціацій в режимі діалогічного дискурсу. Сенс і призначення інституційного діалогу полягає в підвищенні якості і ефективності нової моделі дискурсивного управління на основі партнерства держави та громадянського суспільства в процесі спільного обговорення, вироблення і прийняття соціально і політично значущих рішень. Творення такої комунікативної системи вимагає значних зусиль і чималої кількості часу. В кінцевому підсумку, стійке функціонування такої інноваційної соціокомунікативної системи буде означати інституціоналізацію діалогу держави і громадянського суспільства і трансформацію існуючих раніше комунікативних практик у новий соціально-політичний інститут суспільства.

Публічний простір сам по собі є політичним. Це місце, де розвивається дискурс, де стає зрозумілим, що потрібно регіону, а точніше, що потрібно населенню. Тому що громадський простір характеризується людьми, які його формують. Часто вони навіть не знають, що вони є. Навіть лавка в парку, на якій можна ненадовго зробити паузу, відіграє соціальну (політичну) роль виключно через своє місцезнаходження або через місце, де воно не має бути.

Публічний простір завжди був ареною політичних дій, здебільшого в сенсі опору чи заколоту. Наприклад, площа Тяньаньмень (Пекін), площа Тахрір (Каїр) або парк Гезі (Стамбул) увійшли в історію, також є безліч інших

прикладів. Очікується, що демократія надасть опір у публічному просторі. Демонстрації, художні втручання, акції протесту – все це не тільки дає можливість демократичній системі, а й сама система потребує цього [21].

Поняття “публічності” з часів перших держав є невід’ємною властивістю демократії і супроводжує всі процеси в громадянському суспільстві. Як соціологічний феномен воно отримало розвиток у вигляді понять “публічного простору” (Х. Арендт) і “публічної сфери” або “публічності” (поняття die Öffentlichkeit Ю. Габермаса). В цілому вони розуміли публічність як невід’ємну якість, властиву людському співтовариству, і форму колективної рефлексії. Публічність можна охарактеризувати як раціональний консенсус, процес вирішення проблеми в житті громадянського суспільства, що стосується всіх однаково. Публічній сфері властивий формат комунікацій в єдиному часі, місці та просторі, особиста взаємодія між учасниками, раціональне, критичне мислення, відсутність ієрархій і свобода слова.

Необхідно відзначити, що поняття публічності не можна розглядати поза поняттям приватності. Приватність протилежна у своїх характеристиках: вона має емоційно-сугестивну природу, базується не на рівності, а на прийнятті соціальних, часом асиметричних ролей. Метою приватної комунікації стає тимчасовий баланс її учасників і маніпуляція. Також можна дати таку характеристику: сфера приватного – це все те, що не є предметом законної стурбованості інших. Два полюси одного і того ж процесу демонструють явища, що відбуваються у суспільстві, політиці, комунікативній сфері, міжособистісних відносинах. Як точки на одній шкалі, вони є індикаторами, але в той же час взаємодіють між собою і переходять одна в одну [15, с. 35].

Про публічну сферу писали К. Шмідт (парламентська публічна сфера), Х. Арендт (антична публічна сфера), Ю. Габермас (буржуазний публічний простір) та ін. При цьому всі вони констатують занепад публічної сфери і

зникнення публіки як активних громадян, які прагнуть у ході публічного діалогу обговорити якісь актуальні політичні проблеми. Однак поява Інтернету породила надії, що завдяки технологічному прориву публічна сфера поступово витісняється з соціальної реальності, буде відновлена у вигляді вільної від зовнішнього контролю дискусії і обміну інформацією в блогосфері і соціальних мережах, де тепер вже на дискурсивній основі формується і виробляється громадська думка [38].

Для кращого розуміння поняття і ширшої концепції публічної сфери та її значення для сучасного державного управління необхідно звернутися до історії. Так, в кінці 18 ст. у багатьох європейських країнах спостерігалась криза абсолютистських режимів, що призвела до розвитку революційних процесів у Франції і північноамериканських колоніях Великобританії, сприяла появі Першої Французької республіки і утворення Сполучених Штатів Америки. У результаті практика публічних політичних дискусій була закріплена та інституціоналізована в процесі прийняття перших конституцій та стала невід'ємним елементом сфери державного управління і продемонструвала значний етап у розвитку публічної сфери в рамках становлення громадянського суспільства, що характеризується зміщенням балансу сил і інтересів від аристократії на користь буржуазії[46].

Протягом Середніх віків не існувало конституційно-правового закріплення самостійності і незалежності публічної сфери від сфери державної активності, що була уособлена фігурою монарха, хоча приватна сфера вже в ті часи мала свою сферу автономії. Протягом цієї історичної епохи влада монарха характеризувалася практично необмеженою самостійністю у “публічній сфері” і контролем за тими процесами і акторами, які в ній діяли (публічна сфера складалася зі сфери активності короля і тих, з ким він безпосередньо працював, зокрема, в рамках прийнятих процедур і самого церемоніалу влади).

Статус феодала, який діяв в рамках феодальної драбини на чолі з монархом, на якому б рівні феодальної піраміди він не перебував, не мав відношення до сучасних категорій “публічної сфери” і “приватної сфери”, так як носій цієї владної позиції не міг самостійно представляти її в публічному просторі, а повинен був демонструвати її як продовження влади вищого феодала – монарха, не виступаючи самостійним актором публічної сфери і не маючи простору для політичної ініціативи, хоча і володіючи економічною автономією. Концепція феодально-станової репрезентації влади, що склалася в Середньовіччі, могла бути виправданою і застосовною аж до епохи буржуазно-демократичних революцій, що супроводжувалася процесами прийняття перших конституцій і зміною правил та складу учасників публічної сфери [24].

Криза даної концепції була пов’язана з процесами переходу до капіталістичного ладу і вимагала побудови централізованого адміністративного апарату, влада якого вже не була пов’язана з феодально-становою репрезентацією влади, хоча авторитет політичної влади, як і раніше продовжував залежати від авторитету глави держави. Така структура репрезентації влади багато в чому була продовженням добуржуазної соціальної структури репрезентації владних позицій і статусів тих чи інших її елементів. Однак репрезентація в рамках сучасної публічної сфери, наприклад, державних інститутів чи депутатського корпусу, не має нічого спільного з середньовічною репрезентацією влади, при якій публічна сфера безпосередньо пов’язана з діяльністю правителя. До тих пір, поки глава держави, пов’язані з ним представники аристократії і духовенства виступали єдиними учасниками публічної сфери, і практично не існувало публічного громадського або цивільного актора, інтереси якого могли б відстоювати інститути парламентаризму або інституціоналізовані майданчики громадської дискусії, продовжувала існувати феодально-становою репрезентація влади.

Розвиток публічної сфери поступово призвів до складання нової “публічної влади”, яка формувалася в рамках будівництва центральних інститутів влади з європейської моделі національної держави. Постійне здійснення цими інститутами своєї діяльності щодо забезпечення зовнішнього і внутрішнього суверенітету держави, заснованої на систематичному адміністративному управлінні, формуванні регулярної армії і централізованому оподаткуванні, відображали, з одного боку, домінування держави над регіональними підсистемами, раніше представлені феодами, з іншого боку, виникли як результат суспільного договору, відображаючи інтереси держави, аристократії і буржуазії, що зароджувалася, розширювали масштаби своєї діяльності в процесі будівництва колоніальних імперій.

У 20 ст. публічна сфера отримала свій подальший розвиток в рамках держави загального добробуту, а також в умовах поширення масової демократії. Незважаючи на те, що ліберальна модель публічної сфери зберегла своє значення в нормативному відношенні, так як передбачала більшу відкритість і доступність інформації для суспільства, вона не могла в чистому вигляді застосовуватися в умовах вдосконалення масової демократії у формі держави загального добробуту. Ліберальна модель завжди включала в себе ідейно-ціннісні компоненти, які в кінцевому підсумку відповідали соціальним очікуванням населення, схильним до динаміки з плином часу. Так, форми, в яких публічна сфера виражала себе, до розвитку якої волали прихильники ліберальної моделі, почали змінюватися ще в часи Чартистського руху в Англії (1836-1848 рр.) і Лютневої революції 1848 р. у Франції, продовжуючи вдосконалюватися і в наші дні.

У зв'язку з подальшим вдосконаленням засобів масової інформації і пропаганди, публічна сфера вийшла не тільки за рамки суто державних інтересів, але й за рамки інтересів буржуазії, реагуючи на інтереси

громадянського суспільства, представленого масовим виборцем. У підсумку на рубежі 20-21 ст. публічна сфера остаточно втратила не тільки свою соціальну ексклюзивність і дискримінаційність, вона по суті втратила свою внутрішню монолітність, створені буржуазними соціальними інститутами і відносно високим рівнем освіти її виробників і споживачів.

Конфлікти, до цього сконцентровані в приватній сфері, почали поширюватися в рамках розширення публічної сфери. Так, конфлікт різних політико-адміністративних і економічних груп інтересів щодо можливості і необхідності підтримки саморегулюючого характеру капіталістичної економіки призвів до впровадження механізмів її державного регулювання та стратегічного планування, при цьому особливу роль у подоланні цього конфлікту зіграла інституціоналізація політичного дискурсу та його опосередкування засобами масової інформації [10, с. 157].

Сучасне розуміння громадянського суспільства зводиться до того, що воно представлено в публічному просторі різноманітними і численними інституціями та формами прояву громадянської активності. Громадянське суспільство – це багатогранне і диференційоване поєднання різноманітних інститутів і суб'єктів – юридичних осіб та незареєстрованих організацій, які здійснюють соціально-корисну діяльність у різних сферах суспільного життя, створюючи умови для самореалізації громадян їх об'єднань, забезпечення приватних потреб та інтересів, а також, по мірі становлення громадянського суспільства, поступового перерозподілу між цивільними інститутами і державою за вирішення важливих завдань у ході просування принципів партиципаторної демократії та розширення політичної участі.

Як “сцена” міської повсякденності й водночас як простір вільного формування громадської думки та участі громадян у політичних процесах

публічний простір є однією з ключових категорій розуміння урбаністичного способу життя й демократичного управління.

У науковому середовищі існують різні підходи до визначення, структури елементів і функцій громадянського суспільства. Найчастіше під громадянським суспільством розуміється сфера суспільства, що характеризується високим рівнем самоврядування індивідів і добровільно сформованими асоціаціями та організаціями громадян, яка захищена від прямого втручання і регламентації з боку органів державної влади [33, с. 2].

Але сучасне використання терміну “громадянське суспільство” сфокусовано не тільки на тих асоціаціях, які є ексклюзивними й прихильними соціальній справедливості та демократичній участі.

Наклавши основні характеристики громадянського суспільства на ознаки публічного простору, стає очевидним той факт, що розширення участі громадянського суспільства в публічних процесах на основі багатосторонніх комунікацій можливе тільки при створенні державою реальних умов для суспільних інститутів і готовності в організаційному плані і на рівні самосвідомості самого громадянського суспільства до такої діяльності. Для забезпечення принципу зворотного зв'язку під патронатом держави було ініційовано створення спільних з громадянським суспільством інституцій. Поява нових інституціоналізованих мережевих структур, що включають державу і громадянське суспільство, була обумовлена кількома причинами одночасно.

По-перше, українська держава як інститут у сучасних умовах змушена була відповідно до прийнятих зобов'язань впроваджувати нові, адекватні свого часу, форми взаємодії з іншими учасниками публічного процесу.

По-друге, державна модель управління традиційного типу вже не в змозі була регулювати стосунки у сучасній, нехай ще й не до кінця відкритій системі

тільки ієрархізованим шляхом, виконуючи роль наглядача і роздаючи директивні вказівки, оскільки реакція на такий варіант управління, як правило, веде до глибоких кризових процесів. У прагненні виконувати координуючі функції, державна влада в Україні змушена була створювати мережеві практики публічної взаємодії, забезпечуючи їх правовими основами та фрагментовано створюючи інституціональні структури в практичному публічному просторі за участю громадянського суспільства.

На основі різних форм і технологій громадської та цивільної участі недержавні актори вбудовуються в професійно-управлінську діяльність державних структур, тим самим реалізуючи публічний капітал товариства. Важливо, що без активної позиції держави розширення впливу інститутів громадянського суспільства на управлінські завдання неможливо. Держава створює умови для реального впливу громадян та інститутів громадянського суспільства на прийняття державно-політичних рішень за допомогою розширення відкритості та прозорості діяльності органів влади, підвищення стандартів якості державного управління, надання доступних і якісних державних послуг населенню на всій території, підвищення добробуту населення і зростання підтримки та довіри населення державі як організатору та керівнику соціальних колективних дій. Розвиток публічної політики стає важливим показником здатності держави до ефективного управління.

Як зазначає Л. Сморгунів, “здатності держави управляти невіддільні від здібностей громадянського суспільства включатися в громадське управління, а також розуміння того, що тільки інтеграція здібностей всіх суб’єктів публічного управління підвищує його загальну результативність”. Орієнтація на досягнення публічності держави закладається в ідеологію сучасних адміністративних реформ, де стратегія модернізації державного управління полягає в створенні нового, відкритого типу взаємодії держави і суспільства[44].

Громадянський простір – це місце, де артикулюється усе різноманіття інтересів, які протистоять один одному та співвідносять, впливають на владу, примушуючи її прислуховуватися до голосу суспільства, враховуючи різні інтереси, знаходити шляхи і засоби їх задоволення. Публічний же простір є середовищем для вироблення громадської думки. Таким чином, інституційним стрижнем громадянського суспільства, його серцевиною служать об'єднання, які не прагнуть отримання від своєї діяльності комерційної прибутку, а обрали за мету суспільно корисні завдання. Важливими характеристиками об'єднань і створюваного ними простору, іменованого публічним простором, є добровільність об'єднання, наявність довіри між членами, прихильність їх загальній системі цінностей, а також самодіяльність і самоорганізація.

В сучасному демократичному суспільстві ознаками публічного простору є: постійний комунікативний процес, відкритість та доступність простору для певного кола суб'єктів, максимально вільне циркулювання інформації, забезпечення умов для участі громадян у політичному процесі з метою формування громадської думки, спрямованість процесів на реалізацію суспільних інтересів, плюралізм думок, слів, дій на основі визнання певних спільних для всіх правил взаємодії. Особливістю української моделі публічного простору, форматованої “знизу – вгору”, є висока протестна активність громадянського суспільства, яка в умовах порушення каналів зворотного зв'язку і низького рівня довіри громадян до політичних інститутів сприяє формуванню та інституціоналізації нових каналів громадянської та публічної участі.

Питання проблеми публічного простору засвідчує, що простір життєустрою народу відображає структурну цілість всіх його елементів на певному етапі його історичного розвитку, як продукт публічних інтеракцій, а час життєустрою народу відображає його трансформаційні зміни взаємодій всіх

акторів публічного простору, а також їх відтворювальних процесів, які обмежені певними просторовими параметрами. Публічний простір за своєю природою є плацдармом руху громадянської форми матерії, який виступає як сукупність відношень, що виражають координацію, упорядкованість співіснуючих публічних акторів системи суспільних зв'язків. Кризові явища в публічній системі України, які призвели до зміни влади, сплеску громадянської активності та появи нових форм взаємодії публічних акторів, актуалізували питання аналізу та моніторингу громадянського сектору в державі та визначення його ролі у формуванні публічного простору.

Цей інтерес є цілком природним, оскільки формування громадянського суспільства нерозривно пов'язане із розвитком і становленням правової держави – одним із базових європейських інститутів. При цьому наразі не припиняються наукові дискусії стосовно сутності громадянського суспільства та особливостей його ролі в сучасній публічній системі. Таким чином обрана тема дослідження набуває в сучасних умовах особливої актуальності.

Класиком дослідження публічного простору став відомий німецький соціолог і філософ Ю. Габермас, якому належить характеристика публічного простору: “створений приватними індивідами, які збираються разом як громадськість і артикулюють проблеми суспільств”. О. Котуковим розглянуто поняття “публічний простір”. Серед українських фахівців у сфері державного управління, які досліджували різні просторові форми, потрібно виділити роботи таких дослідників, як В. Бакуменко, М. Білинська, В. Гошовська, В. Дзюндзюк, В. Князєв, В. Корженко, О. Лазор, О. Коротич, Я. Радиш, І. Розпутенко, В. Скуратівський, С. Телешун та інші.

Простір – це система координат для матеріальних аспектів соціальних дій у формально-класифікаційному сенсі. У контексті виявлення основних властивостей публічного простору сучасних міських територій та емпіричних

проявів у ньому соціальних змін, виділяється важливий аспект розгляду публічного простору – простір взаємодії суспільних акторів.

В міському просторі умовно можна виділити такі виміри: персональний, тілесний простір (часто описується як “бульбашка”); приватний закритий простір (обмежується правами власності та контролюється власником (наприклад, приватне житло)); суспільний простір (або “публічний простір” (public space)) – простір, який група сприймає як свій. Останній може мати конкретного власника (наприклад, території кафе, торгівельно-розважальних комплексів, одним з функціональних призначень яких є взаємодія суб’єктів споживання), або ж перебувати у власності громади (наприклад, вулиці) чи бути напівприватним (внутрішній двір будинку) [116, с. 65].

В західній традиції прийнято вживати термін “public space”, тоді як українські науковці використовують низку термінів – “суспільний простір”, “публічний простір”, “громадський простір” або ж навіть “соціальний простір”.

Соціальні групи змінюють свої диспозиції, ієрархічно вистроїлися всередині соціального простору, таким чином утворюють свої зони, які перетинаються при взаємодії, при цьому не змінюючи соціальної дистанції. На погляд, П. Бурдьє, Р. Зиммель, можна знаходитись фізично поруч один з одним, але незмірно далеко один від одного в суспільному просторі. Згідно з соціальною структурою суспільства утворюються і різні по набору наданих послуг сервісні підприємства, які так само, як і споживачі, можуть перебувати територіально поруч, але соціально далекі один від одного через орієнтованість на різні соціальні групи клієнтів, матеріально-технічну оснащеність і, відповідно, можливості виробництва послуг.

Нерівність, ієрархія, дистанція проявляються в “резидентному розміщенні” [251], свого роду територіальності, локальності, з якої надалі можна отримувати ренту у вигляді символічного капіталу. Так, П. Бурдьє вказує

на поділ простору на центр і периферію, а також окупацію центру індивідами з великим капіталом. Він використовує своєрідні метафори – “ефект клубу” і “ефект гетто” – як маркери соціальної диференціації. Територіальний поділ суспільного простору на “клуб” і “гетто” дозволяє П. Бурдьє уявити такий простір, як розрізнений не лише за матеріальною ознакою і територіальним розташуванням, а і за наявності символічного капіталу, що виражається у володінні владою, в статусі, реалізації соціально-культурних і споживчих практик [258, с. 60-61].

Ієрархізація в суспільному просторі неминує відображається на фізичному: попри те, що суспільний простір не є ідентичним фізичному, воно постійно прагне реалізуватися в ньому. Фізично реалізований суспільний простір являє собою розподіл у фізичному просторі різних благ і послуг, а також фізично локалізованих акторів, які мають можливість присвоєння цих благ і послуг. Такий подвійний розподіл у просторі акторів як біологічних індивідів і благ визначає диференційовану цінність різних областей реалізованого суспільного простору [258, с. 54]. Таким чином, просторові структури дають підстави для встановлення особливого типу просторових відносин, в яких розвивається людина як суспільна істота, формуються або деформуються просторові сфери життєдіяльності, значущі для людини як особистості.

Існує чотири головних підходи до розуміння поняття публічного простору. Згідно першого, публічне – це те, що стосується держави та її адміністративних функцій. Відповідно, публічний простір – це простір, в межах якого забезпечується функціонування держави, виконання нею адміністративних функцій. Згідно другого підходу, публічне – те, що стосується держави та економіки, а публічні простори – це простори, в межах яких забезпечується економічна діяльність. Третій підхід визначає публічне як те, що

стосується громади, урядування, громадян і визначає публічний простір як простір, в межах якого громади або громадські асоціації встановлюють правила участі (членства) відповідно до моральних цінностей та соціальних очікувань, забезпечується взаємодія між учасниками. Згідно з четвертим підходом, публічне – те, що стосується комунікабельності, відкритого самовираження. Отже, публічний простір – це простір самовираження та комунікації [162].

Публічний простір міста також завжди відіграв важливу суспільно творчу та інтеграційну роль. Так, ще з давніх часів площі та ринки були місцями збору та комунікації людей, обміну та взаємодії. Проте, у сучасних містах суспільний простір виглядає інакше. Він є майданчиком не для спілкування, а для “спостереження” (Р. Сеннетт), що говорить про трансформацію публічної культури, яка перетворюється із вербальної у візуальну, змінює свою форму і наповнення, але не функцію [123, с.22].

А. Філіппов розглядає простір як гнучку смислову схему, що дозволяє впорядковувати спостереження дій і взаємодій. Принциповою характеристикою такої схеми є ідентифікація спостерігача і діючих акторів, що займають місце, і кваліфікація простору в залежності від соціально-історичних визначень тіла, місця і руху. На наш погляд, А. Філіппов, найбільш точно визначає категорію “суспільний простір”: 1) Порядок соціальних позицій, наприклад, статусів, які співіснують таким чином, що заняття однієї позиції виключає заняття іншої, подібно до того, як у фізичному просторі речі однієї і тієї ж природи не можуть займати одне і теж час і місце. 2) Характер будь-якого простору (зони, території, місця, регіону), його складові (кордони, об’єкти) мають суспільне походження. 3) Фізичний простір, оскільки на нього проектується принцип розподілу і співвіднесення соціальних позицій [257, с. 160].

Важливим є також врахування при вивченні суспільно-громадського аспекту публічного простору соціально-психологічних чинників для жителів

міст і сіл. Тому дослідження наукових підходів у вивченні публічного простору міста набуває все нових актуальних питань, які потребують ґрунтовного системного аналізу та рекомендацій щодо запровадження комплексних підходів до принципів його реалізації.

Публічний простір міста окрім врахування соціальних, політичних, демографічних, географічних, екологічних та інших особливостей включає також багато соціально-психологічних аспектів. Життя у місті та публічний простір великого міста може впливати та змінити не тільки психологічний комфорт жителів, а й в гіршому випадку, деструктивно впливати на середню тривалість життя населення, можливість жителів вільно отримувати необхідні соціальні послуги та відкритий доступ до всіх соціальних і медичних закладів у місті та багато інших особливостей.

Як зазначав автор “Географії міст” Г. Лаппо, “багатогранність міста як соціального організму, фокусу території, комунальногосподарського комплексу, містобудівної системи потребує участі в дослідженні його проблем представників багатьох наук” [187].

Публічний простір міста з соціально-психологічної точки зору впливає на адаптаційні особливості населення та індивідуальний комфорт кожного жителя міста. Сучасні українські науковці розглядають явище соціально-психологічної адаптації як рух від пасивного пристосування до побудови системи продуктивної взаємодії особистості і середовища та визначають її як активний процес використання суб’єктом стратегій і способів оволодіння ситуацією, в який свій внесок чинять як особистість, так і інший (індивідуальний чи груповий) суб’єкт, які взаємно адаптуються і творять єдиний адаптивний простір.

У якості показників успішної соціально-психологічної адаптації на груповому рівні можуть виступати: задоволеність відносинами із оточенням,

позитивна соціально ідентичність, позитивний образ “Ми” і “Вони”, міжгрупова толерантність. А на особистісному рівні – актуалізація потреб в самоповазі та самоактуалізації, активна індивідуальна позиція в соціумі, задоволеність діяльністю, сенсом життя, висока активність, гнучкість до змін, емоційна стабільність, інтернальний локус-контролю та високий рівень емоційного інтелекту особистості. У соціальному сенсі процес адаптації визначається комунікацією в соціумі. Усвідомлення/неусвідомлення ситуації є однією з основних координат моделювання соціальної адаптації спільноти, а когнітивний, комунікаційний та поведінковий чинники виступатимуть основними аспектами вияву її активності/пасивності та толерантності до зовнішніх та індивідуальних змін [206].

Так, рівень адаптації жителя міста спрямований на аналіз зовнішніх і внутрішніх чинників. Соціальна активність і небайдужість до соціальних змін у місті формує у населення високий рівень відповідальності та наявності громадянського суспільства та функціонування безпечного простору, в якому важливим є дотримання правових та соціальних норм. А індивідуальний аспект спрямований на розвиток соціально та психологічно зрілої особистості, яка готова нести відповідальність та бути рішучою у власних здібностях, психологічних властивостях та процесах.

Формування адаптаційних можливостей жителів великих міст пов'язане з відчуттям безпеки і комфорту. І як слушно зазначає О. Бурова, життєвий комфорт формується на підставі власних преференцій особистості під впливом обставин об'єктивного характеру: на макрорівні – це інституціональні чинники функціонування суспільства, а саме: соціально-політичний устрій, рівень розвитку і стан економіки та соціальної ситуації в країні, рівень демократії; на мезорівні – чинники, пов'язані з місцем проживання: соціальне становище, а саме можливість задовольнити соціально-економічні і духовні потреби,

екологічна та криміногенна ситуація; на мікрорівні – матеріальний рівень життя, житлові умови, зайнятість. На формуванні життєвого комфорту позначаються і соціально-демографічні характеристики особистості: стать, вік, шлюбний статус, освіта, стан здоров'я тощо [123].

Суб'єктивні аспекти життєвого комфорту охоплюють як соціально-нормативні та ціннісні установки, реалізація яких зумовлена усією сукупністю умов соціалізації людини, так і емоційний компонент, який постає як переживання, зумовлені успішним (або неуспішним) функціонуванням особистості в різних сферах життя. Зокрема, нормативна складова відображає соціально-психологічну адаптацію до соціуму та соціальних трансформацій. Тривалі емпіричні дослідження задоволеності різними аспектами життя виокремили найпоширеніші соціально-психологічні чинники: до цих чинників слід зараховувати рівень суб'єктивного контролю (локус контролю) над життєвими ситуаціями, настроїв, відчуття віку та самотності [123].

Можна привести велику кількість прикладів публічних просторів, які впливають на відчуття і переживання індивідом самотності, а також коли у нас різко змінюється настроїв в різних відкритих і закритих публічних просторах.

Так, спільними чинниками соціально-психологічних характеристик європейських міст є:

- високий рівень соціальної захищеності та безпеки жителів;
- верховенство права;
- доступ до якісних адміністративних та соціальних послуг;
- розвинений рівень інфраструктури;
- велика кількість паркових зон та можливість для населення вільного доступу до зон відпочинку;
- дотримання законодавства у сфері екології;
- дотримання законодавства у сфері будівельних норм та стандартів;

- високі стандарти якості продуктів харчування;
- психологічний комфорт населення великих міст у доступі до відкритого простору;
- рівень освіченості населення та можливість формування вільних зон публічного простору за освітніми та професійними інтересами та багато інших особливостей.

Звичайно, що у наукових дослідженнях присвячених тематиці публічного простору не можливим є не врахування системного підходу до вимог та аналізу сталого розвитку країни. У багатьох європейських країнах використовують інтегрований підхід до розвитку великих і малих міст.

Лейпцизька хартія “Міста Європи на шляху сталого розвитку” для забезпечення розвитку та функціонування публічного простору міст Європи рекомендує дотримуватися таких принципів політики інтегрованого розвитку міст, до яких відносять [439]:

- активне втілення в життя принципів політики інтегрованого міського розвитку.
- забезпечення територіальної цілісності шляхом більш збалансованого соціального та економічного розвитку регіонів та підвищення їх конкурентоздатності;
- стимулювання розвитку, спричиненого виконанням міських функцій, та поліпшення взаємовідносин міста і села;
- сприяння більш збалансованій транспортній доступності;
- розширення доступу до інформації та знань;
- зменшення збитків, завданих навколишньому середовищу;
- підвищення цінності і захист природних ресурсів і природної спадщини;

- примноження культурної спадщини як фактору розвитку європейських міст;
- розроблення енергетичних ресурсів і забезпечення енергетичної безпеки;
- заохочення високоякісного сталого туризму;
- обмеження впливу природних катастроф.

Відповідно до розроблених рекомендацій, визначених у Лейпцизькій хартії “Міста Європи на шляху сталого розвитку” рекомендовано європейським містам розглянути питання розробки програм інтегрованого міського розвитку на загальноміському рівні. Такого роду інструменти планування, що спрямовані на досягнення поставлених цілей, повинні:

- характеризувати сильні і слабкі сторони міста і міських районів на основі аналізу актуального стану речей,
- визначити послідовні цілі розвитку міської території і створити картину майбутнього міста,
- узгодити різні частини планів: просторові, секторальні та технічні і політичні заходи, та забезпечити, щоб передбачені інвестиції сприяли врівноваженому розвитку міської території,
- забезпечити просторову концентрацію і координацію використання фінансових ресурсів публічних і приватних суб’єктів,
- координуватися на локальному та муніципально-регіональному рівні, залучаючи громадян та інших учасників, які змогли б внести вагомий внесок у забезпечення економічної, соціальної, культурної та екологічної якості регіонів [77].

Створення і розвиток якісного публічного простору з відповідним зонуванням є важливою складовою підвищення конкурентоспроможності європейських міст.

Як зазначає О. Бузун якість публічних просторів, міських культурних ландшафтів, архітектури та містобудування відіграють центральну роль для конкретних умов життя мешканців європейських міст. Так, вибір комфортного публічного простору жителями великих міст та туристами плыває на розвиток економічних показників, комфорту жителів та гостей великих європейських міст, збереження довкілля та застосування комплексного підходу до розвитку території міст. Публічні зони та зелені простори, які в тій чи іншій кількості існують у всіх європейських містах, створюють привабливий вигляд та підвищують комфортність проживання в них, спричиняючи їх подальший розвиток [160].

Сучасні дослідження публічних просторів європейських міст за дослідженням European Green City Index засвідчили, що найкращими європейськими містами за такими показниками, як: викиди вуглекислого газу, якість повітря та енергоспоживання, будівлі, транспорт, вода, відходи та землекористування, екологічна політика міста є Копенгаген, Стокгольм, Осло, Відень та Амстердам [376].

Найменш екологічними містами у даному дослідженні є: Київ, Софія, Бухарест, Белград і Загреб. Українська столиця отримала найгірші оцінки за категоріями: якість повітря, викиди CO₂, використання землі та енергії. Українська промисловість є однією з найбільш енергоємних у світі [70].

Цікавим у вивченні публічного простору є науковий підхід до зонування територій. Так, дуже часто у містах Європи є певні окремо виділені зони за виконуваними функціями та призначеннями, станом навколишнього природного середовища, етнічного середовища та іншими критеріями, наприклад у місті можуть бути виділені: зони соціального призначення – території міста, призначені під житло; зони потенційного економічного розвитку, призначені для виробництва та ведення бізнесу; зони публічного

характеру – центральна міська частина, центральні пішохідні зони і інші зони з можливою концентрацією функцій публічного простору.

Таке зонування покладено в основу планування та розвитку міст Болгарії, створює можливості розвитку комунікацій та інфраструктури, що найбільш повно відповідає потребам зазначеної зони й дозволяє ефективно розподіляти кошти на фінансування проектів розвитку міст [194, с. 357].

Важливим аспектом аналізу соціально-психологічних чинників міст України і міст Європи є врахування системних показників: безпеки, екології, економічних факторів, освіти та інновацій, інфраструктури, комфортного життя населення, вільного доступу до публічних просторів, наявність врахування потреб населення відповідно до зонування публічних просторів.

В першу чергу великі міста України мають бути: містами з диверсифікованим екологічно чистим виробництвом; містами прикладних наук, освіти, економіки знань та креативних індустрій; потужним регіональним центром та осередком української культури; привабливим туристичним центром, центром рекреації та реабілітації; містом комфортного проживання мешканців.

Спільними чинниками соціально-психологічних характеристик європейських міст є: високий рівень соціальної захищеності та безпеки жителів; верховенство права; доступ до якісних адміністративних та соціальних послуг; розвинений рівень інфраструктури; велика кількість паркових зон та можливість для населення вільного доступу до зон відпочинку; дотримання законодавства у сфері екології; дотримання законодавства у сфері будівельних норм та стандартів; високі стандарти якості продуктів харчування; психологічний комфорт населення великих міст у доступі до відкритого простору; рівень освіченості населення та можливість формування вільних зон

публічного простору за освітніми та професійними інтересами та багато інших особливостей.

Соціальна активність і небайдужість до соціальних змін у місті формує у населення високий рівень відповідальності та наявності громадянського суспільства та функціонування безпечного простору, в якому важливим є дотримання правових та соціальних норм. А індивідуальний аспект спрямований на розвиток соціально та психологічно зрілої особистості, яка готова нести відповідальність та бути рішучою у власних здібностях, психологічних властивостях та процесах. І важливим є з наукової точки зору також врахування індивідуального підходу розвитку особистості у публічному просторі як системі, яка забезпечує формування якісних зовнішніх соціальних, психологічних, економічних, демографічних, екологічних та освітніх чинників.

Так, суспільний простір обумовлює особливості взаємодії, контактів та комунікації індивідів і, насамперед, норми поведінки, соціальну взаємодію обумовлюють та формують цей простір. А. Лефевр підкреслює, що соціальні відносини виробництва мають соціальне існування лише тоді, коли вони є у просторі, проектується і водночас виробляють його. Формулювання дослідника включає в себе подвійну реїфікацію: реїфікацію простору і реїфікацію відносин виробництва. Перша веде до матеріалістичного погляду на світ: соціальне існує тільки тоді, коли воно стає просторовим. А оскільки тільки матеріальне може бути просторовим, це означає, що соціальне існує тільки в матеріальному і може бути відтворено тільки матеріальним. Єдино можливий вихід із всього цього: матеріальне впливає на матеріальне, і в цьому процесі зароджується соціальне[356].

П. Бурдьє зазначає, що простір також є конструктом: “Той простір, у якому ми живемо і який ми пізнаємо, є соціально відміченим і сконструйованим”. Соціальне також “вбудоване” у просторове: фізичний

простір є соціальною конструкцією і проєкцією соціального простору, соціальна структура в об'єктивному стані (як, наприклад, план міста), об'єктивація і натуралізація минулих і нинішніх соціальних відносин [258, с. 43].

Другою важливою характеристикою суспільного простору є наявність контролю. А. Лефевр відштовхується від ідеї створеності, виробництва простору: “простір є продукт (соціальний)”. Однак, будучи засобом виробництва, він одночасно є і засобом контролю; в цьому сенсі він так само “реальний” як товар або гроші. Так, суспільний простір не лише зумовлює створення комунікації, а й обмежує її, він контролює та обумовлює рівень доступу; простір задає норми поведінки та існування в ньому. За Лайманом і Скоттом, саме існування соціальних норм, які керують поведінкою у натовпі, демонструє соціальний характер суспільного простору [356].

Під громадськими просторами, ми розуміємо частину міського середовища, цілеспрямовано створюваного в інтересах жителів та гостей міста для вільного самовираження, комунікації, відпочинку та прояву своїх здібностей на благо суспільства. Тому можна виділити основні параметри сучасних громадських просторів:

- вільний і рівний доступ для жителів і гостей, який передбачає як фізичну, так і економічну рівнодоступність;
- різноманіття власності (державна, муніципальна, приватна) при превалюванні державної і муніципальної для вирішення завдання збереження рівнодоступності для громадян;
- ціннісна орієнтованість залучення жителів до громадських просторів буде інтенсивніше при збереженні історичної, архітектурної, естетичної і соціальної цінностей;
- індивідуальність – пов'язана із суспільною цінністю та повинна викликати асоціації, громадський резонанс, значимість;

- урбаністичний сценарій – рух і потоки, привабливість і функціональність;

- комфортність умов – полягають у доступності в часі і просторі (транспорт), безпека, зелені смуги.

Функціональність громадських просторів може проявлятися: а) у формуванні простору для політичного дискурсу, де відбуваються дискусії на теми, життєво важливі для даної політичної спільноти, і відбувається можлива зміна поглядів (мітинги, пікети); б) як точки взаємодії влади і жителів (міські та народні свята, маскаради та святкові паради тощо); в) проведення дозвілля жителів; г) своєрідний інструмент збереження історико-архітектурних, національних (традиційні, пов'язані з діячами літератури, культури і науки) ансамблів.

Таким чином, системний взаємозв'язок трансформації міського середовища створенням громадських просторів надає кумулятивний ефект і підвищує якість життя жителів. Отже, евристичний потенціал вивчення публічного простору міста для фіксації соціальних змін полягає в тому, щоб окреслити емпірично реєстровані референти цих змін в організації, функціональному призначенні та особливостях використання місць спільного доступу жителів великих міст.

Якість громадського простору характеризує якість життя в місті. Архітектурний і художній образ, комфортність середовища громадських просторів, залежить від особливостей взаємозв'язку між створеними і природними компонентами міського середовища та від характеристик кожного конкретного міського ландшафту.

Таким чином, досвід дослідження міських громадських просторів показує, що соціальна значущість кожного громадського простору росте з його функціональною і культурною цінністю, але є категорією відносною.

Необхідність диференціації громадських просторів міста, обумовлена не тільки різними їх просторовими і розмірними типами, але і взаєморозташуванням і взаємодією, яке дозволить виявити просторові моделі.

Очевидно, що перераховані ознаки можна розглядати також у контексті фізичного, економічного, комунікативного та нормативного вимірів вивчення публічного простору. Дослідження суспільного простору міста дає доволі різнобічну інформацію про особливості функціонування суспільства, його цінності, пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості та розвитку.

У полі уваги науковців потрапляють закономірності суспільно-громадського простору, соціокультурні механізми його освоєння, інституційні форми підтримки соціально-просторового порядку, розподіл просторового знання в соціальній структурі повсякденності, смислове наповнення соціально-просторових взаємодій, різноманіття і єдність просторових практик. Динаміка суспільних змін, враховуючи різні погляди інтерпретації публічного простору, зумовлює пошук сучасного функціонального наповнення публічного простору через суспільно-громадський аспект у морфічному полі. І цілком природно, що ці зміни мають певним чином відбиватися і на публічному просторі – і на самій його організації, і на функціональному призначенні та особливостях публічного використання. Модель “резидентного розміщення” (Т. Парсонс) може бути і далі використана для більш детального розгляду темпоральності організації простору соціальної взаємодії[213].

Під впливом глобальних державотворчих проблем України змінюється формат взаємодії всіх публічних акторів. Громадянський простір – це місце, де артикулюється усе різноманіття інтересів, які протистоять один одному та співвідносять, впливають на владу, примушуючи її прислуховуватися до голосу суспільства, враховуючи різні інтереси, знаходити шляхи і засоби їх задоволення.

В розвиток теорії громадянського суспільства важливий внесок вніс німецький філософ і соціолог, видатний представник Франкфуртської школи Ю. Габермас. Він розуміє громадянське суспільство як громадську сферу, розташовану між особистістю і державою, де здійснюється їх комунікація. Ю. Габермас висунув поняття, що стало незабаром ключовим для соціальної теорії – поняття публічності. Він виділяв суб'єкти публічної сфери громадянського суспільства. Це кав'ярні і клуби, газети і журнали, представницькі органи влади. Інституційним ядром громадянського суспільства Габермас визнає добровільні об'єднання, що знаходяться поза держави і економіки, які дають громадянам можливість самостійно керувати та діяти на противагу владі, заснованій на традиції, силі і ритуалах [353].

Американський політолог Д. Коен і соціолог Е. Арата в спільній праці “Громадянське суспільство і політична теорія” продовжили напрацювання Ю. Габермаса.

Під “громадянським суспільством” Д. Коен і Е. Арата розуміють сферу соціальної взаємодії, розташовану між економікою і державою, що складається з сім'ї, об'єднань, соціальних рухів і різних форм публічної комунікації. Дослідники не ототожнюють громадянське суспільство з соціальним життям в цілому, а протиставляють його політичним партіям і парламентам, а також “економічним співтовариствам”, тобто організаціям виробництва і збуту, акцентуючи увагу, що громадянське суспільство виступає в “неполітичному світлі” [162, с. 7-9].

Важливим в контексті нашого дослідження є визначення громадянського суспільства у розумінні американського політолога М. Уоррена. Громадянське суспільство він визначає як сферу соціальної організації, всередині якої переважають взаємини між добровільними об'єднаннями. Крім того, дане визначення дозволяє показати, що відносини всередині громадянського

суспільства носять неполітичний характер, вони спрямовані на досягнення суспільно корисних цілей [423, с. 56-58].

Моделі взаємовідносин між громадянським суспільством і державою отримали розгляд у новітній роботі польського соціолога Е. Внук-Липинського. Описуючи інституційні умови і передумови для розвитку громадянського суспільства, вчений називає наступні [46, с. 191-192]:

- 1) наявність публічного простору, що допускає вільну інституціоналізацію громадських сил;
- 2) наявність публічної комунікації, яка не контролюється державою;
- 3) наявність ринку, у рамках якого здійснюються різного роду взаємодії щодо обміну цінностями і послугами, а також захист приватної власності.

Якщо “йти від супротивного” у разі відсутності першого фактора, коли публічний простір є недоступним для інституціоналізації громадських сил, але повністю підконтрольним недемократичній державі, поява автономних від держави організацій та об’єднань, що становлять інституціональний контекст громадянського суспільства, стає неможливим. У такому разі публічний простір наповнюється квазідержавними організаціями та об’єднаннями, контрольованими державою, а також формуються різноманітні неформальні дисидентські угруповання, що функціонують поза публічного простору.

Виникнення громадянського суспільства було безпосередньо пов’язане з процесом еволюції комунікаційного простору міського середовища, що включає в себе активну взаємодію людей, відкритість і плюралізм ідейного простору, утворення стійких соціальних зв’язків. Подальшому зміцненню громадянського суспільства сприяло формування автономного простору взаємодії незалежних економічних суб’єктів, що беруть участь в економічних процесах як на державному, так і на міжнародному рівнях. Свобода підприємництва та економічний вибір індивіда, на думку А. Сміта, поступово сприяли зниженню

ролі держави в регулюванні економічних процесів [254]. Таким чином, вільні економічні ринки перетворили приватні та колективні економічні стимули на суспільні блага і чесноти, при цьому самі по собі ці ринки не могли виступати механізмом раціонального публічного обговорення цілей і пріоритетів суспільного розвитку.

Громадянське суспільство, з одного боку, виступає простором функціонування громадських спілок та асоціацій, з іншого боку, воно є результатом постійної конкуренції індивідів у процесі задоволення своїх потреб. Це не виключає того факту, що частина громадян буде діяти виключно в своїх приватних інтересах або навіть всупереч суспільним інтересам. Тому сенс більшої свободи громадянського суспільства і полягає в праві людей самостійно здійснювати такі колективні зусилля, які не тільки захищають їх інтереси, а й сприяють зміцненню суспільної гармонії в умовах відсутності будь-якого генерального плану здійснення суспільного прогресу.

Але сучасне використання терміну “громадянське суспільство” сфокусовано не тільки на тих асоціаціях, які є ексклюзивними й прихильними соціальній справедливості та демократичній участі.

Публічний же простір є середовищем для вироблення громадської думки. Варто погодитись з О. Котуковим, що в сучасному демократичному суспільстві ознаками публічного простору є:

- 1) постійний комунікативний процес;
- 2) відкритість та доступність простору для певного кола суб'єктів;
- 3) максимально вільне циркулювання інформації;
- 4) забезпечення умов для участі громадян у політичному процесі з метою формування громадської думки;
- 5) спрямованість процесів на реалізацію суспільних інтересів;

б) плюралізм думок, слів, дій на основі визнання певних спільних для всіх правил взаємодії [160, с. 71].

Найчастіше держава, виступає в ролі творця і покровителя експертних структур, механічно виділяючи для них простір у сфері публічного простору в “потрібний” час і з “потрібним контентом”, або створює діалоговий майданчик з експертними спільнотами, але в реальній політичній ситуації не використовує рекомендації цих структур. Для підвищення суб’єктності аналітичних спільнот в Україні необхідно забезпечити: публічність процесу, затребуваність реальної аналітичної інформації з боку влади, включення альтернативних “мозкових центрів” в експертні групи з розробки стратегій розвитку держави. До позитивних ефектів інституціоналізації публічного капіталу можна також віднести розвиток краудсорсингової і краудфандінгової діяльності в Україні, що сприяє розвитку і використанню політичних інновацій у політичних практиках громадян.

Розвиток краудсорсингової діяльності в публічному полі політики може відбуватися як “згори”, відбувається шляхом проектування державою спеціальних онлайн-платформ для організації спільної діяльності з громадськістю, так і “знизу” за допомогою громадських структур, які впроваджують нові інноваційні види співпраці громадського сектору та влади щодо вирішення проблемних питань. При цьому і в тому, і в іншому випадку джерелом інноваційних ідей і рішень будуть громадяни. В українському публічному просторі активно розвиваються такі види краудсорсингових практик як проектний краудсорсинг (постійно діючий інформаційний ресурс, творцями і одночасно споживачами контенту якого є громадяни, включені в мережеві спільноти), мережевий брейнсторм (мозковий штурм учасників соціальних мереж для генерації ідей щодо проблеми), краудфандинг (збір коштів на вирішення проблеми), краудкастинг (діяльність з вирішення проблем

із залученням мережевих ресурсів), IT-краудсорсинг (включення інформаційно-комунікативних технологій у політико-управлінські структури).

Отже, інституційною основою громадянського суспільства є об'єднання, які не прагнуть отримання від своєї діяльності комерційної прибутку, а обрали за мету суспільно корисні завдання. Важливими характеристиками об'єднань і створюваного ними простору, іменованого публічним простором, є добровільність об'єднання, наявність довіри між членами, прихильність їх загальній системі цінностей, а також самодіяльність і самоорганізація.

Обмеженість просторових параметрів відображає функціональні зміни державотворчих процесів, які дають змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки у формуванні публічного простору з громадянським суспільством як його ключовим елементом. Таким чином, формування нової моделі публічного простору по траєкторії “знизу – вгору” (інститутами громадянського суспільства) проходить у відповідності з глобальними тенденціями змін інститутів і практик взаємодій суб'єктів публічних процесів, але має суттєві особливості і труднощі.

Виділяючи основні характеристики громадянського суспільства на ознаки публічного простору, стає очевидним той факт, що розширення участі громадянського суспільства в публічних процесах на основі багатосторонніх комунікацій можливе тільки при створенні державою реальних умов для суспільних інститутів і готовності в організаційному плані і на рівні самосвідомості самого громадянського суспільства до такої діяльності. Для забезпечення принципу зворотного зв'язку під патронатом держави було ініційовано створення спільних з громадянським суспільством інституцій. Поява нових інституціоналізованих мережевих структур, що включають державу і громадянське суспільство, була обумовлена кількома причинами одночасно.

По-перше, українська держава як інститут у сучасних умовах змушена була у відповідності з прийнятими зобов'язаннями впроваджувати нові, адекватні свого часу, форми взаємодії з іншими учасниками публічного процесу.

По-друге, державна модель управління традиційного типу вже не в змозі була регулювати стосунки у сучасній, нехай ще й не до кінця відкритій системі тільки ієрархізованим шляхом, виконуючи роль наглядача і роздаючи директивні вказівки, оскільки реакція на такий варіант управління, як правило, веде до глибоких кризових процесів. У прагненні виконувати координуючі функції, державна влада в Україні змушена була створювати мережеві практики публічної взаємодії, забезпечуючи їх правовими основами та фрагментовано створюючи інституціональні структури в практичному публічному просторі за участю громадянського суспільства.

Унікальність українського варіанту полягає в тому, що громадянське суспільство швидше і результативніше інституціоналізується як публічний актор, ніж держава, яка не “встигає” інституціонально підлаштуватися під зміни і в силу обмеженості традицією попередньої управлінської моделі гальмує участь громадянського сектору в публічному житті, створюючи імітаційні практики публічності. Однією з основних проблем можна назвати недостатню підготовленість законодавчої бази щодо статусу, прав і обов'язків публічних інститутів громадянського сектора, що відбивається на характері відносин з державними структурами.

Особливістю української моделі публічного простору, форматованої “знизу – вгору”, є висока протестна активність громадянського суспільства, яка в умовах порушення каналів зворотного зв'язку і низького рівня довіри громадян до політичних інститутів сприяє формуванню та інституціоналізації нових каналів громадянської та публічної участі у публічному просторі.

Сучасні інститути громадянського суспільства залучені в мережеві практики співробітництва з використанням нових ресурсів і продукуючи спільні рішення з проблемних питань. Одним з активно інституціоналізаційних мережевих практик співпраці публічних суб'єктів є краудсорсингові, краудкастингові і краудфандингові форми діяльності, що дозволяють включити нові інноваційні види організованої участі громадян в управління та розвивати ефективний публічний простір з урахуванням суспільно-громадського аспекту нашої держави.

4.3 Інструменти формування та використання потенціалу публічного простору

Сучасні міста здатні задовольнити потреби мешканців та гостей не тільки щодо зручності та корисності, а й екологічності та естетики урбанізованого середовища, що сприяє трансформації міста, подоланню відчуженості та соціальної ізольованості, виникненню сприятливої атмосфери для розвитку внаслідок використання потенціалу публічного простору.

Потенціал публічних просторів деталізували експерти різних галузей. Так, Г. Фесенко запропонував філософсько-естетичну інтерпретацію потенціалу публічних просторів [279, с. 157-159], В. Колтун доводить, що потенціал публічного простору полягає у врівноваженні протилежних векторів діяльності, цілей, інтересів, думок та цінностей [150, с. 203], І. Письменний здійснив аналіз впливу суспільних трансформацій на синергетичний потенціал публічного управління [22, с. 99-102], О. Кайдановська систематизувала сучасні тенденції соціокультурної взаємодії публічного мистецтва із публічним простором міста [136, с. 29-32], Ю. Борисенко підкреслив важливість комунікативної активності територіальної громади та місцевої влади в контексті розвитку міст [40, с. 150],

Є. Колмаков обґрунтував найбільш типові проблеми використання потенціалу публічного простору, які мають негативний вплив на його комфортність [147, с. 86], М. Грищенко зазначив, що публічний простір формується під впливом соціальної реальності і, навпаки, формує її [71, с. 35].

Окреслення сутності потенціалу публічного простору варто розпочати з епістемологічної та формально-логічної сутності дефініції “потенціал”. Так, дефініція походить від латинської “potential”, що прийнято трактувати як “сила”, “можливості” чи “ресурси”. Зокрема, Л. Орлен-Лембрик стверджує, що потенціал відображає здатність і силу впливу [208, с. 393], В. Крижко та І. Мамаєва підкреслюють, що потенціал розглядається як загальна характеристика певної соціальної спільноти [164, с. 62], Г. Башнянин та В. Іфтемічук розглядають потенціал як засоби, запаси та джерела, що є у наявності та можуть бути використані для досягнення певної мети чи вирішення окресленого завдання [75], О. Бабина визначає потенціал як комплекс ресурсів у поєднанні з можливостями, засобами та умовами їх залучення та використання [18, с. 26]. Відповідно, потенціал розглядають як міру, яка здатна визначити можливість актуалізації сутнісних сил суб’єкта чи системи в реальних умовах існування.

Проведений аналіз підходів до розкриття сутності, особливостей та різновидів потенціалу публічного простору дозволяє сформулювати авторське визначення потенціалу публічного простору та обґрунтувати його види. Так, в межах даної дисертаційної роботи потенціал публічного простору розглядається як наявні та приховані можливості публічного простору, що можуть бути задіяні та використані мешканцями та гостями міста на засадах відкритості та доступності з метою налагодження соціального діалогу, створення безпечних та комфортних умов для взаємодії.

При цьому потенціал публічного простору знаходиться під впливом низки факторів: організаційно-управлінських (відсутність чітко сформульованої мети створення публічного простору, реальної співпраці влади, бізнесу та громади при створенні публічного простору, чітко визначених єдиних і прозорих умов взаємодії, низький рівень соціальної відповідальності), юридичних (суперечливість та недосконалість нормативно-правової бази, що регламентує питання формування та використання публічних просторів, недотримання вимог нормативних актів, лобіювання та корупція), економічних (макроекономічна та фінансова нестабільність в країні, уповільнення інвестиційних процесів, зменшення надходжень до бюджетів різних рівнів, відтік креативної молоді та висококваліфікованих фахівців, зубожіння населення).

Види потенціалу публічного простору в залежності від сфери прояву, формою існування, спрямованості та стану реалізації наведено на рис. 4.3.1.

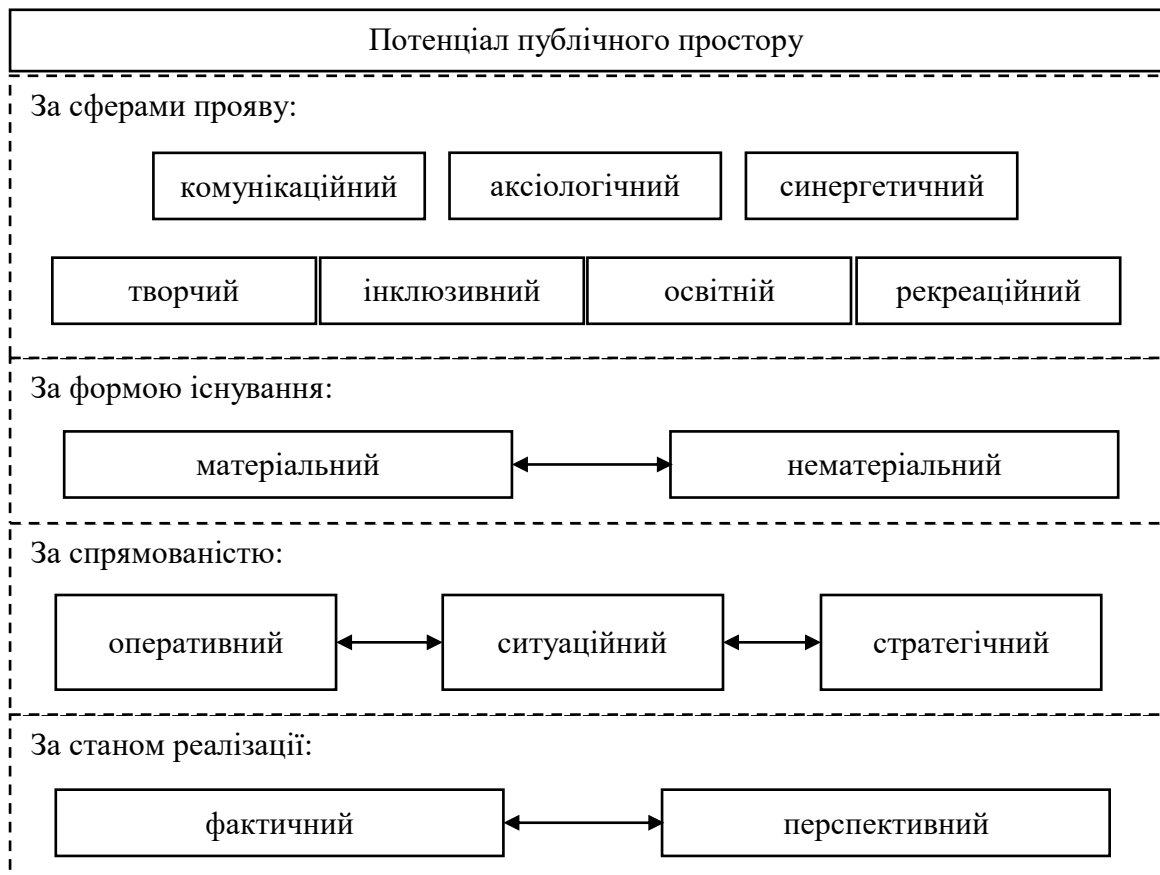

Рис. 4.3.1 Класифікація видів потенціалу публічного простору

Джерело: розроблено автором

Види потенціалу публічного простору, розподілені за сферами прояву, потребують найбільшої деталізації. Так, завдяки реалізації комунікаційного потенціалу публічний простір виконує інтегративну роль у формі своєрідного багатофункційного середовища, де люди різного походження, віку, статі чи доходів взаємодіють між собою. Одночасно зі створенням умов для соціальної взаємодії, налагодження контактів та здійснення комунікації, “в результаті взаємодії, під впливом норм та практик використання та поведінки в публічному просторі відбувається його формування та трансформація” [71, с. 35].

Аксіологічний потенціал публічного простору відповідає за налагодження соціального діалогу на засадах орієнтації на цінності (як загальнолюдські, так і національні). Відповідно, відбувається соціальне виховання та формування ціннісних орієнтацій особистостей, що допомагає викликати у людей почуття гідності, самоповаги, гордості та віри в себе та власне місто, а також “розумно розпорядитися собою в мінливій аксіологічній тріаді: “хочу-можу-треба” [164, с. 19]. З одного боку, перебування у публічному просторі потребує дотримання встановлених правил та норми поведінки, з іншого – в межах публічного простору зароджуються цінності, притаманні громадянському суспільству (соціальна справедливість, верховенство права, демократія тощо), а також формується лояльність до міста.

Синергетичний потенціал публічного простору в системі “суспільство – держава – людина” виникає внаслідок удосконалення соціальної взаємодії та енерго-інформаційного обміну як в межах публічного простору, так і з оточуючим середовищем, формування передумов для соціальної самоорганізації [222, с. 99-102], а також підпорядкуванню змін визначеним цілям розвитку міста, когерентності взаємодії соціальних інститутів та консолідації зусиль на подолання кризових явищ та процесів. Водночас, з точки зору синергетичного підходу, важливими є випадковості, оскільки вони є прихованими можливостями, здатними у біфуркаційний період суттєво прискорити трансформаційні процеси або, навпаки, суттєво їх загальмувати [222, с. 100]. При цьому публічний простір сприяє подоланню кризових процесів в місті шляхом створення можливостей для формування соціальних аттракторів, здатних до соціальної самоорганізації.

Творчий потенціал публічного простору сприяє пошуку оригінальних дизайн-рішень для перетворення щоденних життєвих практик міського життя [279, с. 158], вирішенню проблеми художнього вандалізму, створенню

унікального колориту та атмосфери міського середовища шляхом наповнення публічного простору цікавими акцентами, які зроблять його привабливим та створюють фокус тяжіння. Відповідно, функціонування публічного простору здатне об'єднати представників творчих професій, зокрема архітекторів, художників, ремісників, дизайнерів та творчих підприємців. В результаті формуються умови для залучення різних цільових груп до створення ідентичності міста завдяки посиленню громадянської активності, що дозволяє висвітлювати значимі соціальні проблеми, пов'язані не лише із простором свободи, а також із колективною пам'яттю, налагодити творчий обмін з аудиторією, забезпечити “доступність” мистецтва та посилити творчу активність мешканців міста, подолати пасивне розуміння свого місця в місті (зокрема як споживача культури та творчості). У цьому сенсі реалізація творчого потенціалу публічного простору не лише дозволяє долучити мешканців міста до мистецьких практик, розширити їх індивідуальні межі, а також оживити міський простір [279, с. 158-159]. Це відбувається шляхом розвитку паблік-арту, підтримка культурно-творчої діяльності, створенню креативного середовища за допомогою вуличної скульптури, інсталяцій, монументальних розписів (муралів), в'язаного графіті, ландшафтного дизайну, зеленого стріт-арту, арт-фестивалів, виставок, перформансів, художніх інтерактивних мультимедійних проєктів, світлового дизайну (3D голограм, люмінографії, світлових скульптур, шоу та фестивалів).

Інклюзивний потенціал публічного простору забезпечує адаптацію та залучення представників маргінальних груп, психологічний комфорт відвідувачів, безпечні та комфортні за допомогою адаптованих та мультифункціональних зон. При цьому інклюзивний потенціал має враховувати наступні принципи його реалізації [6]: недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення всіх учасників.

Відповідно, інклюзивний потенціал публічного простору полягає у наявності навчальних, розвивальних, виховних, лікувальних та інших можливостей як самого простору, так і подій, що відбуваються на його території. При цьому основними заходами для посилення інклюзивного потенціалу публічних просторів можна вважати наступні: допомога у здобутті нових навиків та адаптації на ринку праці, дотримання прав осіб, які живуть в соціальній ізоляції, шляхом сприяння їх активній участі в житті міста, забезпечення доступу до соціальних благ [229, с. 30]. Отже, реалізація інклюзивного потенціалу публічного простору сприяє позитивним змінам соціальних ролей маргінальних груп у суспільстві, дозволяє оволодіти технологіями ефективної взаємодії та посилити соціальну активність.

Освітній потенціал публічного простору виявляється у мотивації до інтелектуального, духовно-морального, фізичного чи професійного вдосконалення шляхом ознайомлення із сучасними напрямками мистецтва та досягненнями науки, проведення відкритих тренінгів, семінарів, зустрічей з фахівцями з різноманітних сфер, об'єднання зусиль закладів вищої освіти, громадських організацій та бізнесу. В результаті відбувається закріплення навичок критичного та креативного мислення, формується розуміння важливості освіти впродовж життя та неформальної освіти, налагоджується міжсекторне партнерство в місті, створюються партнерства для реалізації власних та партнерських проєктів, посилюється інтелектуальний капітал міста. Визнається, що рівень розвитку суспільства “залежить від готовності людського капіталу реалізовуватися за умов змін та вміння зміни створювати” [114, с. 33]. Відповідно, публічні простори здатні виконувати важливу просвітницьку функцію.

Рекреаційний потенціал публічного простору створює можливості для відпочинку та розваг шляхом дотримання естетики, якості, доступності,

комфортності та безпечності простору [71, с. 37], забезпеченості питною водою, створення можливостей задоволення різних потреб відпочивальників [Леонова С., Нікіпелова, с. 194]. Варто додати, що рекреаційний потенціал прийнято оцінювати за такими аспектами: “фізіологічним (ступінь комфортності природних умов для організму відпочивальників), естетичним (характер емоційного впливу ландшафтів на відпочивальників), технологічним (можливість проведення певних рекреаційних занять) та санітарно-гігієнічним (чистота ґрунтів, водного і повітряного басейнів)” [176, с. 196]. При цьому на формування рекреаційного потенціалу публічного простору впливають наявні природно-кліматичні, лікувальні, рекреаційні ресурси та інфраструктура, екологічний стан міста та інші чинники.

Управління процесами формування та використання потенціалу публічного простору має враховувати специфіку взаємозв'язку із зовнішнім середовищем, а також особливості функціонування і розвитку публічного простору (рис. 4.3.2). При цьому важливим є дотримання певних етапів обґрунтування та створення публічного простору (рис. 4.3.3).

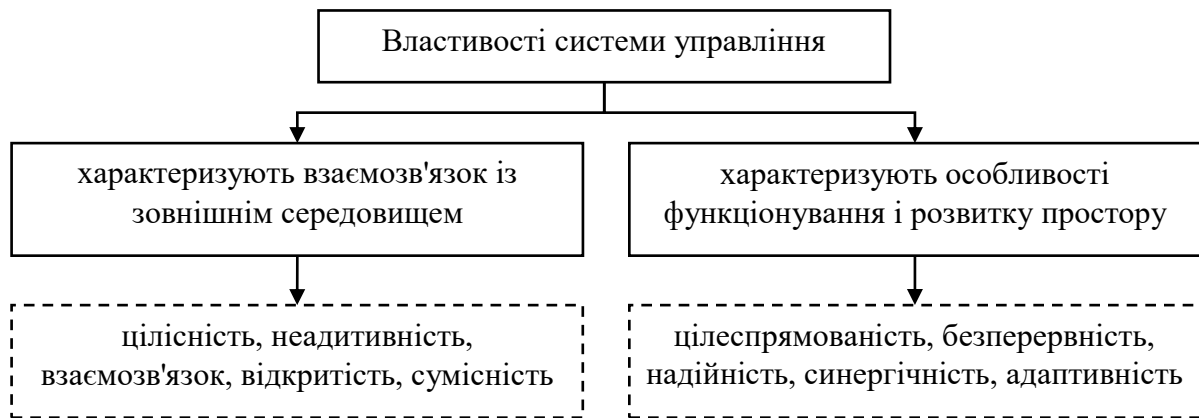

Рис. 4.3.2 Властивості системи управління процесами формування та використання потенціалу публічного простору

Джерело: складено автором на основі [138, с. 16]

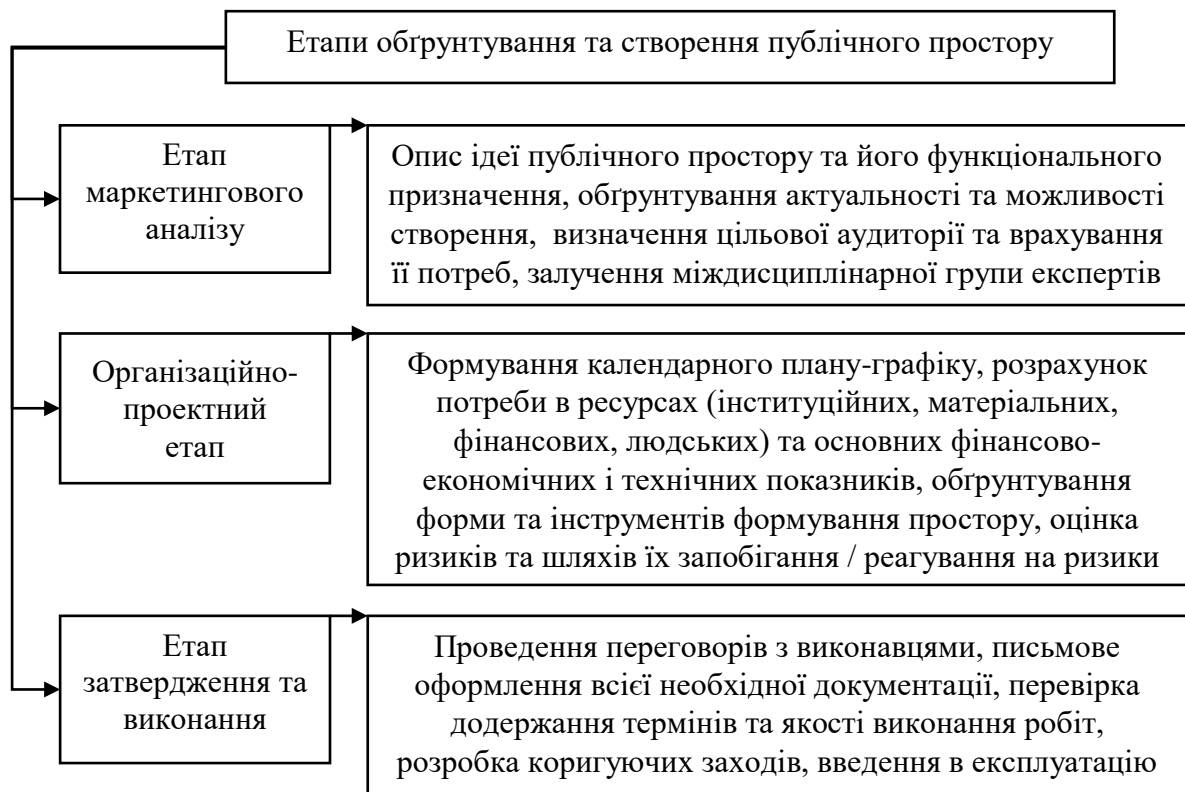

Рис. 4.3.3 Етапи обґрунтування та створення публічного простору

Джерело: розроблено автором

Оскільки формування потенціалу публічного простору потребує застосування системи інструментів, доцільним є вивчення світового досвіду створення публічних просторів (табл. 4.1). Варто додати, що для створення успішного та якісного публічного простору використовують низку критеріїв, а саме [303]: пішохідність, візуальна привабливість, оригінальна атмосфера, поява позитивних емоцій і бажання затриматися у відвідувачів, соціальність (орієнтація на різні групи користувачів, різноманітність соціальних груп, діяльність, способи використання, функції), відкритий доступ для всіх, інклюзивність, багатий символічний зміст. Відповідно, публічний простір в закордонній практиці – це не виключно фізичний об’єкт, а скоріше місце, в якому людина проявляється та оновлюється.

Таблиця 4.3.1

Світовий досвід створення публічних просторів

Місто, країна	Особливості та інструменти створення публічного простору
Нью-Йорк, США	Повторне використання надземної залізниці, яка чекала на знесення, як публічного простору. High Line – це лінійний парк, розроблений для полегшення доступу до заводів та інших підприємств. Наразі, цей проект став одним з найпопулярніших парків Нью-Йорка, щороку приваблюючи мільйони відвідувачів.
Конья, Туреччина	Побудова публічних просторів з дотриманням принципів універсального дизайнерського підходу: справедливого використання, гнучкості у використанні, простого та інтуїтивно зрозумілого використання, сприйнятливої інформації, толерантності до помилок, низьких фізичних зусиль, оптимального для використання розміру та простору.
Тебриз, Іран	Основний спектр діяльності в галузі архітектури та міського дизайну був присвячений таким поняттям, як прив'язаність до місця, ідентичність місця тощо. У всіх цих дослідженнях взаємодія людина-людина, взаємодія людина-місце і вплив місця на людей є основними предметами аналізу. Прив'язаність до місця тісно пов'язана із задоволенням, емоційними та фізичними характеристиками, ставленням та переживаннями в певному місці, переконаннями тощо.
Мадрид, Іспанія	Транспортна естакада, що перетворена на пішохідну рекреаційну зону для мешканців та гостей міста – близько 650 гектарів оновленої території зелених зон з пішохідними доріжками, кортами, майданчиками вздовж берегової лінії річки довжиною в 10 км.
Кальярі, Італія	Самостійна діяльність дітей у публічних просторах постає як фундаментальна умова їх розвитку, розглядається в контексті їх потреб: соціалізації, руху, автономії та збагачення їх творчого, образного та пізнавального потенціалу. побудованого середовища, сприятливих для дитячої автономії та незалежної соціальної діяльності.
Турин Італія	Концентрація культурних ініціатив здійснили вплив на публічний простір. Ці ініціативи демонструють своєрідну, але значну вбудованість у міський публічний простір, вони в основному генеруються самостійно; економічна самодостатність та низький ступінь зв'язку між ініціативами підтримують нові форми об'єднань та створення просторів, заснованих на соціальному підприємстві.
Умео, Швеція	Враховуючи ключову роль клімату у визначенні якості, задоволення та комфорту в міських публічних просторах, місто, яке відчуває субарктичний клімат, розробило систематичний зимовий підхід до проектування та планування міста та його публічних просторів, щоб зробити їх більш придатними для життя взимку.
Варшава, Польща	Підготовка планів ревіталізації у тісній співпраці влади з архітекторами, містобудівниками, а також мешканцями з акцентом на врегулювання руху, паркування та озеленення. Створення публічних просторів, в яких люди хочуть залишатися і куди вони захочуть повернутися, де кожен знайде потрібну для них активність. Публічний простір сприяє встановленню та поглибленню міжособистісних відносин та розвитку міста.
Краків,	Співпраця органів влади та дизайнерів з метою створення публічних

Польща	просторів за допомогою відповідних механізмів, наприклад, архітектурно-містобудівних конкурсів, громадських бюджетів. Конкурси допомагають сформувавши обізнаність громадськості з точки зору естетики та формування простору. Крім того, це дозволяє протидіяти просторовому хаосу. Конкуренції під час проведення конкурсів дозволяє ефективно розподіляти ключові державні інвестиції у місто.
Гданськ, Польща	Підвищення функціональності публічного простору має прямий вплив на якість життя мешканців. Тому інвестиції в ревіталізацію та ревалоризацію в деградованих або загрожуючих деградацією районах міста покликані відновити та створити привабливий публічний простір з врахуванням ідентичності місця, його культурної спадщини. Додатково реалізуються оперативні заходи з урізноманітнення пропозиції послуг, спрямованих на користувачів публічного простору, що знаходяться в його безпосередній близькості. Створені правові норми та формальні рамки діяльності в публічному просторі сприяють плануванню, управлінню та здійсненню інвестицій у цей простір.
Познань, Польща	Забезпечення доступності публічних просторів для людей з обмеженими можливостями: створення керівних принципів, які використовують як при плануванні, розробці та реалізації нових інвестицій, так і при модернізації та реконструкції існуючих приміщень та об'єктів, щоб вони були доступні на всіх рівнях: архітектурному, комунікаційному та інформаційному. Стандарти були розроблені на основі керівних принципів універсального дизайну, які враховують потреби різних соціальних груп: інвалідів (включаючи рухові та сенсорно-когнітивні вади), літніх людей, людей, які подорожують з дітьми, важким багажем, велосипедистів. Вони є відповіддю на потреби широкого кола користувачів публічного простору.

Джерело: складено автором на основі [381, с. 19; 346, с. 53; 403, с. 142-143; 394, с. 250;

416]

Формування та трансформація публічних просторів в світі відбувалось різними темпами, однак із використанням схожих інструментів. Так, в Європейському Союзі існує велика кількість програм розвитку міст, спрямованих як на відновлення старих промислово розвинутих районів шляхом введення нових економічних функцій, так і на створення довгострокових перспектив просторового розвитку. Зокрема, досвід Кальярі (Італія) є оптимальним кейсом відображення традицій, політики та проектів, розроблених з тематики захисту прав дітей, доступності та участі. У 2014 році за програмою Unicef Italy “Міста, дружні до дітей”, місто приєдналось до ініціативи

“Побудуйте міста, сприятливі для дітей” [346, с. 10], яка зобов’язувала місцеву владу сприяти орієнтованому на дітей міському плануванню та дизайну, заохочуючи участь дітей та створюючи безпечні, добре освітлені публічні простори. Після приєднання до цієї ініціативи було реалізовано кілька програм щодо сприяння мобільності дітей, зокрема, що стосуються маршрутів від дому до школи, запровадження послуг спільного використання велосипедів, розширення мережі велосипедних доріжок та реорганізації публічних просторів. Крім того, ряд соціальних та культурних організацій в публічних просторах створюють умови для сприяння розвитку дитячої творчості, соціалізації, активної громадянської позиції та знань про Кальярі. Ці цілі виконуються за допомогою таких ініціатив: семінари з питань фотографії та міських досліджень (у рамках проекту “Досліджуй місто”, 2013); територіальні лабораторії картографування (за проектом “Місце більше, ніж вулиць”, 2017) [346, с. 11]. В результаті, створені та модернізовані публічні простори мають мінімальну екологічну небезпеку, пріоритет пішоходів, множинність, інтенсивність та жвавність просторів та різноманітність стимулів участі, що призводить до значного колективного досвіду та відчуття пов’язаності з місцями.

Досвід Турину (Італія) відображає потенціал співпраці місцевої влади з приватними партнерами, такими як забудовники, великі промислові підприємства, університети, професійні агентства, з метою відновлення публічних просторів у набагато багатший спосіб, ніж простий набір фізичних модифікацій, оскільки це дозволяє мешканцям впливати на сприйняття та інтерпретацію міста, каталізуючи мікроекономічний та соціально-культурний розвиток. Так, в місті змінюється просторовий контекст, здатний викликати оригінальні, автономні та самоорганізуючі ініціативи у сфері культури. У той же час такі ініціативи породжують зростаючу прихильність у мешканців міста, які дедалі більше усвідомлюють та беруть участь у відповідних заходах.

Мешканці мікрорайону є не лише споживачами чи одержувачами культурної пропозиції, а стають частиною виробничого процесу. З цієї точки зору стосунки з мешканцями сприяють виявленню вбудованості процесів розробки місць, що активуються через культурні практики. Що стосується ролі державного сектору, то в більшості випадків вплив є слабким, якщо не взагалі відсутнім, як з точки зору організаційного внеску в ініціативи, так і фінансування [403].

Світовий досвід переконливо свідчить, що публічні простори повинні враховувати специфіку міста, у тому числі особливості природно-кліматичних умов. Так, у 2015 році муніципалітет Умео (Швеція) вирішив оновити головну площу, на якій розміщена стара ратуша, одна з головних характерних будівель міста, та розпочав процес створення нового проекту шляхом опитування громадян та призначення групи дизайнерів. Оскільки зимові умови були однією з головних проблем, для муніципалітету було важливо, щоб усі публічні простори були привабливими цілий рік, особливо головна площа. Зазвичай, креслення та зображення показують майбутню площу навесні та влітку з відповідною присутністю зелені та сонячного світла. Це досить оманливе уявлення, оскільки переважним кольором більшу частину року в місті є білий або сірий сніг. Тому на всіх етапах планування муніципалітет просив архітекторів звернути особливу увагу на два аспекти зими, світло та сніг. Дизайнерам було наказано підкреслити штучне світло як ефект, а також працювати зі снігом та сніговим покривом. Ще одна увага приділяється впливу сонячного світла на площі. Дизайнери склали тіньові схеми та розмістили прозору оранжерею в тій частині, де, на їхню думку, буде найбільше людей, оскільки це найсонячніше місце на площі. Ідея полягала в тому, щоб мати можливість сидіти в оранжереї і мати вид на зимовий клімат з відчуттям, що насправді знаходишся на площі, а не всередині будівлі. Також було вивчено наявність снігу та його використання на площі, тому вирішили опалювати

територію площі за допомогою труб, що містять теплу воду, яка буде розміщена під бруківкою. Спроектвана система опалення з різними зонами, щоб мати можливість вибирати, які частини площі слід обігрівати, а які залишати холодними. Це означає, що взимку сніг може залишатися на деяких частинах площі з естетичних міркувань. Для зимового сезону 2017/2018 (першого після доопрацювання проекту) на площі було побудовано крижаний лабіринт та виліплені крижані меблі [339, с. 142-143].

Значний досвід у створенні публічного простору є у польських міст. Так, протягом 13 років Товариство польських містобудівників проводить конкурс на найкращий публічний простір організовує. Присуджуються місця проектам з високою соціальною цінністю, в тому числі тим, що інтегрують місцеве середовище, покращують умови та якість життя мешканців, відновлюють місцеву культурну самобутність та місцеві природні цінності. Для фінансування проектів використовують як європейські, державні та місцеві кошти, так і приватні кошти. Призи у конкурсі присуджуються у трьох категоріях: новозбудований, оновлений та зелений публічний простір. Важливим є якість, креативність та послідовність у створенні зручних для людей просторів. Переможцями у 2019 р. стали такі проекти:

– у конкурсній категорії “зелений публічний простір” першу премію за реалізацію проекту Краківських садів – кишенькових парків отримало місто Краків. Автором проекту виступила команда з розвитку міського простору в Міському управлінні зеленими насадженнями в Кракові. Нагорода була вручена за реалізацію 14 місцевих міських садів. У садах на невеликих площах були запроваджені нові функції та підвищено якість їх використання, що надало можливість відновити деградований міський простір. Кожен із парків отримав освітню функцію та провідну тему, наприклад, Літературний парк, Арт-парк, Лісопарк, Математичний парк тощо. Розроблені сади стали центром соціального

життя місцевих жителів, пропонуючи відпочинок в зелених зонах високої просторової якості. Журі конкурсу відмітило винахідливість в плануванні парків, увагу до деталей в архітектурі та послідовність у реалізації ідеї Зеленого Кракова [430, с. 2];

– у конкурсній категорії “оновлений публічний простір” першу премію отримав соціальний проект “OFF Piotrkowska Center” в Лодзі за створення місця для проведення культурних заходів, мистецьких ініціатив та просоціальних акцій, а також за послідовну реалізацію стратегії побудови публічного простору, орієнтованого на креативну індустрію. Проект зупинив деградацію постіндустріального простору в центрі міста та сприяв ефективній соціальній активізації шляхом поєднання ініціатив жителів та місцевих підприємців [430, с. 3].

Отже, світовий досвід свідчить, що при формуванні та використанні потенціалу публічного простору ключовими є чотири характеристики: доступність, функціональність, комфорт у поєднанні з іміджем, соціальна цінність (табл. 4.3.2), кожна з яких має дві групи особливостей: вимірювальні (об’єктивні, які можна виміряти певними показниками) та невимірювальні (суб’єктивна оцінка значення публічного простору).

Таблиця 4.3.2

Ключові характеристики формування та використання публічного простору

Ключові атрибути	Невимірювальні цінності	Вимірювані характеристики
доступність	вигідне місце розташування, прохідність, довговічність, близькість, зручність, доступність	інтенсивність пішохідного та транзитного руху, транспортне сполучення, правила паркування
функціональність	автентичність, локальність, корисність, унікальність, активність, розваги, радість, свято, життєва сила	вартість власності, правила землекористування, ситуація місцевого бізнесу, орендна плата, вулична торгівля
комфорт та імідж	безпека, чарівність, історія, наявність зелені, чистота, духовність, привабливість	стан довкілля, умови будівництва, санітарний рівень, статистика злочинності

соціальна цінність	співпраця, добросусідство, турбота, гордість, балакучість, дружба, інтерактивність, доброта, різноманітність	присутність жінок, дітей, людей похилого віку, волонтерство, нічне життя, соціальні зв'язки, вуличне життя
--------------------	--	--

Джерело: складено автором на основі [314, с. 65-66]

Важливо додати, що основними групами зацікавлених осіб при формуванні публічних просторів прийнято вважати [324, с. 99]:

- мешканці та користувачі публічного простору: місцеві громади, жителі, відвідувачі, туристи, замовники, клієнти та групи громадян;
- некомерційні організації: неурядові громадські організації, заклади освіти, церкви;
- органи державної влади та місцевого самоврядування: органи законодавчої, виконавчої та судової влади, державні службовці;
- власники нерухомості: комерційні та державні, індивідуальні та інституційні, орендодавці тощо;
- інвестори та забудовники (приватні та державні);
- планувальники та дизайнери: містобудівники, міські дизайнери, архітектори та експерти;
- підприємці: постачальники послуг, місцевий бізнес, продавці, менеджери магазинів, компанії, що займаються доставкою та вуличні торговці.

Отже, узагальнення світового досвіду формування та використання публічного простору дозволило виокремити комплекс інструментів, як варто застосовувати в Україні, а саме: нормативно-правові, інституційно-організаційні, фінансові та інформаційно-технологічні інструменти (табл. 4.3). Найважливішим при обранні інструментів для формування та використання потенціалу публічного простору є усвідомлення призначення даного простору, мети його створення, цільових груп; розуміння важливості стратегічного підходу до просторового розвитку міст; а також спроможність зрозуміти потреби міста, його мешканців та гостей. Це дозволить обрати пріоритетні

напрямки розвитку міста, визначити території, які потребують першочергового відновлення, налагодити взаємовигідну довготривалу співпрацю. При цьому наявність та застосування прозорих правил співпраці на всіх етапах обґрунтування та створення публічного простору стане запорукою посилення довіри до прийнятих управлінських рішень.

Таблиця 4.3.3

Комплекс інструментів формування та використання потенціалу публічного простору

Група інструментів	Приклади інструментів	Призначення
Нормативно-правові інструменти	Стратегії та програми, постанови та рішення державних та місцевих органів влади; статuti, розпорядження та накази підприємств, установ та організацій	Забезпечення правового підґрунтя для створення умов для розвитку міста, ревіталізації, інтегрованого просторового планування, підтримки інновацій, креативних індустрій, освіти, підприємництва
Інституційно-організаційні інструменти	Спільні, соціальні підприємства, громадські обговорення, фокус-групи, опитування, конкурси, тренінги та заходи з розвитку публічних просторів, волонтерство, Е-урядування	Налагодження мережі інституцій з підтримки проектів створення публічного простору, соціального діалогу спільного прийняття рішень, міжсекторного співробітництва
Фінансові інструменти	Угоди державно-приватного партнерства, проекти Державного фонду регіонального розвитку, громадські бюджети, контракти, оренда, лізинг, концесія, кредитування, інвестування, грантове фінансування, благодійна допомога	Акумуляування необхідного обсягу фінансових ресурсів з різних джерел: кошти державного та місцевих бюджетів, українських та закордонних компаній, благодійних фондів та громадських організацій, населення (резидентів та нерезидентів)
Інформаційно-технологічні	Інтерактивні бази даних (рішень, проектів, організацій-учасників), соціальні мережі та онлайн спільноти, бренд міста, зелені конструкції, смарт-технології, паблік-арт, заходи	Формування необхідної технічної, сервісної та соціальної інфраструктури, безпечного та комфортного середовища, енергоефективності будівель та споруд, двосторонньої комунікації

Джерело: розроблено автором

Отже, в табл. 4.3 наведено основні інструменти формування та використання потенціалу публічного простору. Водночас, варто детальніше зупинитись на аналізі особливостей застосування окремих інструментів в Україні. Так, відповідно до Положення “Про громадський бюджет міста Києва” (ст. 1), кошти можуть бути виділені на здійснення необхідних, доцільних та корисних для розвитку міста Києва заходів. Важливо, що “громадський проєкт може бути ініційований тільки щодо рухомого чи нерухомого майна, нематеріальних активів, послуг та подій (заходів), які на всіх етапах громадського бюджету будуть загальнодоступними та безкоштовними” [72]. Аналіз динаміки поданих проєктів за період існування конкурсу наведено в табл. 4.3.4. Варто відмітити зростання загального бюджету за 2017-2020 рр., а також посилення зацікавленості мешканців як у підготовці та поданні проєктів, так і у голосуванні за проєкти.

Таблиця 4.3.4

Динаміка основних показників громадського бюджету міста Києва за 2017-2020 роки

Показники	Роки				Відхилення 2020 / 2017, %
	2017	2018	2019	2020	
Загальний бюджет, млн. грн.	50	150	150	160	+220,0
Кількість голосів, од.	112293	9536	487340	654651	+483,0
Кількість проєктів, од., у т.ч.:	280	704	1137	2119	+656,8
- безпека	26	20	16	85	+226,9
- дороги, транспорт	28	23	17	30	+7,1
- культура, туризм	65	55	78	138	+112,3
- екологія	40	48	35	56	+40,0
- освіта	76	240	295	732	+863,2
- охорона здоров'я	38	34	26	66	+73,7
- соціальний захист	30	43	32	65	+116,7
- спорт	89	158	138	203	+128,1
- інформаційні технології	19	22	17	34	+78,9
- громадянське суспільство	0	43	330	332	+100,0
- комунальне господарство, енергозбереження	0	0	76	28	+100,0

- публічний простір	0	0	55	212	+100,0
- інші	0	18	22	138	+100,0
Кількість реалізованих проектів, од., у т.ч.:	41	125	318	225	+448,8
- безпека	2	4	4	1	-50,0
- дороги, транспорт	3	2	3	0	-100,0
- культура, туризм	3	9	15	20	+566,7
- екологія	7	1	9	4	-42,9
- освіта	18	57	135	117	+550,0
- охорона здоров'я	5	5	11	8	+60,0
- соціальний захист	2	8	15	4	+100,0
- спорт	12	31	38	26	+116,7
- інформаційні технології	0	3	1	1	+100,0
- громадянське суспільство	0	3	44	7	+100,0
- комунальне господарство, енергозбереження	0	0	19	23	+100,0
- публічний простір	0	0	18	11	+100,0
- інші	0	2	6	3	+100,0

Джерело: складено автором на основі [72]

Результати проведено аналізу свідчать, що відбувається щорічне зростання кількості поданих проектів в рамках громадського бюджету міста Києва: на 151,4 % у 2018 р., на 61,5 % у 2019 р., на 86,4 % у 2020 р. При цьому найбільшу питому вагу мають проекти за тематичним напрямом “освіта”: 27,1 % у 2017 р., 34,1 % у 2018 р., 25,9 % у 2019 р., 34,5 % у 2020 р. (подані проекти), 43,9 % у 2017 р., 45,6 % у 2018 р., 42,5 % у 2019 р., 52,0 % у 2020 р. (реалізовані проекти). Окрема категорія “публічний простір” введена у 2019 р, однак проекти з інших категорій, зважаючи на вимогу щодо доступності та безкоштовності, також сприяють формуванню та використанню публічних просторів у місті Києві. Аналіз проектів з тематики публічного простору, реалізованих в межах виконання громадського бюджету міста Києва за 2019-2020 роки (табл. 4.3.5), свідчить про обрання у якості цільової аудиторії дітей: у 2019 р. (4 проекти із 18), у 2020 р. (10 проектів із 11).

Таблиця 4.3.5

Характеристика проектів з тематики публічного простору, реалізованих в межах виконання громадського бюджету міста Києва за 2019-2020 роки

Назва проєкту	Обсяг фінансування, грн.	Кількість голосів, од.
2019 рік	11 550 493	25 228
Сучасний дитячий ігровий майданчик у кожен двір	689 479	1 480
Капітальний ремонт парку Воїнів-інтернаціоналістів у Дарницькому районі	1 000 000	1 566
Віталізація набережної Дніпра між парками Прибережний (Берковщина) та Вербовий гай	221 400	490
Сквер на перехресті вулиці Марини Цветаєвої та проспекту Володимира Маяковського	837 899	1 390
Коворкінг-центр на базі Технічного ліцею	435 000	682
Модернізація публічного простору в сквері на Польовій 56-74	50 520	187
Благоустрій території біля метро Голосіївська	710 000	1 990
Капітальний ремонт та благоустрій тротуарів по вул. Порика ЖМ "Виноградар"	726 269	1 417
Дитячий простір "Коломийський"	817 380	1 859
Підготовка мачо в сквері на Польовій 56-74	50 250	335
Безкоштовний кінотеатр Харківського мікрорайону у Парку Воїнів-інтернаціоналістів	244 500	782
EcoEnergy Point – зона відпочинку з джерелами альтернативної енергетики	265 625	515
Зона відпочинку озера Верхнє Вигурівське з виходом до мікрорайону №20	1 100 000	2 846
Дитячий простір "Голосіївський"	818 994	1 955
"OPEN SPACE TL"	249 900	508
Створення екопарку з провадженням енергосберігаючих технологій та іноваційних екосистем	1 638 000	3 173
Благоустрій прилеглої території озера Верхнє Вигурівське	1 000 000	2 694
Сучасний дитячий ігровий майданчик у дворі	695 277	1 359
2020 рік	1 332 630	3 107
Вивільнення від автомобілів пішохідної зони біля станції метро Теремки	259 536	618
Встановлення дитячого майданчику за адресою: вул. Вишгородська 36Б	102 681	245
Реконструкція дитячого майданчику за адресою: вул. Вишгородська 16	102 681	249
Встановлення дитячого майданчику "Медовичок" за адресою проспект Оболонський, 11	124 464	252
Встановлення дитячого майданчику "Пан Коцький" за адресою проспект Оболонський, 18а	124 464	276
Встановлення дитячого майданчику за адресою: вул. Автозаводська 43	102 681	242
Сучасний дитячий ігровий майданчик: вул. Петра Панча, 11	104 040	290
Реконструкція дитячого майданчику за адресою: вул.	102 681	232

Вишгородська 30		
Встановлення дитячого майданчику за адресою: вул. Вишгородська 40/14	102 681	246
Реконструкція дитячого майданчику за адресою: вул. Сокальська 5	102 681	220
Сучасний дитячий ігровий майданчик: вул. Бережанська, 16	104 040	237

Джерело: складено автором на основі [72]

У складі інформаційно-технологічних інструментів варто виділити соціальні мережі, зокрема Facebook, Instagram, Youtube, Telegram та Twitter, які застосовуються для налагодження двосторонньої комунікації місцевої влади з громадою, впливу на громадську думку, поширення різноманітних ідей. Офіційні сторінки органів місцевої влади та політиків в соціальних мережах, як правило, супроводжуються їх офіційною прес-службою. Однак, після аналізу офіційних сторінок органів місцевої влади стає зрозумілим, що соціальні мережі, як потужний інструментом для комунікації, застосовують не в повній мірі (табл. 4.6). Так, майже третина обласних центрів не розміщує на офіційних сторінках місцевих рад посилання на сторінки та канали в соціальних мережах. При цьому, зважаючи на кількість підписників, рівень охоплення цільових аудиторій є незначним. Telegram канал використовують лише чотири органів місцевої влади, при цьому найбільша кількість підписників у Одеської міської ради (2,4 тис. осіб). В соціальній мережі Instagram розміщено лише п'ять офіційних сторінок місцевих органів влади, при цьому найбільша кількість підписників у Дніпровської міської ради (12,5 тис. осіб). Можливості соціальної мережі Twitter використовують лише шість органів місцевої влади, при цьому найбільша кількість підписників у Харківської міської ради (25,8 тис. осіб). Потенціал Youtube використовують вісім органів місцевої влади, при цьому найбільша кількість підписників у Львівської міської ради (10,4 тис. осіб). Найбільш популярною соціальною мережею є Facebook – лише сім органів

місцевої влади не мають офіційних сторінок на цій платформі, а найбільша кількість підписників у Львівській міській раді (57,2 тис. осіб).

Таблиця 4.3.6

Офіційні сторінки органів місцевої влади в соціальних мережах

Назва органу місцевої влади	Кількість підписників, ос.				
	Instagram	Youtube	Facebook	Twitter	Telegram
Вінницька міська рада	-	-	13450	-	-
Луцька міська рада	-	-	-	-	-
Дніпровська міська рада	12500	-	25849	503	-
Житомирська міська рада	-	538	13254	-	-
Ужгородська міська рада	-	-	-	-	-
Запорізька міська рада	-	-	-	-	-
Івано-Франківська міська рада	-	-	6607	-	-
Київська міська рада	-	-	9813	-	-
Міська рада м. Кропивницького	1699	307	8547	-	1275
Львівська міська рада	3312	10400	57219	2055	996
Миколаївська міська рада	-	1020	8729	80	-
Одеська міська рада	-	2130	1601	-	2366
Полтавська міська рада	-	-	-	-	-
Рівненська міська рада	-	-	3372	-	-
Сумська міська рада	-	1240	4223	17	65
Тернопільська міська рада	1057	68	9832	26	-
Харківська міська рада	5879	-	12836	25800	-
Херсонська міська рада	-	-	-	-	-
Хмельницька міська рада	-	323	22942	-	-
Черкаська міська рада	-	-	-	-	-
Чернівецька міська рада	-	-	8839	-	-
Чернігівська міська рада	-	-	-	-	-

Джерело: складено автором на основі офіційних сторінок органів місцевої влади

Проведений аналіз свідчить про відсутність систематичного двостороннього діалогу влади з громадою за допомогою такого популярного комунікаційного каналу як соціальні мережі в переважній більшості обласних центрів країни. Тому важливим є більш широке застосування різних інформаційно-технологічних інструментів для отримання зворотного зв'язку і реакції громадськості на ситуацію в місті, що дозволить активізувати мешканців у прийнятті доленосних рішень як для окремої людини, так і міста в цілому.

Також з огляду на види потенціалу публічного простору варто застосовувати відповідні інструменти та індикатори оцінки (табл. 4.3.7).

Таблиця 4.3.7

Відповідність видів потенціалу публічного простору інструментам формування та використання потенціалу публічного простору

Вид потенціалу публічного простору	Інструменти	Індикатори
Комунікаційний	Інтерактивні бази даних (рішень, проектів, організацій-учасників), інструменти Е-урядування, опитування, форуми, ярмарки, фестивалі, звіти	Активність взаємодії в соціальних мережах та онлайн спільнотах, кількість зворотного зв'язку після проведених заходів, кількість нових контактів
Аксіологічний	Проекти з популяризації волонтерства, соціальної відповідальності бізнесу, розвитку культури підприємництва, розуміння Цілей сталого розвитку	Кількість волонтерів та проектів за участю волонтерів, кількість соціальних підприємців, обсяги соціально відповідального інвестування, рівень корупції
Синергетичний	Розробка бренду міста (логотип, слоган, брендбук), створення стратегії розвитку міста з врахуванням смарт-спеціалізації, інтегроване довгострокове просторове планування	Кількість проектів державно-приватного партнерства та проектів для участі у конкурсі громадського бюджету, обсяги фінансування, кількість студентів, туристів, підприємців
Творчий	Сторінки митців, творчих підприємців та творчих заходів в соціальних мережах, опитування в онлайн спільнотах, фокус-групи, бренд місцевих митців та творчих підприємців, гранти Британської Ради для креативних індустрій, гранти на цифрові мистецькі проекти	Кількість залучених представників творчих професій, зокрема архітекторів, художників, ремісників, дизайнерів та творчих підприємців, кількість проведених творчих заходів та створених елементів публік-арту, кількість відвідувачів та договір про співпрацю
Інклюзивний	Програми з проектування публічних просторів з огляду на потреби різних соціальних груп, побудова велодоріжок, кімнат для матері і дитини, мультифункціональних зон, пандусів	Кількість застосованих смарт-технологій у проектах забезпечення доступності публічних просторів, кількість організацій, що опікуються маргінальними групами, кількість відвідувачів
Освітній	Стратегія розвитку STEM-	Кількість дипломних та

	освіти, угоди про співпрацю із закладами освіти та громадськими організаціями, освітні заходи в межах публічного простору (відкриті лекції, воркшопи, тренінги)	наукових робіт учнів та студентів з тематики розвитку публічного простору, кількість освітніх заходів та їх учасників, кількість фахівців з питань розвитку публічних просторів
Рекреаційний	Конкурси та тендери з озеленення міста, освітлення, енергоефективності; розміщення джерел питної води в публічних просторах; фінансування проєктів з розвитку логістично-транспортної інфраструктури	Кількість встановлених зелених конструкцій, підвісних парків, місць для паркування велосипедів, результати моніторингу якості довкілля; рівень популяризації здорового способу життя; кількість локальних екологічних брендів

Джерело: розроблено автором

Варто підкреслити, що успішне формування та використання публічного простору може сформувати ідентичність як індивідуальну, так і соціальну. Це відповідає підходу до ідентичності міста та аналітичному розрізненню його чотирьох вимірів: ототожнення особистості індивіда та групи з міським суспільством, ототожнення ідентичності з містом – його стінами, ландшафтом, простором, ототожнення ідентичності з муром та минулим міста, ототожнення ідентичності з цілями та майбутнім міста [313, с. 67]. Отже, в результаті формування та використання потенціалу публічного простору місту стає привабливим для життя та відвідування, роботи та навчання, відпочинку та розваг, а публічні простори стають важливим елементом суспільного життя, формування ідентичності міста, невід’ємною складовою бренду міста.

Висновки до Розділу 4

Розвиток публічних просторів областей України, перш за все, спрямований на: удосконалення нормативно-правового забезпечення, що передбачає вдосконалення законодавчої бази з питань благоустрою, торгівлі та

ін.; розвиток території міста чи села, а саме модернізація інфраструктури публічного простору, створення комфортних для учасників умов перебування у будь-яких публічних просторах тощо; впорядкування об'єктів міського простору, а які включають в себе тимчасові споруди для ведення підприємницької діяльності, засоби пересувної торгівлі, ринки та ін.; контроль за створенням та утриманням міського простору; формування системи заходів з поліпшення міського публічного простору; зміна пріоритетів розвитку міста на користь громади; використання системного підходу розвитку міста з урахуванням інтересів усіх його жителів; розвиток участі громади у формуванні міського середовища; впровадження інноваційних технологій; підвищення надходжень до міського бюджету за рахунок збільшення кількості відрахувань на податки від місцевого бізнесу в результаті активізації витрат користувачів міського простору через підвищення якості міського простору.

В умовах процесу децентралізації влади в Україні виникають нові можливості розвитку територій. Підвищення рівня життя населення певних територій, відновлення закладів культури, охорони здоров'я тощо виступають основним мотиваційним чинником децентралізації для розвитку об'єднаних територіальних громад. В умовах децентралізації влади органи місцевого самоврядування мають потенціал функціонувати ефективніше, ніж центральні органи. Територіальні громади можуть регулювати процес нагромадження коштів, надання відповідних послуг, базуючись на коротко- і довгостроковому плануванні. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування різних рівнів має здійснюватися так, щоб, з одного боку, максимально наблизити процес прийняття рішення до жителів села, а з іншого, щоб місцеві органи влади володіли організаційними, матеріальними та фінансовими ресурсами для забезпечення достатнього рівня життя на сільських територіях, необхідного

обсягу та якості послуг, які надаються населенню відповідно до європейських стандартів життя.

На основі аналізу наукових джерел визначено що, публічний простір передбачає постійну ефективну взаємодію і комунікацію у суспільстві. Публічний простір повинен бути відкритим та передбачати ефективний діалог між представниками влади та громадськістю. Також важливим аспектом у публічному просторі міських та сільських територій є безпека і реалізація суспільних інтересів жителів та покращення якості надання адміністративних та соціальних послуг і комфорту рівня життя населення.

Особливістю української моделі публічного простору, форматованої “знизу – вгору”, є висока протестна активність громадянського суспільства, яка в умовах порушення каналів зворотного зв’язку і низького рівня довіри громадян до політичних інститутів сприяє формуванню та інституціоналізації нових каналів громадянської та публічної участі у публічному просторі.

Сучасні інститути громадянського суспільства залучені в мережеві практики співробітництва з використанням нових ресурсів і продукуючи спільні рішення з проблемних питань. Одним з активно інституціоналізаційних мережевих практик співпраці публічних суб’єктів є краудсорсингові, краудкастингові і краудфандингові форми діяльності, що дозволяють включити нові інноваційні види організованої участі громадян в управління та розвивати ефективний публічний простір з урахуванням суспільно-громадського аспекту нашої держави.

Проведений аналіз свідчить про відсутність систематичного двостороннього діалогу влади з громадою за допомогою такого популярного комунікаційного каналу як соціальні мережі в переважній більшості обласних центрів країни. Тому важливим є більш широке застосування різних інформаційно-технологічних інструментів для отримання зворотного зв’язку і

реакції громадськості на ситуацію в місті, що дозволить активізувати мешканців у прийнятті доленосних рішень як для окремої людини, так і міста в цілому. Також з огляду на види потенціалу публічного простору варто застосовувати відповідні інструменти та індикатори оцінки. Враховуючи вид потенціалу публічного простору: комунікаційний, аксіологічний, синергетичний, творчий, інклюзивний, освітній, рекреаційний.

Успішне формування та використання публічного простору може сформувати ідентичність як індивідуальну, так і соціальну. Це відповідає підходу до ідентичності міста та аналітичному розрізненню його чотирьох вимірів: ототожнення особистості індивіда та групи з міським суспільством, ототожнення ідентичності з містом – його стінами, ландшафтом, простором, ототожнення ідентичності з муром та минулим міста, ототожнення ідентичності з цілями та майбутнім міста. Отже, в результаті формування та використання потенціалу публічного простору місту стає привабливим для життя та відвідування, роботи та навчання, відпочинку та розваг, а публічні простори стають важливим елементом суспільного життя, формування ідентичності міста, невід’ємною складовою бренду міста.

РОЗДІЛ 5. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНИХ ПРОСТОРІВ В УКРАЇНІ

5.1. Статус та специфіка публічного простору в умовах державно-приватного партнерства

Під державно-приватним партнерством (публічно-приватним партнерством) (далі – ДПП) у сучасній практиці та науці загалом розуміють, як взаємодію приватного та державного (публічного) сектору. Крім цього, ДПП можна розглядати у широкому сенсі – як підтримку державою бізнесу та посилення його ролі, у вузькому значенні – як партнерство при реалізації суспільно важливих інвестиційних проєктів.

На сьогодні, взаємодія державного та приватного сектору відіграє важливу, адже така взаємовигідна співпраця надає, як приклад можливість у створенні (відновленні) нових або модернізації існуючих об'єктів, які потребують залучення інвестицій.

В більшості країн світу ДПП – є дієвим способом активізування інвестиційних процесів на загальнодержавному, регіональному чи муніципальному рівнях.

Використання даного виду партнерства унеможлиблює фактор нівелювання поширеної в державному управлінні проблеми вибору постачальника послуг виключно за критерієм ціни.

Державно-приватне партнерство надає змогу органам державної влади чи місцевого самоврядування зусередити увагу на нецінових аспектах проєктів.

Варто зауважити, що ДПП стимулюватиме інноваційний розвиток територіального утворення лише тоді, коли у цьому напрямку активно співпрацюватимуть як приватні так і державні партнери.

Створення дієвої системи активізування ДПП в умовах розвитку інвестиційно діяльності передбачає необхідність врахування базової логіки відповідних процесів та елементів. Усі вони повинні бути пов'язані між собою на різних рівнях.

Досвід країн, що розвиваються так і економічно розвинутих країн, доводить, що проекти у сфері ДПП дозволяють у короткі строки залучити приватний капітал в інфраструктурні проекти та забезпечити стрімке економічне зростання навіть за відсутності державних вкладень. Так, статистичні данні показують, що в 2017 році в Європі в проекти ДПП було залучено більше 14 млрд. євро, в свою чергу в тому ж році в США було залучено понад 131 млрд. доларів США інвестицій в більше 200 проектів ДПП.

Варто відзначити, що на даний час ситуація порівняно з початком 2000-х років дещо змінилася. За останні сім років безперечними лідерами як за кількістю, так і вартістю проектів ДПП в Європі залишилися Велика Британія, Франція й Німеччина (15,08 млрд. євро, 10,65 млрд. євро та 4,37 млрд. євро, відповідно), але до них приєдналися Нідерланди (6,42 млрд. євро).

До країн “середняків” - де було досягнуто значних результатів, але не в усіх секторах можна віднести Грецію, Ірландію, Бельгію, Данію, Італію та Іспанію.

А до третьої групи – так званих країн “що запізнились”, де використання ДПП знаходиться на ранній стадії, разом з Австрією і Фінляндією, потрапив і ряд інших країн: Польща, Литва, Словаччина і Сербія. [376].

Велика Британія, як одна із країн безперечних лідерів в Європі спочатку базувала політику ДПП на концесійних договорах, відповідно до якого користувач був покупцем послуги, а приватний сектор – її постачальником. На сьогодні, в Британії підписано більше 900 проектів, багато з яких реалізуються у сфері соціальної інфраструктури. Аналіз даних показав, що ДПП є

результативним у середовищі зі стабільною політикою. Виявлено, що ДПП не дуже добре працює на незначних проектах, оскільки складність та операційні витрати відносно високі. У цілому ДПП має величезне значення для підвищення стандартів надання послуг державним сектором Великої Британії [10, с. 172].

Крім Великої Британії, вагомим є досвід ДПП у Франції. Країна мала значну практику державно-приватної взаємодії у сфері інфраструктури, але в основному у формі концесій. На сьогодні, у Франції впроваджується 50 проектів на суму 8 млрд євро та 23 на суму 1,5 млрд євро. Однією з особливостей партнерства у Франції є утримання балансу між державними великими і малими проектами, які впроваджує місцева влада [10, с. 171].

Досвід Італії у сфері державно-приватного партнерства демонструє значні переваги цієї форми правління. У країні активно застосовуються механізми впровадження і реалізації державно-приватного партнерства, його правові та економічні аспекти, концесійні механізми. Державно-приватне партнерство є одним з найбільш перспективних та ефективних інструментів міського і регіонального економічного та соціального розвитку. Концесії – досить універсальний засіб розв'язання економічних проблем в Італії [109].

У всьому світі відносини бізнесу і держави є потужним джерелом розвитку сучасної економічної системи. Вони підкріплені взаємопов'язаними мотиваційними стимулами, які зумовлюють можливості ефективного альянсу бізнес-спільноти та влади. Взаємодоповнюваність, суперечливість та неміцні взаємозв'язки політики та економіки в містах, незалежно від конкретних напрямів розвитку та часового прогресу, дають можливість розуміння специфіки публічного простору в умовах державно-приватного партнерства.

Шукаючи важелі для вирішення проблем та стимулювання або забезпечення зростання, міста орієнтуються на успішні стратегії інших міст. Зокрема, орієнтація на глобальних гравців, послуги, великі події та сучасні

галузі, яка широко поширена у містах, доводить існування політичних підходів, ефективних у різних країнах, тобто “політика подорожей”.

Сьогодні від ефективності партнерських відносин влади, бізнесу та громадянського суспільства у всіх сферах залежить якість життя населення і стабільний розвиток регіонів України. Ефективна комунікація між органами влади та громадянським суспільством можлива лише в разі взаєморозуміння сторін і узгодженості їх інтересів, які в свою чергу сприяють соціальним змінам публічного простору.

Закон України “Про державно-приватне партнерство” від 1 липня 2010 р. № 2404 визначає державно-приватне партнерство як “співробітництво між Україною, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в порядку, встановленому цим Законом та іншими законодавчими актами” [3].

Державно-приватне партнерство є одним з принципів сучасної моделі публічного управління “New Public Management”, яку провідні західні країни почали впроваджувати в кінці ХХ ст. Концепція “нового державного менеджменту”, на думку М. Пасічника, – це модель державного управління, в основу якої покладено запозичення методів корпоративного управління, які застосовуються в бізнесі та некомерційних організаціях, вона орієнтована на підвищення гнучкості прийняття рішень у державному апараті, зниження його ієрархічності, делегування повноважень на нижчий рівень прийняття рішень і посилення механізмів зворотного зв’язку між державою та громадянами [215].

Науковці пропонують розглядати сутність поняття “державно-приватне партнерство” через призму трьох методологічних підходів до його визначення [124]:

1. У контексті формування парадигмальних засад державно-приватного партнерства в Україні: ДПП сприяє належному врядуванню шляхом забезпечення прозорості, відкритості та підзвітності діяльності у наданні публічних послуг та розвитку інфраструктури, а також через вироблення рекомендацій щодо модернізації державного управління. Такий підхід обумовлює необхідність створення нового напрямку наукових спеціальних досліджень, пов’язаних із системою фундаментальних наукових установок, уявлень та термінів, що пояснюють та формують теоретико-методологічні основи ДПП як інноваційної моделі державного управління.

2. У контексті використання інституціонального підходу: ДПП є комплексом формальних та неформальних правил (законів, норм, стандартів, концепцій), що відображають нормативно-ціннісні характеристики громадянського суспільства, уніфікують зміст державно-приватного партнерства та механізмів, що регулюють його дію на практиці.

3. У контексті використання системно-функціонального підходу: ДПП забезпечує процес об’єктивної оцінки економічності, ефективності та результативності управління в наданні публічних послуг та розвитку інфраструктури, реалізації урядових політик, програм чи заходів, а також правильності звітності у відповідності із чинними законами та положеннями.

Таким чином, ДПП в загальному розумінні являє собою особливий спосіб об’єднання ресурсів бізнесу і держави. При цьому, ефективно забезпечуються інтереси громади з точки зору раціонального використання наявних її ресурсів, створюється/модернізується окремий об’єкт, що має суспільну значимість для громадськості, а також комерційне значення для інвесторів [366].

Однією з ефективних форм такої взаємодії є публічно-приватне партнерство. Публічно-приватне партнерство (далі ППП) є однією з форм угоди, що має юридичну силу між організацією публічного та приватного секторів, що вимагає нових інвестицій від приватного партнера (кошти, технології, досвід/час, репутацію) та передає ключові ризики приватному партнеру (проектування, будівництво, функціонування), в якій оплата здійснюється в обмін на виконання робіт, з метою надання послуг, що традиційно надавалися державним сектором [124].

В Україні 27 квітня 2010 р. створено Український центр сприяння розвитку публічно-приватного партнерства, метою діяльності якого є “сприяння розвитку публічно-приватного партнерства для реалізації суспільно значущих інфраструктурних проектів; активізація використання науково-технічного потенціалу та інноваційних технологій для розв’язання завдань модернізації систем життєзабезпечення; сприяння підвищенню інвестиційної привабливості української економіки та її регіонів” [447].

У межах своєї компетентності Центр:

- здійснює розвиток методологічного забезпечення формування й реалізації проектів державно-приватного партнерства;
- надає різні види допомоги, підтримки та консультацій державним та приватним партнерам;
- представляє інтереси України у зовнішніх відносинах за тематикою державно-приватного партнерства;
- надає послуги з експертизи проектів, що розглядаються як предмет державно-приватного партнерства;
- здійснює захист інтересів сторін в угоді про державно-приватне партнерство;

- організовує різні публічні заходи з проблем розвитку державно-приватного партнерства (конференції, семінари, тренінги, круглі столи, воркшопи тощо);
- здійснює підвищення кваліфікації різних суб'єктів за тематикою державно-приватного партнерства;
- здійснює вивчення та узагальнення вітчизняного досвіду практичного використання норм права щодо державно-приватного партнерства;
- проводить наукову експертизу нормативно-правових актів, що стосуються державно-приватного партнерства;
- поширює серед зацікавлених сторін успішний досвід реалізації проектів державно-приватного партнерства тощо.

Головне завдання сьогодні після того, як буде досягнуто необхідного консенсусу між державою і приватним бізнесом, – дійти спільної думки щодо механізмів, здатних задовольнити вимоги часу для майбутнього розвитку публічного простору міст України.

Публічний простір не є статичною “структурою”. За своїм дизайном, своїми нормами та правилами, своїми просторовими та візуальними властивостями, він завжди є виразом соціального розвитку. Площина публічного простору та межі його публічності надзвичайно відрізняються в різних містах, суспільствах, трансформуючись під дією економічних, соціальних, політичних, географічних, історичних і культурних чинників.

Існує чотири головних підходи до розуміння поняття публічного простору. Згідно першого, публічне – це те, що стосується держави та її адміністративних функцій. Відповідно, публічний простір – це простір, в межах якого забезпечується функціонування держави, виконання нею адміністративних функцій. Згідно другого підходу, публічне – те, що стосується держави та економіки, а публічні простори – це простори, в межах яких

забезпечується економічна діяльність. Третій підхід визначає публічне як те, що стосується громади, урядування, громадян і визначає публічний простір як простір, в межах якого громади або громадські асоціації встановлюють правила участі (членства) відповідно до моральних цінностей та соціальних очікувань, забезпечується взаємодія між учасниками. Згідно з четвертим підходом, публічне – те, що стосується комунікабельності, відкритого самовираження. Отже, публічний простір – це простір самовираження та комунікації [186].

Моделі взаємовідносин між громадянським суспільством і державою отримали розгляд у новітній роботі польського соціолога Е. Внук-Липинського. Описуючи інституційні умови і передумови для розвитку громадянського суспільства, вчений називає наступні [46, с. 191-192]:

- 1) наявність публічного простору, що допускає вільну інституціоналізацію громадських сил;
- 2) наявність публічної комунікації, яка не контролюється державою;
- 3) наявність ринку, у рамках якого здійснюються різного роду взаємодії щодо обміну цінностями і послугами, а також захист приватної власності.

Використання класичної схеми доведення методом від супротивного, показує: у разі відсутності першого фактора, коли публічний простір є недоступним для інституціоналізації громадських сил, але повністю підконтрольним недемократичній державі, поява автономних від держави організацій та об'єднань, що становлять інституціональний контекст громадянського суспільства, стає неможливим. У такому разі публічний простір наповнюється квазідержавними організаціями та об'єднаннями, контрольованими державою, а також формуються різноманітні неформальні дисидентські угруповання, що функціонують поза публічного простору.

Відзначимо, що Всесвітній альянс за громадську участь CIVICUS, який є міжнародним альянсом організацій громадянського суспільства та активістів,

які працюють з метою зміцнення діяльності громадян і громадянського суспільства по всьому світу, особливо в тих районах, де оскаржуються представницька демократія і права громадян на свободу об'єднання, наголошує на тому, що ефективний розвиток суспільства безпосередньо залежить від ступеня балансу між державою, приватним сектором та громадянським суспільством, а також, що управління покращується, коли існує безліч засобів для людей, щоб мати право голосу в прийнятті рішень. CIVICUS визначає ключові аспекти створення сприятливого середовища для розвитку громадянського суспільства у його взаємодії з державою та бізнесом, які включають:

- законність, прозорість та підзвітність організацій громадянського суспільства: групи громадянського суспільства повинні докладати зусилля, щоб бути прозорими і підзвітними перед своїми заінтересованими сторонами, черпають свою легітимність зі схвалення заінтересованих сторін. У той час як організації громадянського суспільства звітують насамперед перед своїми заінтересованими сторонами, вони також підзвітні уряду, іншим групам громадянського суспільства та громадськості в цілому;

- налагодження зв'язків, коаліцій і солідарність: повинні існувати зв'язки та співпраця між різними групами громадянського суспільства і приватними особами, спільні платформи та коаліції на різних рівнях;

- нормативно-правове середовище: закони для організацій громадянського суспільства повинні бути чіткими та добре визначеними. Процес реєстрації має бути швидким, простим і недорогим. Закони держави, нормативні акти і політика щодо громадянського суспільства повинні зробити його легким для утворення груп громадянського суспільства, вільним від будь-якого втручання, висловлювати свою думку, спілкуватися, скликати, співпрацювати і знаходити ресурси;

- політичне середовище: органи влади - та політики повинні визнати громадянське суспільство як законного соціального і політичного актора й забезпечити систематичні можливості для спільної роботи держави та інститутів громадянського суспільства;

- публічні відносини і сприйняття: повинна бути терпимість людей і груп, які мають різні точки зору та ідентичності;

- корупція: не повинно бути жодної терпимості щодо корупції серед державних чиновників, політичних діячів, людей у бізнесі і персоналу організацій громадянського суспільства;

- комунікації і технології: має бути надійним, дешевим і достатньо поширеним доступ до комунікаційних платформ і технологій;

- ресурси: групи громадянського суспільства повинні мати можливість отримати доступ до ресурсів із низки стійких джерел, у тому числі на внутрішньому ринку, а також визначити свою власну діяльність, а не обмежені можливості фінансування [235].

Закономірним є вивчення та застосування досвіду провідних країн щодо розвитку приватно-державного партнерства у формі функціонування технологічних платформ, консультативних органів при органах державної влади різного рівня, бізнес-асоціацій тощо. Окрім органів державної влади та місцевого самоврядування різного рівня, що безпосередньо залучаються до процесу розвитку територій, конкретними формами взаємодії бізнесу та влади провідних країн є наступні: асоціації муніципалітетів, національні агентства розвитку, торгово-комерційні та промислові палати, бізнесові та інноваційні центри, регіональні фінансові компанії, приватні консультанти та експерти, профспілки, організації, що займаються працевлаштуванням населення, організації, що спеціалізуються на поширенні нових технологій, бізнес-інкубатори, венчурні фонди, гарантійні фонди, благодійні фонди, місцеві

агентства розвитку, муніципальні фонди розвитку, комунальні фундації, заклади вищої освіти та регіональні наукові центри, технологічні дослідницькі лабораторії, агентства регіонального розвитку [56]. Такий досвід може бути використаний для залучення наукових організацій і установ для вирішення завдань механізмів розвитку міста, підвищення ефективності і прибутковості державних, комунальних та наукових підприємств.

Окремої уваги заслуговує формування міжрегіонального інноваційного ринку (створення центрів високих технологій на основі наукових організацій, реструктуризація частини науково-дослідних та проектних інститутів в інжинірингові фірми з комерційною інфраструктурою). В цілому влада міста повинна опікуватися забезпеченням сприятливих економічних та фінансових умов інноваційної діяльності, наукоємного і інноваційного підприємництва (створення системи підготовки інноваційних підприємців, розвиток малого інноваційного підприємства). Треба враховувати необхідність розвитку інноваційної інфраструктури та національного венчурного капіталу – системи венчурного інвестування, позабюджетного фінансування високоризикових проектів; системи державного і приватного страхування інноваційних ризиків; лізингу наукоємного та унікального обладнання; інформаційної мережі, системи експертизи технологій, ноу-хау. Але тільки на основі законодавчого врегулювання сфери інтелектуальної власності з метою захисту наукової продукції науковців можна розвинути ринкові відносини та зробити інтелектуальну власність вагомим внеском при створенні нової продукції.

Місто запроваджуватиме нові формати спілкування з підприємцями з актуальних проблем розвитку бізнесу. Важливу роль у цьому відіграватимуть консультативно-дорадчі органи при міському голові. Також головними завданнями для розвитку міста є наступні:

- місто покращуватиме міжрегіональне економічне співробітництво та розвиватиме економічні відносини з містами-партнерами за кордоном;
- промоція місцевого товаровиробника (місто працюватиме над розробкою та впровадженням механізмів стимулювання попиту на продукцію кращих товаровиробників на місцевому ринку, а також над промоцією підприємств та їх товарів високої якості на міжрегіональних та міжнародних ярмарках та виставках.

Інфраструктура підтримки підприємництва є для місцевої громади ключовим інструментом сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. Така підтримка передбачає створення різноманітних інститутів підтримки бізнесу, які допомагали би бізнесу вирішувати проблеми власного розвитку. Через розвиток інфраструктури для малого та середнього бізнесу місто має досягти цілей, пов'язаних зі збільшенням кількості підприємств, зростанням їх прибутків, обсягів експорту і в кінцевому рахунку збільшенням кількості робочих місць. Значний потенціал міста для створення якісної інфраструктури підтримки бізнесу спиратиметься на промислові традиції та співпрацю з університетами, професійними навчальними закладами та науковими інституціями.

Серед основних заходів можна виділити:

- Розвиток економічних кластерів. Сприяння формуванню на території міста та регіону груп взаємопов'язаних підприємств та інституцій, які працюють у суміжних сферах, взаємодоповнюють один одного і тим самим підсилюють конкурентні переваги окремих компаній і міста в цілому.
- Технологічний парк. Створення у місті технологічного парку з бізнес-інкубатором сприятиме появі нових підприємств, їх зростанню та розвитку, підвищить конкурентоспроможність підприємств, стимулюватиме

виробництво нових інноваційних продуктів та забезпечить їх просування на вітчизняний та світовий ринок.

- Розвиток промислових зон. Розробка та реалізація плану дій для подальшого розвитку існуючих та створення нових промислових зон згідно з міськими просторовими планами.

- Центр підтримки бізнесу. Створення Центру підтримки бізнесу має на меті сприяння розвитку приватного бізнесу відповідно до кращих міжнародних практик через надання консультативних послуг та тренінгів для підприємств.

З метою створення високопродуктивної економіки міста необхідно сформуванати ефективний, затребуваний на ринку праці та добре оплачуваний кадровий ресурс. Завдання підготовки достатньої кількості кваліфікованих, якісних кадрів може бути вирішеним тільки завдяки скоординованим зусиллям міської влади, навчальних закладів і бізнесу. Така співпраця сприятиме також розширенню можливостей працевлаштування та побудови кар'єри для молоді.

В умовах сьогодення для успішного соціально-економічного розвитку регіонів та держави в цілому, економіка потребує узгодженої співпраці у різних сферах між державним та приватним сектором. В умовах швидких змін та децентралізації пропонуємо перехід до більш гнучких, чуттєвих “публічних одиниць”, архітектура яких складається з упакованих бізнес-можливостей. Ця модульна конструкція дозволяє організаціям “перекомпонувати”, коли це необхідно, як під час глобальної пандемії чи економічного спаду. Композиційне підприємство має чотири основні принципи: модульність, ефективність, постійне вдосконалення та адаптивні інновації. Композиційне корпоративне мислення створює більше інновацій, зменшує витрати та покращує партнерські відносини.

Наприклад, цими моделями та інструментами можуть бути:

- Краудфандингові кампанії (марафони, свіматони (swimathons), масові заходи, “Коло донорів” (Donor Circle) у тому числі);
- Регулярні пожертви;
- Співпраця з бізнесом (корпоративні, тематичні та іменні фонди у тому числі);
- Ендавменти;
- Фандрейзинг “на робочому місці”;
- Соціальний франчайзинг;
- Роялті;
- Соціальне підприємництво ОГС (крім виготовлення й продажу товарів);
- Інституційовані форми локальної філантропії (моделі фондів громад, молодіжних банків, центрів Дій локально та ін.);
- Імпакт-інвестування.

В Україні набирає популярності нова бізнес-модель: звичайні українці кооперуються і вкладають власні кошти у проекти, які орієнтовані не лише на прибуток, а й на суспільну чи екологічну користь. У світі такий бізнес називають імпакт-інвестиціями, експерти прогнозують, що в недалекому майбутньому вони домінуватимуть на планеті. Імпакт-інвестори в Україні зосереджуються на міському просторі, інфраструктурі та на створенні майданчиків для співпраці та генерації нових проєктів. Інвестори значну увагу приділяють співпраці з владою місті спільним проєктам: це викликано потребою стабільного та безпечного розвитку бізнесу в умовах не дуже сприятливого інвестиційного клімату . В Івано-Франківську найбільшою та найуспішнішою ревіталізацією є проєкт “Промприлад.Реновація”.

Це багатофункціональний міський простір, який розбудовують на основі практично непрацюючого заводу “Промприлад”. До проєкту долучилися 409

інвесторів, які вклали в нього 5,2 мільйони доларів. Ці показники зростають щодня. Наразі відремонтована та використовується для бізнесу і громадських проєктів одна шоста частина заводських цехів (5800 квадратних метрів). Для Івано-Франківська – це 300 додаткових робочих місць та “домівка” для приблизно 25 різних бізнесів.

Публічний простір з ефективною інфраструктурою може створити умови для ефективного міста, здатного сприяти інноваціям, вищій якості життя та економічному розвитку із загальним процвітанням та екологічністю. ДПП можуть сприяти реалізації проєктів відродження міст різними способами. По-перше, за допомогою ДПП проєкт може фінансуватись повністю, або в першу чергу, приватним сектором, оптимізуючи фіскальну напругу та змінюючи витрати державного сектору протягом терміну дії контракту. У цьому відношенні ДПП можуть бути джерелом фінансування міст для організації своїх капітальних витрат. По-друге, ДПП можуть допомогти міській владі краще планувати. По-третє, і, можливо, що важливіше, ДПП можуть додати гнучкості в наданні послуг в публічному просторі.

Гримсі та Льюїс вказують, що державно-приватне партнерство “заповнює простір між традиційно закупленими державними проєктами та повною приватизацією” [332].

У процесі відбору та підготовки проєктів державно-приватного партнерства органи державної влади повинні звертати увагу на ті сектори економіки, в яких така взаємодія може виявитися найбільш успішним і доцільним, про що свідчить практика інших країн. Наприклад:

- Великобританія зосередила проєкти ДПП на таких об’єктах інфраструктури, як школи, в’язниці, оборонні об’єкти і автомобільні дороги;
- в Канаді значна кількість проєктів ДПП виконується в таких галузях, як енергетика, транспорт, захист навколишнього середовища, водні

ресурси, водопостачання та водовідведення, рекреаційні об'єкти, інформаційні технології, охорона здоров'я, освіта;

- Греція реалізує проекти ДПП переважно в транспортній галузі, які зокрема стосуються автомобільних доріг і аеропортів;
- Ірландія визначила для себе пріоритетними такі сфери ДПП, як автомобільні дороги і міські транспортні системи;
- Австралія в якості пріоритетних напрямків для ДПП визначила транспорт і системи життєзабезпечення міст;
- Нідерланди застосовують механізм ДПП в громадському житловому секторі та системах життєзабезпечення міст;
- Іспанія реалізує проекти ДПП в області платних автомобільних доріг і системах життєзабезпечення міст;
- США переважно реалізує проекти ДПП, які об'єднують природоохоронну діяльність і життєзабезпечення сільських населених пунктів [28, с. 64].

МакКонел та Дренан зауважують, що залучення зацікавлених сторін до процесу підвищення якості публічного простору міста є питанням непростим через розбіжності інтересів державних установ, приватних компаній та громадян [377, с. 70]. Державні структури, приватні компанії та громадяни усвідомлюють, що їх співпраця може принести потенційні вигоди не тільки самому процесу підвищення якості публічного простору міста, але й їм самим. Широка сфера публічного простору міста забезпечує загальну платформу для створення нових або кращих форм прийняття стратегічних рішень за допомогою партнерських відносин на міському рівні [315] (табл. 5.1.1)

Таблиця 5.1.1

Державно-приватне партнерство для публічного простору

Опис	ДДП виступає інструментом вирішення питань пов'язаних з
------	---

	<p>підвищенням якості публічного простору, шукає нові та інноваційні рішення проблеми погіршення якості навколишнього середовища та якості життя міст шляхом сприяння залученню приватного сектору до вирішення екологічних проблем міст (наприклад, шляхом інвестування в екологічно безпечні та екологічно ефективні програми, проекти та технології)</p> <p>Основні заходи включають:</p> <p>Надання ресурсів для виявлення екологічних проблем, які можна перетворити на бізнес-можливості;</p> <p>Надання ресурсів для створення бізнесу, що є результатом першої діяльності;</p> <p>У співпраці з мережею дослідницьких та наукових установ проведення дослідження, аналізу політики, тренінгів.</p>
Вивчені уроки	<p>У партнерстві з приватним сектором міська влада досягає успіху у вирішенні деяких найскладніших проблем у своїх містах.</p> <p>Є багато міських екологічних проблем, які можна легко перетворити на бізнесові можливості для залучення участі приватного сектору. Багато з них залишаються невиявленими, оскільки їх ідентифікація вимагає первинних інвестицій, які більшість представників приватних секторів та державних суб'єктів не бажають робити.</p> <p>Співпраця між урядами, приватним сектором та неурядовими організаціями вимагає трудомісткої роботи, щоб переконати всіх учасників, що варто працювати разом.</p> <p>Партнерство між державним та приватним секторами характеризується динамізмом, управлінськими здібностями та технологічними інноваціями приватного сектору та соціальну відповідальність уряду.</p> <p>За умови правильного вибору ситуацій проекту та партнерів можливо мобілізувати зовнішні ресурси на підтримку сталого розвитку міста.</p> <p>ДПП ефективніше у багатоцільових, багатозадачних та багатопрофільних проектах, ніж традиційні механізми реалізації, що використовуються агенціями з регіонального розвитку. Найскладнішим викликом є підтримка належної координації – проблеми, яка вирішується за допомогою цифровізації публічного життя.</p>

Погоджуючись з дослідниками, можемо запропонувати оптимальні принципи залучення ДПП до процесу підвищення якості публічного простору міста:

Інтеграція відноситься до того, наскільки партнерство взаємопов'язане із системами, установами, які мають подібні цілі, працюючи разом для досягнення

кращих результатів. Це можна зробити, наприклад, шляхом узгодження зусиль на рівні міста з тим, що робиться на регіональному, національному та, навіть, міжнародному рівнях. Необхідність інтеграції зусиль у контексті публічного простору наголошували численні науковці, однак зараз слід зосередити увагу на розробці нових методів, що підтримують ці інтеграційні процеси [361];

Гнучкість означає адаптивність партнерства до мінливих обставин, нових викликів чи раптових криз. Хоча структура, ролі та обов'язки партнерства можуть допомогти запобіганню та рішучому та своєчасному реагуванню на кризу, ці структурні відносини між елементами ДПП повинні бути гнучкими для найбільш ефективного реагування та виходу з непередбачуваних обставин, які можуть виникнути у публічному просторі міста [329]. Проведення навчальних заходів із зацікавленими сторонами для покращення спроможності до імпровізації може допомогти у розвитку гнучкості партнерських відносин [405, с. 212].

Доступність інформації стосується того, наскільки швидко інформація доступна для відповідних стейкхолдерів та простоти використання цієї інформації. Чіткі комунікаційні канали, а також своєчасне повідомлення про нову або оновлену інформацію є ефективним інструментом для забезпечення того, щоб усі партнери мали однакову інформацію. Це дає змогу визначити потреби та ресурси, які потрібні місту та його мешканцям з точки зору якості публічного простору, та сприяти вдосконаленню процесу прийняття рішень з метою зменшення наслідків.

Інформаційна прозорість стосується того, наскільки важливою та конфіденційною інформацією обмінюються з іншими партнерами, що дозволяє виконувати поставлені цілі ефективніше.

Рефлексивність стосується здатності партнерства використовувати минулий досвід для майбутніх рішень, відповідно змінюючи процедури та

поведінку. Визначення та формування колективного досвіду, аналіз успіхів та невдач та оцінка результативності є критично важливим для забезпечення довготривалої співпраці між партнерами.

Отже, на підставі проведеного аналізу специфіки публічного простору в умовах комунікації влади, бізнесу та громадянського суспільства, доцільно сформулювати деякі практичні рекомендації та внести корективи в механізми партнерства, включити створення сприятливого економічного та нормативно-правового середовища, а саме:

- розробки сучасних механізмів впровадження діалогових моделей комунікативної взаємодії;
- широкого використання сучасних комунікативних каналів в справі навчання громадян діалогу і партнерства з поширенням програм активного інформування про інтереси суспільства або приватні інтереси;
- розробку концепції і реалізації системи моніторингу ефективності процесу комунікації владних структур усіх рівнів з громадянським суспільством і бізнес-спільнот, вдосконалення процесу трансформації механізмів взаємодії влади та суспільства, з метою виявлення чинників його гальмування і умови підвищення ефективності діалогу “влада – громадянське суспільство” і “влада – бізнес”;
- розширення зони експертно-аналітичного співпраці органів влади, бізнес-спільнот, формування нових каналів громадянської активності, перш за все на рівні регіонального ділового простору, модернізації форматів взаємодії на основі сучасних цифрових технологій.

Серед основних заходів можна виділити за даним напрямком є:

- розширення зв'язків між освітою та економікою. Міська влада повинна розвивати зв'язки із закладами, які надають середню професійну та вищу освіту з одного боку та міськими підприємствами та бізнесом з іншого,

щоб розвивати та просувати освітні програми, які відповідатимуть потребам економіки міста. Забезпечення зв'язку між безробітними та бізнесом. Місто має організувати ярмарки вакансій, презентації підприємств для ознайомлення незайнятих громадян з потенційними роботодавцями.

- тренінгові модулі. Місто має сприяти реалізації спеціалізованих тренінгових програм з різних дисциплін з метою задоволення кадрових потреб місцевих роботодавців.

- збереження та залучення кваліфікованих кадрів. Місто спільно з роботодавцями має розробляти спеціальні програми, щоб зберегти місцеві висококваліфіковані кадри та залучати висококваліфікованих фахівців з інших міст (регіонів). Слід заохочувати працевлаштування висококваліфікованих кадрів на міських підприємствах, щоб скоротити їх відтік за межі міста.

Запропоновані рекомендації в цілому будуть сприяти підвищенню ефективності процесу конструювання комунікації влади, бізнесу і громадянського суспільства, а також можуть бути застосовані в ході організаційного вдосконалення і нормативного оформлення процесів розвитку публічного простору.

5.2. Здійснення Е-урядування у публічному просторі українських міст з урахуванням світового досвіду

Розвиток сучасного суспільства характеризується глобалізацією та еволюцією інформаційно-комунікаційних технологій, яке супроводжується змінами існуючих структур суспільства і виникненням нових соціальних феноменів.

Глобалізація розуміється як новий етап суспільного розвитку, який є поширенням взаємозалежності між країнами в економічній, політичній і

культурній сферах; історичний процес зближення націй і народів, між якими поступово стираються міждержавні кордони і людство починає усвідомлювати свою цілісність. Глобалізації притаманні інтернаціоналізація, лібералізація, універсалізація, модернізація, детериторізація, а на сучасному етапі доповнено ще однією характеристикою – віртуалізацією, що характеризується волею сучасного суспільства до віртуальної комунікації, зміни форм і стилю суспільновладних взаємовідносин, що обумовлює включення державно-управлінських структур у віртуальне середовище та зміну форм управління, зокрема впровадження он-лайн платформ життєдіяльності громад.

Сучасність характеризується волею суспільства до віртуальності, причому віртуалізується не лише суспільство, але і особистість. Інтернет виступає засобом трансформації особистості, суспільства в цілому та управління ним. Управління в системах віртуальної масової комунікації в інформаційному суспільстві переходить на рівень демократичних відносин, тому Інтернет часто називають “вектором демократизації”. За допомогою нових форм суспільновладних взаємодій громадяни можуть висловити свою позицію з різних питань, у тому числі питань управління та самоорганізації. Мережа може стати “віртуальним парламентом”. Комунікація в мережі зрівнює учасників і в цьому полягає її демократичність.

Інтерпретацію поняття “віртуальний публічний простір” необхідно розглядати через такі поняття як “публічний простір” та “віртуальність”, враховуючи постійні економічні, соціальні, політичні, географічні, історичні і культурні трансформації, що відбуваються в суспільстві.

Поява та розвиток інформаційних технологій, специфічних засобів масової комунікації змінили світосприйняття людини, визначили формування нового типу публічного простору – віртуального.

Варто відзначити, що віртуальний простір тісно пов'язаний зі сприйняттям людиною зовнішнього світу. Новітні технології на рівні відчуттів прагнуть створити у користувача інформаційно-комунікаційних засобів найбільш достовірну ілюзію реальності штучного світу.

В умовах тотальної інформатизації суспільства та трансформації системи представництва громадських інтересів у сферу публічного масштабно проникають різноманітні соціальні медіа, публічний простір по суті перетворюється на суцільний медіа-процес, де громадянам представляється світ віртуального простору, гіперреальність і інші новітні механізми.

Сам термін “віртуальність” використовується у різних сферах, його сучасне розуміння наповнене новим змістом і все частіше поява “віртуальних світів” пов'язується з появою й розвитком комп'ютерних технологій.

Дослідженням феномену віртуальності займається велика кількість фахівців: філософи, культурологи, соціологи, психологи, політологи, економісти і багато інших. Це пов'язано з тим, що поняття віртуальності – одне з небагатьох у науці, що мають різні варіанти тлумачення, що залежать від трактування й розуміння.

Глобальність проникнення віртуальної реальності в життя дає підставу говорити про “віртуалізацію” суспільства, яка змінює спосіб життя людей, роблячи його синтетичним. Віртуальність є тотальною й безмежною, вона охоплює все більшу кількість сфер суспільного життя: “віртуальний світ”, “віртуальна економіка”, “віртуальна політика”, “віртуальний театр”.

Сучасні дослідження орієнтовані на вивчення таких соціально-філософських і соціологічних аспектів віртуального середовища: збереження культурної самобутності та ідентичності; зміна систем соціальної комунікації; зміна соціальних інститутів; виникнення віртуальних спільнот, їх розвиток і взаємодія з традиційними спільнотами; трансформація сучасної економіки,

політики, освіти та ін. При цьому як основні й найважливіші властивості віртуальної реальності виділяються породження, актуальність, автономність, інтерактивність, симулятивність, можливість впливу на події (Бодрійяр, Жижек та ін.). [294, с. 7].

В. Афанасьєва у своєму дослідженні стверджує про появу глобального віртуального простору, який можна охарактеризувати такими властивостями: простір локалізовано в ноосфері; простір є транслятором основних типів віртуальних взаємодій, саме в ньому переміщуються основні віртуальні потоки: комунікативний, інформаційний, науковий і розважальний; простір є сховищем всіх віртуальних об'єктів, що створюється глобальною комп'ютерною мережею; простір з нетривіальною топологією, вимірність якого не визначена, динамічно змінна, фрактальна [15, с. 69].

Віртуальний публічний простір можна розглядати як середовище, створене комп'ютерними технологіями, яке створює аудіовізуальну реальність публічного простору, що дозволяє людям взаємодіяти між собою і з представленими в ньому об'єктами, яке включає в себе організаційно-методичні умови та сукупність технічних і програмних засобів зберігання, обробки, передавання інформації.

На сьогодні особливостями функціонування віртуального публічного простору є:

– медіатизація, яка визначається сукупністю масових явищ інформаційного впливу і взаємодії. Медіатизація на перший план виводить не реальні дії і смисли, а віртуальну боротьбу за уми представників суспільства, при цьому засоби масової інформації виступають як інструменти управління соціально-політичною реальністю для переважної більшості людей;

– масова комунікація – найважливіший інструмент формування і самопрезентації віртуального публічного простору. На думку Л. Ніковської і В.

Якимця, публічна сфера на сьогодні перетворюється на своєрідний “інноваційний інкубатор” нових соціально-комунікаційних практик, що дає змогу: “оптимізувати механізм взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства (розвивати міжсекторне соціальне партнерство); долати з метою конструктивного реформування закостенілість державних інститутів; підключати ресурс громадських ініціатив до формування державної політики та контролю за діяльністю влади” [202, с. 135];

– використання практик електронної демократії. Це можливості нових електронних медіа поліпшити інфраструктуру демократичного суспільства, створюючи умови переходу від представницької до демократії участі, від участі однієї особи до співучасті всіх громадян у вирішенні актуальних соціальних проблем разом з владними органами за допомогою проведення інтерактивних діалогів, форумів, телеконференцій і телеголосування. Важливими принципами електронної демократії є прозорість, участь, відкритість. Електронна демократія є інструментом для соціальної інтеграції, соціалізації, громадянської освіти, обміну знаннями. На сьогодні прикладами механізмів електронної демократії у віртуальному публічному просторі можна виділити мережеве спілкування громадян і колективне обговорення нагальних питань у режимі онлайн (е-петиції, е-звернення), формування онлайн-спільнот (онлайн-ком’юніті), планування та реалізації громадських ініціатив та різноманітних проектів.

– використання smart-технологій. Інформаційні технології змінюються сучасними smart-технологіями, які визначають функціональну спрямованість інформаційних процесів у віртуальному публічному просторі. Переваги таких технологій відзначаються широким діапазоном використання: у високорозвинутих країнах smart-технології ефективно використовують у багатьох сферах: культурі, освіті, економіці тощо. Ефективність smart-технологій характеризується такими чинниками: мобільний доступ (отримання

широкого спектру послуг у будь-якій точці світу); нагромадженням і систематизацією отриманої інформації у вигляді нових знань; формуванням smart-оточення, при якому інформаційно-технологічне середовище наближається до природного інтелекту, стимулюючи появу подібних розробок і слугуючи основою для авторських розробок.

Концепція віртуального публічного простору, отриманому завдяки технологічному прогресу, полягає у тому, щоб полегшити можливість контакту з іншими людьми незалежно від їх місця перебування, завдяки чому виникають нові можливості взаємодії. Нові цифрові технології змінюють людей, суспільство і публічний простір, перетворюючи його у віртуальне середовище, в якому відбувається різноманітне спілкування та взаємодія, консолідація різних функцій та соціальний обмін. З появою сучасних інтернет-технологій змінюється форма комунікації, яка стає відірваною від простору і часу, що унеможлиблює у майбутньому реальний простір спілкування.

Досліджуючи публічний простір з позиції розвитку електронного урядування в Україні та спираючись на досвід європейських країн, ми можемо виокремити значну кількість наукових підходів та ефективних практик для розвитку соціально-економічної сфери населення європейських країн та України.

На даний час, ми не можемо собі уявити вирішення операційних питань та комунікації без інтернету і технічних носіїв та пристроїв. Розпочатий курс інформатизації більше ніж 15 років тому, дозволив зробити значно комфортнішим нашу соціальну, економічну та інші сфери.

У процесі розвитку технологій е-участі у громадян з'являються такі нові можливості участі в суспільно-політичному процесі та публічному просторі, як підвищення рівня інформованості про актуальні суспільні проблеми, посилення зворотного зв'язку з урядовими інституціями, вплив на формування порядку

денного і процес прийняття суспільно-політичних рішень. Це збільшує рівень довіри громадян до держаних інституцій і дозволяє досягати прозорості їхньої діяльності [282, с. 97–101]. Механізм формування онлайн-спільнот забезпечує планування та реалізацію громадянських ініціатив і проектів колективних дій у публічному просторі. Цей механізм заощаджує ресурси на суспільну мобілізацію і розширює межі прямої демократії, за якої громадяни можуть самостійно і на принципах самоорганізації брати участь не тільки в ініціюванні, розробленні та прийнятті суспільних і політичних рішень, але і в реалізації їх як на місцевому, так і на загальнонаціональному рівні, а також в улаштуванні заходів, що впливають на органи влади та інші відповідальні організації [282, с. 97–101].

Розвиток електронного урядування у багатьох країнах світу та обговорення основних його напрямків розвитку розпочався з ухвалення Женевської декларації принципів “Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті” та Женевського плану дій, які були підписані у грудні 2003 року.

Так, у статті 51 Женевської декларації принципів “Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті” зазначено, що використання і розгортання інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) слід спрямовувати на створення вигод у всіх аспектах нашого повсякденного життя. Розвиток ІКТ потенційно важливий для урядової діяльності і послуг, охорони здоров’я та інформації про здоров’я, освіти і професійної підготовки та підвищення кваліфікації, зайнятості, створення робочих місць, підприємництва, сільського господарства, транспорту, захисту довкілля й управління природними ресурсами, запобігання катастрофам, культури, для сприяння подоланню бідності та для інших погоджених цілей розвитку. ІКТ повинні також сприяти моделям сталого виробництва і

споживання і зменшенню традиційних бар'єрів, даючи можливість усім одержати доступ на місцеві і світові ринки більш справедливим способом. ІКТ повинні бути дружніми для користувачів, доступними для всіх, прийнятними за ціною, пристосованими до місцевих мовних і культурних потреб та підтримувати сталий розвиток. Для цього місцеві органи влади повинні відігравати основну роль у наданні послуг ІКТ на благо свого населення [Женевська декларація принципів].

Отже, для розвитку Е-урядування у публічному просторі різних країн, перш за все, важливим є формування сприятливого інформаційного середовища на національному і міжнародному рівнях. ІКТ слід застосовувати як важливий інструмент належного урядування.

Наприклад у Естонії, Естонська Академія електронного управління створює та передає знання та найкращі практики щодо електронного уряду. У Естонії інтернет є соціальним правом; кожен резидент Естонії має ID; 99% послуг у Естонії є електронними і естонці довіряють електронним рішенням.

У Естонії онлайн послуги настільки є звичними і простими для населення, що серед жителів існує жарт, що в “Естонії найпростіший спосіб життя: тільки одруження, розлучення і продаж нерухомості неможливо зробити онлайн”.

Наприклад у Естонії існує 2691 різноманітних сервісів та здійснюється понад 900 мільйонів транзакцій на рік. Цю систему також запроваджено у Фінляндії, Киргистані, Намібії, Фарерських островах, Україні та інших країнах.

Адже верховенство права, поряд із підтримуючою, прозорою, спрямованою на конкуренцію, технологічно нейтральною і передбачуваною політичною і регуляторною базою, що враховує національні особливості, необхідні для створення орієнтованого на інтереси людей інформаційного суспільства. Державні органи повинні втручатися в належних випадках для коригування складних питань ринкових механізмів, підтримки добросовісної

конкуренції, залучення інвестицій, сприяння розвитку інфраструктури ІКТ, максимального використання економічних і соціальних благ, слугування національним пріоритетам.

Динамічне і сприятливе міжнародне середовище, що сприяє залученню прямих іноземних інвестицій, передачі технологій і міжнародному співробітництву, зокрема у сферах фінансів, заборгованості і торгівлі, а також повна й ефективна участь країн, що розвиваються, у прийнятті рішень на світовому рівні є життєво важливими компонентами національних зусиль в сфері розвитку ІКТ.

ІКТ є важливим чинником, що дає змогу зростання через приріст ефективності і збільшення продуктивності, зокрема малими і середніми підприємствами (МСП). Стосовно цього розвиток інформаційного суспільства важливий для економічного зростання на широкій основі як у розвинутих країнах, так і в таких, що розвиваються. Слід заохочувати зумовлюваний ІКТ приріст продуктивності і застосування інновації у секторах економіки. Справедливий розподіл благ сприяє подоланню бідності і соціальному розвитку.

Також захист інтелектуальної власності є важливим для заохочення інновацій і творчості в інформаційному суспільстві; так само, широке поширення, розповсюдження і спільне використання інформації є важливим для заохочення інновацій і творчості. Полегшення осмисленої усіма участі в питаннях інтелектуальної власності і спільне використання знань за допомогою повного інформування і підвищення компетентності є одним з основних елементів відкритого для всіх інформаційного суспільства.

Сталому розвитку в інформаційному суспільстві можна найбільше сприяти, коли зусилля і програми, які стосуються ІКТ, будуть повністю інтегруватися в національні і регіональні стратегії розвитку [112].

Для створення ефективного публічного простору та розвитку Е-урядування важливою складовою залишається його безпека (недопущення урядами поширення приватної інформації про громадян, захист їхніх персональних даних, легкість і доступність інформаційного суспільства, формування цифрової грамотності та багато інших аспектів).

Відповідно до Жаневського плану дій інформаційно-комунікаційні технології повинні бути спрямованими на підтримку сталого розвитку у сферах публічного управління і адміністрування, бізнесу, освіти і професійної підготовки, охорони здоров'я, зайнятості, довкілля, сільського господарства і науки в рамках національних електронних стратегій.

У публічному просторі, в якому на високому рівні розвивається електронне урядування ключовими залишаються питання демократичних принципів, де у населення різних вікових груп є можливість доступу до відкритих даних та ведення ефективного діалогу між населенням, владою та бізнесом, а прийняті рішення представників місцевих органів влади, які пов'язані із добробутом та безпекою населення повинні бути відкритими та прозорими.

Існують три основні типи стратегій держави щодо процесів розбудови інформаційного суспільства та впровадження електронного урядування, а саме:

- невторчання, що робить основними рушійними силами ринкові процеси самоорганізації та саморозвитку;
- централізоване управління та регулювання;
- раціональне поєднання державного управління та самоорганізації та саморозвитку [104].

Експертами ООН щороку визначається індекс розвитку електронного урядування у світі. Здійснюється моніторинг у 193 країнах світу з питань е-урядування. Рейтинг країн формується на основі загального індексу, який

складається із веб-присутності органів влади (а саме наявності онлайн-послуг); телекомунікаційної інфраструктури та людського капіталу).

За методикою оцінки рівня розвитку електронного урядування у країнах ЄС враховуються такі контрольні показники, як:

- організаційний потенціал та технічна інфраструктура;
- інформаційна наповненість офіційних веб-сайтів;
- використання інструментів електронної участі;
- доступ до публічної інформації у формі відкритих даних;
- доступ до адміністративних послуг в електронній формі;
- впровадження систем електронного документообігу.

Для проведення аналізу розвитку інформаційного суспільства у різних країнах використовуються міжнародні індекси, які відображають стан розвитку інформаційного суспільства. Даний аналіз проводиться один раз на два роки. За останніми даними у світових рейтингах E-Government Development Index Україна зайняла 82 місце згідно з останнім дослідженням ООН (United Nations E-government Survey 2018) щодо розвитку електронного урядування. За показниками Світового рейтингу Open Data Barometer у 2018 році Україна посіла 17 сходинку в світі у сфері відкритих даних, та друге місце – за темпами розвитку за чотири роки.

За показниками Global Open Data Index – 31 місце у 2018 році у рейтингу відкритих даних. Індекс мережевої готовності – 64 місце у 2016 році у рейтингах Networked Readiness Index [350].

Також Україна піднялась на 7 позицій за глобальним індексом інновацій (The Global Innovation Index) та посіла 43 місце у 2018 році [448]. Хоча у 2017 році за Індексом розвитку ІКТ (ICT Development Index) Україна займала 79 місце у 2017 році ICT Development Index. Індекс розвитку ІКТ – 79 місце у 2017 році [449].

В Україні моніторинг розвитку електронного урядування проводиться групою неурядових організацій на чолі з Асоціацією міст України, включаючи Асоціацію органів місцевого самоврядування “Міста електронного урядування України”, ГО “Європейський діалог”, ВГО “Громадянська мережа “ОПОРА”. Метою дослідження є визначення рівня використання засобів електронного урядування в діяльності органів місцевого самоврядування для забезпечення інформування населення, сприяння прозорості місцевої політики та протидії корупції, якості надання адміністративних послуг, залучення громадськості до суспільно-політичних процесів [104].

Найбільш популярними серед населення України є такі електронні послуги, які сприяють розвитку публічного простору та відкритості і прозорості демократичних принципів в суспільстві. Серед них: eID: ЕЦП, Mobile ID, Bank ID, pass; E-services; Standards interoperability; Open data; Open BUDGET; E-democracy; Infrastructure; G-Cloud; GIS; Security; Virtual money; E-procurement Prozorro; E-Taxes, e-customs; E-Justice, e-court; E-Рада; E-health; E-Agro; EcoDATA program; E-education; E-tourism; E-social; SMART infrastructure; Smart city.

Наразі на Урядовому порталі доступні 118 електронних послуг, користування якими минулого року зросло втричі, Україна має одні з найшвидших в світі темпи відкриття даних, більше 5 000 електронних документів щодня пересилається між державними органами – ці та інші досягнення у сфері е-урядування [450].

Найважливішим напрямом у сфері електронного урядування є електронні послуги, тому що саме вони стосуються кожного громадянина, комфорту населення та розвитку публічного простору та ефективної комунікації між населенням, представниками державних установ і організацій та бізнесом. Одним із головних завдань було – впровадження 100 електронних послуг до

кінця 2018 року. До затвердженого Урядом переліку увійшли найбільш пріоритетні послуги з боку бізнесу та громадян. Послуги, які б мінімізували корупційні ризики. Цього результату досягнуто, і наразі на Урядовому порталі, який слугує “єдиним вікном” доступу до всіх онлайн-послуг, вже є 118 електронних послуг. Поміж них – такі суспільно важливі, як оформлення допомоги при народженні дитини, послуги з реєстрації бізнесу, послуги в земельній та будівельній сферах. У 2019 році також були запуснені важливі набори електронних послуг для водіїв та перевізників, доступні відповідно в електронних кабінетах перевізника та водія. Ці послуги вже користуються значним попитом.

За 2018 рік рівень користування електронними послугами в Україні зріс утричі. У 2019 році було запроваджено 50 електронних послуг, які стосувалися виробництва ліків, водовідведення, послуг будівництва, оформлення водійських посвідчень тощо.

Комфортною для населення є електронна послуга “Е-малятко”. Вона об’єднала в собі дев’ять адміністративних послуг. Більш масовому користуванню електронними послугами буде сприяти розповсюдження доступних та надійних засобів електронної ідентифікації, зокрема – наприкінці минулого року українцям став доступний сервіс мобільної ідентифікації (за допомогою програми MobileID).

Також хочемо окремо наголосити на важливості запровадження для розвитку публічного простору України електронної програми, спрямованої на ефективну взаємодію уряду і громадян. Так, програмою “*Digital by Default*” передбачено здійснення адаптації українського законодавства до процесів цифровізації.

Ще один важливий напрям діяльності у сфері електронного урядування – це впровадження електронного документообігу в органах влади. В Україні до

системи електронної взаємодії органів виконавчої влади було підключено 193 органи влади, установи та організації. Відтак електронна міжвідомча взаємодія на сьогодні впроваджена у 673 організаціях. Щоденно в системі пересилається близько 5 400 електронних документів.

Вже чотири роки поспіль в Україні активно розвивається сфера відкритих даних. І щороку важливість та популярність цієї сфери в суспільстві тільки зростає. У 2018 році Україна посіла 17 сходинку в світі у сфері відкритих даних, та друге місце – за темпами розвитку за чотири роки. Про це свідчить звіт світового рейтингу Open Data Barometer.

У 2018 році українцям відкрилися найбільш очікувані набори даних, починаючи від транспортної сфери і закінчуючи даними місцевих бюджетів. Так, відомості від МВС про зареєстровані транспортні засоби стали одними з найпопулярніших, оскільки демонструють реальний стан авторинку України. На їх основі були створені корисні онлайн-сервіси, якими громадяни вже скористалися понад мільйон разів. Також за допомогою програми “opendatabot” можливим є відслідковування штрафів за порушення правил дорожнього руху, переліку об’єктів, які знаходяться під арештом та ін.

Окремої уваги заслуговують дані щодо ліцензій на автоперевезення – пасажирських та вантажних, які також стали доступними українцям минулого року. Тепер за кілька секунд кожен охочий за номером транспортного засобу може перевірити наявність відповідної ліцензії таксі, автобуса чи маршрутки. І на базі цих знань вирішувати, чи довіряти своє життя такому перевізнику.

Важливою стала ініціатива Міністерства фінансів, за якою на порталі openbudget.gov.ua почали публікувати дані 9 683 місцевих бюджетів. Завдяки цьому кожен українець може контролювати використання бюджетних коштів на рівні області і навіть на рівні села.

Контрольні державні органи відкрили дані про понад 143 тисячі перевірок бізнесу, які заплановані на 2019 рік [451].

Якщо аналізувати різні наукові підходи до терміну “електронне урядування”, то С. Янсен і Б. Пріддат його трактують, як:

– “віртуалізацію” держави у вигляді “one-stop-non-stop” – пропозиції (де, one-stop фаховий термін, який означає державні або комунальні службові послуги на одному робочому місці для громадян). “Non-stop” – надання послуг протягом 24 годин, якщо це можливо за допомогою Інтернету), цифрових інтегрованих персоналізованих і постійно доступних сервісів / процесів (G2C – government to citizen), а також електронної демократії (eDemocracy) [327].

Державна політика впровадження електронного врядування у публічному просторі держави повинна обов’язково будуватись на системі таких принципів, як:

- прозорість і відкритість влади;
- конфіденційність та інформаційна безпека;
- єдині технічні стандарти і взаємна сумісність;
- орієнтованість на інтереси і потреби споживачів послуг;
- підконтрольність та підзвітність органів влади громадянам та суспільству [192, с. 110-116].

Наприклад, серед ефективних державних програм, які реалізовано в нашій країні для населення та розвитку публічного простору територій, на нашу думку є такі сучасні проекти, як: “Дія”, “Дія. Цифрова освіта”, “Дія. Бізнес”, “Безпека дітей в інтернеті”, “Е-резиденство”.

Відповідно до ключових завдань спрямованих на розвиток Е-урядування, Міністерство цифрової трансформації України забезпечує:

– формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства;

- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян;
- формування та реалізацію державної політики у сфері відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкосмугового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу;
- формування та реалізацію державної політики у сфері надання електронних та адміністративних послуг;
- формування та реалізацію державної політики у сфері електронних довірчих послуг;
- формування та реалізацію державної політики у сфері розвитку ІТ-індустрії;
- виконання функцій центрального засвідчувального органу шляхом забезпечення створення умов для функціонування суб'єктів правових відносин у сфері електронних довірчих послуг [450].

Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) розглядається як основа сталого розвитку практично всіх елементів соціальної інфраструктури, а саме: електронне урядування (е-урядування), електронний уряд (е-уряд), електронна комерційна діяльність (е-комерція), електронне навчання (е-навчання), електронна наукова діяльність (е-наука), електронна охорона здоров'я, електронна зайнятість (е-зайнятість), електронна охорона довкілля, електронне сільське господарство та ін.

У світовій практиці на сьогодні, існують умовно 3 етапи створення “електронного уряду”, які відображають сукупну технологію створення таких систем взагалі в усьому світі:

- перший етап передбачає наявність Інтернет-сторінок державних органів;

– другий етап називають інтерактивним, він в свою чергу передбачає появу можливості спілкування між громадянином та державним органом через спеціальні форми повідомлень, розміщені на порталі;

– третій етап – транзакційний, саме на даному етапі відбувається безпосередній обмін всією необхідною інформацією між громадянином та державою, надання всього спектру державних послуг тощо [68].

Наразі більшість провідних країн світу перейшли на так званій третій етап. Вважається, що найбільш повно та ефективно система електронного урядування впроваджена й використовується в Сінгапурі, Естонії, Німеччині, а також США.

Також, крім вище зазначених країн, створенням електронного уряду активно займаються Канада, Корея, Японія, Австралія, Фінляндія, Швеція та багато інших.

Поява у Сінгапурі електронного уряду пов'язана з рішенням уряду комп'ютеризувати державну службу в 1981 р. Розвиток е-урядування в Сінгапурі відбувався в кілька етапів і став невід'ємною частиною національної стратегії розвитку. Перший етап впровадження е-урядування був спрямований на поліпшення державної служби, вдосконалення інформаційної підтримки в прийнятті рішень через ефективне використання ІТ. На другому етапі, комп'ютеризація поширилась на приватний сектор і бізнес, це дало можливість в подальшому створити мережі обміну електронною інформацією. Третім етапом передбачалось перетворення держави на “інтелектуальний острів”, де ІТ технології проникнуть у всі сфери соціальної та господарської діяльності. Метою уряду на четвертому етапі було залучення громадян до формування політики та створенні нових цінностей як у суспільному секторі, так і в економіці.

Усі урядові послуги та інформація сьогодні об'єднані під одним Сінгапурським урядовим порталом, який був створений ще у 1995 році [452].

Даний портал надає можливість громадянам знайти інформацію про Сінгапурський уряд, а саме: новини і статті, інформаційні ресурси, електронні послуги, події і контактну інформацію.

Крім цього, Сінгапур став першою країною, де був створений масштабний урядовий портал eCitizen Centre [453]. На порталі розміщена інформація щодо різних сфер життя: освіта, бізнес, охорона здоров'я, оборона, правопорядок та інше. Кожен громадянин може отримати на свій мобільний телефон інформацію, наприклад: про місцеву погоду та рівень забруднення; про злочини, що сталися по сусідству; статистичну інформацію та інформацію про судові справи і слухання.

Також у Сінгапурі створений урядовий портал для підприємців [453], він допомагає знайти відповіді на всі запитання щодо того, як розпочати та розвивати свій бізнес.

Варто зауважити, що із за високого рівня розвитку е-демократії в країні, якщо у громадян виникають пропозиції, зауваження чи запитання стосовно певної урядової політики, то вони можуть звернутися прямо до відповідної урядової установи через канал зворотного зв'язку – <http://app/reach.gov.sg/> .

Естонія – незмінно очолює п'ятірку найкраще розвинутих країн в Європі щодо електронного урядування. Нині весь процес “спілкування” між державою та громадянином може фактично відбуватись виключно в електронному вигляді.

Задля реалізації концепції “електронного уряду” Уряд Естонії створив і ввів в дію інтернет-портал “Сьогодні вирішую я” (Tana otsustan mina), за допомогою цього порталу будь-який житель республіки може взяти участь в управлінні державою – висловити свою думку стосовно того, що відбувається в країні, запропонувати поправки до законопроектів і т.д.

Крім цього, естонський уряд запусив проєкт E-residency [455], за допомогою якого громадянин ЄС, який перебуває за межами Естонії, може відкрити тут фірму. За рахунок того, що кожна цифрова транзакція обкладається податком, для держави це ще слугує додатковим прибутком.

Сполучені Штати в свою чергу також мають значний досвід та досягнення щодо сфери інформаційної політики в державному секторі. Так, після набрання чинності Акту про свободу інформації, в США були створені послуги Служби визначення місцезнаходження урядової інформації, щоб забезпечити доступ до федеральної інформації шляхом визначення відповідного джерела для користувачів, описуючи наявну інформацію та допомагаючи в забезпеченні доступу [456].

У США, реалізацією е-урядування стало відкриття порталу firstgov.gov (нині – usa.gov). На сьогодні ця система охоплює майже 80% всіх установ та сфер життя.

Крім цього, доступність федерального управління та президента США для громадян реалізується за допомогою системи Comlink. Дана система є відкритою та публікує матеріали брифінгів, виступи, звіти, проєкти законів, що надаються канцелярією Білого Дому.

Федеральний уряд Німеччини розпочав свою політику у секторі електронного урядування з оголошення нової доктрини, яка була спрямована на створення фундаменту для адаптації державних органів управління в умовах мінливого соціального середовища.

Основним ресурсом доступу до інформації та послуг органів федерального управління Німеччини та інших громадських установ є портал федерації [457], інформація тут розподілена за темами, зокрема у сфері надання послуг та комерції.

Крім федерального уряду, в проєктах реалізації е-урядування в Німеччині беруть участь землі та комуни. Для побудови інтегрованої системи е-уряду федерації землі та комуни прийняли рішення про реалізацію спільної стратегії е-уряду “Deutschland Online”.

Республіка Корея – одна з країн світу, що має найбільш динамічний розвиток не тільки в сфері економіки, а й в секторі електронного урядування. Розвиток е-урядування умовно можна поділити на декілька етапів. Перший етап передбачав розробку проєкту з автоматизації діловодства для здійснення якісного аналізу економічних процесів. Другий етап умовно можна назвати етапом розвитку інфраструктури для е-урядування. Третій етап – повномасштабне впровадження е-урядування.

Для зручного та швидкого пошуку необхідної інформації або отримання електронної послуги в Кореї створено веб-портал Korea E-government [458]. Крім цього, на порталі створено “сервісний стіл”, за допомогою якого можна отримати необхідну державну послугу.

Для розширення і розвитку он-лайн участі громадян в житті держави була створена служба “e-People” (www.epeople.go.kr/), яка була обрана World e-Government Forum (Світовим Форумом е-Уряду) як одна з 10 кращих послуг у світі.

Варто відзначити, що в 2002 році в Південній Кореї були успішно проведені перші он-лайн вибори. За новою формою голосування громадяни після реєстрації на виборчій дільниці отримують пластикову картку для електронного голосування і проходять в одну з виборчих кабінки, у яких встановлені комп’ютери із сенсорним дисплеєм - для голосування достатньо в потрібному місці доторкнутися до екрана пальцем. Підрахунок голосів при цьому займає не більше 7 хв. Використовувана для голосування і підрахунку

голосів програма розроблена компанією Daewoo Information Systems (<http://www.disc.co.kr>) на замовлення Центральної виборчої комісії.

Наразі майже всі країни переходять до використання технологій електронного урядування, адже розуміють їх значення та важливість. Бажання розвиватись використовуючи при цьому усі переваги електронного уряду є однією із ключових позицій, адже це не тільки ефективне вирішення проблем в середині країни, а й надання своїм громадянам більш якісних адміністративних послуг, які можна отримати будь-де і будь-коли, тобто 24 години на добу, 7 днів на тиждень.

Отже, аналіз теоретичних наукових джерел та діючих програм показує, що не існує єдиної успішної програми розвитку е-урядування та е-демократії. Кожна стратегічна програма чи план мають бути індивідуальними і враховувати специфічні особливості кожної країни або регіону. Для більшості країн світу розвиток е-урядування та е-демократії є одним із національних пріоритетів і розглядається як загальнонаціональне завдання. Інформаційно-комунікаційним технологіям відводиться роль необхідного інструменту соціально-економічного прогресу, одного з основних чинників інноваційного розвитку економіки. Е-урядування та е-демократія дозволяє найбільш ефективно і в стислі терміни: підвищити національну конкурентоспроможність у високоінтелектуальних сферах праці; підвищити якість життя громадян; сприяти становленню відкритого демократичного суспільства. Проведені дослідження дозволили визначити систему механізмів розвитку е-урядування з п'яти груп: механізми безпеки в інформаційному просторі, механізми е-взаємодії, механізми надання е-послуг, механізми е-демократії та відкритого уряду. Для кожної групи визначено детальна класифікація механізмів забезпечення е-урядування. Характерною особливістю наданої структури механізмів є їх взаємопов'язаність,

що визначає системний та комплексний підхід до запровадження механізмів е-урядування.

5.3. Механізми формування системи ефективних публічних просторів в Україні

Підсумовуючи проведене дослідження, можна зробити висновок, що українські міста мають значний потенціал для створення системи ефективних публічних просторів. Однак, державна політика розвитку публічних просторів повинна бути послідовною, узгодженою та враховувати локальні особливості.

Механізми формування системи ефективних публічних просторів призначені для практичної реалізації державного управління у сфері створення та використання публічних просторів, а також розподілені за двома основними ознаками: 1) за рівнями (національні, регіональні, локальні); 2) за функціональним призначенням (політичні, адміністративні, соціальні, економічні, організаційні, мотиваційні) (рис. 5.3.1). При цьому вплив суб'єктів на об'єкти в процесі управління здійснюється шляхом застосування комплексу інструментів, детально розкритих в попередньому розділі.

Рис. 5.3.1 Механізми формування системи ефективних публічних просторів

Національні механізми призначені для окреслення стратегічних пріоритетів розвитку країни, формування консолідуючих цінностей та контролю за дотриманням встановлених норм та стандартів у сфері створення та використання публічних просторів. Регіональні механізми доповнюють та конкретизують національні з врахуванням регіональної ідентичності, сприяють узгодженню національних, регіональних та галузевих пріоритетів розвитку. Локальні механізми забезпечують безпосередню реалізацію проектів зі створення публічних просторів з урахуванням потреб та потенціалу певної території.

Водночас, розподіл механізмів формування системи ефективних публічних просторів за функціональним призначенням дозволяє виділити

політичні механізми (механізми формування політики розвитку публічних просторів, економічної, територіальної політики тощо), правові механізми (механізми розробки, прийняття та виконання нормативно-правових актів), соціальні механізми (механізми подолання соціального виключення та захисту соціально незахищених верст населення), економічні механізми (механізми регулювання бюджетних, інвестиційних, грошово-кредитних, податкових відносин), організаційні механізми (механізми забезпечення узгодженої роботи суб'єктів державного управління та місцевого самоврядування), мотиваційні механізми (механізми стимулювання високої ефективності роботи як державних службовців, так і партнерів при формуванні та використанні публічних просторів).

Ключовими складовими механізмів формування системи ефективних публічних просторів є люди, територія, ідентифікація та взаємодія (рис. 5.3.2). Відповідно, для формування системи ефективних публічних просторів органи державного управління та місцевого самоврядування мають розуміти потреби та інтереси людей, враховувати специфіку та потенціал території, сприяти посиленню лояльності до території, а також налагоджувати партнерські відносини з підприємствами, відповідальними за облаштування публічних просторів, організаціями громадянського суспільства та закладами вищої освіти, які зацікавлені у дослідженні проблем міста та розробці рішень для їх подолання, а також іншими представниками громади.

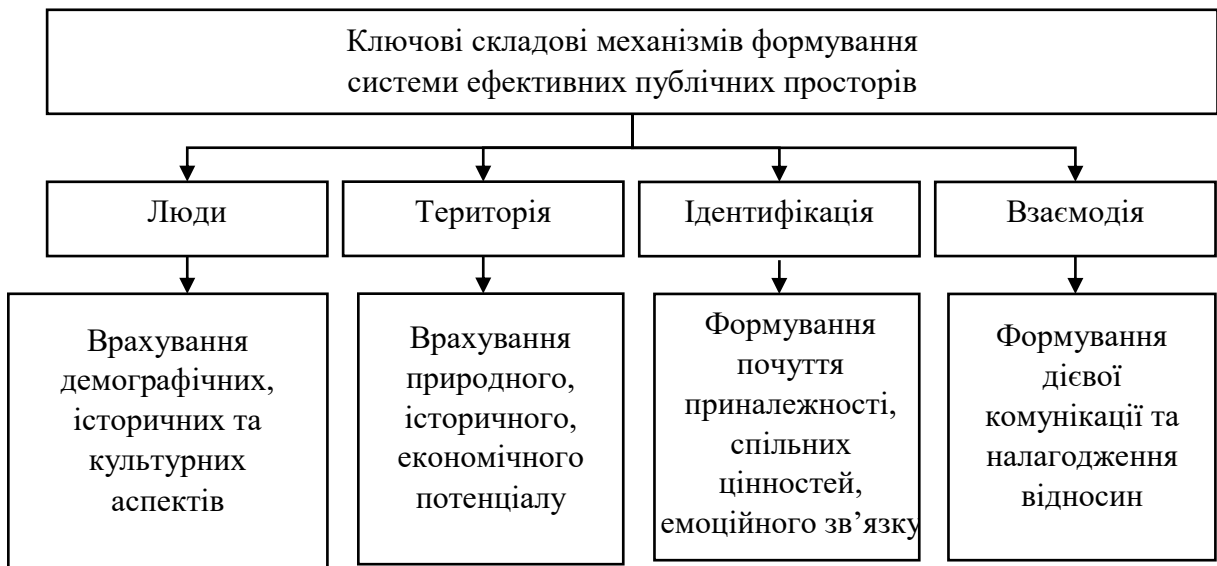

Рис. 5.3.2 Ключові складові механізмів формування системи ефективних публічних просторів

Джерело: розроблено на основі даних [171., с. 8]

Найчастіше дослідники розглядають місто як мережу стейкхолдерів та пропонують розширювати можливості співпраці зі стейкхолдерами. Водночас, Б. Невіл та Б. Менгук [388] сприймають міста як мережі взаємозалежності, механізми нових формувань, таких як стратегічні союзи та соціальні партнерства.

Незважаючи на те, що співпраця відіграє ключову роль для ефективного впровадження проектів з розвитку системи публічних просторів міст, дослідники визначають співпрацю між стейкхолдерами як одну з головних проблем реалізації міських ініціатив. Водночас експерти наголошують, що співпраця є найбільшим нетехнічним викликом для середніх європейських міст. Тому дослідники наголошують на важливості встановленні співпраці на ранніх стадіях взаємодії. Окрім того, серед основних причин недостатнього рівня взаємодії є різне бачення основних стейкхолдерів та сутності проблеми, низька активність стейкхолдерів [316]. Також перешкодою для взаємодії стає

відсутність довіри між стейкхолдерами, нерозуміння користі від співпраці, бажання отримати швидкий позитивний ефект, сприйняття інших стейкхолдерів як конкурентів, а не як партнерів. Водночас, Маккуейд Р. визначив такі виклики міжсекторної співпраці [379]: відмінності у філософії та пріоритетах розвитку, конфлікти щодо цілей та завдань, витрати ресурсів, відповідальність за дії, організаційні труднощі, значна відмінність в організаційних, професійних чи фінансових можливостей стейкхолдерів.

Отже, суб'єкту управління в процесі реалізації проектів щодо формування публічних просторів необхідно усвідомлювати виклики, щоб ефективно координувати та посилювати співпрацю в мережі. Надзвичайно важливим для формування системи ефективних публічних просторів є виявлення та залучення основних груп стейкхолдерів, зацікавлених / причетних до процесів створення та функціонування публічних просторів міста. Аналіз стейкхолдерів допомагає суб'єкту управління (органам державного управління та місцевого самоврядування) зрозуміти потреби та мотивацію стейкхолдерів, можливості їх залучення до реалізації політики з розвитку публічних просторів міст, а також фактори успішної співпраці між різними стейкхолдерами.

Наразі існують різні спроби виділення основних груп стейкхолдерів, тому в табл. 5.1 проілюстровано огляд стейкхолдерів відповідно до десяти досліджень вчених з різних країн, що спеціалізуються на проблематиці міського розвитку та публічних просторів. Важливо пам'ятати, що співпраця з окремими групами стейкхолдерів потрібна лише на окремих етапах створення та функціонування публічних просторів. Так, деякі стейкхолдери можуть бути найбільш задіяними на етапі проектування чи оцінки ефективності використання публічних просторів міст, а взаємодія з іншими стейкхолдерами може бути головним чином орієнтована на регулярний обмін інформацією. Встановлено, що основними групами стейкхолдерів є: місцеві та регіональні

адміністрації, уряд, освітні та наукові установи, інвестори, постачальники енергії, представники IT сектору, мешканці міста, організації громадянського суспільства, засоби масової інформації, забудовники.

Таблиця 5.3.1

Огляд основних груп стейкхолдерів, необхідних для розвитку публічних просторів міст

Групи стейкхолдерів	Джерело									
	4	26	28	10	33	21	33	14	3	30
Місцеві та регіональні адміністрації	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+
Уряд	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+
Освітні та наукові установи	+	+	+	+	+	+	-	+	-	+
Інвестори	-	-	-	+	+	+	-	+	-	+
Постачальники енергії	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+
Представники IT сектору	+	+	+	+	-	+	+	-	-	-
Мешканці міста	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Забудовники	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+
Організації громадянського суспільства	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+
Засоби масової інформації	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-

Розвиток міста неможливо уявити без залучення всіх груп стейкхолдерів до активної участі у процесах формування та використання публічних просторів (рис. 5.3.3). Таблиця 5.3.2 ілюструє функції управління процесами створення та використання публічних просторів, а також роль різних груп стейкхолдерів, залучених до управління. Органи місцевого самоврядування повинні

співпрацювати із громадами, приватним сектором та маргіналізованими групами, а також збалансувати конкуруючі інтереси у досягненні загального блага.

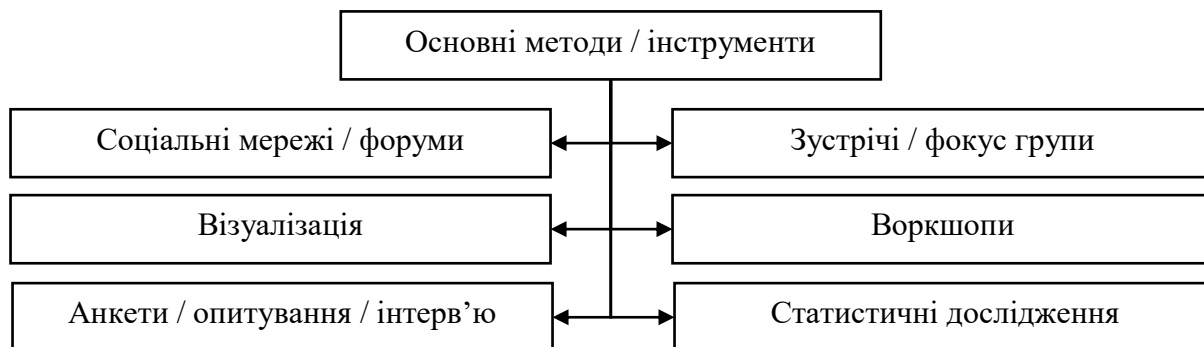

Рис. 5.3.3 Основні методи / інструменти, що використовуються для залучення стейкхолдерів до процесів формування та використання публічних просторів

Джерело: розроблено на основі даних [340]

Таблиця 5.3.2

Функції управління процесами створення та використання публічних просторів та роль основних груп стейкхолдерів

Функції	Основні групи стейкхолдерів		
	Місцева влада	Приватний сектор	Громадський сектор
Планування	Приділення уваги всім групам населення, особливо соціально незахищеним, при розробці ідеї публічних просторів	Розробка пропозицій щодо заходів та подій, які матимуть вплив на процеси використання публічних просторів	Участь представників громади (громадських організацій) у перевірці точності інформації про публічні простори
Організація	Розробка та прийняття стратегії та пріоритетів розвитку міста, формування та розподіл бюджетних коштів, розробка стандартів та норм	Участь у спільному управлінні заради покращення характеристик публічних просторів (естетичних, соціальних, економічних, екологічних)	Участь у забезпеченні ефективності функціонування публічних просторів через дискусійні форуми або пропозиції в засобах масової інформації

Мотивація	Забезпечення умов для оптимального використання наявних можливостей публічних просторів	Заохочення місцевої влади до взаємовигідної співпраці задля вдосконалення та оптимізації публічних просторів	Формування в суспільстві культури підтримки та догляду за існуючими публічними просторами
Контроль	Формування системи належних інструментів для професійного, прозорого, підзвітного та ефективного управління процесами формування та використання публічних просторів	Надання інформації про публічні простори, сприяння моніторингу ефективності використання наявних активів, забезпечення людськими ресурсами та інформаційними технологіями	Громадський контроль процесів формування та використання публічних просторів всіма стейкхолдерами, у тому числі моніторинг власної поведінки в публічних просторах

Джерело: розроблено на основі даних [375, с. 9-10]

Дослідники [417] пропонують здійснювати управління процесами створення та використання публічних просторів на основі поєднання підходів до співтворчості та розвитку відкритого простору, виокремлюючи наступні етапи: виявлення, обговорення, прийняття рішень та виконанням; при цьому останній етап охоплює впровадження, використання та управління публічним простором. Так, на етапі “виявлення” відбувається збір інформації про моделі поведінки, способи використання простору, потреби мешканців, побажання, уподобання, скарги тощо. Водночас відбувається оцінка просторового потенціалу та існуючих проблем, формується база даних про просторові атрибути та характеристики, визначаються бюджетні можливості. На етапі “обговорення” відбувається розробка сценаріїв та обґрунтування прогнозів, перевірка фінансових можливостей для реалізації та управління різними сценаріями, визначається ступінь розпізнавання або розуміння ідей та можливостей публічних просторів. Етап “прийняття рішень” є результатом сформованого спільного бачення різних залучених стейкхолдерів внаслідок обміну пропозиціями та їх оцінки за обраними критеріями. На етапі

“виконання” відбувається спільна реалізація прийнятого рішення, а також підтримка його довгострокової привабливості та сприяння ефективному використанню публічного простору. На цьому етапі надзвичайно важливим є збір відгуків користувачів публічних просторів.

Варто додати, що для створення системи ефективних публічних просторів в Україні важливо враховувати низку факторів [384, с. 32]: просторова доступність (стан інфраструктури, близькість до житлових / комерційних районів, парковка для велосипедів, автостоянка); кількість публічних просторів на душу населення та на квадратний кілометр; відсоток території міста, відведеної під публічні простори; розташування та просторовий розподіл публічних просторів; екологічне біорізноманіття; інтенсивність використання просторів (кількість користувачів та видів діяльності); комфорт та безпека (якість повітря, рівень шуму, чистота, візуальна приємність, сприйняття безпеки); зручності (наявність сміттєвих баків / туалету / кімнати для матері і дитини, якість освітлення / сидінь / вивіски).

Імідж сучасного міста швидко змінюється внаслідок різної інтенсивності розбудови окремих районів, хаотичності комунікацій та житлових масивів. Водночас завдяки цифровізації та глобалізації життя мешканців часто переноситься у віртуальний простір. Це призводить до того, що все частіше міста не повною мірою використовують свій потенціал. Саме публічні простори дозволяють місту стати багатофункціональним та відкритим для різних користувачів простором, що стимулює до встановлення контактів. Публічні простори роблять місто унікальним та впізнаваним.

Дослідники пропонують створювати публічні простори в усіх районах та мікрорайонах міст. Критеріями розташування таких публічних просторів варто вважати зручне розташування в структурі району чи житлового масиву, зручне транспортне сполучення з центром міста та житловими масивами, доступність

для пішохідного руху, а також вже існуючі комплекси об'єктів із службовими або адміністративними функціями [409, с. 27]. Для створення та функціонування таких публічних просторів необхідні наступні напрями змін та трансформацій:

- будівлі для публічних просторів повинні створювати цілісну просторову композицію, підкреслюючи важливість місця, зокрема, впроваджуючи високі стандарти архітектурних, технічних та матеріальних рішень;

- використання архітектурних форм, адаптованих до характеру будівель;

- доповнення публічних просторів багатофункціональними будівлями (службовими та житловими), а також забезпечення створення службових проходів вздовж вулиць та площ;

- розвиток комунікації між публічними просторами, обладнання їх системою громадського транспорту (метро, трамвайне та / чи автобусне сполучення) [409, с. 32].

Дієвим інструментом в межах механізми формування системи ефективних публічних просторів на різних рівнях (національному, регіональному та локальному) є конкурси. Саме вони дозволяють поєднати зусилля влади та дизайнерів, адже як однотипні будівлі, так і занадто індивідуальні витвори мистецтва часто порушують просторовий порядок міста. Тому діяльність органів влади та дизайнерів часто поєднують за допомогою архітектурних та містобудівних конкурсів. Такі конкурси допомагають формувати обізнаність громадськості з питань естетики та функціональності публічних просторів, дозволяють протидіяти просторовому хаосу, надають можливість залучати інвестиції у місто, а також створюють умови для участі мешканців у процесах свідомого створення траєкторій розвитку міста. Відповідно, до основних переваг конкурсів належать:

- отримання альтернативних пропозицій щодо вирішення проблем у певному місці (за умови належного визначення початкових умов);
- участь у конкурсі як визнаних архітекторів та містобудівників, так і молодих дизайнерів (відсутність обмежень для участі у конкурсі);
- врахування експертних думок журі;
- помірна економія завдяки можливості вибору найбільш підходящого та економічно раціонального варіанту серед кількох рішень [409, с. 43].

Важливим елементом механізмів формування системи ефективних публічних просторів є їх популяризація. Зокрема, у Польщі проводиться щорічний конкурс на найкраще розвинений публічний простір, організований Товариством польських урбаністів у співпраці з Асоціацією польських міст за підтримки Національного банку. Такий конкурс є чудовою можливістю не лише для демонстрації досягнень у створенні публічних просторів, а також для виконання освітньої місії. Саме тому головною метою конкурсу визнано формування сучасного іміджу країни шляхом популяризації найкраще реалізованих містобудівних та архітектурних проектів публічних просторів, виконаних з дотриманням світових стандартів якості. Водночас, й інші культурні та освітні заходи також використовуються для популяризації та підвищення привабливості публічного простору. Відповідно до умов, публічні простори, подані на конкурс, оцінюються у трьох категоріях [398]:

1) Новостворений публічний простір – простори, створені в нових місцях, без попередньої традиції громадського користування, забудовані або створені на відкритих територіях, але з переважанням об'єктів, що виконують різні функції і не мають характеру паркової архітектури.

2) Оновлений публічний простір – простори, які виконували цю функцію в минулому, але відбудовані, відремонтовані, модернізовані, відновлені для

мешканців та туристів; їх важливим завданням є збереження набутих традицій та збереження історії міста.

3) Зелені публічні простори – простори, основною метою яких є створення умов для перебування людей серед зелених насаджень, а також посилення привабливості, якості та оригінальності розвитку садів, скверів чи парків.

Ідентичність публічного простору прийнято розглядати як фізичне відображення характеру, історії та традицій міста та його мешканців, створений щоб відрізнити їх від інших міст та громад. Водночас, ідентичність міста повинна бути виражена через найважливіші риси, зокрема, історію міста та його громади, географічне розташування, естетичні цінності, культурну спадщину (як у міському просторі, так і в музейних та виставкових залах), архітектуру та планування публічних просторів. Відповідно, публічний простір є одним із найважливіших елементів, що формують характер міста та його структуру. Тому ідентичність публічного простору важлива як з внутрішньої, так і з зовнішньої точки зору [313, с. 63]. Перша вказує на його важливість для міста та його мешканців як елемента, що формує зв'язки та відчуття приналежності до міської спільноти, зокрема, шляхом залучення до заходів для розвитку міста. З зовнішньої точки зору ідентичність пов'язана з іміджем міста, що може викликати інтерес у туристів, майбутніх мешканців чи інвесторів, а отже, є можливістю, або навпаки, тягарем для подальшого розвитку міста.

Однак для того, щоб публічний простір мав правильну цінність для мешканців, крім своєї ідентичності, він також повинен бути відповідної якості (як з точки зору естетики, так і функціональності). Одним із показників якості простору є інтенсивність пішохідного та велосипедного руху, однак їх також слід вимірювати з точки зору ефективності реалізації транспортної політики та адаптації застосовуваних рішень до потреб.

Європейські міста визнають підвищення якості публічних просторів як один із основних пріоритетів розвитку. Вважається, що підвищення рівня якості та функціональності публічного простору має прямий вплив на якість життя мешканців. Тому міста спрямовують інвестиції в створення та трансформацію публічних просторів, що будують ідентичність міста та враховують культурну спадщину. Для цього створюються правові норми та формальних рамки для діяльності в публічному просторі, які сприяють плануванню, управлінню та здійсненню інвестицій у цей простір. Окрім цього, проводяться оперативні заходи з урізноманітнення пропозиції послуг, спрямованих на користувачів публічного простору [347, с. 250]. Для досягнення якнайкращої згоди з усіма стейкхолдерами у формуванні публічного простору проводиться широкий діалог за допомогою різних освітніх інструментів, зокрема публікацій, конференцій, семінарів тощо. В рамках цього діалогу вдосконалюються методи участі, що призводить до прийняття спільних рішень мешканцями, інвесторами та всіма зацікавленими у розвитку та діяльності публічного простору [347, с. 251].

Прикладом інструментів, що застосовуються в межах політичного механізму формування системи ефективних публічних просторів є розробка, затвердження та дотримання норм та стандартів. Дотримання встановлених стандартів та норм дозволяє створити привабливий та комфортний публічний простір міста. Створення суспільства рівних можливостей [336] означає, що кожен має рівні права та обов'язки, а тих, кого дискримінує вороже просторове середовище, підтримують, створюючи доступне для них середовище. З цією метою в світі поширюються ідеї та стандарти універсального дизайну публічних просторів. Такі норми проектування повинні включати:

- адаптація шляхів сполучення біля входу в будівлю;
- пристосування головного входу в будівлю;

- горизонтальна та вертикальна комунікація в будівлі;
- надання відповідної візуальної та голосової інформації залежно від рангу та типу об'єкта;
- пристосування санітарних приміщень [428, с. 30-31].

Доступність публічних просторів тісно пов'язана з концепцією дизайну для всіх (універсальний дизайн), що забезпечує “прямий доступ” до створеного публічного простору, побудованих приміщень, отримання послуг та інформації. Відповідно до ст. 2 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, наявне наступне визначення універсального дизайну: “дизайн предметів, середовища, програм та послуг, покликаний зробити їх максимально можливою мірою придатними для використання для всіх людей без необхідності адаптації чи спеціального дизайну” [157]. Генеза концепції універсального дизайну походить з Університету Північної Кароліни (США), де також було визначено принципи, яких слід дотримуватися при проектуванні простору для загального доступу [415, с. 4]: корисність для людей з різними можливостями, гнучкість у використанні, просте та інтуїтивно зрозуміле використання, читабельна інформація, толерантність до помилок, комфортне використання без докладання значних зусиль, розмір та простір для підходу та користувача.

Стандарти доступності, які дозволяють створити універсальний дизайн, включають такі розділи: пішохідні маршрути, обладнання для пішохідних маршрутів, пішохідно-велосипедні маршрути, пішохідні переходи, зупинки громадського транспорту, подолання перепадів висот на місцевості, місця для паркування, рекреаційні зони, тимчасова організація руху пішоходів [415, с. 3]. Різноманітність фізичних, сенсорних, психологічних та розумових можливостей окремих користувачів публічних просторів міста величезна. Більше того – це також змінюється з часом і залежить від їх віку, загального стану здоров'я або тимчасового самопочуття. Тому різноманітність – це норма, яку потрібно

враховувати на кожному етапі формування простору сучасного міста [426, с. 8]. Зокрема, фізичні здібності включають здатність ходити, балансувати, хапати і утримувати предмети, тягнути, штовхати і піднімати. Сенсорні можливості та обмеження охоплюють діапазон відчуттів сенсорної системи: зору, слуху, дотику та мови. До психологічних та розумових здібностей належать когнітивні, інтерпретаційні, інтелектуальні здібності та навички навчання та запам'ятовувати. Оскільки люди відрізняються своїми знаннями, здатністю розуміти або інтерпретувати інформацію, тому аналіз різноманітності в цій галузі дозволяє забезпечити повну функціональність публічних просторів для всіх користувачів, від наймолодших до найстарших. Відповідно, при проектуванні та створенні міського простору слід враховувати основні можливості, потреби та обмеження його потенційних споживачів, а усвідомлення різноманітності повинно безпосередньо перетворюватися на докладні рекомендації та дизайнерські рішення, реалізовані в міських громадських просторах.

Також дієвим інструментом мотиваційного механізму формування системи ефективних публічних просторів є Карта публічних просторів, затверджена 3-м Конгресом польської урбаністики Товариства польських урбаністів та Асоціації польських міст [362, с. 2]. Цей документ визнає публічний простір як спільне стратегічно важливе благо громади, вказує на загрози, які виникають внаслідок відсутності турботи про публічний простір, визначає бажані напрямки змін у соціальній поведінці та законодавстві. Відповідно до документу, раціональному використанню публічного простору сприяють [362, с. 4]:

- ґрунтовний аналіз витрат та вигод у процесах, пов'язаних з формуванням та використанням публічного простору;

- ознайомлення місцевої громади з новими законами та нормами, які відображають роль публічного простору у сталому розвитку міста;
- комплексне управління та планування розвитку територіальних одиниць;
- мобілізація та активізація місцевих громад для участі у процесах просторового планування та розвитку;
- підвищення інвестиційної привабливості міста.

Документ чітко розмежовує обов'язки місцевої влади та громади у процесах формування та використання публічних просторів міст (табл. 5.3.3).

Таблиця 5.3.3

Обов'язки місцевої влади та громади у процесах формування та використання публічних просторів міст

Обов'язки	Місцева влада	Громада
забезпечення вільного доступу до простору та мінімізація соціального відчуження, сегрегації та підтримка вразливих груп	+	
виявлення та формальне вираження колективних потреб та прагнень мешканців до публічного простору, особливо у процесах визначення місцевої просторової політики	+	
впровадження інструментів для ефективної реалізації планів просторового розвитку та інструментів практичної реалізації принципів сталого розвитку та просторового порядку	+	
створення позитивних відносин між публічними просторами та навколишньою приватною нерухомістю	+	
піклування про найвищий рівень містобудування та дизайну щодо територій, призначених для громадських потреб	+	
встановлення правил і стандартів, що визначають	+	

гармонію та просторовий порядок		
захист колективних інтересів від агресивної поведінки щодо публічного простору (привласнення та спустошення простору)	+	
захист існуючої соціальної та просторової структури, традицій міста, культури та існуючих цінних будівель	+	+
підтримка розвитку соціальної, культурної та мистецької діяльності, пов'язаної з публічним простором	+	+
підвищення інтересу місцевої громади до якості публічного простору та поліпшення взаємодії, збалансування системи цінностей між соціальною, культурною та економічною сферами, повага до добросусідства	+	+
розгляд публічного простору та його трансформацій як сфер політики сталого розвитку (оптимізація використаних ресурсів, включаючи економію води, енергії, збільшення біорізноманіття при розробці, впровадженні, експлуатації та управлінні)	+	+
використання державно-приватного партнерства, тісна співпраця державного та приватного секторів у галузі проектування будівель та розвитку публічного простору	+	+
формування соціальної свідомості про роль публічного простору в соціально-економічному розвитку та поліпшенні якості життя	+	+
спонукання агенцій та неурядових організацій до дій щодо піклування про публічний простір	+	+
контроль діяльності органів місцевого самоврядування щодо формування та використання публічних просторів		+
моніторинг використання та розвитку публічних просторів та інформування широкої громадськості про проблеми та загрози		+
раціональне використання публічного простору		+

формування етичних установок та поведінки – повага до загального блага – на всіх рівнях офіційної освіти та за допомогою засобів масової інформації		+
---	--	---

Джерело: розроблено на основі даних [362, с. 5-6]

Відповідно публічний простір сприймається як інструмент підвищення якості життя нинішнього та майбутніх поколінь, а тому необхідні інтенсивні та реальні зусилля для забезпечення високої якості публічних просторів. Водночас турбота про публічні простори має стати беззаперечним правом та громадянським обов'язком.

Одним із дієвих інструментів локального механізму формування системи ефективних публічних просторів є територіальний маркетинг, який все частіше використовується органами місцевого самоврядування для більш ефективного досягнення поставлених цілей. Територіальний маркетинг стосується не лише популяризації міста, але і його публічних просторів, шляхом визначення особливостей міста та потреб його мешканців, правильного розподілу публічних просторів по місту, належного зв'язку з різними групами стейкхолдерів. Це дозволяє створити позитивний імідж та ідентичність міста, сформувати відчуття приналежності. При цьому визначення потреб міста у формуванні системи публічних просторів повинно враховувати стратегічні пріоритети розвитку міста, а також базуватися на детальному аналізі сильних та слабких сторін, потенціалу, можливих загроз, очікувань стейкхолдерів (рис. 5.3.4).

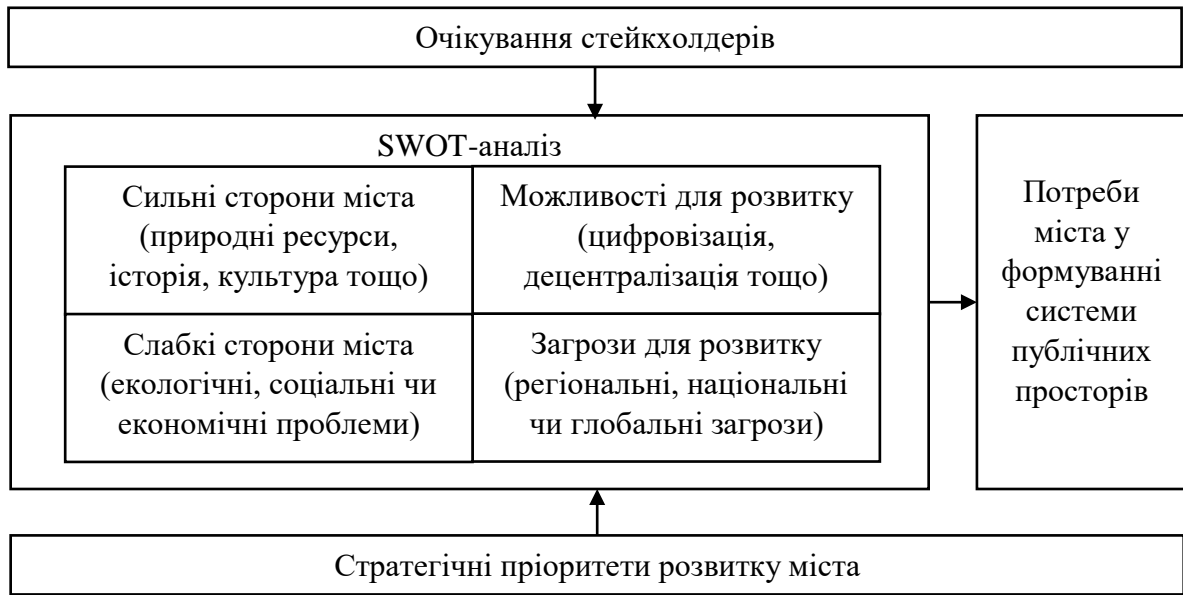

Рис. 5.3.4 Схема визначення потреб міста у формуванні системи публічних просторів

Маркетингова діяльність місцевої влади повинна бути спрямована на залучення нових ресурсів та покращення якості та ефективності використання публічних просторів, задоволення конкретних потреб громади. У стратегічному вимірі цілі територіального маркетингу при створенні системи публічних просторів можна визначити наступним чином:

- формування позитивного іміджу міста;
- підвищення якості послуг, що надаються на території публічних просторів;
- підвищення привабливості міста для мешканців та туристів, а також конкурентоспроможності на національному та світовому рівні.

Елементами територіального маркетингу, які найчастіше застосовують органи місцевого самоврядування при формуванні системи публічних просторів є:

- реклама (зокрема, брошури, листівки, веб-сайти, радіо- та телевізійні ролики), спрямована на залучення стейкхолдерів до процесів створення та використання публічних просторів, підвищення обізнаності громади;

– особисті продажі (зокрема, зустрічі з інвесторами, відкриті зустрічі з мешканцями, публічні візуалізації нових проектів), спрямовані на залучення інвесторів, отримання підтримки з боку мешканців, створення атмосфери довіри та прийняття ідей створення публічних просторів;

– стимулювання збуту (зокрема, дрібні товари з логотипами, безкоштовне відвідування заходів), що призводить до підвищення привабливості та відвідуваності публічних просторів;

– зв'язки з громадськістю (зокрема, зі ЗМІ, громадськими організаціями тощо), спрямовані на побудову та підтримку позитивного іміджу міста;

– спонсорство (організація та фінансування освітніх, культурних, спортивних заходів), завдяки чому створюється позитивний імідж міста;

– лобіювання (зокрема, переговори з політиками, ініціювання діяльності громадських організацій), метою яких є прискорення процесів створення публічних просторів [330, с. 15-16].

Водночас, важливою є оцінка маркетингової діяльності органу місцевого самоврядування, яка дозволить виокремити найбільш придатні інструменти територіального маркетингу, ефективність процесів формування та використання публічних просторів, а також встановити рівень застосування інструментів територіального маркетингу різними підрозділами. Характеристика діяльності в межах розробки та впровадження стратегії територіального маркетингу для розвитку системи публічних просторів наведена на рис. 5.3.5.

Рис. 5.3.5 Напрямки діяльності в межах розробки та впровадження стратегії територіального маркетингу для розвитку системи публічних просторів

Джерело: розроблено на основі даних [399, с. 45]

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що основними напрямками діяльності є освітня діяльність, забезпечення технічної інфраструктури, інвестиційна діяльність, співпраця та комунікаційна діяльність. Правильно розроблена та реалізована маркетингова стратегія є дієвим інструментом, який допомагає принести численні переваги місту та забезпечити

формування системи ефективних публічних просторів. Використання інструментарію територіального маркетингу для активізації процесів створення та популяризації публічних просторів забезпечує також і активну участь місцевої громади, налагодження комунікації та формування почуття самотності. В результаті це дозволяє стимулювати розвиток міст.

Водночас варто наголосити, що наявність дієвих механізмів формування системи ефективних публічних просторів в Україні дозволить отримати низку переваг для міст (рис. 5.3.6).

Рис. 5.3.6 Система переваг наявності дієвих механізмів формування системи ефективних публічних просторів в Україні

Джерело: розроблено на основі даних [306, с. 7; 395, с. 8]

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що для ефективного використання наявного потенціалу країни до формування системи публічних просторів рекомендується:

1. Створення послідовної державної та місцевої політики управління публічними просторами в Україні шляхом посилення територіально орієнтованого стратегічного мислення державних службовців, стандартизації вимог щодо безпечності публічних просторів, забезпечення діалогу та співпраці влади, бізнесу і громади при створенні публічних просторів, розробки цільових програм та введення постійної статті в міських бюджетах задля фінансування проектів зі створення та трансформації публічних просторів, систематичного пошуку додаткових джерел фінансування змін у публічних просторах.

2. Реалізація інвестиційних проектів з дотриманням політики формування публічних просторів та впровадження рішень, сприятливих для розвитку інфраструктури міста, особливо транспортної. Водночас реалізація інвестиційних рішень повинна відповідати пріоритетам розвитку міста та потребам його мешканців, а також з враховувати матеріальні та нематеріальні активи міста.

3. Підвищення прозорості процесів формування та використання публічних просторів міст шляхом збільшення участі жителів у створенні та трансформації публічних просторів, створення платформ для обміну досвідом різних соціальних груп, створення загальнодоступного реєстру публічних просторів країни. Це сприятиме забезпеченню постійного моніторингу змін у системі публічних просторів та швидкого реагування на оновлення потреб міст та їх мешканців. Водночас надзвичайно важливою є популяризації ідеї створення публічних просторів шляхом демонстрації вдалого реалізованих проектів публічних просторів.

Висновки до розділу 5

Визначено, що від ефективності партнерських відносин влади, бізнесу та громадянського суспільства у всіх сферах залежить якість життя населення і стабільний розвиток регіонів України. Ефективна комунікація між органами влади та громадянським суспільством можлива лише в разі взаєморозуміння сторін і узгодженості їх інтересів, які в свою чергу сприяють соціальним змінам публічного простору.

Окрім органів державної влади та місцевого самоврядування різного рівня, що безпосередньо залучаються до процесу розвитку територій, конкретними формами взаємодії бізнесу та влади провідних країн є наступні: асоціації муніципалітетів, національні агентства розвитку, торгово-комерційні та промислові палати, бізнесові та інноваційні центри, регіональні фінансові компанії, приватні консультанти та експерти, профспілки, організації, що займаються працевлаштуванням населення, організації, що спеціалізуються на поширенні нових технологій, бізнес-інкубатори, венчурні фонди, гарантійні фонди, благодійні фонди, місцеві агентства розвитку, муніципальні фонди розвитку, комунальні фундації, заклади вищої освіти та регіональні наукові центри, технологічні дослідницькі лабораторії, агентства регіонального розвитку.

В умовах швидких змін та децентралізації пропонуємо перехід до більш гнучких, чуттєвих “публічних одиниць”, архітектура яких складається з упакованих бізнес-можливостей. Ця модульна конструкція дозволяє організаціям “перекомпонувати”, коли це необхідно, як під час глобальної пандемії чи економічного спаду. Композиційне підприємство має чотири основні принципи: модульність, ефективність, постійне вдосконалення та

адаптивні інновації. Композиційне корпоративне мислення створює більше інновацій, зменшує витрати та покращує партнерські відносини.

Серед основних заходів можна виділити за даним напрямком є:

- Розширення зв'язків між освітою та економікою. Міська влада повинна розвивати зв'язки із закладами, які надають середню професійну та вищу освіту з одного боку та міськими підприємствами та бізнесом з іншого, щоб розвивати та просувати освітні програми, які відповідатимуть потребам економіки міста. Забезпечення зв'язку між безробітними та бізнесом. Місто має організувати ярмарки вакансій, презентації підприємств для ознайомлення незайнятих громадян з потенційними роботодавцями.

- Тренінгові модулі. Місто має сприяти реалізації спеціалізованих тренінгових програм з різних дисциплін з метою задоволення кадрових потреб місцевих роботодавців.

- Збереження та залучення кваліфікованих кадрів. Місто спільно з роботодавцями має розробляти спеціальні програми, щоб зберегти місцеві висококваліфіковані кадри та залучати висококваліфікованих фахівців з інших міст (регіонів). Слід заохочувати працевлаштування висококваліфікованих кадрів на міських підприємствах, щоб скоротити їх відтік за межі міста.

Запропоновані рекомендації в цілому будуть сприяти підвищенню ефективності процесу конструювання комунікації влади, бізнесу і громадянського суспільства, а також можуть бути застосовані в ході організаційного вдосконалення і нормативного оформлення процесів розвитку публічного простору.

Розвиток сучасного суспільства характеризується глобалізацією та еволюцією інформаційно-комунікаційних технологій, яке супроводжується змінами існуючих структур суспільства і виникненням нових соціальних феноменів. Інтерпретацію поняття “віртуальний публічний простір” необхідно

розглядати через такі поняття як “публічний простір” та “віртуальність”, враховуючи постійні економічні, соціальні, політичні, географічні, історичні і культурні трансформації, що відбуваються в суспільстві. Віртуальний публічний простір можна розглядати як середовище, створене комп’ютерними технологіями, яке створює аудіовізуальну реальність публічного простору, що дозволяє людям взаємодіяти між собою і з представленими в ньому об’єктами, яке включає в себе організаційно-методичні умови та сукупність технічних і програмних засобів зберігання, обробки, передавання інформації.

Досліджуючи публічний простір з позиції розвитку електронного урядування в Україні та спираючись на досвід європейських країн, ми можемо виокремити значну кількість наукових підходів та ефективних практик для розвитку соціально-економічної сфери населення європейських країн та України. Отже, для розвитку Е-урядування у публічному просторі різних країн, перш за все, важливим є формування сприятливого інформаційного середовища на національному і міжнародному рівнях. ІКТ слід застосовувати як важливий інструмент належного урядування.

Найбільш популярними серед населення України є такі електронні послуги, які сприяють розвитку публічного простору та відкритості і прозорості демократичних принципів в суспільстві. Серед них: eID: ЕЦП, Mobile ID, Bank ID, pass; E-services; Standards interoperability; Open data; Open BUDGET; E-democracy; Infrastructure; G-Cloud; GIS; Security; Virtual money; E-procurement Prozorro; E-Taxes, e-customs; E-Justice, e-court; E-Рада; E-health; E-Agro; EcoDATA program; E-education; E-tourism; E-social; SMART infrastructure; Smart city.

Проведені дослідження дозволили визначити систему механізмів розвитку е-урядування з п’яти груп: механізми безпеки в інформаційному просторі, механізми е-взаємодії, механізми надання е-послуг, механізми е-демократії та

відкритого уряду. Для кожної групи визначено детальна класифікація механізмів забезпечення е-урядування. Характерної особливістю наданої структури механізмів є їх взаємопов'язаність, що визначає системний та комплексний підхід до запровадження механізмів е-урядування.

Підсумовуючи проведені дослідження, можна зробити висновок, що українські міста мають значний потенціал для створення системи ефективних публічних просторів.

Механізми формування системи ефективних публічних просторів призначені для практичної реалізації державного управління у сфері створення та використання публічних просторів, а також розподілені за двома основними ознаками: 1) за рівнями (національні, регіональні, локальні); 2) за функціональним призначенням (політичні, адміністративні, соціальні, економічні, організаційні, мотиваційні).

Ключовими складовими механізмів формування системи ефективних публічних просторів є люди, територія, ідентифікація та взаємодія. Відповідно, для формування системи ефективних публічних просторів органи державного управління та місцевого самоврядування мають розуміти потреби та інтереси людей, враховувати специфіку та потенціал території, сприяти посиленню лояльності до території, а також налагоджувати партнерські відносини з підприємствами, відповідальними за облаштування публічних просторів, організаціями громадянського суспільства та закладами вищої освіти, які зацікавлені у дослідженні проблем міста та розробці рішень для їх подолання, а також іншими представниками громади.

Отже, суб'єкту управління в процесі реалізації проектів щодо формування публічних просторів необхідно усвідомлювати виклики, щоб ефективно координувати та посилювати співпрацю в мережі. Надзвичайно важливим для формування системи ефективних публічних просторів є виявлення та залучення

основних груп стейкхолдерів, зацікавлених / причетних до процесів створення та функціонування публічних просторів міста. Аналіз стейкхолдерів допомагає суб'єкту управління (органам державного управління та місцевого самоврядування) зрозуміти потреби та мотивацію стейкхолдерів, можливості їх залучення до реалізації політики з розвитку публічних просторів міст, а також фактори успішної співпраці між різними стейкхолдерами.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі запропоновано розв'язання наукової проблеми обґрунтування парадигми публічного простору у процесах державотворення задля розробки науково-прикладних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів його формування в Україні. Отримані в процесі дослідження результати підтверджують загальну методологію, що покладена в його основу, і представлені у вигляді таких висновків:

1. Здійснено теоретико-методологічний аналіз публічного простору в процесах державотворення, що дозволило сформулювати авторське визначення публічного простору як певного фізичного та/чи віртуального базису/конструкту, з потужним комунікативним потенціалом, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами і кожна особа може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої чи малої соціальної групи та суспільства в цілому

Доведено, що соціальні зміни у публічному просторі доцільно розглядати з позиції функціонального, структурного, мотиваційного та процесуального вимірів. Аналіз функціонування публічного простору в сучасних державно-управлінських теоріях та працях з позицій системного підходу дозволив виокремити особливості, характеристики, види та підсистеми публічних просторів.

2. Враховано особливості функціонування публічного простору, спираючись на системно-функціональний аспект; системно-структурний аспект; системно-інтегрований аспект; функціональності; цілеспрямованості; ієрархії; єдності; розвитку; децентралізації; відносності; моделювання; оперативності; оптимальності; формалізації та невизначеності. З позицій системного підходу, публічний простір досліджено, враховуючи аналіз таких систем, як: певна

адміністративна територія; органи державної і місцевої влади; населення; інфраструктура; медичні заклади; гендерні та демографічні особливості; освіта на наука; екологія; економіка та інновації; охорона правопорядку та безпека населення; зони для відпочинку; рівень життя населення; наявність розвиненого громадянського суспільства; доступність товарів та послуг. Враховані основні принципи, як: цінність публічного простору; структуризація публічного простору; множинність публічного простору та системність публічного простору – властивість об'єкта володіти всіма ознаками системи.

3. Визначені основні методи дослідження публічних просторів (аналіз функціонального зонування території та її забудови, аналіз транспортно-пішохідної організації комунікацій, аналіз екологічного стану місцевості, семантичний аналіз, пілотажний аналіз містобудівної ситуації, модель «нерівномірного районування» міської системи, морфологічний аналіз відкритих публічних просторів), а також проаналізовано можливості їх застосування для комплексної оцінки якості і визначення рівня комфорту публічних просторів. Визначені характеристики якісного публічного простору: безпека і психологічна захищеність, орієнтованість вулиці на пішохода, ергономічність оснащення вулиці, психо-емоційний і естетичний комфорт, вулиця як рекреація. Доведено, що ознаки публічного простору варто розглядати у контексті фізичного, економічного, комунікативного та нормативного вимірів вивчення публічного простору.

4. Представлено специфіку публічних просторів, враховуючи такі чинники, як: функціональне призначення публічного простору; ступінь комерціалізованості публічного простору; структурний вимір: зонування території; форма власності території, що використовується як публічний простір; ступінь відкритості публічного простору (відкритий або з обмеженим доступом); ступінь виконання публічним простором логістичної функції у місті;

мотиваційний вимір; пов'язаність цього публічного простору з певними соціальними групами та/або видами діяльності. Використання потенціалу публічних просторів задля покращення розвитку регіонів, в цілому, включає в себе: удосконалення нормативно-правового забезпечення, що передбачає вдосконалення законодавчої бази з питань благоустрою, торгівлі та ін.; розвиток території міста, а саме модернізація інфраструктури публічного простору, створення комфортних для учасників умов перебування у будь-яких публічних просторах тощо; впорядкування об'єктів міського простору, які включають в себе тимчасові споруди для ведення підприємницької діяльності, засоби пересувної торгівлі, ринки та ін.; контроль за створенням та утриманням міського простору; формування системи заходів з поліпшення міського публічного простору; зміна пріоритетів розвитку міста на користь громади; використання системного підходу розвитку міста з урахуванням інтересів усіх його жителів; розвиток участі громади у формуванні міського середовища; впровадження інноваційних технологій; підвищення надходжень до міського бюджету за рахунок збільшення кількості відрахувань на податки від місцевого бізнесу в результаті активізації витрат користувачів міського простору через підвищення якості міського простору.

5. Проаналізовано можливості імплементації зарубіжного досвіду законодавчого забезпечення функціонування публічних просторів, що дозволило виявити пріоритетні напрями вдосконалення процесів державотворення України. Крім того, здійснений аналіз законодавчих та нормативно-правових документів у країнах з розвиненою економікою дав можливість визначити такі ключові особливості ефективного функціонування публічного простору: 1) повноваження та контроль за плануванням території міста завжди передається місцевим органам влади; 2) гнучкість планувальної системи у містах; 3) план міста має бути простим та сталим.

6. Визначено модель «публічний простір – держава», до якої включні такі складові, як: потенційна кількість органів державної влади та місцевого самоврядування, готових ініціювати співпрацю з метою формування та використання публічних просторів; потенційна кількість державних службовців, здатних залучитись до процесів формування та використання публічних просторів; потенційна кількість партнерів з різних секторів: сектор загального державного управління, нефінансові корпорації, фінансові корпорації, сектор домашніх господарств, сектор некомерційних організацій; орієнтовна кількість цільових груп та відвідувачів публічних просторів; обсяг інвестицій, необхідний для формування та використання публічних просторів.

З'ясовано, що множина вихідних змінних динамічної системи «публічний простір – держава» може складатись в залежності від цілі моделювання з таких змінних: кількість та характеристики створених публічних просторів; інтенсивність використання публічних просторів; кількість проведених в межах публічного простору заходів; кількість організаторів, партнерів, учасників, волонтерів; обсяг капітальних та поточних витрат на формування та функціонування публічного простору.

Також окреслено специфіку моделювання ефективної динамічної системи «публічний простір – держава», де публічний простір має характер загальності і універсальності як місце персональної і колективної представленості, в якому суб'єкт заявляє про себе як про автономний носій загальнозначущих цінностей, здатний їх реалізувати у своїй діяльності і у взаємодії з іншими суб'єктами. Публічний простір як політико-соціальне і культурне явище, загальнодоступне місце формування, акумуляції і передачі ідей і пам'яті, досвіду, подій і їх фізичного відображення, вибудовується на традиційних формах політичної боротьби за колективну свідомість і історію в широкому сенсі – доступності для усіх, через механізми символізування, відчуження і апропріації.

7. Обґрунтовано когнітивний механізм існування публічного простору в процесах державотворення та доведено, що існує тісний взаємозв'язок між двома політичними процесами: процесом інституціоналізації діалогу держави і громадянського суспільства та процесом поступового становлення діалогічної демократії, в тому числі і України. Важливо, що без активної позиції держави розширення впливу інститутів громадянського суспільства на управлінські завдання неможливо, оскільки держава створює умови для реального впливу громадян та інститутів громадянського суспільства на прийняття державно-політичних рішень за допомогою розширення відкритості та прозорості діяльності органів влади, підвищення стандартів якості державного управління, надання доступних і якісних державних послуг населенню на всій території, підвищення добробуту населення, зростання підтримки та довіри населення державі як організатору та керівнику соціальних колективних дій. Тому в роботі розроблено сім основних кластерів діалогу держави і громадянського суспільства: 1) партнерство, 2) інформаційно-пошуковий діалог, 3) дослідницький діалог, 4) деліберативний діалог, 5) дебати, дискусії та полеміка, 6) публічні суперечки, скандали, 7) інформаційна війна та маніпулятивні технології. Систематизовано функції публічного простору у процесах державотворення та суспільного розвитку: економічна (економічні та регуляторні механізми, що дозволяють створювати публічні простори та розвивати вже існуючі публічні простори міста), політична (простір вільного формування громадської думки та участі громадян у політичних процесах), соціальна (аналіз особливостей соціальної взаємодії населення міста, прийняття колективних рішень щодо створення і сучасних змін території міста).

8. Розроблено механізми удосконалення функціонування публічного простору в системі розвитку регіонів України на основі результатів проведеного з вересня 2019 року по лютий 2020 року емпіричного дослідження у об'єднаних

територіальних громадах трьох областей (297 респондентів з Київської, Волинської і Житомирської) за сприянням закладів післядипломної освіти. Встановлено, що особливістю української моделі публічного простору, форматованої «знизу – вгору», є висока протестна активність громадянського суспільства, яка в умовах порушення каналів зворотного зв'язку і низького рівня довіри громадян до політичних інститутів сприяє формуванню та інституціоналізації нових каналів громадянської та публічної участі. Доведено доцільність застосування в українському публічному просторі таких інструментів формування та використання потенціалу публічного простору, як: проектний краудсорсинг (постійно діючий інформаційний ресурс, творцями і одночасно споживачами контенту якого є громадяни, включені в мережеві спільноти), мережевий брейнсторм (мозковий штурм учасників соціальних мереж для генерації ідей щодо проблеми), краудфандинг (збір коштів на вирішення проблеми), краудкастинг (діяльність з вирішення проблем із залученням мережевих ресурсів), ІТ-краудсорсинг (включення інформаційно-комунікативних технологій у політико-управлінські структури).

В рамках проведеного емпіричного дослідження міської території та розробленої авторської анкети щодо вивчення особливостей функціонування певних публічних просторів у великих містах та комфорту жителів Києва і Київської області, Львова та Львівської області, Миколаєва і Миколаївської області, Харкова і Харківської області, Дніпра і Дніпропетровської області нами були отримані такі статистичні дані. У відсотковому значенні проаналізовані стверджувальні відповіді 376 респондентів різних регіонів, які проживають у великих містах областей України, де було визначено значимі кореляційні і статистичні відмінності між показниками респондентів, які проживають у закритих ЖК, класичних пострадянських спальних районах та мешкають у центрі міста та історичних забудовах.

9. Визначено особливості реалізації Е-урядування у публічному просторі різних регіонів України, з урахуванням світового досвіду. Найважливішим напрямом розвитку сфери Е-урядування є підвищення якості електронних послуг, оскільки саме вони стосуються кожного громадянина, забезпечують комфорт населення, розвиток публічного простору та ефективної комунікації між населенням, представниками державних установ і організацій та бізнесом. Для більшості країн світу розвиток е-урядування та е-демократії є одним із національних пріоритетів і розглядається як загальнонаціональне завдання. Інформаційно-комунікаційним технологіям відводиться роль необхідного інструменту соціально-економічного прогресу, одного з основних чинників інноваційного розвитку економіки. Е-урядування та е-демократія дозволяє найбільш ефективно і в стислі терміни: підвищити національну конкурентоспроможність у високоінтелектуальних сферах праці; підвищити якість життя громадян; сприяти становленню відкритого демократичного суспільства.

Обґрунтовано систему механізмів розвитку е-урядування публічного простору, враховуючи: механізми безпеки в інформаційному просторі, механізми е-взаємодії, механізми надання е-послуг, механізми е-демократії та відкритого уряду. Для кожної групи визначено детальна класифікація механізмів забезпечення е-урядування. Характерною особливістю наданої структури механізмів є їх взаємопов'язаність, що визначає системний та комплексний підхід до запровадження механізмів е-урядування.

10. Розроблено практичні рекомендації щодо створення механізмів формування системи ефективних публічних просторів в Україні, включаючи створення сприятливого економічного та нормативно-правового середовища, а саме: 1) розробка сучасних механізмів впровадження діалогових моделей комунікативної взаємодії; 2) широке використання сучасних комунікативних

каналів для навчання громадян діалогу, налагодження партнерства з поширенням програм активного інформування про інтереси суспільства або приватні інтереси; 3) розробка концепції і реалізації системи моніторингу ефективності процесу комунікації владних структур усіх рівнів з громадянським суспільством і бізнес-спільнотою, вдосконалення процесу трансформації механізмів взаємодії влади та суспільства з метою виявлення чинників його гальмування і умов підвищення ефективності діалогу «влада – громадянське суспільство» і «влада – бізнес»; 4) розширення зони експертно-аналітичної співпраці органів влади, бізнес-спільнот, формування нових каналів громадянської активності, перш за все на рівні регіонального ділового простору, модернізації форматів взаємодії на основі сучасних цифрових технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 18 листопада 2012 р. № 3059-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>
2. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>
3. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 1 липня 2010 р. № 2404-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>
4. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19/ed20201024#Text>
5. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
7. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
8. Деякі питання реалізації у 2018-2020 роках Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 12 вересня 2018 р. № 733 : Постанова кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2018-п#Text>

9. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14#Text>
10. Агазарян Н. Анализ мирового опыта применения механизма государственно-частного партнерства. / Н. Агазарян // Государственно-частное партнерство. –2016. – Т. 3. – № 2. – С. 151-172
11. Антонова А. Классификация публичных пространств в современной городской культуре / А. Антонова // Урбанистика. –2017. – № 3. – С. 74-80.
12. Арендт Х. VITA ACTIVA или О деятельной жизни / Пер. с нем. и англ. В. В. Бибикина.– СПб.: Алетейя, 2000. - С. 60-71.
13. Арендт Х. Право на революцию: разговор между профессором Карло Шмидом и философом Ханной Арендт / Пер. с нем. А. Саликова // Социологическое обозрение. – 2006. –Т. 15. – № 1. – С. 56–74.
14. Аристотель. Категории / Аристотель. – М.: Едиторал УРСС, 2016. – 80 с.
15. Афанасьева В. В. Тотальность віртуального : монографія / Афанасьева В. В. – Саратов: Издательство Саратовского университета, 2005. – 104 с.,
16. Афанасьева Л. Суспільний простір поліетнічного міста як фактор формування етнічної толерантності молоді. Соціологічні студії / Афанасьева Л. - 2013. – № 2. – С. 17-22. 733 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2013_2_5
17. Афонін Е. А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / Е. А. Афонін, Л. В. Гонюкова, Р. В. Войтович., 2006. – 160 с.
18. Бабина О. Є. Потенціал як системна економічна категорія / О. Є. Бабина // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 23-26.

19. Бабінова О. О. Взаємодія органів державного управління і місцевого самоврядування з громадськістю: теоретико-методологічний аспект : дис. ... канд. держ. упр. / Бабінова О. О. – Київ, 2006.
20. Бакуменко В. Д. Державне управління : філософські, світоглядні та методологічні проблеми : Монографія / В. М. Князєв, І. Ф. Надольний, В. Д. Бакуменко та ін. – К. : Вид-во НАДУ – Міленіум, 2003. – 320 с.
21. Бакуменко В. Д. Публічне адміністрування як процес вироблення, прийняття та виконання управлінських рішень / В. Д. Бакуменко // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 2015. – Вип. 1. – С. 8-26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrzd_2015_1_3.
22. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. Навч. посіб. – К.: Міленіум, 2003. – 256 с.
23. Бакуменко В. Д. Механізми імплементації політичних рішень в державному управлінні / В. Д. Бакуменко, О. М. Руденко, В. В. Туча. // Монографія. – К.: АМУ, 2015. – 184с.
24. Барабанов А. А. Людина і архітектура: Семантика відносин / Барабанов А.А. – Єкатеринбург, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.cloud-cuckoo.net/openarchive/wolke/rus/Themen/021/Varabanov/Varabanov.htm>.
25. Барнарда Ч. Функції публічної влади / Барнарда Ч., 1938
26. Барбер М. Три парадигми реформи сектора державного управління / М. Барбер // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2011. – № 2. – С. 74–86
27. Баталина Т. С. Анализ особенностей формирования общественного пространства / Т. С. Баталина., 2017. – Т. 1. – № 1(5). – С. 11.

28. Беглиця В. П. Місце публічних консультацій у прийнятті політичних рішень / В. П. Беглиця, В. М. Ярошенко // Наукові праці. – 2014. – Вип. 236. – Т. 248. Політологія. – С. 64-70.
29. Беньямин В. Озарения / Пер. с нем. Н. М. Берновской, Ю. А. Данилова, С. А. Ромашко. - М.: Мартис, 2000.
30. Белай С. В. Державні механізми протидії кризовим явищам соціально-економічного характеру: теорія, методологія, практика: Монографія / Белай С. В. – Харків: Вид-во НА НГУ, 2015. – 349 с.
31. Бельська Т. В. Інституційний вимір глобального громадянського суспільства / Т. В. Бельська // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 44(1). – С. 71-81. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44\(1\)__10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_44(1)__10).
32. Бельська Т. В. Конфлікт і консенсус як способи вирішення соціальних протиріч / Т. В. Бельська // Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». – 2014. – Вип. 40. – С. 178–185.
33. Білокопитов Д. В. Сутність громадянського суспільства та його функції в сучасних умовах / Д. В. Білокопитов // Актуальні проблеми державного управління. – 2016. – №1(49). – С. 1-8.
34. Бобровська О. Ю. удосконалення системи оцінювання соціально-економічного розвитку міст як чинник підвищення ефективності місцевого самоврядування / Бобровська О. Ю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2009-01/BobrovskaStat.pdf>
35. Бодров В. Г. Бюджетна та фінансова децентралізація як інструмент зміцнення матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування : навч.-метод. матеріали / В. Г. Бодров, С. А. Дяченко. – К. : НАДУ, 2015. – 101 с.

36. Бодрунова С. С. Концепции публичной сферы и медиакратическая теория: поиск точек соприкосновения /С. С.Бодрунова // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2011. – Том 14. – № 1(54). – С. 110-132.

37. Бойко-Бойчук О. В. Модель державного управління розвитком міста: суб'єкт-просторова інтерпретація / О. В. Бойко-Бойчук // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. – 2010. – Вип. 2. – С. 15-28. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2010_2_4.

38. Большаков А. Г. Оцінка морфотипів забудови як відображення інтересів і цінностей міської громади та їхні баланс як принцип містобудівної регенерації історичного центру // Вісник Іркутського державного технічного університету. – 2012. – № 9 (68). – С. 89 – 97.

39. Борисевич С. О. Ефективність державного управління. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.- ред. Колегія : Ю.В.Ковбасюк (голова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. Колегія : Ю.П.Сурмін (співголова), П.І.Надолішній (співголова) та ін., 2011. – С. 158-161.

40. Борисенко О. П. Державне регулювання розвитку соціальної реклами / О. П. Борисенко // Публічне управління та митне адміністрування. – 2016. – № 1. – С. 20-24. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2016_1_5.

41. Борисенко Ю. В. Формування мережевих систем місцевого розвитку із використанням потенціалу соціальних мереж. Забезпечення конструктивного діалогу між владою та суспільством: матеріали наук.-практ. конф. 28 квіт. 2016 р. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2016. – С. 148-151.

42. Бурдые П. Социология социального пространства / П. Бурдые. – М. : Ин-т эксперимент. социол. ; СПб. : Аптеция, 2007. –288 с.

43. Бут Ч. Жизнь и труд людей в Лондоне. - Том 1., Англія., 1889.
44. Вершинина И. А. Теоретические и методологические проблемы современной социологической урбаністики / И. А. Вершинина, Н. Л. Полякова // Вестник Московского университета. – Серия 18. Социологи и политология. – 2013. – №4. – С.60-84
45. Вирт Луис. Избранные работы по социологии. Сборник переводов / РАН ИНИОН. Центр социальных научно- информационных исследований. Отдел социологии и социальной психологии. Пер. с англ. – Николаев В.Г.; Отв. ред. Гирко Л.В. – М.: ИНИОН, 2005 – 244 с.
46. Внук-Липинський Э. Социология публичной жизни / Э. Внук-Липинський // – М., 2012. – 536 с.
47. Войтович Р. Адаптація системи державного управління до процесів глобальної інтеграції / Войтович Р. // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. - 2011. - № 4. - С. 5-17.
48. Волкова В. Н. Теория систем и методы анализа в управлении и связи / Волкова В.Н., Воронков В.А., Денисов А.А. - М.: Радио и связь, 1983. - 248 с.
49. Воронкова В. Г. Синергетична методологія аналізу соціального управління / В. Г Воронкова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2009. – Вип. 36. – С. 26-46.
50. Вовканич С. Суспільні трансформації в умовах глобалізації: соціогуманістичні імперативи, неекономічні чинники та євроінтеграційні пріоритети. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nz.ethnology.lviv.ua/archiv/2014-2/6.pdf>.
51. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство./ Габермас Ю. - Львів: Літопис, 2000. – 318 с.

52. Гаврилюк А.М. Про ціннісні засади маркетингового конструкту «образ-імідж-бренд-репутація території» як пріоритету державної політики в сфері туризму в Україні / Гаврилюк А.М. // Інвестиції: практика та досвід. - 2019. - № 1. - С. 76-83.
53. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / упоряд. В. Рубцов. –Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. – 248 с.
54. Гвишиани Д.М. Организация и управление. / Гвишиани Д.М. // - Изд. 3-е, перераб. - М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э.Баумана. - 1998. - 332 с.
55. Гейл Я. Міста для людей / Гейл Я. Пер. з англ. Паблішер. – М. : Крост, 2012. – 277 с.
56. Геоекономічні реформи: проблеми управління: навч.-наук.вид./ І.В. Розпутенко, Л.В. Ільченко-Сюйва, О.І. Кілієвич та ін.; за заг.ред. І.В.Розпутенка. – К.: НАДУ, 2013. – 172 с. – С.50-69
57. Геополітичний аналіз та прогнозування : навч. посіб. / авт. кол. : Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянчук, М.М. Шевченко ; за заг. ред. Г.П. Ситника. – К.: НАДУ, 2015. – Ч.1. – 180 с.
58. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації: монографія / Герасимчук З. В. - Луцьк: Настир'я, 2002. - 528 с.
59. Герасимчук, З.В. Просторовий розвиток міста : монографія / З.В. Герасимчук, Т.О. Ніщик. – Луцьк : ЛНТУ, 2011. – 212 с.
60. Гладун О.М. Нариси з демографічної історії України ХХ століття : Монографія / О.М. Гладун ; НАН України, Ін-т демограф. та соціальн. дослідж. ім. М.В. Птухи. – Київ, 2018. – 224 с.

61. Глазичев В.Л., Єгоров М.М., Ільїна Т.В. Міське середовище. Технологія розвитку: Настільна книга./ Глазичев В.Л., Єгоров М.М., Ільїна Т.В. – М.: «Видавництво Тура», 1995. – 237 с
62. Говард Е. Концепція Міста-саду. - Англія., 1898.
63. Голік Ю.С. Проект «Інтегрований розвиток міст України» за № 2015.2071.7.001 / Ю.С. Голік // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.2030.poltava.ua/.../36-intehrovanyi-rozvytok-mist-v-u>
64. Горбачева Н.Б. Сущность и содержание коммуникации как социокультурного явления / Горбачева Н.Б. // Научно-методический электронный журнал Концепт. - 2014. - № 7. - С. 36-40.
65. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Стратегія національної безпеки України в аксіометричному вимірі: від “суспільства ризику” до громадянського суспільства / Горбулін В.П., Качинський А.Б. // Стратег. панорама. - 2005. - № 2. - С. 13-26.
66. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / Пер. с англ, и вступ. статья А. Д. Ковалева, М.: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2000. - 304 с.
67. Гофман И. Ритуал взаимодействия: Очерки взаимодействия лицом к лицу / Гофман И. – Москва: Смысл, 2009. – 319 с.
68. Григорьев П.В. Электронное правительство – возможности и необходимость / П.В. Григорьев. // Центр технологий электронного правительства, 2010
69. Грицанов А.А. Новейший философский словарь / А.А. Грицанов. – Мн.: Изд. В.М. Скакун, 1998. – 896с.
70. Гришина Л. Екологічна складова соціально-економічного розвитку міста. /Л. Гришина, С. Доценко, Л. Дромашко. - 2012. - № 6. - С. 37-39.

71. Грищенко М. В. Публічний простір міста як об'єкт соціологічного дослідження. / Грищенко М. В. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Соціологія. - 2016. - № 1 (7). - С. 31-38.

72. Громадський бюджет Києва [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

https://kyivcity.gov.ua/finansy_ta_biudzhet/biudzhet/gromadskiy_byudzhet_mista/

73. Гендерно-орієнтоване бюджетування: аналіз програм, які фінансуються з бюджету, з позиції гендерної рівності: Посібник для працівників органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. 2018. – 34 с.

74. Генеза ринкової економіки: Терміни, поняття, персоналії / за наук. ред.. Г. І. Башнянина та В. С. Іфтемічука. 2-ге вид., випр. і доповн. - Львів: Магнолія, 2006, 2007. - 688 с.

75. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В. И. Даль. – М.: Рус. яз., 1999. – Т. 3: П. – 1999. – 535 с.

76. Данилов С. М. Місто як відкрита динамічна система. Методи аналізу. / Данилов С. М. // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. - 2017. - № 5 (233-234). - С. 106-113.

77. Данилова С. Благоустроенные общественные пространства повышают цену окружающей недвижимости / Данилова С. // Ведомости. - 11 марта 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.vedomosti.ru/realty/articles/2013/03/11/obschee_mesto

78. Даниляк Р.П. Концептуальні підходи до пізнавальної та комунікативної взаємодії Я та Іншого: методологічний аналіз : Автореф. дис. ... канд. філософ. наук / Р. П. Даниляк; Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечникова. - О., 2007. - 16 с

79. Дацій Н.В. Менеджмент в системі органів державної влади та місцевого самоврядування: навчальний посібник / О.М. Кондрашов, Т.В.

Іванова, Н.В. Дацій та ін. , за заг. ред. О.М. Кондрашова. – Миколаїв: Ємельянова Т.В., 2013. – 366 с. (з грифом МОН України).

80. ДБН Б.2.2-12:2018 "Планування і забудова територій" – К.: Держбуд України, 2018. – 114 с.

81. Демина Л.Д., Ральникова И.А. Психическое здоровье и защитные механизмы личности / Демина Л.Д., Ральникова И.А. – Алтай: Издательство Алтайского государственного университета, 2000. – 123 с.

82. Демченко Н.М., Романенко А.О. Проблеми формування культури ділового спілкування у сучасних вітчизняних дослідженнях. Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти : зб. наукових праць / за заг. ред. д.філос.н. Журби М.А. – Монреаль: СРМ «ASF», 2020. – С. 50-54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conference-ukraine.com.ua/ru/scientific-collection/lor/>

83. Денисенко Н.О. Соціально-економічні ефекти створення міського публічного простору. / Денисенко Н.О. // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. - 2018. - Випуск 50. - С. 177-183.

84. Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28–29 квітня 2016 р. / за заг. ред. В. П. Садкового. – Х. : Вид-во НУЦЗУ, 2016. – 308 с.

85. Дегтяр О. А. Інноваційні механізми публічного управління соціально-економічним розвитком регіонів / О. А. Дегтяр // Економіка і культура України в світових глобалізаційних процесах: позиціонування і реалії: тези доповідей III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 21–22 берез., 2018 р. / М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; Київ. ун-т культури. – Київ : Вид. центр КНУКіМ, 2018. – С. 95-97

86. Джейкобс, Дж. Смерть и жизнь больших американских городов / Дж. Джейкобс. – М.: Новое издательство, 2011. – 460 с.
87. Джиева А. А. Английский менталитет сквозь призму языка: концепт “Privacy” / Джиева А.А. // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 1. – С. 51-57.
88. Дзюндзюк В. Б., Мельтюхова Н. М. та ін. Публічне адміністрування в Україні: Навч. Посібник / за заг. ред. В.В. Корженка, Н.М. Мельтюхової. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. – 306 с.
89. Дікон Б. Глобальна соціальна політика // Міжнародні організації і майбутнє соціального добробуту / Б. Дікон, М. Халс, П. Стабс; пер. з англ. А. Олійник та інші. – К. : Основи, 1999. – 346с.
90. Дмитриева Ю. В. Общественный транспорт как публичное пространство: практики избегания и вовлеченности в маршрутное такси / Дмитриева Ю. В. // Вестник Волгоградского государственного университета – 2015. – С. 48 – 55.
91. Довкілля Полтавщини: Монографія / За загальною редакцією Голика Ю. С., Ілляш О. Е. – Полтава: Копі-центр, 2014. – 256 стор.
92. Долінченко О. М. Методичні підходи до формування основних принципів державного регулювання демографічного розвитку / О. М. Долінченко // Теорія та практика державного управління. – 2016. – № 4(55). – С.152-157.
93. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній – К.: Наукова думка, 2006. – С. 17
94. Домбровська С. М., Коврегін В. В., Помаза-Пономаренко А. Л., Колєнов О. М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія / С. М. Домбровська, В. В. Коврегін, А. Л. Помаза-Пономаренко, О. М. Колєнов, – Х. : НУЦЗУ, 2017. – 244 с.

95. Домбровська С. М., Помаза-Пономаренко А. Л., Лукиша Р. Т. Інституціональна державна політика соціально-економічного розвитку регіонів України в умовах ризиків: монографія / С. М. Домбровська, А. Л. Помаза-Пономаренко, Р. Т. Лукиша – Х. : НУЦЗУ, 2019. – 216 с.

96. Домбровська С.М. Проблеми та перспективи розвитку державного управління : монографія / С.М. Домбровська, О.О. Гусаров, Ю.Е. Дуднева. – Х. : УПА, 2014. – 172 с.

97. Домбровська С.М., Баглик В.С., Россохатський П.М., Карпеко Н.М. Реалізації державної молодіжної політики в Україні : монографія / С.М. Домбровська, В.С. Баглик, П.М. Россохатський, Н.М. Карпеко: 2018. – 198 с.

98. Дорфман Я.Г., Сергєєв В.М. Морфогинез и скрытая смысловая структура текстов. / Дорфман Я.Г., Сергєєв В.М. – Вопросы кибернетики., 1983

99. Древаль Ю.Д. Механізми управління конфліктами у сфері публічних відносин / Ю.Д. Древаль // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. – 2016. – Вип. 1. – С. 51-58. – [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2016_1_10

100. Дромашко Л. Екологічна складова соціально-економічного розвитку міста / Л. Дромашко, С. Доценко, Л. Гришина // Економіст. – 2012. – №6. – С. 37–39.

101. Друкер П. The Practice of Management (1954). Русскоязычное издание: Практика менеджмента. – М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2015. – 416 с.

102. Дункан А. Динамика атмосферы – Железнодорожный узел / Дункан А., Суриц Е. Я., Тейдер В. А. – М. : Большая российская энциклопедия, 2007. – С. 413-414

103. Економічна безпека в Україні: держави, фірми, особи / [Н. І. Реверчук, Я. М. Малик, І. Д. Кульчицький та ін.] ; під ред. С. К. Реверчука. – Львів : ЛФМАУП, 2000. – 192 с.

104. Електронне урядування. Опорний конспект лекцій. Дзюба С.В., Жиляєв І.Б., Полумієнко С.К, Рубан І.А., Семенченко А.І.; за ред. А.І. Семенченка. – Київ, 2012.

105. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмин, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін.; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. – К. : Вид-во НАДУ, 2010. – 820 с. с. 605

106. Енциклопедія державного управління: [у 8 т.] – . Т. 8 : Публічне урядування / наук.-ред. кол. : В. С. Загорський та ін. – Львів : ЛРІДУ, НАДУ, 2011. – 712 с., - с. 489

107. Етимологічний словник української мови: [у 7 т.] / ред. кол.: О. С. Мельничук (голов. ред. Та ін.; уклад. Р. В. Болдирєв та ін., ред. тому 6 В. Т. Коломієць, В. Г. Склярєнко). – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 4. – Н-П. – 2003. – 656 с. – (Словники України)., с. 625

108. Євсюкова О. В. Особливості формування системи моніторингу як елемента оцінювання механізмів сервісної діяльності органів публічної влади / О. В. Євсюкова // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 16. – С. 102-108. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2018_16_22

109. Єгоричева С. Б. Лахижа М.І. Публічно-приватне партнерство в посткомуністичних країнах : монографія. - Київ: ІПК ДСЗУ, 2020. - 304 с.

110. Єльнікова Г. В. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: Кол. монографія /Г.В.Єльнікова, Т.А.Борова, З.В.Рябова та ін.; за заг. і наук. редакцією Г.В.Єльнікової. – Мачулін, 2017. – 440 с.

111. Ємельянов В. М. Взаємодія держави і бізнесу в регулюванні економічних процесів та зміцненні економічної безпеки / В. М. Ємельянов // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Управління. - 2012. - Вип. 1. - С. 103-111. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2012_1_16

112. Женевська декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://informationsociety.wordpress.com/basics/wsis_outcomes/dp .

113. Жук І. І. Сучасна регіональна фінансова політика: принципи формування. / Жук І.І. // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2013. - Вип. 5 (103). - С. 224-232.

114. Жук М., Костанчак С. Суспільний розвиток у ХХІ столітті: освітній потенціал соціальних трансформацій, транзитів, інновацій. / Жук М., Костанчак С. // Збірник наукових праць. - 2012. - Випуск 2. - С. 25-34

115. Жулькевська О. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін [Електронний ресурс] / О. В. Жулькевська, М. В. Грищенко // Соціологічні студії. – 2012. – № 1. – С. 61–66. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2012_1_13

116. Жулькевська О. В., Грищенко М. В. Суспільний простір міста як об'єкт соціологічного вивчення та емпіричний референт соціальних змін : Соціологічні студії. / Жулькевська О. В., Грищенко М. В. – 2012. – № 1. – С. 61-66.

117. Заєць Д. О. Евристичний потенціал соціокультурного підходу при вивченні феномену публічного / Д. О. Заєць // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2011. – Вип. 17. – С. 111-116. –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mtpsa_2011_17_22

118. Заєць Д.О. Уявляючи публічне: соціокультурна інтерпретація публічності міста, 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<file:///C:/Users/Maria/Downloads/123397-262881-1-SM.pdf>

119. Зайцев А.В. Институционализация диалога государства и гражданского общества в контексте нормативной модели диалогической демократии / Зайцев А.В. // Социодинамика. – 2014. – № 7. – С. 64 - 82 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=12541

120. Зайцев А.В. Публичная сфера как поле диалога государства и гражданского общества / А. В. Зайцев // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. – 2013. – Том 19. – № 1. – С. 203-206

121. Закарій Ніл «Пошук спільної точки зору: три перспективи погляду на публічний простір»«Seeking common ground: three perspectives on public space», 2009

122. Закірова С. Співіснування і взаємодія комунікації і публічного простору в урбаністичному середовищі Бібліотека. Наука. Комунікація: актуальні тенденції у цифрову епоху : матеріали Міжнар. наук. конф. (8–10 жовтня 2019 р.) : у 2 т. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. наук. б-к та інформ. центрів акад. наук – членів МААН. Київ, 2019. – С. 22

123. Закірова Ю. А. Містобудівна реконструкція системи пішохідних прогулянкових просторів в центральній історичній частині міста: дис. ... канд. архітектури. – Казань, 1990. – 173 с.

124. Захаріна О. В. Публічно-приватне партнерство як механізм розвитку інфраструктури регіону. / О. В. Захаріна, Л. І. Симоненко, М. І. Сайкевич // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2018. – № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.du.nauka.com.ua/?op=1&z=1193>

125. Заяць Т. А. Стратегічний потенціал продуктивних сил регіонів України: проблеми формування та використання / Т. А. Заяць // Економіка і регіон. – 2015. – № 3. – С. 55-59. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econrig_2015_3_11

126. Зеленько Г. І. «Навздогінна модернізація»: досвід Польщі та України. / Г. І. Зеленько // - Київ : «Критика», 2003. – 215 с.

127. Зинченко Г. П. Социология управления: Учебно-метод. Комплекс. / [Г. П. Зинченко, А. А. Иванова, В. Д. Лысенко, И. И. Рогов] – Ростов-н/Д. : СКАГС, 2010. – 48 с.

128. Зленко А. М. Проблеми комунікацій в управлінні організацією / А. М. Зленко, О. Д. Ісайкіна // Економічний вісник університету. - 2016. - Вип. 31(1). - С. 56-63. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_31\(1\)__11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_31(1)__11).

129. Зорба Х. Р. Рост города: введение в исследовательский проект. / Перевод выполнен по изданию Burgess E.W The Growth of the City: An Introduction to a Research Project // Zobra H., Park R.E., Burgess E.W., McKenzie R.D. The City. Chicago: The University of Chicago Press, 1925 P. 47-62

130. Іванова Т. В. Шляхи формування та розвитку самодостатніх суб'єктів муніципального руху: європейські виміри та орієнтири: монографія / Т. В. Іванова [та ін.] – Миколаїв: Ємельянова Т.В., 2013. – 352 с.

131. Іващенко В. Л. Матеріали до словника-мінімуму основних термінопонять концептуальної семантики // Лексикографічний бюлетень: Зб. наук. пр. – К.: Ін-т української мови НАНУ, 2006 (а) – Вип. 14. – С. 148-162

132. Ляш О. І. Пріоритети державного регулювання у сфері соціально-економічної безпеки України / О.І. Ляш, Васильців Т.Г. // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 3 (32). – С. 150 -156.

133. Інструкція дослідження громадської простору. Gehl Architects Urban Quality Consultants [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://gehlpeople.com>

134. Кадієвський В. А., Стійкість динамічних систем з неперевним часом. / [В. А. Кадієвський, Л. П. Перхун, С. М. Братушка, О. О. Синявська] – Суми: Видавництво: ПП Вінниченко М.Д., ФОП Литовченко Є.Б., 2014. 120 с.

135. Кайдановська О. О. Соціальний та педагогічний потенціал сучасних видів просторового мистецтва. Українська професійна освіта. 2019. № 5. С. 27-34.

136. Карлова О. А. Менеджмент і адміністрування системи життєзабезпечення міст. Підручник / О.А. Карлова. – Харк. нац. ун-т міск. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків: Видавництво «Точка», 2015. – 212 с.

137. Касьянова Н. В. Потенціал підприємства: формування та використання: підручник / [Н. В. Касьянова, Д. В. Солоха, В. В. Морева, О. В. Белякова, О. Б. Балакай.] – Донецьк: Вид-во Цифрова типографія, 2012. – 257 с.

138. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту / Європейська конференція міністрів, відповідальних за регіональне планування (СЕМАТ). – Рада Європи, 2000

139. Кизим М. О. Формування потенціалу саморозвитку регіонів України: теоретичний аспект. / М. О. Кизим, О. Ю. Іванова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2015. – Вип.1 (45). – Т.1. – С. 15-20.

140. Кин Дж. Демократия и гражданское общество/ пер. с англ. М.А. Абрамов;. М.: Прогресс-Традиция. 2001. – 400 с.

141. Кирдина С. Г. X и Y экономики. Институциональный анализ / С. Г. Кирдина. – М. : Наука, 2004. – С. 30–35.

142. Кілієвич О. Англо-український глосарій термінів і понять з аналізу державної політики та економіки / О. Кілієвич. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 510 с.

143. Коврегін В. В. Створення та функціонування молодіжних бізнес-інкубаторів: основні принципи, роль держави і ВНЗ / В. В. Коврегін // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління. – 2016. – Вип. 2. – С. 19-25. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2016_2_5.

144. Когнитивные модели и социальные институты / В. М. Сергеев // Доповіді міжнародної конференції «Діалог 2003» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dialog-21.ru/media/2686/sergeev.pdf>

145. Козюра І. В. Сучасний стан та перспективи інституційного розвитку місцевого самоврядування / І. В. Козюра. // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 9. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2013_9_7.

146. Колмаков Є. О. Використання потенціалу київських площ шляхом розвитку їх громадського простору. / Є. О. Колмаков // Проблемы теории и истории архитектуры Украины. – 2018. – №18. – С. 83-89.

147. Колтун В. Емерджентність системи місцевого самоврядування міста. / В. Колтун // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2010. – № 4. – С. 149-156.

148. Колтун В. С. Публічний простір у процесах консолідації територіальних громад. / В. Колтун // Державне управління: удосконалення та розвиток. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/4.pdf

149. Колтун В. С. Публічний простір українських міст у системі глобалізованого світу. / В. Колтун // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. – Серія: Державне управління. – 2018. – Том 29 (68). – № 1. – С. 200-204.

150. Колтун В. С. Трансформаційні процеси у розвитку системи місцевих органів публічного управління / В. С. Колтун // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 4. – С. 178-182. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_4_30.

151. Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування : навч. посіб. / уклад.: Гошовська В. А. та ін. – Київ : К.І.С., 2016. – 130 с.

152. Кондильяк Е. Б. Трактат о системах/ Е. Б. де Кондильяк. – М.: Наука, 1978. – 212 с.

153. Кононенко О. Екологоорієнтований розвиток міст: теоретичні підходи та досвід формування. / О. Кононенко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: географія. – 2014. – № 1 (62). – С. 22-25.

154. Концепція комплексного впорядкування міського простору міста Києва «Комфортне місто». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kga.gov.ua/vporyadkuvannyamiskogo-prostoru>.

155. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління / В. В. Корженко. // Державне будівництво. – 2016. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2016_1_14.

156. Коротич О. Б. Реалізація державної соціальної політики України в умовах реформування публічної влади / О. Б. Коротич // Актуальні проблеми

державного управління. – 2016. – № 2. – С. 17-22. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2016_2_4.

157. Костюк В. Л. Конвенція ООН про права інвалідів у системі джерел права соціального забезпечення: науково-правовий аспект / В.Л. Костюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – № 13(1). – С. 127-130.

158. Косоруков А. А. Трансформація публічної сфери в теорії і практиці державного управління // Політика і Суспільство. – 2017. – № 8. – 36 С. - 47. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=20966

159. Котуков О. А. Теоретичні засади формування публічного та публічно-політичного просторів / О. А. Котуков // Ефективність державного управління. – 2015. – Вип. 43. – С. 65-73. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2015_43_10

160. Кохановський В. П. Філософія і методологія науки / В.П. Кохановський. – АСТ, 1999. – 575 с.

161. Коэн Д. Л. Гражданское общество и политическая теория / Д. Л. Коэн, Э. Арато; пер. с англ. И.И. Мюрберг. – М. : «Весь Мир», 2003. – 784 с.

162. Крашенинников А. В. Житлові квартали: навч. посібник для арх. будує. спец. Вузів. / Под ред. М. М. Миловидова, Б. Я. Белкіна. – М. : Вища шк., 1988. – 87 с.

163. Крижко В. В. потенціал державного управління освітою. / В. В. Крижко, І. О. Мамаєва // Аксіологічний К.: Освіта України, 2005. – 217 с.

164. Крутій О. М. Основи партнерської взаємодії держави і приватного сектору / О. М. Крутій, О. В. Радченко // Ефективність державного управління. – 2018. – Вип. 1. – С. 72-79. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2018_1_10.

165. Крюков О. І. Інформаційне забезпечення публічної влади як чинник національної безпеки держави в умовах глобалізації / О. І. Крюков // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – Серія: Державне управління. – 2016. – Вип. 1. – С. 142-149. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2016_1_23.

166. Кузнєцов А. Ю. Понятие информация, как парадигмообразующий концепт / А. Ю. Кузнєцов // – Гуманітарний часопис, 2005.

167. Куковський А. Г. Селеві явища на території Українських Карпат і гірського Криму / А. Г. Куковський, В. П. Кизима, П. П. Семчук // Вісник Одеської державної академії будівництва та архітектури. – 2017. – Вип. 66. – С. 155-161. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vodaba_2017_66_27.

168. Кунц Г. Управление: системный ситуационный анализ управленческих функций. / Г. Кунц, О'Доннел С.//: Пер. с англ./ Под общ. ред. академ. Д.М. Гвишиани: - В 2-х т. М.: Прогресс, 1981. – Т.2. – 512с.

169. Курс адміністративного права України: підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух [та ін.] / за ред. В. В. Коваленка. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 808 с, с. 214

170. Кустовська О.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 124 с.

171. Кушніренко О. Як досліджувати публічні простори в Україні: напрями і методи. Практичний посібник. / О. Кушніренко, А. Петренко-Лисак, О. Шутюк: ВАДЕКС, 2020. 38 с.

172. Лазор Л. И. Правовое регулирование правосубъектности в сфере трудового права / Л. И. Лазор // Актуальні проблеми права: теорія і практика. –

2010. – № 17. – С. 8-21. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/app_2010_17_1

173. Латинін М. А. Державне регулювання інноваційного розвитку економіки України: стратегічні пріоритети : монографія / М. А. Латинін, С. В. Майстро, В. Ю. Бабаєв та ін.; за заг. ред. д.держ.упр., проф. М.А. Латиніна. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2014. – 320 с.

174. Латинсько-український словар для середніх шкіл / зладив Юліан Кобилянський. – Відень, 1912

175. Леонова С. Бальна оцінка як метод дослідження рекреаційного потенціалу / С. Леонова, О. Нікіпелова // Вісник Львівського університету. – Серія географічна. – 2013. – Випуск 41. – С. 193-204.

176. Лінч К. Образ міста. / Пер. з англ. В.Л. Глазичева; Під ред. А.В. Іконнікова. – М.: Стройиздат, 1982. – 328 с.

177. Лучинкина И. С. Когнитивные механизмы коммуникативного поведения в интернет-пространстве [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/22961/1/Luchinkina_Kognitivnaya_18.pdf

178. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посібник. / В. Я. Малиновський: 3-є вид. переробл. та допов. –Київ : Атіка, 2009. – 608 с.

179. Малік М. Й. До питання сталого розвитку сільських територій. / М. Й. Малік // Економіка АПК. –2008. – № 5. – С. 51–58.

180. Мамонова В. В. Державна регіональна політика: проблеми формування правової бази / В. В. Мамонова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/2/03.pdf>.

181. Мамонова В. Удосконалення організаційної структури стратегічного планування розвитку міст / В. Мамонова, М. Троян [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/tpdu/2017-2/doc/3/02.pdf>.

182. Мартиненко В. В. Теоретико-методичні засади оцінки економічної безпеки національної економіки / В. В. Мартиненко // Економічний простір. – 2015. – № 93. – С. 131-140. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2015_93_14

183. Мастеніца Е. Н. Культурний простір міста як предмет дослідження та об'єкт пізнання: міждисциплінарний підхід / О. М. Мастеніца // Петербурзькі дослідження: збірник наукових статей. – СПб .: Изд. СПбГУ. – 2011. – Вип. 3. – С. 128-147.

184. Машков О. А. Системний підхід в організації державного управління : [навч. посіб.] / Н. Р. Нижник, О. А. Машков; за заг. ред. Н. Р. Нижник. – К. : Вид-во УАДУ, 1998. – 160 с.

185. Медико-соціальні засади публічного врядування у сфері охорони здоров'я / А. Є. Бакай, М. М. Білинська, С. Г. Бойко [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – Київ, 2018. – 413 с.

186. Мезенцев К. Сучасні трансформації публічних просторів Києва: передумови, прояв та специфіка. / К. Мезенцев // Часопис соціально-економічної географії. – 2017. – Вип. 22. – С. 39-46. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chseg_2017_22_9

187. Мезенцева Н. Публічні простори міст; осмислення через призму зарубіжного дискурсу / Н. Мезенцев, М. Пальчук // Економічна та соціальна географія. – 2016. Вип. – 76. – С. 19–26.

188. Мельников М. В. Приватное и публичное в историческом процессе. Теоретико-социологический анализ : монография / М. В. Мельнив. – Новосибирск, 2016

189. Менеджмент організацій і адміністрування : навч. посібник / М.І. Небава, О.Г. Ратушняк. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 108 с.
190. Месарович М. Теория иерархических многоуровневых систем / М. Месарович, Д. Мако, И. Такахара : Пер с англ.; Под ред. Г.С.Поспелова. – М.: Мир, 1973. – 344 с.
191. Мескон М. Основы менеджмента / перевод с англ., общая редакция и вступительная статья доктора экономических наук Л. И.Евченко. – Москва., 1997. –481с.
192. Механізми електронного урядування в інформаційному суспільстві: М55 [монографія] [П. С. Клімушин, Д. В. Спасібов]; за ред. О. В. Радченка. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2017. – 116 с [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eukraine.org.ua/ua/news/ukrayina-v-mizhnarodnih-rejtingah>.
193. Мирошниченко И. В. Публичная политика как зонтичная концепция политической науки // Государственное управление. Электронный вестник. 2014, № 47. С. 357, с. 357
194. Милль Дж. С. Основы политической экономии: В в 3-х тт /Дж. С. Милль – Т. III. – М. : Прогресс, 1981. – 447 с
195. Місюра В. Я. Сервісна сутність державної політики як основа модернізації державного управління / В. Я. Місюра // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – № 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www. dy.nauka.com.ua/?op=1&z=933](http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=933).
196. Мурун С. Лекція «Імпровізація в міському середовищі». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.youtube.com/watch?v=RudyNUb316Q>.
197. Наукова та інноваційна діяльність України 2019 // Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ – 2020. – С. 73

198. Надьон О. В. Правовий механізм державного регулювання фінансової безпеки банків України: монографія / О. В. Надьон, А. Л. ПомазаПономаренко. – Х. : НУЦЗУ, 2018. – 198 с.

199. Настюк В. Я. Стандарти демократичного контролю над сектором безпеки / В. Я. Настюк // Вісник Національної академії правових наук України. – 2016. – № 3. – С. 111-113. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_3_21.

200. Несинова С. В. Сучасні підходи до вивчення поняття міського «публічного простору» / С. В. Несинова // Науковий збірник «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції». – 2017. – Т.1. – №2. – С. 87-90

201. Немець Л. М. Муніципальне управління: навч. посібник / Л. М. Немець, Ю. К. Яковлева, І. О. Полевич. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – 74 с.

202. Никовская Л. Гражданские инициативы и модернизация / Л. И. Никовская, В. Н. Якимец, М. А. Молокова. – М : Ключ-С, 2011. – 336 с.

203. Николаева Е. В. Города как фрактальные перекрестки мира / Е. В. Николаева // Лабиринт. Журнал социально-гуманитарных исследований. – 2012. – № 3. – С.92-106.

204. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. 42000 слів / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконт, 2000. – Т. 3 (О-Р). – 927 с.

205. Нові лідери територіального розвитку : навч.-метод. посібник / за ред. Л. О. Радіонова. – Харків, 2019. – 140 с.

206. О'Доннела С. Управление: системный ситуационный анализ управленческих функций: Пер. с англ./ Под общ. ред. академ. Д.М. Гвишиани: - В 2-х т. М.: Прогресс, 1981. – Т.2. – 512с.

207. Орлен-Лембрик Л. Е. Психологія управління / Л. Е. Орлен-Лембрик. – К.: Академвидав, 2003. – 568 с.

208. Основні положення Генерального плану міста Києва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiev4you.org/gif/genplan2025.pdf>

209. Остапчук Т. М. Екологічні проблеми великих міст / Т. М. Остапчук // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2014. – № 2. – С. 304-311.

210. Палеха Ю. М. Містобудівна документація у державах Європейського Союзу і в Україні: порівняльний аналіз / Ю.М. Палеха, А.В. Олещенко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Maria/Downloads/dprmu_2016_30_8.pdf

211. Парк Р. Город как социальная лаборатория / Пер. с англ. С. Баньковской // Социологическая теория: история, современность, перспективы: Альманах журнала «Социологическое обозрение». СПб.: Владимир Даль, 2008. – С. 29–43.

212. Парсонс В. Публічна політика. Вступ до теорії й практики аналізу політики / В.Парсонс / Пер. С англ. – К.Вид.дім «Києво-Могилянська академія»,2006. – 549 с.

213. Парфенюк Н. В. Полемічна література як публіцистичний жанр друкованого видання: поняття, характеристика та особливості полемічних текстів / Н. В. Парфенюк // Інформаційне суспільство. – 2015. – Вип. 21. – С. 26-30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2015_21_6.

214. Пархоменко-Куцевіл О. І. Теоретико-методологічні засади впровадження інноваційних методів управління персоналом державної служби України / О. І. Пархоменко-Куцевіл. // Державне будівництво. – 2010. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_25.

215. Пасічник М. В. Механізми впровадження нового публічного менеджменту: досвід США / М. В. Пасічник // Державне управління: теорія та

практика. – 2009. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej9/doc_pdf/Pasichnyk_- MV.pdf

216. Пахомова Т. Деякі аспекти розвитку конструктивного діалогу між владою та суспільством: інноваційний контекст / Т. Пахомова // Реформування публічного управління та адміністрування: теорія, практика, міжнародний досвід : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. за міжнар. участю. 28 жов. 2016 р. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. – С. 10-11

217. Паченков О. Публичное пространство города перед лицом вызова современности: мобильность и «злоупотребление публичностью» / Новое литературное обозрение . [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.nlobooks.ru/node/2638>

218. Петрушенко Л. А. Принцип обратной связи. (Некоторые философские и методологические принципы управления) / Л. А. Петрушенко. – М., 1967. – С. 28

219. Печенкина Ю. Дух места: Надя Берд о постсоветском пространстве без стереотипов // Strelka magazine. 50 . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strelka.com/ru/magazine/2017/10/26/calvertcity>

220. Пилипчук В. Г., Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір: монографія / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань, В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань. – Ужгород: ТОВ «ІВА», 2014. – 284 с.

221. Письменний І. Вплив суспільних трансформацій на синергетичний потенціал публічного управління / І. Письменний // Актуальні проблеми державного управління. – 2012. – Вип. 3. – С. 98-103.

222. Планування і благоустрій міст: – «Будівництво» / О. С. Безлюбченко, О. В. Завальний, Т. О. Черноносова; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 191 с.

223. Полюга В. Феномен міського публічного простору (одна вулиця, два дні, місто-мільйонник: досвід соціального експерименту в місті Одеса) / В. Полюга // Соціологічні студії. – 2016. – № 2. – С. 52-55. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2016_2_11.

224. Помаза-Пономаренко А. Л. «Національна безпека», Законодавство України: монографія / А. Л. Помаза-Пономаренко - Х. : НУЦЗУ, 2018. – 168 с.

225. Помаза-Пономаренко А. Л. Механізми державного регулювання земельно-орендних відносин: аналіз теоретико-методологічних засад / А. Л. Помаза-Пономаренко // Університетські наукові записки. – 2012. – № 4. – С. 468-474. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2012_4_69.

226. Пригожин И. Р. Философия нестабильности / И. Р. Пригожин // Вопросы философии. – 1991. – № 6 – С. 47–52.

227. Пространство города для человека: Исследование уровня и динамики градостроительного развития крупнейших мегаполисов мира. РwС: 2018. – 218 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pwc.ru/ru/publications/city-space/smart-cit-full.pdf>

228. Прушківська Е. В. Теоретичні аспекти інклюзивного розвитку та його роль у сучасних умовах / Е. В. Прушківська, М. В. Дерев'ягін // Економічний вісник. – 2018. – № 2. – С. 24-33.

229. Публічне управління : термінологічний словник / уклад. : В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін. ; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2018. – 224 с.

230. Пудич В. С. Системное развитие менеджмента как науки : монография / В. С. Пудич. - М. : ТЕИС, 2001. – 219

231. Пухкал О. Публічна політика та суспільні зміни в Україні в контексті євроінтеграції : монографія / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Ситник,

І. В. Рейтерович, О. Г. Пухкал та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна, д-ра політ. наук, проф. - Київ : НАДУ, 2017. – 248 с.

232. Пучков М. В. Город и горожане: общественные пространства как модератор поведения людей / М. В. Пучков // Архитектон: Уральская государственная архитектурно-художественная академия. – 2014. – № 45. – С. 45–52.

233. Радиш Я. Ф. Досвід взаємодії міжнародних цивільно-військових сил при ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій / Я. Ф. Радиш, А. В. Терент'єва // Держава та регіони. – 2009. – № 2. – С. 157–160.

234. Ревенко Д. С. Дослідження динамічної стійкості економічного зростання України (детермінований підхід) / Д. С. Ревенко // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2014. – Випуск 2 (17). – С. 146-155.

235. Рейтерович І. В. Особливості предметного поля government relations / І. В. Рейтерович // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2019. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1372>.

236. Романенко Є. О. Розроблення маркетингового механізму як стратегічного напрямку вирішення правових проблем демократизації суспільства / Є. О. Романенко, І. В. Чаплай // Альманах права. – 2016. – Вип. 7. – С. 60-62. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2016_7_17.

237. Романова А. С. Буття людини у природно-правовому просторі : монографія / А. С. Романова. – Львів : Ліга–прес, 2015. – 444 с.

238. Ромін А. В. Особливості державного управління закладами вищої освіти із специфічними умовами навчання : монографія / А. В. Ромін. – Х. : НУЦЗУ, 2015. – 328 с.

239. Ромін А. В. Механізми державного управління вищими навчальними закладами у сфері ДСНС України : монографія / А. В. Ромін. – Х. : ТОВ «Оберіг», 2013. – 200 с.

240. Руденко Л. Ландшафтне планування та його роль у вирішенні завдань сталого просторового розвитку України / Л. Руденко, Є. Маруняк // Український Географічний Журнал. – 2017. – №1. – С. 3-8.

241. Садковий В. П. Державне управління в сфері формування освітніх стандартів підготовки фахівців цивільного захисту України : монографія / В. П. Садковий. – Х. : НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. – 240 с.

242. Садковий В. П. Державне управління виховним процесом в закладах вищої освіти України: монографія / В. П. Садковий, С. М. Домбровська, В. О. Шведун, С. А. Вавренюк – Х. : НУЦЗУ, 2019. – 352 с.

243. Садковий В. П. Культура управління: монографія / Садковий В.П., Назаров О.О., Домбровська С.М., Крутій О. М, Пономарьов О. С., Харченко А. О. – Харків: НУЦЗУ, 2018. – 218 с.

244. Саймон Г. А. Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують функції / Г. А. Саймон; [пер. з англ. вид]. – Вид. переробл. і допов. числен. заув.авт. – К. : АртЕк, 2001. – 392 с.

245. Сакович Е. С. Диалектика приватности и публичности в виртуальном пространстве / Е. С. Сакович // Международный журнал исследований культуры. – 2012. – № 3 (8). – С. 35–41.

246. Семина И. А. Актуальные вопросы изучения третичного сектора экономики и организации городского общественного пространства: теория, опыт и проблематика / И. А. Семина // Успехи современного естествознания. – 2017. – № 11. – С. 95-100; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=36588>

247. Сеннет Р. Падение публичного человека / Р. Сеннет. – М.: Логос, 2002. – 424 с.
248. Сетевой анализ публичной политики / под ред. Л. В. Сморгунова. – М.: РГ-Пресс, 2013 – 320 с.
249. Серов О. В. Аналіз термінологічного забезпечення категорійно-понятійного апарату в галузі знань «Публічне управління й адміністрування». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epratp.academy.gov.ua/pages/dop/16/files/0e0b20b8-2734-417e-8b6c-f6bcf609ad3a.pdf>
250. Система координат действия и общая теория систем действия. Функциональная теория изменений. Понятие общества / Т. Парсонс. – Москва, 1996. – 525 с.
251. Скуратівський В. А. Управління соціальним і гуманітарним розвитком: навч. посіб. у 2 ч. / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова та ін. – Київ: НАДУ, 2009. – Ч. 1. – 456 с.
252. Словник іншомовних слів / за ред. чл.-кор. АН УРСР О. С. Мельничука. – К., 1977. – с. 560
253. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит // – М.: Эксмо, 2007. – 960 с.
254. Солсо Р. Когнитивная психология / Солсо Р. – 6-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 589 с.
255. Социология культур / Л. Г. Ионин. – Москва, 1996. – 431 с.
256. Социология пространства / А. Ф. Филиппов. – СПб., 2008. – 290 с.
257. Социология социального пространства / П. Бурдьё. – Москва, 2007. – 288 с.

258. Стась І. М. Концепт «місто» в постмодерністській історіографії / І. М. Стась // Вісник Хмельницького державного університету. – 2012. – № 11 (265). – Історія. Вип. 50. – С. 154 – 159.

259. Степаненко С. В. Основні підходи, напрями та інструментарії державного регулювання економіки / С. В. Степаненко // Державне будівництво. – 2013. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2013_2_13.

260. Степанов В. Ю. Цифрова дипломатія як інструмент масової комунікації в публічному управлінні / В. Ю. Степанов, К. Г. Бричук // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2020. – № 3. – С. 5–10.

261. Стеценко І. В. Моделювання систем. / І. В. Стеценко. – Черкаси: ЧДТУ, 2010. – 399 с.

262. Стрельцов В. Ю. Формування та розвиток концепції європейського врядування / В. Ю. Стрельцов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://referatu.net.au/new referats>

263. Стризое А. Л. Деурбанизация современного общества: природа, специфика, риски / А. Л. Стризое // Вестн. Волгогр. гос. ун-та. – 2017. – Т. 16. – № 1. – С. 64-73

264. Султанов Ш. Этюды системного кризиса / Ш. Султанов // Завтра. – 2006. – № 30.

265. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ : учеб. пособие / Ю. П. Сурмин. – К. : МАУП, 2003. – 368 с.

266. Сурмін Ю. П. Проблеми та напрями змін державного управління в Україні в сучасних умовах. / Ю. П. Сурмін. – Публічне управління: шляхи розвитку: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 26 листоп. 2014

p.): у 2 т. / [за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, С. А. Романюка, О. Ю. Оболенського]. – Київ: НАДУ, 2014. – Т. 1. – С. 13

267. Сусов В. И. Моделирование роли государства в пространственной агент-ориентированной модели / В. И. Сусов, Т. С. Новикова // Экономика региона. – 2016. – Т. 12. – Вып. 3. – С. 951–965.

268. Сушинський О. І. Контроль у сфері публічної влади: теоретикометодологічні та організаційно-правові аспекти : монографія / О. І. Сушинський. – Л. : ЛРІДУ УАДУ, 2002. – 467 с.

269. Талавирия М. П. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації / М. П. Талавирия, О. А. Горай // Економіка АПК. – 2018. – № 11. – С. 75-79.

270. Таран-Лала О. М. Функціонування соціально-економічних систем: теорія та практика: монографія / О. М. Таран-Лала. – Полтава: ПУЕТ, 2016. – 332 с.

271. Тарасевич В. М. Про цивілізаційне вимірювання світової кризи / В. М. Тарасевич // Економічна теорія – 2009.—№ 2. –С.16 –22.

272. Тертичка В. Механізм формування і здійснення державної політики / В. Тертичка // Вісник державної служби України. – № 4. – 2000. – С. 83–89

273. Тищенко І. М. Міський публічний простір: підходи до визначення / І. М. Тищенко // Магістеріум. Культурологія. – 2015. – Вип. 59. – С. 26-33. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_kul_2015_59_8.

274. Ткачук А. Просторове планування для економічного зростання: аналіз практики та законодавства /А. Ткачук, О. Врублевський. – К., 2017. – с. 10-13.

275. Трахтенберг А. Д. Рунет как публичная сфера: хабермасовский идеал и реальность / А. Д. Трахтенберг // ПОЛИТЭКС. – 2006. – №2. – [Электронный ресурс]. –Режим доступа: <http://politex.info/content/view/158/40/>.

276. Усаченко Л. М. Основи адміністративного менеджменту: навч. посіб. / Л. М. Усаченко. – К. ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2013. – 148с.
277. Федорів Т. «Репутація країни» та «державний брендинг» як категорії науки державного управління / Т. Федорів // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2011. – Вип. 2 (9). – С. 63–75.
278. Фесенко Г. Г. Естетика публічного простору міста в контексті філософії суб'єкта творчості / Г. Г. Фесенко // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – Вип. 10. – С. 157-160.
279. Філософський енциклопедичний словник / В. Шинкарук (гол. редкол.) та ін.; Л. Озадовська, Н. Поліщук (наук. ред.). – Київ: Абрис, 2002. – 742 с.
280. Філософські проблеми державного управління: навч-метод. посіб / за заг. ред. В. М. Князева. – Київ: НАДУ, 2012. – 220 с.
281. Фролова В. А. Значимость и восприятие открытых пространств / В.А. Фролова // Материалы XV межд. научно-практической конференции «Проблемы озеленения крупных городов», 29–30 августа 2012 г. – М.: МГСУ, 2012. – 70 с.
282. Фурсеев Е. Возможности электронного участия в процессе принятия политических решений / Е. Фурсеев // Политическая сфера. – 2008. – № 10 – С. 93–101.
283. Хамітов Н., Гармаш Л., Крилова С. Історія філософії. Проблема людини та її меж: навч.посіб / під.ред. Н. Хамітова. – Київ: КНТ, Центр навчальної літератури, 2006. – 296 с.
284. Чальцева О. М. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика. / О. М. Чальцева. – Вінниця : ФОП Барановська Т. П., 2017. – 336 с.
285. Человеческие ресурсы образования: системный анализ / Под ред. Д. А. Стюарда / Перев. с англ. – М.: Изд. ЦПИ, 2000. – 212 с.

286. Чернявская О. Социальное пространство : Обзор теоретических интерпретаций / О. Чернявская // Вестник ННГУ. –2008. – №5. – С. 329-335.
287. Черняк О. І. Теорія хаосу в економіці / П. В. Захарченко, Т. С. Клебанова. – Бердянськ: Видавець Ткачук О. В., 2014. – 244 с.
288. Шабров О. Ф. Политическая кибернетика / О. Ф. Шабров. – Политическая энциклопедия. В 2 т. Т.2. – М., 1999. – С. 171-172.
289. Шведун В. О. Механізми державного впливу на розвиток сфери рекламної діяльності в Україні в сучасних умовах : монографія / В. О. Шведун. – Х. : НУЦЗУ, 2016. – 250 с.
290. Шевцов Є. Д. Комунікаційні аспекти побудування національного бренду України / Є. Д. Шевцов // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». – 2018. – Випуск 2-1 (45). – С. 32-35.
291. Шимко В. Т. Архитектурнодизайнерское проектирование городской среды: учебник. / В. Т. Шимко. – Москва.: Архитектура-С, 2006. – 384 с.
292. Шліпченко С., І. Тищенко. (упор.). (Не)Задоволення публічними просторами. Урбаністичні Студії III. (Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні. Центр Урбаністичних Студій НаУКМА) – К.: Всесвіт, 2016. – 340 с.
293. Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии / Ф. Шмиттер. – Полис. 1996. No 5
294. Штанько В. І. Віртуальний комунікативний простір і проблеми самоідентифікації особистості / В. І. Штанько // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – Серія : Теорія культури і філософія науки. – 2012. – № 1029(1). – вип. 47. – С. 5-12
295. Щукін А. Як зробити місто придатним для життя. – М., (24 січня 2011). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://expert.ru/expert/2011/03/kak – sdelat – gorod – prigodnyim – dlya – zhizni/](http://expert.ru/expert/2011/03/kak-sdelat-gorod-prigodnyim-dlya-zhizni/)

296. Юзифович Є. Є. Досвід зарубіжних країн у сфері надання послуг / Є. Є. Юзифович, Н. Л. Астапова // Право та державне управління. – 2016. – №3 (24). – С. 130–136
297. Юнг К. Г. Аналитическая психология. Тавистокские лекции / Карл Густав Юнг. – М : Азбука-классика, 2007. – 360 с.
298. Ярґін З. М., К.К. Хачатрянц Соціальні основи архітектурного проектування: навч. для архітектур. вузів. – М.: Стройиздат, 1990. – 343 с.
299. Ярошенко А. О. Розвиток освіти як «відкритої системи» в умовах інформаційного суспільства / А. О. Ярошенко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2007. – № 3, Частина 1. – С. 80–83.
300. Ярская-Смирнова Е. Р., Романов П. В. Публичная сфера: программа исследования / Публичная сфера: теория, методология, кейс стади: коллектив. моногр. / под ред. Е. Р. Ярской-Смирновой и П. В. Романова (Библиотека «Журнала исследований социальной политики»). – М.: ООО «Вариант»: ЦСПГИ, 2013. – С. 10.
301. Akbar A., Flacke J., Martinez J., Maarseveen M. Spatial Knowledge: A Potential to Enhance Public Participation? Sustainability. 2020. 12, 5025. doi:10.3390/su12125025
302. Almusaed A., Almssad A. Urban Social Sustainability - Case Study; Gelleruparken – Denmark, 2020. DOI: 10.5772/intechopen.93124
303. Anderson J.R. Kognitive Psychologie. Eine Einführung. – Heidelberg, 1988..
304. Angelidou M. Smart city policies: A spatial approach. Cities. 2014. 41 (1). 3-11.

305. Annttiroiko A.-V. A Brief Introduction to the Field of E-Government / A.-V. Annttiroiko // Electronic government: concepts, methodologies, tools and applications. – New York : Information Science Reference, 2008. – P. 41–75.
306. Azadi H., Ho P., Hafni E., Zarafshani K., Witlox F. Multi-Stakeholder Involvement and Urban Green Space Performance. *Journal of Environmental Planning and Management*. 2011. Vol. 54 (6). 785-811.
307. Barber B. *Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age*. – Berkeley: University of California Press, Ltd. London, England, 1984
308. Barber B. *Démocratie forte* / Benjamin R. – Desclée de Brouwer , 1997. – 329 p.
309. Beck U. *World at Risk*. London: SAGE Publ. 2009. 226p.
310. Benefits of Trees and Urban Forests: A Research List http://www.actrees.org/files/Research/benefits_of_trees.pdf
311. Berger, P. and Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality*. Garden City, NY. Anchor Books.
312. Bertalanffy L. von. *General System Theory. Foundations, Development Application*, – New York, 1999
313. Bierwiazzonek K. Przestrzeń publiczna jako przestrzeń tożsamości miasta. Szansa czy balast dla rozwoju miasta? *Acta Universitatis Lodziensis: Folia Sociologica*. 2015. 54. 61-78. DOI: 10.18778/0208-600X.54.05
314. Bierwiazzonek Krzysztof. (2016). *Spoleczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych*. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. 260.
315. Boyd E. , Juhola S. 2014 Adaptive climate change governance for urban resilience
316. Breuer L., Walravens N., Ballon P. Beyond Defining the Smart City. Meeting Top-Down and Bottom-Up Approaches in the Middle. *Journal of Land Use, Mobility and Environment*. 2014. Special Issue. 153-164.

317. Birch, E. Five generations of garden city planning. In: From the Garden City to Green Cities, ed. K. Parsons and D. Schuyler, Baltimore: The Johns Hopkins Press, 2002 –. pp. 171–200.

318. Calhoun C. The Democratic Integration of Europe: Interests, Identity, and the Public Sphere // [Text] Europe without Borders: Re-Mapping Territory, Citizenship and Identity in a Transnational Age / Ed. by Berezin M., Schain M. – Baltimore, 2003. – P. 243-274

319. Carley K.M. Destabilization of covert networks // Computational & Mathematical Organization Theory. - 2006. - Vol. 12. - I. 1

320. Civic space // Wikipedia The Free Encyclopedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Civic_space, Harvey D. Space of Global Capitalism. Towards a Theory of Uneven Geographical Development. L.: Verso, 2006

321. Commons J. R. Institutional Economics: Its Place in Political Economy. Vol. I. / J. R. Commons. — Б/М : Transaction Publishers, 1990. — 648 p.

322. Cutler, D. M.; Glaeser, E. L.; Vigdor, J. L. (1999): The Rise and Decline of the American Ghetto. In: Journal of Political Economy 107, 3, 455-506. doi: 10.1086/250069

323. Damurski, Ł. Pluta, J. Maier, K. Andersen, H.T. (2019). Stakeholders in the local service centre: who should be involved in the planning process? Insights from Poland, Czech Republic and Denmark. Bulletin of Geography. Socio-economic Series, 43(43), 91-106. DOI: <http://doi.org/10.2478/bog-2019-0006>

324. Dangschat, J. S.; Droth, W.; Friedrichs, J.; Kiehl, K. (1982): Aktionsräume von Stadtbewohnern. Eine empirische Untersuchung in der Region Hamburg. Opladen. = Beiträge zur sozialwissenschaftlichen Forschung 36.

325. Davies L.J., Ledington W.J., Creativity and metaphor in soft system methodology // J. of Applied Systems Analysis 1987. Vol.15. P. 31-35

326. Demokratie braucht den öffentlichen Raum Retrieved from <https://www.austriandemocracylab.at/demokratie-braucht-den-oeffentlichen-raum/>].

327. Die Zukunft Des Offentlichen by Birger P. Priddat, Nico Stehr, Stephan A. Jansen (2007, Book, Illustrated) [Electronic resource] // Access mode : http://catalog.ebay.com/Die-Zukunft-Des-Offentlichen_ISBN-10_3531152823_ISBN-13_9783531152820-/64341979?_fcls=1&_pcatid=&_tab=2

328. Diener A.C. (2014) From Socialist to Post-Socialist Cities. Cultural politics of Architecture, Urban Planning and Identity in Eurasia. London: Taylor & Francis Ltd.

329. Doyle et al., 2014 E.E. Doyle, J. Becker, D.P. Neely, D.M. Johnston, B. Pepperell Knowledge transfer between communities, practitioners, and researchers: a case study for community resilience in Wellington, New Zealand Aust. J. Disaster Trauma Stud., 19 (2) (2014)

330. Dylík B. Marketing terytorialny w zarządzaniu rozwojem miast na przykładzie Gdańska, Krakowa, Poznania oraz Wrocławia. Refleksje. 2015. 11. 13-26. DOI: 10.14746/r.2015.1.2

331. Elgethun, K.; Yost, M. G.; Fitzpatrick, C. T. E.; Nyerges, T. L.; Fenske, R. A. (2007): Comparison of global positioning system (GPS) tracking and parent-report diaries to characterize children's time-location patterns. In: Journal of Exposure Science and Environmental Epidemiology 17, 2, 196-206. doi: 10.1038/sj.jes.7500496

332. Engel, Eduardo, Ronald Fischer and Alexander Galetovic, 2008. "Public-Private Partnerships: When and How". <http://www.econ.uchile.cl/uploads/publicacion/c9b9ea69d84d4c93714c2d3b2d5982a5ca0a67d7.pdf>.

333. European Commission, Directorate General XI Environment, Nuclear Safety and Civil Protection (1996).

334. European regional/spatial planning Charter. Torremolinos Charter. (adopted on 20 May 1983 at Torremolinos, Spain) [Электронный ресурс] – Strasbourg: Council of Europe, 1983. – 18 p. – Режим доступа до документа: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/cemat/VersionCharte/Charte_bil.pdf.

335. European Sustainable Cities Report. Expert Group on the Urban Environment. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. UN/ UNCHS (Habitat) (2001).

336. European Year of Equal Opportunities for All (2007) – Towards a Just Society. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c1031>

337. Farwick, A. (2001): Segregierte Armut in der Stadt. Ursachen und soziale Folgen der räumlichen Konzentration von Sozialhilfeempfängern. Opladen. = Stadt, Raum und Gesellschaft 14.

338. Federico Costamagna, Rebecka Lind & Olof Stjernström (2019) Livability of Urban Public Spaces in Northern Swedish Cities: The Case of Umeå, Planning Practice & Research, 34:2, 131-148, DOI: 10.1080/02697459.2018.1548215

339. Fernandez-Anez V., lazquez-Romera G., Perez-Prada F. Governance and Implementation of Smart City Projects in The Mediterranean Region. European Investment Bank, 2016. URL: https://institute.eib.org/wp-content/uploads/2017/02/2017_0131-ASCIMER-DELIVERABLE-3-GOVERNANCE-AND-IMPLEMENTATION-OF-SMART-CITY-PROJECTS-IN-THE-MEDITERRANEAN-REGION.pdf

340. Ferreira V., Barreira A., Loures L., Antunes D., Panagopoulos T. Stakeholders' Engagement on Nature-Based Solutions: A Systematic Literature Review. Sustainability. 2020. 12. 640; doi:10.3390/su12020640

341. Fiedler F.E. The Contribution of Cognitive Resources and Leader Behavior to Organizational Performance // Journal of Applied Social Psychology. - 1986. - Vol. 16. - I. 6
342. Friedrichs, J. (1990): Aktionsräume von Stadtbewohnern verschiedener Lebensphasen. In: Bertels, L.; Herlyn, U. (Hrsg.): Lebenslauf und Raumerfahrung. Opladen, 161-178. = Biographie und Gesellschaft 9.
343. Friedrichs, J. (2011): Ist die Besonderheit des Städtischen auch die Besonderheit der Stadtsoziologie? In: Herrmann, H.; Keller, C.; Neef, R.; Ruhne, R. (Hrsg.): Die Besonderheit des Städtischen. Entwicklungslinien der Stadt(soziologie). Wiesbaden, 33-47. doi: 10.1007/978-3-531-93338-2
344. FutureBrand Country Index 2019.
<https://www.futurebrand.com/uploads/FCI/FutureBrand-Country-Index-2019.pdf>
345. Garau C., Annunziata A., Coni M. A Methodological Framework for Assessing Practicability of the Urban Space: The Survey on Conditions of Practicable Environments (SCOPE) Procedure Applied in the Case Study of Cagliari (Italy). Sustainability 2018, 10, 4189; doi:10.3390/su10114189
346. Garstka J., Alberts D. Network Centric Operations Conceptual Framework Version 2.0. - Vienna, 2004
347. Gdańsk programy operacyjne 2023. URL:
<https://www.gdansk.pl/strategia/gdansk-programy-operacyjne-2023-pobierz,a,51686>
348. Gehl J., Gemzoe L. New city spaces. Copenhagen: Danish Architectural Press, 2006. 263 p
349. Gendźwiłł, A 2009, 'O prezentacji kartograficznej wyników badań map poznawczych Polski' ['On the cartographic presentation of the results of research on cognitive maps of Poland'], Przegląd Kartograficzny vol. 41, no. 2, pp. 115–127.)

350. Global Open Data Index Электронный ресурс. Режим доступа: <http://reports.weforum.org/global-information-technology-report-2016/networked-readiness-index/>

351. Habermas L.: democracy and the public sphere. Pluto Press, 2005. Retrieved from https://uniteyouthdublin.files.wordpress.com/2015/01/ebooksclub-org__jürgen_habermas__democracy_and_the_public_sphere__modern_european_thinkers_.pdf.

352. Habermas, Jürgen (1991). The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press – Режим доступа: <http://egalitarianism.no/wp-content/uploads/2014/10/The-Structural-Transformation-of-the-Public-Sphere..pdf>

353. Harris R. (2008), A cognitive psychology of mass communication, L. Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey, United States].

354. Harvey D. Space of Global Capitalism. Towards a Theory of Uneven Geographical Development. L.: Verso, 2006

355. Harvey, D. The Urban Process under Capitalism: A Framework for Analysis. In Harvey, D. The Urbanization of Capital. Baltimore: Johns Hopkins University Press. 1985; Lefebvre H. The Production of Space. Oxford: Blackwell, 1991. 454 pp.

356. Helbig, M.; Jähnen, S. Wie brüchig ist die soziale Architektur unserer Städte? Trends und Analysen der Segregation in 74 deutschen Städten. Berlin. = Wissenschaftszentrum Berlin Discussion Paper P 2018-001.

357. Holland C. Social interactions in urban public places/C. Holland, A. Clark, J. Katz, S. Pease – Uk: The Policy Press, 2007 – Режим доступа до ресурсу: <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/2017-interactions-public-places.pdf>

358. Horton F. E.; Reynolds, D. R. (1971): Effects of Urban Spatial Structure on Individual Behavior. In: Economic Geography 47, 1,36-48. doi: 10.2307/143224

359. Iveson K. 2008, *Publics and the City*, RGS-IBG Book Series, UK
360. Jacobs J. *The Death and Life of Great American Cities* /Random House, New York, 1961
361. Kapucu N. Disaster resilience and adaptive capacity in Central Florida, US, and in Eastern Marmara Region, Turkey J. *Comp. Policy Anal.: Res. Pract.*, 14 (3) (2012), pp. 202-216
362. Karta Przestrzeni Publicznej. URL: <http://www.tup.org.pl/download/KartaPrzestrzeniPublicznej.pdf>
363. Klamó L. Successfully implementing e-government: fundamental issues and a case study in the USA / L. Klamó, W. W. Huang, K.L.Wang, T. Le // *Electronic Government, an International Journal*. – 2006. – № 3(2). – P. 158–173.
364. Klamt M. Öffentliche Räume. In: Eckardt, F. (Hrsg.): *Handbuch Stadtsoziologie*. Wiesbaden, 2012. 775-804. doi: 10.1007/978-3-531-94112-7
365. Korneć R. The role of stakeholders in shaping smart solutions in Polish cities. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. 2020. 7 (3). 1981-1995. [https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3\(36\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2020.7.3(36))
366. Kilian T. Public and private, power and space. In Light, A., Smith, J. M. (Eds.), *Philosophy and geography II: The production of public space*, 1998 – pp. 115-134.
367. Krämer-Badoni, T. (1992): Die Stadt als sozialwissenschaftlicher Gegenstand. In: Häußermann, H.; Ipsen, D.; Krämer-Badoni, T.; Läßle, D.; Rodenstein, M.; Siebel, W (Hrsg.): *Stadt und Raum. Soziologische Analysen*. Pfaffenweiler, 1-29. = *Stadt, Raum und Gesellschaft* 1.
368. Kühl, J.; Wörmer, S. (2012): Aktionsräume in polyzentrischen Stadtregionen – Ein Abbild räumlicher Entgrenzung? In: Growe, A.; Heider, K.; Lamker, C.; Paßlick, S.; Terfrüchte, T. (Hrsg.): *Polyzentrale Stadtregionen. Die*

Region als planerischer Handlungsraum. Hannover, 217-228. = Arbeitsberichte der ARL 3.

369. Kulakov Yu. I. The geometry of spaces of constant curvature as a special case of the theory of physical structures. Soviet Math., Dokl, 1970, Vol. 11, No. 4, pp. 1055-1057.

370. Lee, J.E.; Cho, S.H. An Analysis of the Specialist's Preference for the model of Park-Based Mixed-Use Districts in Securing Urban Parks and Green Spaces via Private Development. J. Korean Landsc. Archit. 2011, 39, 1–11. (In Korean)

371. Lofland L. The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Territory. N. Y., 1998. [электронный ресурс] / Google книги – Режим доступа: [https://books.google.co.uk/books?id=vckzR8aHfJIC&printsec=frontcover&dq=inauthor:"Lyn+H.+Lofland"&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwiiiitGDq3TAhUKVROKHUX5AzYQ6AEIKzAB#v=onepage&q&f=false](https://books.google.co.uk/books?id=vckzR8aHfJIC&printsec=frontcover&dq=inauthor:).

372. Lofland Lyn H. The public realm : exploring the city's quintessential social territory / Hawthorne. – N.Y.: Aldine de Gruyter, 1998.– 305 с.

373. Lynch K., A theory of good city form (Stroyizdat, Moskow, 1986)

374. Lynch K., The image of the city (Stroyizdat, Moskow, 1982)]

375. Malik A. The Role of Stakeholders Related to the Management of Ecological Function of Urban Green Open Space. Case Study: City of Depok, Indonesia. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science. 2017. 99. 012001. doi :10.1088/1755-1315/99/1/012001

376. Market Update. Review of the European PPP Market in 2018. European PPP Expertise Centre. 2019. 7 p

377. McConnell and Drennan, 2006. Mission impossible? Planning and preparing for crisis J. Contingencies Crisis Manage., 14 (2) (2006), pp. 59-70

378. McPherson E.G., J.R. Simpson, P.J. Peper, S.E. Maco, Q. Xiao. Municipal Forest Benefits and Costs in Five US Cities *Journal of Forestry*. 2005, 103 (8). C. 411–416.

379. McQuaid R.W. Theory of Organisational Partnerships – partnership advantages, disadvantages and success factors. *The New Public Governance: Critical Perspectives and Future Directions*. 2010, pp. 125-146. URL: <http://www.paecon.net/PAERreview/>

380. Meşhur H. & Çakmak B. Universal Design in Urban Public Spaces: The Case of Zafer Pedestrian Zone / Konya-Turkey. *International Journal of Architecture & Planning*, 2018, Volume 6, Special Issue, pp: 15-40. DOI: 10.15320/ICONARP.2018.47–E-ISSN: 2147-9380

381. *Metaphor and Thought*/ Ed. A. Ortony. Cambridge Univ. Press, 1993

382. Miles, M 2009, 'Public Spheres', A Haratyunyan & K Horschelmann & M Miles (ed.), *Public Sphere After Socialism*, Intellect Bristol, UK /Chicago USA, pp. 133-150.

383. Mitchell D. The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy [Електронний ресурс] / Don Mitchell // *Annals of the Association of American Geographers* – 1995 – Vol. 85. С. 108-133 – Режим доступу до ресурсу: <http://iesyppat.files.wordpress.com/2008/05/theend-of-public-space-mitchell.pdf>

384. Mutai J. *City-Wide Public Space Assessment: Technical Guide*. URL: https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/07/city-wide_public_space_assessment_guide_0.pdf

385. NACTO 2015, *Urban Street Design Guide* transl., ed. V. Mylov (Moscow: Alpina nonfiction), 192 (2015)

386. *National Spatial Development Concept 2030*. – Ministry of Regional Development. – Warsaw, 2013. – 268 p. 5. Гавронські К., Петраковська О., Тузова

Л., Херник Й. Зміни в системі планування Польщі та України за останні 20 років // Досвід та перспективи розвитку міст України. – 2012. – № 23. – С. 51–63.

387. Neal, Zachary. (2018). Seeking common ground: three perspectives on public space. In: Proceedings of the Institution of Civil Engineers. Urban Design and Planning. Issue DP000, 2018. P. 1–8.

388. Neville B.A., Menguc B. Stakeholders Multiplicity: Toward an Understanding of the Interactions between Stakeholders. Journal of Business Ethics. 2006. 66 (4). 377391. URL: <http://www.jstor.org/stable/25123842>

389. Nikolaev, V.G. Gorodskie issledovaniya i chikagskaya shkola [Elektronnyi resurs] / V.G. Nikolaev – Rezhim dostupa: [http://urbanurban.ru/blog/education/246/Gorodskie – issledovaniya – i – chikagskaya – shkola.](http://urbanurban.ru/blog/education/246/Gorodskie%20issledovaniya%20i%20chikagskaya%20shkola)]

390. Nort D. Institucii, institucional`ni zmini ta funkcionuvannya ekonomiki: Per. z angl.. I. Dzyub. – K.: Osnovi, 2000. – 198 p.

391. Perry, Elizabeth. Blueprint for Catastrophe / Blueprint for Peace: Planning Law in Israel as a Precursor to the Peace Process // Transnational Law and Contemporary Problems. - Spring 2003. – P. 397-428.

392. Pradel, M., San J. and Climent, V. (2018). Transformations of the Barcelona public space management model // Ciudad y territorio-estudios territoriales-cytet, 49(196), 235–248

393. Program Operacyjny Przestrzeń Publiczna. Gdańsk programy operacyjne 2023. S. 239-262. <https://app.xyzgcm.pl/gdansk-pl/d/20160471500/program-operacyjny-przestrzen-publiczna.pdf>

394. Project for Public Spaces. To Make a Great Third Place, Get Out of the Way (Mart 14, 2013) URL: [http://www.pps.org/blog/to – create – a – great – third – place – get – out – of – the – way /](http://www.pps.org/blog/to%20create%20a%20great%20third%20place%20get%20out%20of%20the%20way/)

395. Public Space Policy Framework by and for Local Governments. 2016.
URL: https://www.uclg.org/sites/default/files/public_space_policy_framework.pdf
396. Radulescu C., Stefan O., Radulescu G., Radulescu A., Radulescu M.
Management of Stakeholders in Urban Regeneration Projects. Case Study: Baia-Mare, Transylvania. Sustainability. 2016. 8. 238. doi:10.3390/su8030238
397. Redtenbacher C. Kognitive Karten im Spielfilm // Cognitive Maps und Medien. Formen mentaler Repräsentation bei der Medienwahrnehmung / Vitouch P., Tinchon H.-J. (Hg.) - Frankfurt / M, 1996. - S. 15-72
398. Regulamin Konkursu Towarzystwa Urbanistów Polskich na najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Polsce. URL: https://www.tup.org.pl/download/regulaminy/Regulamin_KPP.pdf
399. Renigier-Biłozor M., Biłozor A. Territorial Marketing as an Element Boosting the Development of a Commune, Real Estate Management and Valuation. 2015. Vol. 23, № 2. 38-49.
400. Reuband, K.-H. (2018): Das Kulturpublikum im städtischen Kontext. Wie sich das Publikum der Oper von anderen Kulturpublika unterscheidet. In: Reuband, K.-H. (Hrsg.): Oper, Publikum und Gesellschaft. Wiesbaden, 143-191. doi: 10.1007/978-3-65812926-2
401. Riva G. (2001), Mind, cognition and society in the Internet age, IOS Press, Washington, USA
402. Salone C., Baraldi S., Pazzola G. Cultural Production in Peripheral Urban Spaces: Lessons from Barriera, Turin (Italy). European Planning Studies, 2017. <http://dx.doi.org/10.1080/09654313.2017.1327033>
403. Sattarzadeh D. The Effect of Designing Urban Public Spaces on Place Attachment (Case study: Tabriz, Iran). Space Ontology International Journal, 2018, Vol. 7, Issue 4, 53- 64

404. Schulze, G. (1992): Die Erlebnisgesellschaft. Kultursoziologie der Gegenwart. Frankfurt am Main/New York.

405. Scolobig et al., 2015 A. Scolobig, T. Prior, D. Schröter, J. Jörin, A. Patt Towards people-centred approaches for effective disaster risk management: balancing rhetoric with reality Int. J. Disaster Risk Reduction, 12 (2015), pp. 202-212

406. Sennett, R. (2001): Verfall und Ende des öffentlichen Lebens. Die Tyrannei der Intimität. Frankfurt am Main.

407. Sennett, R. (2009): Civitas. Die Großstadt und die Kultur des Unterschieds. Berlin.

408. Shuman David, Dick W. Olufs. Public Administration in the US. – 2nd ed., 1993., c. 21

409. Sikorska P., Sulmicki M. Czy Warszawa jest otwarta na przestrzenie publiczne? Teoria a praktyka. Warszawa: Stowarzyszenie Zielone Mazowsze, 2015. 85 s.

410. Simonds, John Ormsbee. Garden Cities 21 : creating a livable urban environment / McGraw-Hill, Inc., 1994 – p. 232

411. Snow D. A., Benford R. D. (1988). Ideology, frame resonance, and participant mobilization // International Social Movement Research. 1988. Vol. 1. P. 197–217.

412. Soja E. W. Writing the City Spatiality// City. 2003. Vol. 7, № 3. P. 269-280

413. Soma K., Dijkshoorn-Dekker M., Polman N. Stakeholder contributions through transitions towards urban sustainability. Sustainable Cities and Society. 2018. Volume 37. P. 438-450. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.10.003>.

414. South Africa government online // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:https://www.gov.za/document?search_query=Development+Facilitation+Act&field_gcisdoc_doctype=All&field_gcisdoc_subjects=All&start_date=&end_date=

415. Standardy dostępności dla miasta Poznania. licencja nr CPU/3/2017. Gdańsk: Politechnika Gdańska – Centrum Transferu Wiedzy i Technologii, 2017. 47 s.

416. Stratigea A., Papadopoulou C. A., Panagiotopoulou M. Tools and technologies for planning the development of smart cities. *Journal of Urban Technology*. 2015. 22 (2). 43-62.

417. Šuklje Erjavec, I., Ruchinskaya, T. A spotlight of co-creation and inclusiveness of public open spaces, in: C. Smaniotto Costa, I. Šuklje Erjavec, T. Kenna, M. de Lange, K. Ioannidis, G. Maksymiuk, & M. de Waal (Eds). *CyberParks – The Interface between People, Places and Technology*, 2019. pp. 209–223.

418. *The State of the World's Cities Report 2001*. – Nairobi : United Nations Centre for Human Settlements, Publications Unit. – C. 80–87.

419. Tolman EC *Cognitive Maps in Rats and Men // Psychological Review*. 1948. 55. S. 189-208; Downs RM, Stea D. *Maps in Minds. Reflections on Cognitive Mapping*. - NY, 1977; Downs RM, Stea D. *Kognitive Karten. Die Welt in unseren Köpfen*. - NY, 1982

420. UN/ UNCHS (Habitat) (2001). *The State of the World's Cities Report 2001*. – Nairobi : United Nations Centre for Human Settlements, Publications Unit. – C. 80–87.

421. Walton D. *Types of Dialogue, Dialectical Shifts and Fallacies // Argumentation Illuminated*. F. H. van Eemeren wt al. (eds.). Amsterdam. SICSAT. 1992. P. 133-147

422. Warren M. *Democracy and Association*. Princeton Univ. Press, 2001. P. 280

423. Weber, H.-J. L.; Bauder, M. (2013): *Neue Methoden der Mobilitätsanalyse. Die Verbindung von GPS-Tracking mit quantitativen und*

qualitativen Methoden im Kontext des Tourismus. In: Raumforschung und Raumordnung 71, 2, 99-113. doi: 10.1007/s13147-013-0218-y

424. Winden W., Buuse D. Smart city pilot projects: Exploring the dimensions and conditions of scaling up. Journal of Urban Technology. 2017. 24 (4). 51-72.

425. Wolch, J.R.; Byrne, J.; Newell, J.P. Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities 'just green enough'. Landsc. Urban Plan. 2014, 125, 234–244.

426. Wrocławskie standardy dostępności przestrzeni miejskich wersja do konsultacji. 2018. URL: <https://www.wroclaw.pl/rozmawia/files/dokumenty/13532/Wroclawskie%20standardy%20dostepnosci%20przestrzeni%20miejskich.%20Wersja%20do%20konsultacji.pdf>

427. Wu W., He F., Zhuang T., Yi Y. Stakeholder Analysis and Social Network Analysis in the Decision-Making of Industrial Land Redevelopment in China: The Case of Shanghai. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020. 17, 9206. doi:10.3390/ijerph17249206

428. Wysocki M. Dostępna przestrzeń publiczna. Samorząd równych szans. Kraków: Fundacja Instytut Rozwoju Regionalnego, 2009. 48 s.

429. XII edycja konkursu na najlepiej zagospodarowaną przestrzeń publiczną w Polsce 2019. Biuletyn Zarządu Głównego Towarzystwa Urbanistów Polskich. 2019. № 2. http://a52.pl/wp-content/uploads/2020/03/BIULETYN-ZG-TUP-NR-2_2019-3-z-6-NR-2.pdf

430. Yang R. An investigation of stakeholder analysis in urban development projects: Empirical or rationalistic perspectives. International Journal of Project Management. 2013. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ijproman.2013.10.011>

431. Zamanifard, H., Alizadeh, T., Bosman, C. Towards a framework of public space governance. *Cities*. 2018. 78. 155-165. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2018.02.010>

432. :Городские пространства: где границы публичного? Электронный ресурс – Режим доступа <https://www.prostranstvo.media/gorodskie-prostranstva-gde-granicy-publichnogo/>

433. South Africa government online // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:https://www.gov.za/document?search_query=Development+Facilitation+Act&field_gcisdoc_doctype=All&field_gcisdoc_subjects=All&start_date=&end_date=

434. Standardy dostępności dla miasta Poznania licencja nr CPU/3/2017. Politechnika Gdańska - Centrum Transferu Wiedzy i Technologii, <https://www.poznan.pl/mim/main/standardy-dostepnosci-miasta-poznania-dla-osob-z-niepelnosprawnosciami,p,3842,41505.html>

435. Village of Euclid, Ohio v. Ambler Realty Co. , 272 US 365 (1926) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://caselaw.findlaw.com/us-supreme-court/272/365.html>

436. Економічна енциклопедія «Словопедія». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://slovopectia.org.ua/38/53392/377011.html>

437. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : [UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf](https://www.undp.org.ua/sites/default/files/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf)

438. Європейська перспектива просторового розвитку [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/som_en.htm.

439. Електронний ресурс – Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/310795040_OSOBENNOSTI_PRAVOVOGO_OBESPECENIA_ZONIROVANIA_ZEMEL_V_SSA_Features_of_legal_support

t_of_zoning_of_lands_in_the_USA_Perevod_stranicy_Vybrat_azyk_OSOBENNOST
I_PRAVOVOGO_OBESPECENIA_ZONIROVANIA_ZEMEL_V_SSA

440. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://web.archive.org/web/20070830140108/http://www.warc.wa.gov.au/Publications/742.aspx>

441. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://legislation.nt.gov.au/Legislation/PLANNING-ACT-1999>

442. Електронний ресурс – Режим доступу : <http://extwprlegs1.fao.org/docs/pdf/saf18778.pdf>

443. Електронний ресурс – Режим доступу : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1040583

444. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://ua.boell.org/sites/default/files/2020-07/96.pdf>

445. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://www.prostir.ua/?news=v-ukrajini-zapustyly-onlajn-mapu-publichnyh-prostoriv>

446. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://hmarochos.kiev.ua/2020/12/30/15-najkrashhyh-urbanistychnyh-proyektiv-desyatlitty-a-v-ukrayini/>

447. Електронний ресурс – Український центр сприяння розвитку публічно-приватного партнерства Режим доступу : офіційний сайт. URL: <http://www.ukrppp.com/uk/history>

448. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2018-report>

449. Електронний ресурс – Режим доступу : <https://www.itu.int/net4/ITU-D/idi/2017/index.html>

450. Електронний ресурс. Офіційний сайт Міністерства та комітету цифрової трансформації – Режим доступу : <https://thedigital.gov.ua/>

451. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayin>
452. Урядовий портал Сінгапуру– Режим доступу : <http://www.gov.sg/>
453. Урядовий портал eCitizen Centre – Режим доступу : www.ecitizen.gov.sg
454. Урядовий портал для підприємців (<http://www.business.gov.sg/>)
455. Уряд проєкт E-residency – Режим доступу : <https://e-estonia.com/solutions/e-identity/e-residency/>
456. Федеральна інформація – Режим доступу : <http://www.gils.net/>
457. Федеральне управління Німеччини – Режим доступу : www.bund.de

**МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

вул. Шевченка, 64, м. Миколаїв, 54001, тел./факс: (0512) 47-99-56, тел. (0512) 47-41-87
E-mail: mo-crrpk@mk.gov.ua, сайт: www.mcrk.mk.ua, код згідно з ЄДРПОУ 22439951

від 11.10.2020 № 996/01-19/2020 На № _____ від _____ 20__

**Довідка
про впровадження наукових досліджень**

Результати дисертаційного дослідження Лукіна Сергія Юрійовича на тему «Механізми формування публічного простору в Україні» були впроваджені в діяльності Миколаївського регіонального центру підвищення кваліфікації в навчальний процес та консультативно-інформаційну діяльність щодо розвитку комунальних установ, що пов'язані з створенням та розвитком публічних просторів.

Вироблені рекомендації мають практичну та наукову цінність та використовуються під час викладання навчальних дисциплін щодо бенчмаркінгу територій, управління змінами тощо.

Директор Центру

Дмитро ДИБЧЕНКО

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул. Митрополита Андрея, 10, м. Львів, 79016, тел.(032) 255-37-70, факс (032) 255-46-50,
e-mail: dszn@loda.gov.ua, Код ЄДРПОУ 25254902

21.10.2020 № 01-3805

На _____ від _____

Довідка
про впровадження наукових досліджень

Наукові положення, на яких ґрунтується дисертаційне дослідження Лукіна Сергія Юрійовича на тему «Механізми формування публічного простору в Україні» є актуальними, мають практичну цінність та використовуються департаментом соціального захисту населення Львівської обласної державної адміністрації під час виконання завдань державної політики.

Рекомендації щодо соціальної ролі публічних просторів, їх значущості для подальшого формування сприятливого середовища для розвитку суспільства в цілому, які наведені в дисертаційному дослідженні можна вважати рекомендацією щодо збереження позитивних ефектів публічних просторів та запобігання тенденції приватизації міських територій, їх закупування та індивідуалізації міського способу життя і появи індивідуалізованої людини – відокремленого індивіда, який виникає на місці колишнього суспільства, призводять до поступового скорочення кількості таких функціональних майданчиків.

Директор департаменту

Наталія КУЗЯК

ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

пл. Лесі Українки, 1, м. Київ, 01196, тел./факс 286-83-64
E-mail: dszn.koda@gmail.com Код ЄДРПОУ 03193459

від 30.10.2020 р. № 1920/02-30

На № _____ від _____ 20 р.

Довідка
про впровадження наукових досліджень

Результати дисертаційного дослідження Лукіна Сергія Юрійовича на тему «Механізми формування публічного простору в Україні» є актуальними для практичної діяльності Департаменту соціального захисту населення Київської обласної державної адміністрації. Використання наукових розробок С.Ю. Лукіна дає можливість визначити найбільш ефективні моделі побудови ефективного публічного простору з позицій розвитку урбанізованих регіонів України: міграційна модель столичного урбанізованого регіону з найвищим рівнем постіндустріальних трансформацій та найвищим рівнем життя населення (Київський регіон). Це важливо для оцінки соціальних потреб населення, перспектив розвитку регіону та формування відповідних соціальних політик.

Директор

І.В. Мешан

State Enterprise
Informatics

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)
КОМУНАЛЬНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«ІНФОРМАТИКА»

03186, м. Київ, вул. Левка Мацієвича, 3, тел. (044) 366-86-53

e-mail: kp.informatika.kmda.gov.ua Код ЄДРПОУ 31024875

№ _____
на № _____ від _____

Довідка
про впровадження наукових досліджень

Результати дисертаційного дослідження Лукіна Сергія Юрійовича на тему «Механізми формування публічного простору в Україні» були використанні під час здійснення КІІ «Інформатика» своїх статутних завдань. Публічний простір міста – це певний базис чи конструкт, а також комунікаційний простір, де відбувається взаємодія та спілкування між різними соціальними групами, де кожен громадянин може реалізувати своє право на участь в політичному, соціальному, релігійному житті великої та малої соціальної групи та суспільства зокрема.

Використання наукових розробок С.Ю.Лукіна дає можливість досліджувати певний публічний простір міста та дає інформацію про латентні правила відкритих чи закритих просторів, психологічні та соціальні особливості приналежності до певної спільноти. Аналітика дає можливість оцінити суперечності, конфлікти, владні відносини, побачити соціальні цінності спільноти, її пріоритети та орієнтації, рівень інтегрованості, демократичності, відкритості, толерантності та розвитку, а також особливості ефектів соціалізації, соціальної ідентифікації та сприйняття інших.

В.о. генерального директора

Микола ПУХТІН

ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

вул. Олександрівська, 48, м. Запоріжжя, 69063, тел./факс (061) 764-36-86, тел.(061) 764-42-65
e-mail: adm@dszu-zoda.gov.ua, uszm@zr.ukrtel.net Код ЄДРПОУ 03193005

21.10.2020 № 03.2-39/1100

Довідка
про впровадження наукових досліджень

Наукові положення, на яких ґрунтується дисертаційне дослідження Лукина Сергія Юрійовича на тему «Механізми формування публічного простору в Україні» є актуальними, мають практичну цінність та використовуються Департаментом соціального захисту населення Запорізької обласної державної адміністрації під час виконання завдань державної політики.

Рекомендації щодо соціальної ролі публічних просторів, їх значущості для подальшого формування сприятливого середовища для розвитку суспільства в цілому, які наведені в дисертаційному дослідженні можна вважати рекомендацією щодо збереження позитивних ефектів публічних просторів та запобігання тенденції приватизації міських територій, їх закупування та індивідуалізації міського способу життя і появи індивідуалізованої людини – відокремленого індивіда, який виникає на місці колишнього суспільства, призводять до поступового скорочення кількості таких функціональних майданчиків

Директор Департаменту

Світлана АБДУРАХМАНОВА

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
“ВОЛИНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА
ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,
ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ І ОРГАНІЗАЦІЙ”**

проспект Відродження, 24, м. Луцьк, 43024 факс, (0332) 256 317
e-mail: post@epk.volyn.gov.ua, код ЄДРПОУ 20123360

12.10.2020 № 335

на № _____ від _____

Довідка

про впровадження наукових досліджень

Результати дисертаційного дослідження Лукіна Сергія Юрійовича на тему «Механізми формування публічного простору в Україні» успішно використовуються у Волинському обласному центрі перепідготовки та підвищення кваліфікації, зокрема, під час підготовки матеріалів для навчальних програм та семінарів, пов'язаних з процесами урбанізації, муніципального управління та сучасного менеджменту міст.

Розглянуті аспекти формування та управління публічними просторами мають практичну цінність та можуть бути використані в практичній діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування.

Директор

Тетяна ЛИТВИНЕНКО

Тетяна Литвиненко 0332 256 317